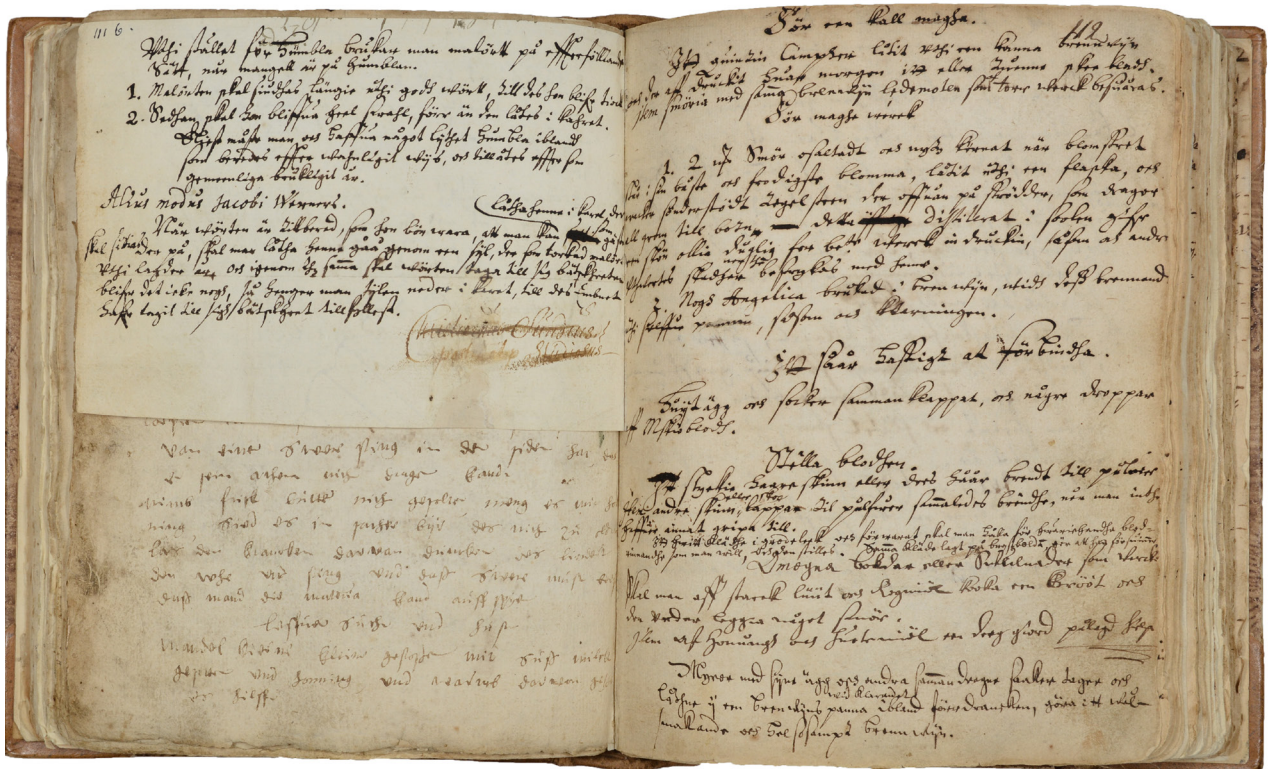

UNDERSÅKERSBOKEN

En samlingshandskrift från 1600-talet med recept, räakenskaper, protokoll, dokumentavskrifter med mera

Redigerade av Karin Bark och personal på Landsarkivet i Östersund

UNDERSÅKERSBOKEN

En samlingshandskrift från 1600-talet med recept,
räkenskaper, protokoll, dokumentavskrifter med mera.

Undersåkers kyrkoarkiv, vol. N I: 1

Avskrift gjord av Karin Bark och
personal på Landsarkivet i Östersund

2021
pdf-dokument
www.fornskrift.se

© avskrift: Karin Bark och Riksarkivet i Östersund

Omslagets bild: Uppslag 111/112 i Undersåkers kyrkoarkiv, volym N I:1

© foto: Riksarkivet i Östersund

Undersåkersboken

En samlingshandskrift från 1600-talet med recept, räkenskaper, protokoll, dokumentavskrifter med mera

Volym N I:1 i Undersåker kyrkoarkiv innehåller diverse dokument rörande pastoratet från perioden 1663 till 1674 (1765) som bundits tillsammans. De flesta är skrivna eller samlade av kyrkoherde Petrus Berghemius. Materialet spänner ämnesmässigt över ett vitt spektrum och är en blandning av ämbetsmässiga och privata dokument. En stor del av boken upptas av en receptsamling med huskurer för sjukdomar och råd för odling samt recept på drycker och sötsaker. Volymen består av flera delar, skrivna på olika papper med olika vattenmärkning. Nuvarande inbindning gjordes år 1923 i Riksarkivet i Stockholm (Landsarkivet i Östersund var då ännu inte inrättat).

Vi har här kallat volymen för Undersåkersboken. Namnet användes om denna volym redan av Fale Burman under 1700-talets andra hälft.¹ I Undersåkers kyrkoarkivs arkivförteckning har den beteckningen: ”Volym N I:1, Visitationsprotokoll och handlingar därtill, samt protokoll rörande kyrkobokföring 1663-1674, odaterat”. Volymen innehåller dokument också av nyare dato, men de utgörs av kommentarer till 1600-talsdokumenten, se sid 189-196.

Arbetet med avskrifterna har framför allt gjorts av Karin Bark, sidorna 163-312, resten har gjorts av personal vid Landsarkivet i Östersund och Föreningsarkivet i Jämtlands län.

Prästens roll

Volymen N I:1 återspeglar den mångfacetterade roll som prästen hade på 1600-talet i lokalsamhället som representant både för den andliga och världsliga makten. Förutom att lära ut och förkunna kristendomens budskap så skulle han också se till att församlingsborna skötte sig, och utdöma kyrkotukt. Han skulle vara statens förlängda arm och läsa upp lagar och förordningar i kyrkan och hjälpa till med militär utskrivning genom att upprätta listor över stridsdugliga män i socknen. Dessutom skulle han leda fattigvården och vara församlingsbornas förtrogne. För sin försörjning måste han bruka prästgårdens jord och skulle alltså samtidigt vara bonde. Prästen var ofta den ende lärde mannen i socknen och skulle ge råd till församlingsborna i många frågor. 1600-talets präster har med all rätt kallats för tusenkonstnärer.

Om pastoratet

Pastoratet utgjordes i denna tid av församlingarna Undersåker, Mörsil, Åre och Kall. Härnösands stifts herdaminne beskriver pastoratet som en svår landsdel att leva i. Det låg vid genomfartsvägen till Norge och fick ta emot den första stöten vid de dansk-norska invasionerna på 1600-talet. Pastoratet lär av samtida präster ha beskrivits som en ”livsfarlig förvisningsort”. Livet i Undersåker beskrivs som hårt också på grund av klimatet och den dåliga växtligheten. 1673 skrev till och med Härnösands domkapitel till regeringen och anhöll om stöd till pastorn och kapellanen i Undersåker på grund av ”missväxter och knappheten där i orten”.² Kyrkoherde Berghemius engagerade sig själv för försvaret och råkade till sist illa ut när norrmännen invaderade 1677, vilket man kan läsa om i Herdaminnet: ”Inför den hotande krigsfaran lämnade han krigsbefälet på Frösön underrättelser om den norska arméns rörelser, inspekterade de vid gränsen utsatta vakterna och visade sig äfven på annat sätt nitisk och verksam för försvaret. Under något af de sista åren af hans lefnad nedbrann Undersåkers prästgård, hvarigenom familjen tillfogades svår förlust. B. afled 1677, och när han låg på bår, kommo de norske infallandes i landet och på prästgården, då den öppen stod, och togo de ringa matvaror, som änkan till sitt och barnens uppehälle skulle haft.”³

¹ Han hänvisade till Undersåkersboken bl.a. i sina anteckningar om präster i Ekdahls samling A:5 i Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm.

² Bygdén, Härnösands stifts herdaminne IV sid 266.

³ Bygdén, sid 266.

Innehållet i volymen

Den mest speciella delen av volym N I:1 består av en samling med allmännyttiga odlings- och hälsoråd, recept på medicin och drycker m.m. som Berghemius själv skrivit eller samlat in. Receptsamlingen vittnar om prästens roll som lärd man i socknen. Prästerna skulle ha kunskaper om sjukvård, hushållning, jordbruksutveckling och trädgårdsanläggning och kunna rådge församlingsborna. Prästgården utgjorde på så vis en länk mellan allmogekulturen och högreståndskulturen.⁴

I volymen finns för övrigt räkenskaper rörande pastoratet och prästbordet, bland annat tionden och djäknepenningar. Den innehåller handlingar rörande prästbordets ägor och kyrkans byggnader och här finns sammanfattningar över utskrivna militärer. Här finns också avskrifter av äldre pergamentsbrev som rör fastigheter och rättshandlingar, här finns en lista över norrmän som rymt undan militärtjänstgöring och avskrifter av kungliga brev och plakat samt annan korrespondens. I volymen finns också en berättelse om märkliga händelser i pastoratet. Berghemius ska ha haft ett stort hästintresse. Bland handlingarna finns t.ex. en översikt över alla hans hästar, var och när han köpt dem och vad som hänt dem.

Receptsamlingen

Receptsamlingen omfattar nästan hälften av volymens innehåll. Det var vanligt vid denna tid att medicinska råd och recept traderades från person till person och färdades genom många länder, och så är också fallet med denna samling. Här finns spår av medicinska råd ända från medeltidens Italien. Några av de råd som Berghemius skrivit ned för egen hand, finns också ordagrant nedtecknade i en dagbok fördd av borgmästaren i Trondheim, Anders Helkand, vid mitten av 1600-talet (Statsarkivet i Trondheim). Helkand var en norsk-dansk ämbetsman som från 1633 var byfogd i Trondheim, senare också rådman och borgmästare. I en period, 1627-32 var han också fogde för Härjedalen, utnämnd till detta av biskopen i Trondheim.⁵ Detta var dock drygt 20 år innan Berghemius kom till länet.

En del av volymen är skriven på danska (s 25-99), med råd och recept i ett häfte som inköpts av en Søffren Nielsen år 1616, och som senare kommit i Petrus Berghemius händer. De flesta andra råd och recept är skrivna med Berghemius handstil på svenska, men det förekommer också texter på latin och tyska.

Råden i denna volym spänner över allt från trädgårdsodling till hur man botar huvudvärk, cancer och näsblod, och hur man ser till att ölet inte blir för beskt. Att en del av råden har sitt upphov i sydligare breddgrader kan man se av en del av ingredienserna som ingår i dekokterna, som ingefära, muskotblomma, vitlök, salvia och kanel.

Vem var kyrkoherde Berghemius?

Petrus Nicolai Berghemius föddes i Bergs by i Vibyggerå socken i Ångermanland, och hans far var bonde. Han studerade i Uppsala och hade tjänst i Nordingrå från 1640, var skolmästare i Oviken 1650-55, komminister i Härnösand 1660-1662, och till sist kyrkoherde i Undersåker, från maj 1663. Han blev kvar i Undersåker till sin död 1677. Han var gift med prästdottern Malin Nilsdotter Bozæa, med vilken han hade tre döttrar.

Berghemius beskrivs i Herdaminnet som ”en mycket berömlig, flitig och drivande man, som inrättat kyrkoböcker och därutinnan inskrivit mycket märk- och synvärdigt”.

Maria Press

---

⁴ Giertz, Martin, 2009. Svenska prästgårdar: kulturarv, trädgårdar, byggnadsvård. Stockholm: Carlssons bokförlag.

⁵ Personalhistorisk tidsskrift, 2. R. IV, 1 ff, H.J. Huidfeldt-Kaas. Holm Olof, Böter och fredsköp, Jämtlands och Härjedalens saköreslängder 1601-1645, sid 284.

Innehållsförteckning

(sidnummer nertill)

Innehållsförteckning 1930-talet	7
Innehållsförteckning år 1798	310
Recept på bläck och vax	9 – 12
Nyttiga växter och diverse recept, m.m.	12 – 23
Bad utan vatten, Om nyttan av bad	20, 137
Bön (på latin)	24
Søffren Niensens danska häfte	25 – 86
Om månadens 30 dagar, m.m.	26 – 28
Om blodet	29
Olika recept mot sjukdomar	30 – 56
Recept på konfekt, drycker och sylt, m.m.	57 – 63
Om nyttiga (krydd)växter	64 – 86
Olika recept mot värk och sjukdomar	87 – 99
Recept på tyska	100 – 102, 109 – 111, 114
Olika recept mot sår, m.m.	103 – 115
Olika recept mot sår, m.m. (av Berghemius)	116 – 139
Recept till ett ”gådt brenwijn”	130
Hur kryddfrön skall sås	132 – 134
Mot näsblod	134 – 135
Om nyttan av bad (latin)	137
Recept mot bröstsveda	138 – 139
D:r Swen Bröms skrivelse till en patient, år 1676	140 – 142
Om november och december månad	144 – 145
Djurdelar i medicin	144, 146 – 147
En förmaning till faddrarna, före dopet	148 – 154
Sermo matrimonialis... (delvis latin)	155 – 162
Visitationsprotokoll, år 1663	163 – 165
Ämbetsmän i pastoratet (1665)	166
Beslut om kyrkans häst	167, 172, 187, 285
Om Undersåkers prästgård	168
Visitationsprotokoll, år 1665	169 – 171
Kall s:n, protokoll 1671	173
Brev till landshövdingen inför dennes besök	174 – 177
Olika recept mot sjukdomar, m.m.	178 – 186
Brev år 1532, om prästgårdens ägor	188, 221
Förteckn. över Undersåkers pastorer, 1415-1680	189 – 190
Prästkrönika m.m. 1708–1766	191 – 196
Kometen år 1744	195

Förteckn. över återkomna knektar, 1670-tal (?)	197 – 198
Brev år 1548, om Öse-fisket	199 – 200
3 brev år 1546–1548, angående Bratteggen	201 – 202
Brev år 1545 ang. Undereggen	203
Brev år 1413 ang. Eggen i Mörsil	204
Fört. över pastoratets egendomar, år 1648	205 – 210
Brev åren 1536, 1550, 1593, 1600, 1532	211 – 222
Instruktion angående kyrko-tiondet, år 1663	223 – 231
Tiondelängder i pastoratet 1663 och 1664	232 – 240
3 brev ang. tiondet, år 1663-64	241 – 244
Diverse brev, år 1669-70	245 – 250
Förteckning över spannmålstionde, 1663-68	251
Utfall av tröskad säd 1663-65	252 – 254
Ang. Järpe-strömmens isbeläggning år 1852	255
Fört. över spannmålstionde, 1663-76	256 – 273
Jämtlands militiestat, inrättat 1670	274 – 275
Specifikation på alla officerare	276 – 275
K. M:ts förordning om mynt, år 1664	280 – 284
Om köp av kyrkohäst 1663	285
Beslut på sockenstämma 1663	286
Ofullständigt brev, utan datum	287
Ersättning för dagsverken, år 1665	288
Uppbörd av djäknepenningar, 1663-73	290 – 300
Uppgifter om prästg:ns hästar och kreatur, 1663-76	301 – 304
Uppg. om reparationer 1664-68	305 – 309
Innehållsförteckning gjord 1798	310
Ofullständig text	311
Biskopens beslut om reparationer, 1653	312

Översättning av Bön, (<i>sid. 24</i>)	313
Översättning av Om nyttan av bad, (<i>sid. 137</i>)	314

Något om volymens innehåll	315 – 316

Innehållsförteckning

Diverse recept å hvarjehanda allmännyttiga saker och botemedel mot sjukdomar	pag. 1–142
Een förmaningh till faddrarna föhre dopet	pag. 143–149
Sermo matrimonialis sive sponsalis	pag. 150
Acta visitationis classica 1663	pag. 158
” ” “ 1665	“ 164
Förteckning å pastorer i Undersåker fr. 1415 och krönika till 1764	pag. 182–189
Copia af ett pergamentsbref m. straff om Öhrfisket	pag. 194
Copia af gammalt bref angående Brattäggen i Kall	pag. 196
d:o d:o	pag. 197
d:o d:o ang. [Under] äggen	pag. 198
d:o d:o angående Äggen i Mörsil	pag. 199
~~Karta (?)~~ Register på de ägor som ligga till Undersåkers prestegård	pag. 200
Copia af några gamla bref, som angå Prestegårds ägorna uti Undersåker	pag. 206
Instruktion genom K. Befallningsmännen – Kyrkotiondens införande. Datum Stockholm den 30 juni 1663	sid. 218
Tiondelängd uti Undersåkers pastorat 1663 – 1664	sid. 230
En anteckning om Hjerpeströmmens isbeläggning 1852 af J. Gerlund	sid. 250
Specifikation uppå officerarne af alla otta compagnien A:o 1673	sidan 271
Djeknepengarnes uppbörd af Undersåkers pastoret 1663 – 1673	pag. 287 och följ.
Reparation uppå församlingens hus i Undersåkers Prestegård 1664	sid. 302

Dessutom förekommer mycket i denna bok, som ej utan svårighet kan läsas.

[*Innehållsförteckningen uppgjord efter ombindningen 1923.*]

Några sätt till att göra godt bleck.

pag. 3

I.

Will man med snarheet göra bleck, så köper man substantz på apotechet, och giuther öhl der på. Sedhan rörer han thet wäl tilhoopa, och låter det stå widh warman öffuer natten. Der med haf:r man godt bleck.

Probatum
sæsius.

II.

	/ Gallas	3 lodh	\
	Gummi	2 lodh	
Man tagher efftersk:ne species	Vicril	2 lodh	
	\ Allun	½ lodh	/ och

stöter dem till pulffuer, och låther them vthi een reen kruka der inthe fett haf:r vthi waritt. Sedhan slår man så mycken ätticka der vppå, att thet kan wäl höllias, och låther thet stå widh warman öf:r natten. Dagen der effter giuter man öl der offuan vppå, och behåller thet uppå itt warmt ställe till förwarningh. Sålunda haf:r man godt bleck.

Probatum à me aliquoties

III.

Man tager Gallas, 8 lodh, stöter dem wäl små, och giuter der på een heel kanna ättickia, rörandes wäll tillsammans med pulveret, och låther thet stå een natt wid een warm kakelugn eller spijs. Dagen der effter stöter man Wicril, 6 lodh, och slår der öffuer uthi, och rörer ännu alt wäl till hoopa, låthandes åther stå thet itt dygn vthi samma warma rum. Tridie daghen stöter man gummi arabicum, 3 lodh och itt lodh allun, och låther det til hopa med dhet förra, rörandes ännu wäl tilsammans thet eena medh thet andra, och sätter sedhan kukan eller flaskan ther han will haffua henne vthi förwarningh helst der som warmt är, och besynnerliga om winters tijdh att dhet icke må frysa. Ty der igenom blif:r thet förderffuat.

IV. Att göra cantzli bleck.

	Gallas – 1½ skålpund
Man skal tagha effterskreffne species	Vicitril – 1½ skålpund
	Gummi Arabici 1¼ skålpund
	Allun – 4 lodh

och stöta them alla till pulffuer, sedhan tager man sigh 4 eller 5 kannor öhl eller wörtt när man brygger och hon är väl upkokadt. Slår så der uthi offuan bet:n species och rörer all tingh wäl tilhopa. När thet giort är, tager man 2 quarteer wijnättikia och slår der offuan uthi, och 3 näffuar salt. Ther medh låther man stå thet på itt warm ställe i stugun, och hafwer så bleck nogh een rum tijdh, för många schriffuare.

Nota. Om man vill att blecket icke må möglas om sommaren, så måste han låtha någon deel spanskt salt der uthi, sedhan som det är præparerat på föresk:ne sätt.

Spiller man bleck på kragan eller annat linne klädhe, så tager man citrone safft och gnuggar ther uthi millan fingren denn delen som bestengd är, så går thet bortt. *Probatum.*

V.

Will man reesa öfwer landh, och icke tyckes komma till wäga föra bleckhornet med sigh, må man stöta 2 lod gallas och 1 lod vicitrill till pulver, och binda thet uthi een linne kluut. När man då behöfwer bleck, doppar man samma kluut eller possa uthi wattn, och kröster eller wrijdher åther wätskan der aff, så haffuer man bleck att behielpa sigh medh på reesan i nödzfall.

Sur bärs wijn eller öl.

tienar emot förgifft[?] stenen i niuren och blåsan, och utdriffuer quinnors tijd, bären skola stötas grofft och hängas i tunnan.

[Sista stycket av annan skrivare]

Till att göra rödt bleck,

5

Skal man taga rödt brissillie trä, och beblandha någhon allun der till, samma ledhes och något gummi, hwilka species siudhas tillsammans till dess dhet blifwer skönt rödt. Och på *theth* du icke må siudha *theth* för lijthet eller för mycket, må du *theth* som oftast probeta medhan *theth* siudher.

Men ännu skönare rödt bläck att göra, sådant som munkarna brukadhe i forna tijdher.

Man skal tagha zinober och rijffua dhenn små, effter som målarena pläga dem till deres konst brwka. Sedhan skal han sättia thet till förwarningh uthi een lijten steenkruka eller och itt glaas, giutandes der vppå något gummi watn. När thet är giordt skriffuer man när behoff göres. Doch skal man här wid achta, att man icke låther alt för myckit gummi der till, fördy det flyter då icke gerna uthur pennan. Eliest skal och pennan alltidh liggia uthi reent watn, när man will skriffua, på dhet hon icke blifuer för hård, och

[*I marginalen:*] slepper så icke blecket.

Hendher och att gummi blifwer för myckit, så slår man lijthe watn der uppå.

Detta bleck brukes ännu gemeenliga uthaf allmanacke skriffuare, förty det skijner, och torckas aff sig sielfft.

Till att göra grönt bleck.

Man tagher fijlspånar af koppar, kopparaska eller eliest små kopparspinck, och legger dem uthi itt koppar kiärill lijtheth och slår så der offuan uppå någon starck ättickia, sampt lijthe gummi. Sedhan låther man stå det, till des det blifuer gröndt. Mizaldus.

När thet är så gröndt som det bör wara, och man *theth* hafwa will, skal man förwara *theth* uthi itt glaas eller steen kruka. Blifuer dhet tortt, så späder man meera ettickia der på.

Till att göra guldt bleck.

Man stöter saffran wäl små och giuter lijthet gummi watn der offuan på. Sedhan skrifuer man, när som det görs behoff.

Till att göra gröndt wax att försegla medh.

Man tagher itt skålpundh guult wax och 3 lodh terpentijn der till, sedhan låtther han thet wäl smältas uthi een kruuka widh een sacht a eldh, och skumar wäl aff oreenligheeten. När man tå tager thet aff eldhen, strör man något spanskgröna der uthi wäl pulveritzerat, och rörer fljigtigt der uthi att det wäl blandhar sigh. Der med har du kosteligit wax.

Ett annat gemeent sätt att göra grönt wax.

wax - 4 lodh

Man tager efftersk:ne materialier   reen kodha - 1 lodh

reen talgh -1 lodh   och

smälter dhett alt wäl tilsammans, och sijlar thet genom itt grofft klädhe. Sedhan låther han thet uthi krukkan eller pannan igen och låther alt siudha upp. Der med strör han spanskgrönan der offuan uthi och rörer thet wäl tillhoppa. När thet är skedt och änn wäll hedt, slår man thet uthur pannan uthi een wattuskåål, och straxt tager thet der ifrå brukandes thet emillan henderna till thes thet blif:r smidigt och wachert segt.

Probatum å me 20 martij a:o 1676. [I marginalen]

Till att göra rödt wax

Man skal rijffua zinober på een målaresteen med lijnollia och blandha thet tillsammans med waxet i stellet för spanskgrönan. Der hafwer han konsten, som lust hafwer att försökiat.

[Av annan skrivare:]

Lungan ähr god the astmaticis eller lungesiukan. Hiärtat torkat och ingiffuit hiälper för fallande soot. Leffren them som haffua tråne siukan, vatusiuka och hosta. Skal så beredes. Så frisk man tager henne uthur diuret, skal hon twettas med wijn, at hon bliffuer reen uthan blod, sedan skiäres sönder och torkas uthi een gryta i ugnen, sådan läggias ibland malört, at hon aff maal icke förtäres.

förtärdh uti all kost, anten hon ähr pulviserat
eller icke, fördriffuer allehandha slags watnsoot.

Februarius

Om thet rägnar then första februarij thet betydher
een vååt höandh. Skijn solen Kyndermässa dag
tå bliffuer gått hampåhr. Frys det icke Kynders-
mässa natt, så haffue vij lööff och gräss om Vallbor-
mässa. Om Blasij och Benedicti dagar ähro klara blif:r
gott ärtåhr. Drypa taken hvitetijsdag tå förmodar
man med gudz hiälp, lööff och gräs innan Valbor-
mässan.

Att fördriffua väggelöss

Siudh tillhopa svijnister och grön malört, tillföran-
de väl sönderstött tillsammans och bestry thermed
rummet ther the finnas. Lägg åbrodd under örne-
gätet så fly the, och lopporna med. Nöta- eller boc-
ka galla blandat med stark ättikia och struket
ther the ähro, een näffua Malört, och 2 lod huijt
prästeroot, sudna uti luut in till tridingen och stru-
kit ther the ärho. Bindt een hare- eller hiorte
foot vhid sängiestolparne hoos väggen, ther växer
aldrig väggelöss. Siätties ett kärille fult med
kalt vatn undher sängen, tå man ähr uppå resor
tå ähr man frij för väggelöss. Pulvisera tobak
och blanda thet uti starkt bränvijn och stryk i väggesprijn-
gorna.   Probatum.

Theras nytta

Kan man icke låta sitt vatn. Tag leffuandes eller döda väggelös, läg them främst på then manliga lemman drag förhuden fram öffuer och holt stilla, thet hiälper. The doga och emot för gifft. Får någon eglar[?] i sin mage så, at the sättia sig vid magahålet, then rökie med väggelöss lagda på glöd och then röken inlåten förderffuar them.

Att fördriffua syresser. [=syrsor]

Koka moröter och blandha arsenicum ell. marcurium ther uti och sätt för them ther the sittia så dö the, eller kokar erter och läg then uti dödat quicksillffuer rör väl om och bestryk rumet ther the sittia, strax dö the. Läg suru aspekäppar vid ugnen när te äta der aff dö the.

Se Peder then 22 februarij.

Martius

Ther någon ville vetta om tillstundande vederleek, han gieffue gran act uti huad techn nytänningen skier. Haf:r thet tecknet sin natur till rägn och vätska så ähr ingen tuiffvelmål om rägn, j lijka måtto skal man uti almanakhen see effter när månan går uti rägnfulla teckn som äro kräffvetan, lejonet, vatumannen, skytten och t[v]jillingarna, sten boken och oxen. Ähr det skönt klart stierneblanckt väder om morgonen tideligen för än solen

upgår på Vårfrudagen i fastan, tå ähr
 för hopning på skiön vederlek det hela
 åhret, och at det bliffuer et gott åhr
 Ähr sanct Bängt törr, så tin åker våt
 thet betyder icke gott att palmdagen kommer
 med ondt väder; tryter tin suinematt
 stödt sönder frusen häste dyngia, slå der
 watn och miöl uppå; gedde käfftat sönder stötte
 och intagitt een gyllen vicht fördriffuer
 blåsestenen, bäffuer gäll är gott för modren
 S.t Bängt den 21 martij.

April månadh

Leeriord skal gödas tiockt, saniordh offta och tundt
 backar oftare ähn dalar. Man skal icke göda
 sin åker för ähn 5 dagar effter nytändningen.
 I västan och sunan väder skola the kiöra bruk
 ningen, the skola icke kiöra på frosset göetsssel [?] På
 then dagen ny tändes skal icke såes uthan full
 månadh, och sedan alt fort i nedanet.
 Läg en suart groda i een ny kruka det fördriff-
 uer foglar och graff henne i åkeren och tag
 henne up när skiörde tijden ähr. Kasta alder löff
 i korngolffuet för möss skull.

Maj månadh

Den quinna som nyligen har hafft sin tijt
 skal icke strax låta sig åder, goda aderlådth dagar
 äro Blasij, Philippi Jacobij, Bartolomeij, Martini och S. Stephani.

Thesse krydder tåla winterkølden och skola såes om hösten som ähre kålfrö, huitelök, lökefrö, senap, krasse, morotefrö, pastinaka, rettickia, persillia och fenekålsfrö.

[*Med annan handstil:*]

I denna månaden skall man bada warmt och warm spijs äta.

Ingen hierna skall af något creatur i denna tiden förtäras, ty sådant gör stor skada.

I denna och aprilmånaderne skall lefwerådran springa, effter at blodet sig myckit förmerar uti menskiornes lijf.

Bränn watn af Lillii convalii blomster, jordbär mogna, syra rötter, cardebenedicta och andra blomster.

Dee gamla swänskas rim

Sig frögde nu både gamla och unga
Marken blomstras och fåglarne sjunga.

Tu må wäll bada förutan fara.

Om tu wille örterna icke spara.

Blod at låta kan ingen förmena.

Händer och armar förwara allena

Smör och ost samlade i denne månad äre
aldra sunnast at förtära.

Smöret är godt emot allehanda förgifft, i synnerhet emot ormestyng, då det förtäres och såret smörjjs.

Smör är bättre förr än effter måltijden.

Brändt watn af löök i denne månad är godt emot förrunnen blod, lagd på skadan med een duuk och sådant förtära, är och godt till klådref, matkar i magan och för skadelig magans fuchtigheet affton och mårton.

Af malört watn brändt hielper emot stiefwandet. Watn brändt af swale ungar effter pingesdagen sådan de äre tämmeligen ludne och dunoge, är godt emot fallande soot. Besee om swalor.

Om tiden till åderslag.

Tree månader äre beqwämbiligaste at låta sig åder, nämbiligen uti:

Septembri, Aprili och Majo.

Uti april och maj månad på den högre sijdan, och dubbelt så mycket som om hösten skall bloden löpa ty *menniskan* är af blod då som rijkast.

Denne tiden och heela sommaren förmerar sig det coleriska hela blodet som kommer ifrån lefren och gallan som ligger på den högra sijdan.

Om hösten och winteren på vänstra sijdan effter der ligger miälten som föder melancholisk blod.

Om våren skall låtas till hiertat. Sommaren till lefren. Hösten till fötterne, och om wintren till hufwodet. Ungt folk eller dee som af den sangvinske complex äre, skole sig åderlåta i den första 4de delen. Colerici eller de som äre uti mansålder, uti den andra. Melancholia och mycke gamble uti det sidsta qwarteret.

Om maal kommer i kläder och pälsvärk.

Läg malört eller citroner der ibland,
item rök dem med onöttan[?] bruune[?] steen
eller läg wijnruter ibland dem.
Valeriana om wåren upgrafwen och lagd emillan.

Hwijtlöök Allium

Den som will hafwa stoer hwijtlök, han sätte honom om
hösten uti ny, och bl[ö]tas uti 2 dagar i miölk förr
än han sättes, så warder han stoor.

Wandrande personer skola om morgonen tijdeliga
på nöcker maga förtära hwijtlök, så skadar dem
intet främmande wäder, skadeligit watn eller an-
dra siukedomar.

Uti pestelentz tijder och tå farliga siukdomar regera
är han och mycket nyttig.

Blifwa leijfolk eller andra som hård spijs förtära
siuke, så gif dem in strax et stycke hwijtlöök
at förtära, kasta dem många kläder uppå at swettas,
det är offta proberat.

Emoot bröstvärk. Skiär hwijtlöök rät små, smält
smör och skuma det af, låt et äggblomma der uti,
och låt siuda med hwijtelöken. Smör det under foot
sulorne och sitta der med wid elden at det torkas in,
strax gå till sängen och hwijla öfwer natten,
det är kostelig läkedom.

Choleriska måste hålla sig ifrå råå hwijtlök at förtära.

Ringblomma

Med hennes blomster kan man smörja sit winter-
smör. När hustron twättar sitt färska smör skal detta
blomster pulveriseras och blandas i litet sööt miölk
och knådas uti smöret blifwer det gult som maijsmör.

Emot tandawärk är hon och nyttig ty om safften blandas med lium wijn ättickia och där med två tänderne förtages han. Blomstren sönder stötte och i bomull inweklade, lagda på tänderne, eller om pulfweret lägges uti ihåle tänder, så försvinner han.

Junii Månad

Grååbo

Gråboo är tväggehanda, en är röd, hon stoppar drifver den andra är hwijt, hoon stoppar. Bladen är bättre än rooten, och råå brukat är krafftigare än torr.

Sudin i wijn eller ööl druckin 2 eller 3 resor om dagen med något muskatte blomma, upvärmer qwinnors inwärtas födzlolemmar, befordra deras tijd.

Sammanledes är den dricken nyttig i barnsbörden, utdrifver dödt foster, det förståndne vatnet efterbörden och stenen.

Det brända och distillerade vatnet hafr samma dygd och kraft.

S. Johannis grääs Hypericon

Sudit i wijn och det druckit utdrifver förgift och qwinnors tijd, godt för 3dje och 4 dagz skielfwa, lände värk, stillar blodspyelse, läker invärtas bölder och såår.

Stött och pulfwerwijs lagd på såår läker dem, sammaledes lagd på brändt såår utdrager hetan och värk.

Jungfrutvåål eller loppeört

Safften läker fuult såår, både på människor, hästar och boskap.

Huuslöök

Watnet eller safften der uti lijnklutar wätte och pålagde är hälsosampt in Phelnets[?] det är när någon af hufwudswaghet löper rasande.

Ett skönt sätt at bada utan watn.

Bered et kaar passeligit stort, läg der in två tegelstenar och et spiäll på dem, eller bruka een ren järngryta som intet osar, haf tilredz glodgat järnlood eller groof smidieslag.

Sätt en stool der uti och när stenarne eller looden äro af elden röda, läg dem på spiället eller uti grytan, sådan sätt tig der inn och holz öfwer kläden tå swettas du aldrabäst, aftork sådan swetten med et rent lijnkläde. Det är mächta hälsosampt.

NB. Flyta ögonen af hett watn, der af de warda sååra och om nattetijd groo tilsamman twätta dem om mår-
gonen med husselöökz safften och watnet, tå förta-
ges hetan, flytelsen och värken. Uti öronen låtitt
gör sammaldes.

Om regn Missommardag

Regnar det Missommars dag.

Med säden tager det eij godt lag.

Fiorton dagar näst det regnar fort

Med bärgzlen blifver arbete stort.

Julii Månad

Ähr månen full Oluffzmesso dagen
tå bliffuer full winter ther näst effter.

Medicamenta som giöres aff ööl

Stött jngefära förtärdt med warmt
öl, förtager magans osmältning.
Kumin kastat ther in, borttager
väder i magan och stillar klonreff[?]
som kommer aff väder.

Spijsöll suditt med frisk humbla
och lagd på tänderna varmt bårtager tandawä[rk]

Skadeliga händelser på öl om det surnar.
När ett quinfolck kommer i steger huset som haffver
sin tijd, när vörten surnar i karet,
pläga våra quinfolck kasta fargalta fläsk
ther utj. Andra een guldring eller sölffuer
skied, eller ett rådt biörketrä, eller eld-
möria, och låta thet så liggia till ölett
är giort, så får det omslag. Colerus skriffver att
om ölet surnar på karet eller uti fatet
skall man kasta ther in en hand full salt
eller tuå, och samaledes så myckett aska

och tuå eller tre kanor vatn, och
 röra det väl omkring, och binda väl om
 karet eller förspruna fatet elliest
 görs det öffuer; eller tag god välmogen
 haffra med halmen, och gör tig små
 kärffuar, häng them i tunnan, så gör
 thet på nytt som det vore friskt.

- 2 Surnar thet uti julij eller augusti
 månad, tag ett ny vurpit egg och stick
 thet alt öffuer igenom med en nål,
 läg skalade lagerbär ther till, litet hum-
 bla och några biug korn, låt thetta
 alt uti een possa, och häng thett neder
 igenom sprunnet, så bliffuer thet icke
 surt, så länge een droppa är igen.

Will tu förekomma att ölet icke surnar
 i hundredagarna, skär spans långa och
 fingers brädha spånar aff törreveed, och
 kasta i ölkaret medan thet är varmt,
 thet förvarar ölet underligl. Surnar ölet
 tag byrkaska väl grann sichtat, effter
 som ölet är myckitt, slå öl på henne
 aff samma tunna, rör väl om kring
 att det bliffuer såsom een välling,
 slå tet i tunnan och rör väl omkring,
 när det hafver satt sig så smakar det friskt.

Smakar det aff tunan

Tag een handfull hwete, häng thet uti en possa neder i fatet eller tag itt biuggbröd så hett thet kommer aff vgnen, flek det i tu och lägg thet öffuer tunnesprundet till det bliffuer kalt, gör så några gånger det hiälper eller rijff muskåt på ett stycke stekt bröd, och kasta i ölet så får det god smak

At komma surt och hårdt öl till rätta

Blanda stött huete med börman aff samma fadt och häng ther njd mitt uti, eller tag fiklerot(?) negli- kor lagerbär ingefära muskot bag- gesöta calmus aff huart lika mycket stött det grofft och läg i tunan.

Om det föres och warder oklart tag en handfull brundt salt kasta det i watn och giut itt quarteer eller tu uti fatet och lät stå öffuer natten så blifr det klart. Om ölet ike vill göras i karet gör en deg aff jäst watn och rogmiöl baka der aff en kaka, När han jäser som mäst så lägg then samma i karet. Probatum

Si Deus et fortuna meis conatibus adsit,
 svaviter inceptum, quis remoretur iter?
 Desine, livor edax retro refer invidie, gressum
 Me fortuna juvat, me Deus ipse juvat.⁶

Precatio.

Misericors et æterne Deus – qui omnia minutissima quæque nutu tuo dirigis, quid ho[die,] quid cras, perendie et deinceps futurum sit, *omnipoten[tia]* tua prævides ac prædestinas, te supplex oro, amanda tuos sanctos angelos, ut se mihi associant, tanquam custodes mala averuncet, ac ab insultibus Satanæ protegant. Et cum mihi æque ac singulis mortalibus calcanda erit lethi via, tum sis itineris mei dux. Et me jam nunc coelitibus annumera, ambrosia et nectare in æternum pasce, et cum veneris judicare ac suscitare vivos et mortuos, te mihi tunc propitium præbe, per *dominum* nostrum Jesum Christum, Amen!

Mors.

Tendimus huc om[nes, metam] properamus ad unam.
 Omnia sub leges mors vocat atra suas.⁷

[Översättning, se sid. 313]

⁶ Raderna är inspirerade av poeten *Ovidius*. För ”quis remoretur iter” jfr *Metamorphoses*, bok 11, v. 232; för ”livor edax” jfr t.ex. *Amores*, bok 1, 15, v. 1. Uttrycket ”(audentes) Fortuna iuvat” [på svenska ’lyckan står den djärve bi’], finns tidigast hos *Vergilius* (*Aeneiden*, 10 v. 284).

⁷ ”Tendimus ... suas”: Citerat ur *Epicedion Drusi (Consolatio ad Liviam)*, Ps-Ovidius, Tr. F. Vollner, *Poetae Latini Minores* (1923), s. 18–35.

[Nytt ursprungligt häfte, inledningen med 'innehållsförteckningen' saknas. Övre yttre hörnet av detta blad var bortrivet innan pagineringen gjordes (1798?). Häftet fortsätter t.o.m. sid. 86.]

19

- 61 for gule saatt till [- - skada i papperet]
62 for kölle wand at g[iöre] -"-
63 Munnd wand at giöre
64 For ell wildellsse [av samma hand som skrivit sid. 20 - 83]

Petrus Berghem [annan hand]

**Raad for fibell och for
k...[?]meth effter V: [?] Esche forfarennhed i schriffthen**

Catterina [tredje hand]

**Itemb Denne bogh, till kommer
migh. Søffrenn Nielßen medt alld
rette och kiøbtt iegh den aff Eske
Matzen, a:o 1616**

**Søffrenn Nielß.
Egen handh**

Søffrenn Niellßenn

[*Skada i papperet* - - -]reladende

[- - - - -] nyet gjør menniskenn thung
 Anden dag, gjør meniskenn icte fuld,
 Thridie, gjør meniskenn siugefull, braddødt,
 Fierde dag, inlader,
 Fimte, gjør blad tillinhet,
 Siette, gjør sammeledis,
 Siffuende, giffuer siugdom
 Ottende tager maden bort, gjør menisken
     wanmectige,
 Niende forsager och gjør jckte fulld,
 Thiende forsager mad man ed
 Elffte skiffter lødenn
 Tolffte dag forbedrer lusten till eder,
 Threttende dag er guod,
 Fiortende dag, gjør stackit andfangh,
 Femtende, giffuer skab och gjør menisken
     suar och tungh.
 Sextende dag, er guod,
 Søttende dag, er bedre,

Attende, dag er best thi hand duer for allo
arer i meniskenns liff.

Nitthan, gjør meniskenn suare i 3 dage.

Thiffuende, gior meniskenn tung i 4 dage.

21 dag. Øger lyst till at ede, och giff:r helbred

22 dag. Giffuer styrke till helbred,

23 dag. Er guod

24 dag. Er guod

25 dag. Er guod

26 dag. Frelsser aff kolde sott i 3 dage

27 dag. Indfører brad død

28 dag. Er ondt

29 dag. Er uren

30 dag. Er werst thy at maanenn er da
ij brymne [?]

Gunstige well....ge

[*Utsuddat*]

Til gunst

[*Delvis utsuddat*]

23 [Sidn:r 22 är överhoppat!]

Merck vell att 4 vdkortellige
dage er i aaret, til at lade sigh.

Paa 18 calendas aprilis, paa høyre arm,
for lungenn och brystit.

Item 3 monidtz aprilis paa vendstre
armmenn for syenenn.

Item, paa 4 dagenn och paa yderste
dagenn i maij, monidt, paa begge ar-
menne for ictenn.

Merck, at thre dage ere ij aaret som
møgit vadellige er at lade sig opaa,
som er 1: 25 die Martj.

8 calendis aprilis och første dag augustj
monidt, och anden dag decembris.

Paa *Sanct Blasinius*, Philipj & Jacobj
S. Bartholomeius

Paa S. Matheus, S. Valentinus och
S. Stephanus daug.

**Huor blod det skall skues
nar dett er nytt lat.**

- 1 Nar blodett skomer ell er fuld med
froer, da er thet unt vid hiertet,
- 2 Haffuer det gyldenne lød da er det
vnt vid melthenn,
- 3 Om det er grønt, da er vndt vid hiertet
- 4 Om det er guld, da er vnt vid laffrenn
- 5 Om der er hart och suort, da haffuer du
lenge holdenn dett.
- 6 Om det er røt och haffuer en suort
circkell, da er vnt i hoffuidet,
- 7 Item om det er røt och haffuer enn
gull circkell *meth*, da bortagillsse ij biemn...[?]
- 8 Om det er suort och megit vand flyder
offuenn paa, recet da febris, eller quadrian
- 9 Item, er vand neden till, och blod offuenn
till, recet da varum sott,
- 10 Item, er det røt och lidet klart vand
offuenn till, det er helbredtz tegenn.

1 Guod laurber olliã at giøre

Mand skall tage it pund ferske laurber
och stöde dennem smaa till puluer och
siud samen puluer wdij 1½ pot bomollie
Der wrid samme ollie igenem it rend
klede, saa haffuer du ret laurollie,
Och set hinde i et tet stienkar, eller glas
at hun ingen lugtt faar, siden brug hinde
till den behoff haffuer, och sønderllige er
got till disse ephtherskreffne brøst och kranc-
kehed, den som haffuer it forkøllit maffue
och offeur maffuenn smurt med samme ollie
da forvarmer hun maffuenn och gjør han-
nem tidige igienn, item den som verck
haffuer, och dermed smurt, hielper och gand-
ske megit. *Probatum est*

2 Om laurber

Galennus [?] med vin druckenn, gjør it gott pissen
och bryder stienenn, bode i lenden, blerenn

Vermer alle lemmer paa meniskenns
liff. Laurber it quintin, støt och druc-
kenn med vinn, nar mand vill gaa till
bad kommer en gandske vell till at
suidis, och vedtager megensiugdom fra
dennem.

3   **Rossen ollie at gjøre**

Tag huide eller røde rosser, men huide
er best, rosen blade aff Cnapem, och lig
dennem i en tinkande och lad der bom
ollie, tag siden it kiell *meth* vand, och
sett hannem paa ilden, at vandenn
bliffuer hied, lad siden bomollie i kan-
denn, paa rossenn, och set kanden i kielen
i siffuende vand, och lad ollienn med ro-
senn i kanden faa en guod opsiud, lad
det sidenn i en glas, och set det siden mod
solenn, som hun skiener miest paa, om
dagenn, saa bliffuer der rossen ollie aff.

Eller siud rossenn blade i bom ollie i en thin kande som tilforne, ind til blade bliffuer igennem bløde, kryst det sidenn igenem it rent klede eller handug, och lad det siden i en glas, och set det siden mod solin saa haffuer du ret rossenn ollie.

4 Att bryge øll for adskiellige induortis siuge

Till disse epherschreffne urther skall mand tage saa megit malt, at mand kand bruge 2 guode thønder øll aff, och iche tage vdenn heltenn saa megit humble, som ellers behoff giøris, och samme urter skall en[t]hen ligis paa rostenn eller siudis lige vid humblenn vdij humble urten, som er vid naffnn malurt, bønnick, agermømme thimeonn, saluie, isop, lauendell, oxe tunge aff huer[?] slags en guod handfulld, dette øll som her med bliffuer brugit, enten i martii

maanidtt eller i lillie monidt er
besynderllige goud for leffueren, lun
genn, hiertet, milthenn, sting for stenn
pestelens och andre induortis siugdome

5 Fenicke vandtz dygd

Vand brend aff fennickoll er gott
først om en dricker deraff, er det got
for fergifft, det løssner stienen i bloren
och nyrem, det gjør it god pissende, det
styrcker maffuenn, det er god for den
gule sott och huem som haffuer rindende
øyenne bestryger dennem der med, da
hielppr det gandske vell

6 Vand aff jernn urter

Jernnurter, verbena kallid, haffuer syn-
derllige krafft med sig, fordj det er got
for hoffuid werck, det stiller buglob och
andit blod, det stiller och den der pisser blod
det binder blodit, linner och got gjør all
meniskenes legem i alle made.

7 Eder nellis frø och dygd.

- 1 Nar eder nelle* er thør, och gamill sødenn
ij vin, eller vand, och it saar der med smurt
- 2 lasker pinenn och verckenn,
Frø suddit i vin eller øll forstyrer stienen
- 3 Nellefrød suddit i honning forterit eller i-
druckit, fordriffuer den gule sott,
- 4 Den som dricker hindis frø med vin om aff-
tenenn hielpper for en bullen lunge,
- 5 Røderne suden i vin och drycker deraff
er got for døffuilsse,
- 6 Frødit der aff bullenn med vin, tyggt om
smurt vnder tinddigenn, och øffuer panden
hielp:r mod en tynd hierne, som snarllig
vill flyde
- 7 Nelle frø blandit med vin och druckit, hielp:r
for en stackit ande.

*) *Senare ändrat till:* etter nessler

- 8 Neller støt smaa med lønborig salt och bundit paa gamble saar, som iche vill leges, da hiepp:r det vist. *Probatum* est
- 9 Nelle frö blandit med honning smaa stött, tilsammenns paalagt som gallne hunde binder, da hiepp:r och legis det.

**8 Ena besønnderllig drick mod adskiel-
lige slags saar at hiele inuortis.**

Disse epterschreffne urter

Capum hierne ----- 1 quintin

Thonnste hierne vell thørd och smaa astødt

----- 1 quintin

Veinter grøn en halff handfulld,

Muscate blomer ----- 1 lod

Canelle barck ----- 1 lod

Roessenn ----- ½ lod

Vinbre ois ----- ½ lod

Disse effor:ne urter, smaa stöt och lad

wdij en ny leirpotte och lad en fierde part

aff en pot vin paa, och teck potten vell

vell till och lad det siude till det er saa
 ner halffpartenn indsødenn, siv det igennem
 enn linet klud, och foruare det vell d:reffter
 giff den siuge en skieffull at dricke der aff till
 samenns, det hielp:r hannem visserllige ihuad
 slags saar det er, enten hugen eller stucket
 eller lidhuggit som at liduandit rinder och
 leger saa vell sorit bode induertis och vd-
 uortis, saa saarit kommer ingen vedefald
 till diss emellem.

9   Enn brystt dryck.

Mand skall tage diisse effterskreffne
 urter, aff hiorte thunge urter ---- 5 blade
 Isop --- 6 stilcker, lauendellblome – 20 still-
 ker, langereff[?] saa megit som du kand
 holle emellom din threj finger, fenicke
 vand enn skieffulld, lacries for 6 peng;
 smaa skorenn, vinter grøn en handfuld,
 figenn 6 smaa kornn, russiner en hand-

fulld, vell rene, last, och allsammen smaa skorenn, och dennem ligge vdij en ny lierpotte och sla der 2 potter rindende vand paa, och lod det vnder en thett logg paa sogtt illd, siude till halffparen er ind-sødenn, der nest sie samme dryck igenem een rent klede, och giff den siug[e] deraff afftenn och morgenn, huer gong en guod dryck vell warmtt giort tillfor:ne och skall dryckes om afftenen ner hand nedliggis och det skall altid staa vnder luget log, som iche haffuer ande.

10 Om gogadtz stienn

Gogat er enn dyrbonn stienn, huilchen er offuerflødige i Engelland och endoge hand er gro och allmindellige da haffuer hand besøndellige dydt [?] i sig, hand holder ild i sig, som aldrig kand vdslyckis vdenn meth ollie alleniste, om nogen fornemmer nogen smitte paa sit kiød induortis

och hand tager it stycke aff samme stien
 och støder smaa och dricker det meth enn
 skiefull vand, da skall hand det strax vd-
 pisse, thi ingen kand her emot forholle
 sit vand, vden thet er en køsk jomfru
 eller suenn, da nødis dj iche der till
 at gjøre. *Probatum est.*

11 Om nogenn er brend med vand eller ild

Mand skall tage reløff som voxer paa
 mure eller thre, och siude dennem i rin-
 dennde vand till leffuene bliffuer gule
 thag sidenn vandit, och thor det som brend
 er der med, och tag aff løffuene, och lig
 paa det brende, det thetiste tillsammen
 du kand och bint siden it rent klede der
 omkring, at leffuene falder iche aff det
 brug dett en 3 eller 4 gong, och 2 gong om
 dagenn, saa hielp:r det vissellige,

**12   Enn salffue at gjøre, for
             dennem som sig haffuer brendtt :**

Tag bygmeell, majmonidz smør, som entenn er vsaltet eller och saltet er fra skiert, mong det vell tilsammen vdij enn pande och lig der till det mellemste barck aff hylle thre, och lidet vox, en skiefull aff tarpenthin, och lad det vell tilsammens smeltis och rør det vell omkring, och vrid det sidenn igennem it reen klede, och giem det vdij en thet kar och smør siden den som behouff haffuer, det haffuer hiolpenn mange, bestryg idellige den med fenitz som brendtt er, och brug det altidtt, det leger gandske snart. Det rod findis i Chresten Perssens, canick i Lund hans legebogh.

Christiern Pedersen (c:a 1480-1554) var utbildad i Greifswald och Paris, blev *kanik* i Lund. Han var en av renässanshumanismens viktigaste skribenter och förläggare, inrättade ett tryckeri i Malmö 1532. År 1533 tryckte han ovan nämnda bok: *En nøttelig legebog faar fattige og rige, unge og gamle*.

**13 Om nogenn haffuer leff-
rit blod wdij sig aff fald, vobhenn
eller wdij andre made slagenn, el [?]**

Saa tag disse urter, och stød smaa

Laurber 1 lod

Hullurter 1 lod

Muskater 1 lod

Quissurter 1 lod , om

mand kand bekomme, ehr och guod dog lige vell meth dj andre urter, om mand hinde icke bekommer, lad disse for:ne urter i en ny leirpotte, och sla der paa 1/2 pott ediche paa, som ret guod er och giff der en guod skieffull klar honing der wdij, och saa megit gamill majjmonedz smør, och lad det faa en guod opsød tilsammen under thett log och rør det well tillsammenn, och omkringh. Giff den siuge der aff huer afften nor hand ligger sig, och om morgenenn fastendes, huer gong 2 guode skieffulld tillsammens och gjør det altid först warm, och rør det op, saa at hand faar det thykke meth det thynde, det hielpe visserlligen.

probatum est

14 For leffrit blod at udspi*) **aff maffuenn.**

Gule lillie rødder som voxer først op om aarit eller vor, dieris rødder skall mand tage, der ere smaa som hassle nøder, och støde smaa, och drick en føye ting aff denne vorst [vinst ?] i lunckit vand, da faar hand strax vemillsse och udspir h:nis blod som findis leffrit i maffuenn, somme rod er och guod for den kolde siug som kommer i maffuen, och i lige made druckit med edicke, eller nogit aff en labe aff en kalff eller hare, och druckit med vand hiepp:r och till at spy

15 For roessenn ssom er**brustenn eller ubrustenn.**

Tag 3 hele muskoter nøder, och bind dennem thet i blor tillsammens, och lig dem vdij ildenn møer eller gloende aske mod till dj ere stegt, lige som mand stieger medtister, ed dennem strax saa varme och drick strax en glas vin derpaa, och lig dig strax

*) *I marginalen är
tillfogad senare:*

Tijdelösa.
Primula veris.

varmt under at du kand suedis, det driffuer
hinde bort – Item tag hylle blomster
och siud hinde udj en guod pot sød mielck,
och blomster kand vere enn goud handfull eller
tho, och lad det siude end till mielcken er halff-
dellenn indsødenn, sie det igennem it renen
klede, och drick aff samme varme mielck,
en guod dryck eller tho, och lig aff samme
blomster paa stedit som hun staer, det varmste
och thetiste du kand, med en gandske rent
klede ombundit, da hielper det vissellige ~
Eller thag fenidske trials, och huid sebe,
och stryg det offuenn for rossenn, nor hun er
nius illenn første gang kommen, saa for[-]
driffuis hun alt ned adt, till hun gaar vdt
aff therren. Thet hialp en prestedoter ij
Komsbierig vid naffnn Gundell Stiensdater
i det aar 1580.

Item skall mand tage nogit huidt reff saa
stor som en nød kornn, eller som en ert,
och 3 muskater, och suøbe dennom i blaar

[Ett efterföljande ursprungligt blad – med punkterna **16**, **17** och början av **18** – saknas.]

och dōpe thennom i ollie och lege them i ilden och
 stege thennom och sidenn stōde thennom sma *meth*
fornemnde huide raff och siude thennom samen i vin
 wnder lucket; sod och giff thend siuge thett at
 dricke, och schall hand lege sig warm och tecke sig
 vell thill saa hand sueder, och meden hand sueder
 skall huar vocte sig att hand icke gaar thill
 och opkaster kledernne, saa thennd sued iche
 slar op i hannes annsict, saa fremtt hannd iche
 faar schade ther aff, thj hannd bliffuer lige som
 hand vor skuritt eller skabidt.

19

For krampe

Haffuer thornnber *meth* vin druckett eller øll,
 thett forthager krampen, gjør dig krampe
 mōgett vee, daa drick stōtt hull urtt *meth* lett
 wand, thett hielper snarlig

20

Om ens mandhed er saartt eller bullen eller
 hoffuen.

Mand schall thage rossenn olie, hussløg huedemiell,
 blomen aff ett egh och quinde melck, thette schall
 du well menge thill samens och gjør ett plaster

der aff och leg paa stedett som du er [?] saar, thor
saritt i varmt edicke och strø sidenn thør
stødt galladeth i theth thører och leger

21

For kolde piss

Tag ett quintin Entiam* stød thedth smadth och
drick vin edicke eller annden god edicke afftenn
och morgenn thet hielper. Stegte Agerne**
och helst om di er gamlle och thenom ed om
aftenn och morgenn fastendis driffuer
wandett. Huo som icke kand lade sitt wandt
hand schall dricke dillefrø suden i win eller
øll hun oplader thett thør eller pibe som wandet
igiennem gaar.

22

Om nogenn pisser under om natten eller icke kan holde sitt wandt.

Stien bricke*** frø sudenn i win och drickett
theth hielper.

23

Om mand pissar udi dropetall

Tag klindte och stött thenom sma och lad der
nogenn win paa och röre thett well om, lad dett
siden staa och siuncke enn thime eller 3, sie det

*) gentiana   **) ollon
***) stjärnbräcka

[Några efterföljande ursprungliga blad saknas.]

under, och tage it støcke smør och brød [och] dop[pe]
 ij edicke, och nogit aff samme puluer der paa
 och forterit[?] fastendis huer daug. Probatum est
 Er nogen befengtt meth hinde, da skall hand tage
 1/2 quintinn angelica rod, smaa støtt, och 1 quin-
 thinn guod triagels, eller vand som er brend
 aff angelicka, men haffuer mand icke tria-
 gels eller samme vand da maa mand tage
 samme 1/2 quintin puluer och dricke det med vinn
 och ligge sig saa neder till at suidis, och dog icke
 soffue, da befries hand vissellig och dett
 haffeur hiulpet.

33 For werck eller ijct [ijct ?]

Mand skall tage elle thre och brende der aff
 aske, och lecke[?] deraf lud, siden skall hand
 smelte suin ijster, och tage effter wegterr[?]
 ligge megit aff ludet ocssaa megit aff ijsteren
 och lad det tilsammens i en ny vell glassert
 leerpotte och teck det gandske well till at
 det icke haffuer ande och sedt det vndr jorde[n]
 eller i en heste mödingh. En 8 dage siden ma di
 smöre den som behoff haffuer, det er vist.

Probatum est

Tag karsse och stød dennem smaa, *meth* biug meell och edicke, och lig paa stedenn, dog skalt du giøre enn plaster der wdaff.

Tag skoff marcke och stød hinde smaa *meth* ollie och quinde mielck och smør den verck brudne sted der med, det hielpper.

Brennd aff gamill heste bien [?] aske och blandt *meth* ollie och edicke, och smør den behouff haffuer.

35. Daglige recepte.

Ett støcke angelica rod et [?] paa nogit smør och brød, fastendis huer morgenn, wdij sit øll beuarer meniskenn gandske krafftelligen.

36 Pestelens bulder at giøre moene.

Daa maa man tage Lillie rødder, fiedde ferske stigenn, huide lögh, aff huer slag 2 lodtt hør frø 1 lod, kom dette allsammens i en morthel och sidenn mengis well tilhobe, *meth* 1½ lod gamill surdij, som bijtter er, och giff saa der paa saa megit oess [?] eller ollie aff lillier, som du kand giøre Det syed och fied nock med, och henge vell tilsammen giør it plaster deraff paa it klede, och bind paa
høffuillsse

[Något/några efterföljande ursprungliga blad saknas.]

och bliffuer blød, det er Chresten Perssens rad, chanicke i Lund.

40. For tend werck

Enn eig skall mand sette paa ilden, och stieg det hart, och brändtt, siden skall mand tage blomenn aff det huide, stød allun och suogill tillsammens, lige møgit aff huer, och lad ij egit, som blomme er afftagenn, till till egen bliff:r fulld, set siden egit paa ildenn, till allunit och suogellit smeltis der wdij, tag saa bomuld, eller lindskab, och dyp det ij, och lig bode inden och wden vid tenden som verckenn er.

41. For tende werck, Jacop Breckenhusis radtt.

Tag saa mange spede eller gamble eder neller som du kand holle mellon 3 finger, och halffparten saa megit ingefer puder och Lønborig salt. Stød det tillsammens till det bliffuer som en deij, lig det i en smaa thønd klud, och det vell tillsammens lig thett vden paa thend giordenn, som vercken star, och lad det ligge

enn halff thime eller thenn stund det kand drage,
 da wddrager det ormene, och den wnde martherj
 som werckenn føddis aff.   Probatum est.

42.   Huer dags koldesiugh.

Mand skall tage det mellomste barck aff hylle
 rod, j lod, och lig den i blød i 3 eller 4 thimer och till-
 førn stød barckenn well smaa, at hand giffuer oess
 aff sig, kryst det siden igennem it reenn klede, och
 drick samme \ oiss*/ medt en dryck brendeuin, och gack sidenn
 och fast der paa vdj 6 timer eller IX [9], da udriffues
 den vnde wedske, bode offuen och nedenn huor aff hun
 haffuer sin oprundillsse. Hielpper det iche paa denn
 3 dag, da brug thet samme paa den 6 dag, da hielpper
 dett wissellige.

43.   For kolde siuge.

Tag enn guod pot win, och sette den i en kiell medt
 syendis vandt, till at winen bleff igenem hied, saa
 slaa der wdj j lod støt peber, j lod støt ingeffer,
 och siden saa megit støt sucker, som det were sød
 nock, saa emod at siugen wille tage hannem,
 drach hand samme vin det alle warmiste hand kunde

*) *ois = oos = juice?, saft av växter m.m.*

och lagde sig strax, och lod bere kleder paa sig, saa hand kunde suedis, för siugen fick meget *medt* hanem, det hielper wisselligenn.

44 Enn gandske wiss och kaastelligt radtt för blod sott, som s. mester Peder i Roskijll brugtte.

Mand skall taga en fiell muskate, blomme aff 2 eller tre eig, och en guod hob unibre frød, och lit safram, rör tillsammenns, som en deij, tag siden en brendt jern eller en jernskuoll, eldskie och gör igennem warmt dog iche gloende, strø dar paa en lit smaa salt, och lad siden aff for:ne urter, eller deig, der paa thyndellige, och lad det der paa bagis som en anden liden kage, och vend hinde paa eldskouen, at hun kand igenem bagis och bliffue smuck bruen och iche brendt, gör saa 2 eller 3 deraff som for:ne star, och giff den siuge en kage tilsammens at ede, och lad hanem iche drijcke derpaa i 3 eller 4 thimer, liga som hand en skröbellig till, såå skalt du giffue hanem der aff Dette rad hielp i Roskildt en mere i j- c:t [150] perssoner och fich alle bedre der aff.

Konning Hansis rad for skieffuerbug.

Anno 1487.

Saluie

Lyenmycke [Lijmmijcke?]

Bomme karsse

Stien bricker

Laeg peber om mand kand j [$\frac{1}{2}$] lod, den grøne aff
 mellom bark aff esketræ. Aff huer slags tags en god
 handfull och siud det i vin eller goud øll, vnder
 leut[?] sød, indtill halfdellen er indsødden, giff den
 siuge der aff at dricke, om afftenen nar hand
 ligger sig, och om morgenen fastendis, dette brug
 huer dag 2 gonge udj 6 eller 8 uger, da bliff:r
 det wist bedre

Byrge Trollis raad for podagger

Tag aakrendt rod, och skier i 2 store skiffuer der
 aff och lig denem paa en rist, och lad denem wel
 stiegis, till di bliffuer well brune, lig dem siden
 i warmt goud ediche, och lad denem bliffue igenom
 blötte dog iche bliffue kolde. Bind dem siden saa
 varme paa föderne vnder nedentill som wer-
 kenn star, och lad dem ligge all den stund dj

kand drage, eller till dj bliffuer thøre igenn
 Siden brug lige saa meth flere, en dag eller 8
 Da hielpper det bade snarllige och sanderlig
 Och Byrge befrijde sig der med all sin liffs tid.

**Mod bestoppelse eller bindelse
 fru Bergitte Rossennkranssis rad till
 Vallø**

Mand skall tage enn aff disse pillere
 stoppe bag op till hinde, och ligge saa der meth
 lidet stille. Nar hun fick sin hun ville till stols
 skiude saa it becken under hinder, saa hober
 mig nest Gudtz hielp det skall komme lettellige
 och maa hun inthet trenge paa, for den
 leillighedt skyldt.

**At giøre salue till wnde hoffuider
 eller wdslett**

Mand skall tage spene[?] grøn, eller
 brendt allun och støde smaat, suogell, hvid
 koberrögh, aff disse bade lige møgit, laurber
 smaa støt noget lidet, thierte och gamill smør
 och siud det till sammens, men suogell skall
 mand iche lade udj, førind man tager potten
 medh all aff ilden.

Men at di vnde [?] haar skall bliffue løsse, skall
mand tage biørn ister och smørge paa, det
løssner.

Men at der kand woxe her paa, skall mand
tage honning, och rødløg, och siude sammen,
Eller støde rødløg och krijste ossen aff, och komme
iblant honningen, och strije paa, da woxer haret
op paa hoffuidet igenn.

For ligtorn och andit remedium.

Gnid paa en stienn, spens grøn, koberrøg
och suogell, thoe saa ligtorn meth varmtt
wand, at den bliffuer blød. Och strød dett
paa, och bind paa, dett hielpper wisselligen
och det er forsøgtt i sandheedt.

[*Med Berghemii hand:*]

Beck och salt sammam mengt, och som een deegh knodat, att
der aff små kakur giöras kunna, skola sedan leggas uppå
lijktorn tree eller 4 nätter, huar aff han upblötnar så att
man honom med ringa werck till sijna rötter bortryckia kan.

For bugge wridtt.

Rude och dille frö, i vin suden, och druckit
 stiller tharmernis vrid, collica kallidt
 om saa er, at ingen forstoppilsse huos er,
 krasse med hunning druckit döder ormene
 och udriffuer dennem.

Martenns urt eller hindern oess til sig
 tagit, laxerer och udriffuer gallen, den sege
 phlegmata och ormene aff liffuer.
 Husslög ois med vin drucket ud driffuer spoll-
 orme, huideløg stiller bug wrid, nar oissen bren-
 dis med isop och druckidt.

For thend verck et andet radt.

Tag biug meell, salt och hunning lige megit
 aff huert, och blandt det tillsammen. Bind
 det i en klud, lig det saa i ilden, och brend
 det till aske, tag det siden och moll det
 smaa och lig det wid. Item gnid thenderne
 med brendt salt. Item tag huideløg och stød med
 salt och lig vid thenderne, om natten, det hielper
 om thendeme er løsse.

Vorther att fördriffue.

Tag det vand som flyder aff weij stock, och blandis meth det vand som henger paa egeblad, och tho worter der med, saa fordriffuis dj strax.

For gulle sott.

Tag en urt heder winther lillier, di røde ere guode derfor, den skall mand tage, och siude i vin, och drijcke paa fastende, saa kommer dert unde op som lenge haffde weret i den forkolde maffue. Anden dag skalt du siude karsse i gamill øll och drijcke fastende.

Kølle wand åt gjøre.

Till kølle wand skall mand tage en giøffuer full reen biug, och thor det i 2 eller 3 wand, $\frac{1}{2}$ pund russiner, och skiere stienen aff dennem. $\frac{1}{2}$ pund suedsker, och stød dem i en morther, med stiene 1 lod annis, dette skall sydis tilsammen ij brend wand, vnder lugtt söd, udj en lier potte paa 4 eller 5 potter øll, indtill saa lenge bygdet reffner och siden lade det staa, til det bliff:r koll, och brug det effter handenn.

Mund wand at gjøre

Till mund wand skall mand tage, honing allun ingeffer, isop, rude, saluie, dj som thøre er opskolenn, emellom begge vor fru dag, och denem ij gamill øll wnder lugt sød wdi en nye[?] lierpott.

For elleuiddellsse

Tag och gjør en korss aff en haere thinde som aff egh er gjort, och gjør it korss aff och ber det paa dig, da kommer hand aldrig till dig.

Eller

tag huidtt røgillsse, och lad weije, och ber det paa dig.

[*Med annan hand:*]

Juer Hannssenn udi Stoerwi och her

[*Med annan hand:*]

Extract af högwälborin h:r baron general
leutnantens och landzöfdingens

[*Annan handstil än övriga recept:*]

Watn af renfana distilerat och en the skied ter
af drukit, är godt för stenpassion.

Gråbo, sötkullar, [*lucka*] torkade
och til pulwer stötta och mellerade til plå-
ster.

Rågmjölsgröt i *gammalt* ister kokad är god
för böldar och swulster.

**Confegtt att bage paa annis
och andre vrter.**

Mand skall tage en kiell och lig ild udj
tag sidenn stöt sucker, och lad i en ny gryde
lad der nogit vand paa, och lad det op siude
tag siden en bred beckenn, at lig annis eller
andre urter paa bondenn, set bekenen med
urterne offuer den kiell med ildenn vdj, saa
at urterne kunde noget thøris vell, tag enn
skieffulld aff suckrit, och sla paa urterit[?] i bec-
kenidh, och rør det flux omkring, med urterne
at det icke brendis vid bekenedt och lad becke-
nitt med suckridt och urter vere offuer ilden
till suckridt thøris igenem, saa haffuer du
ret guod confegtt.

Clarett at gjøre aff 4 potter vin.

Tag 4 potter vin, skall mand tage disse
effterskreffne urther och andre fire potter vin
at spede medh.

Sequentibus

Støt sucker		½ pund
muskather	\	
ingeffe		aff huer slags
nelickenn		½ lod. smaa støt
galliga	/	
cannell barck		2 lod
paris comen		2 lod
cuskatén blome		½ quintin
saphran		½ quintin

Diisse urter smaa støt, sla tilsammen wdj samme vin, och lad det staa tilsammens en nat, lad det siden i en posse, och lad det igennem lecke, saa haffuer du ret goud Clarett.

Aqua vita at giøre aff fire potter brendevin.

Diisse effterskreffne vare skal du skiere ij thynde stycker, eller støde som her effter følger.
Calmiis, canelebarck, cordimoma, cubebie
aff huert slaugh ½ lod,

-----

*galliga = galanga/rot, en slags ingefära
cubeb = en slags peppar*

hønss eig, som fersk er, och till den iche miere
vill skummis, øss siden op i it kar, och
teck det gandske vell thet till, intill dett
bliffuer kaldt, som ny molckid mielck,
siden skall voxet siudis igen gandske vell
och perestis[?], och siden om smieltis.

Miød ret att krude

Daa skall mand tage disse effterskreffne
urter och skiere smaa, och binde dennem vdj
the smaa posser, lige megit i huar aff alle slags,
och nar miødenn er nogit gamill skall
mand henge samme posser neder igennem
spundenn, i en traa, mijt i thønden, eller
lenger saa krudis den, galliga, cubebe, huer
slags iij lodt, kanelebarck – vj lod,
long peber, nelickenn, pariskorn aff huert slags 4 lod

Probatum est, vdj sandheedt

**Suorte blomer eiller kreiger att
sylte till suidsker**

Før di ere formøgit moeden, skall mand tage dennem aff, och lad dennem nogit vissne, der effter lig denem i guod miød en nat offuer eller lengre indtill dj bliffuer igenem bløtt, thag denem siden op, och lig denem paa en rein fiell, eller thønde bond, och set denem paa i en warmt ovn, och lad denem staa och støtis[?] till dj bliffuer well runckede, tillsammenn, lig dem sidenn huor wdj du vilh, och tuinge denem vell saa bliffuer dj ret smucke,

Perer att sylte

Tag och syed pererne medellige, och nar dj eir sødem, i vandt, saa lig dem paa rein halm till dj bliffuer kolde, tag siden molit[?] sinop den huide er best, och blande hanem vell *meth* guod edicke, och lig saa pererne der wdj. En pott bruger och lidet honning iblant saa lad denem 1 dag eller 3 eller 4 staa ret thett tillstoppet, saa bliuffer dj ret smucke,

Sterckebar *[Tillagt med annan hand]*

Slaenn att sylte

Slaen nar dj ere modenn, skalt du tage
och ligge paa it lofft at wissne en dag 2 eller
3, och siud denem siden till skindet reffner,
lig dennem saa i honning, och urter paa kussebern[?]

Suuer eble att sylte, eller

sirop att giøre

Swer eble skall mand først skrede, och skiere
dennem smaa, och siden syde denem till dj bliff-
uer well smaa suden, siden sla honning paa
och dennem well siude der med. Nar det er saa
gandske well suden tillsammans, saa lad det
op i en kar, som du will haffeu det giemptt
wdj, och giff der siden støt peber, eller
ingeffe, och nelicker paa , mand maæ och giffue
nogit støt parist[?] paa, men det er warmt, rör
gandske well omkring, och lad det bliffue kalldt
saa er det ret giort. Probatum est.

Perer lenge att gjemme

Perer skall mand skrede och skiere denem
i 3 eller 4 støcker huer, och lig denem paa rein
halm, i en hied offuenn, och lad dennem saa
vell igennem thøris, lig dennem siden i et thet
kar, saa kunde dj gjemmis aar och dag uforderff-
uet, och der kunde koogit mad paa gaaste krasser[?]
eller andre sadanne retter, och ere altid lige gode.

Gaatt edicke att brugge

Nar mand bryger, skall mand tage aff denn
beste, och sødste urt, och lad hinde siude till
att fierde partenn er ind søden, øss hinde saa
op i it kar, och lod hinde staa, och tep hinde
thet till, och nar hun bliffuer kold, som ny
molcket mielck, saa ~~thet . . . .~~ set [?]
gier [giær?] paa hinde, och lad hinde giøris til gierenn
vill falde paa bonden i karrit, tag der en spand
fulld aff, och tag en ret goud surdij[?], och bryd synder,
och rör i urthenn gandske well tillsammen och lad
det saa i karet, till den anden urt, thep saa karit
saa warmt till, och gandske thet, och lig deromkring
klede eller andet det kand beholde warmen altid
huos sig, lad staa i 8 eller 14 dage, saa bliffer det
guode ediche, och siden thylle den i thönder.

Corda Benedictæ

Denne urt som kaldis Corda Benedicta, och paa danske kallis hun welsignedtt thidzell, och er hindnis krafft offuer gaendis alle andre urter i mange dygder, och mange her effter, aff den skriffuis. Huo hinde eder fastende om morgenen da gjør hun sund lunge och leffre, och giffuer god hørillsse, giffuer och skarp forstandelsse, och ihukommillsse.

Hun gjør och it sterck hierne, och styrcker siuenn, men iche all som eniste er hun, smørgis hinders oiss offuer øyenne, eller hindis vand som brendis aff hinde, men kand mand iche finde hinde, saa grøn, da skall mand tage denem tøre och støde hinde i puluer, [och l]jigen i vandet, och di *meth* thøre øijenne, Enn thaar eller tho aff thet brende vandt eller aff oissenn, hand er bedre at stryge ij øijennerne, det driffuer bort blodit fra øyenen. *Item*, tag denne urt och lig paa alle steder som blodit vill icke standis, da stiller det strax. *Item* denne puluer som brendis aff denen urt och ducket *meth* vin, det rinsser halssen och struben och mundenn, och udriffuer ell all wumstighedt

-----

Carduus benedictus = Välsignad tistel; *Cnicus benedictus* = Kardbenedikt

aff brystet, och gjør sund maffue, och gjør
goud begieringh till mad, och forlerer all und blod.

Item. Denne urt søden i vandt aff en drengi barn
som er vj eller vij aar gamill, och vell sund till liffet.
Der aff gjør du en mingen[?] eller en grøn, det
helbreder wattersott, och den som pestelenss haf:r
och bryder pestelenss bølder i meniskers liff.

Item. De grøne urter thygis i mundenn, for-
driffuer und anda, item huo denne urt eder
eller drijcker hindes puluer, det er fulkomme-
lige goud for den som leffuer er vde paa.

Item. Dett puluer drucket heiller blodsott, och
besyndellige goud for quinde hemellige sott.

Item. Denne urt, [saa]dan meth win drucket dett
leger all induertis siuge.

Item. Saadan i vandt, bortdriffuer vnd wnder i
bugenn. Item saadan i vand varmt fordriffuer
huer fierde dags koldesiug. Och saa skall mand
holle sig full well varmtt der effter, och skall mand
tage for:ne urt eller puluer i varmt vin och dricke
det varmt, som brendis aff samme urt, eller en

aff den samme urt grøn, thrij mundefull huer morgenem fastendis, det gjører sundt, alle kolde-siuger heller de komme met kullid eller heide.

Item for:ne puluer drucket i goud varm vin, er goud for den siuge mand haffuer i lenderne, och det gjør den stien, rensendis och gaindis, aff menisken, eij er hand saa gamill

Item. Snarllig att sige er Cordia Benedicth eller Nardus Benedicth och paa danske Vell-signet thidzell, er goud for alle siuger, som kommer aff heide kolde natur, och alle meniske maa bruge hinded vand och puluer, vden siuglige quindefolch som reder till barssell.

**Her finder mand enn urt som
kallis Helligandz urt**

Angelica det er en megtige nøthijge urt eller rod, huo hinde berer paa sig, eller eder ydellige aff hinde, hanem kand eij troldom skade.

Item. Huo hinde eder fastennde hanem maa eij eider eller nogen forgiffillsse skade, fordj huo hinde eder i sin mad, och drycker smaa molit, da udeltet

hun, och udriffuer hun all inder och forgiffillsse
aff meniskenn.

Item. Hun er guod for all induortis sott, om hiertet,
om mand dricker dett sød hun er søden udj, festende

Item. Worder hun støt met edicke, och drukin, da
størcker hun miltenn och hiernen och fordriffuer
all undt i meniskenns liff.

Item. Hun er guod for pestelenss, och hindis puluer
eller wandt, lauendelvand, rossenwand och cele-
dine vand, bliffuer bemengit met disse 4 vand, och
met nogit thrijargellsse, och saffran, och giff den
siuge at dricke, som befengt er, met pestelenss,
da bryder det pestilens bulder, induertis, och mand
faar snarlige boed, och bliffuer karsk.

Her finder enebers dygder.

Huo som eder fastenndis, da styrcker det
mandtz sind, i de beste made, och rensser brystet,
helbreder hierte røder, och gjør klar sijnd[?],
gjører ocssaa guod røst, styrcker maffuen, bryder
stienen och løssner den siugdom eller forfang
som i ~~brystet~~ \nessen/ er och syenen, gjører varme maffue och
welluefendis ande, och hielper for røde sott

och for denn sot som mand kalder popeleia.

Item. Worder hun støt *meth* ollie, da er hun god for kollesiuge, som er fierde dags.

Item. Sijl samme ennber i ny ollie, det er goud at smøre det som er slaget eller fallet disligiste och for adtskillige werck.

Her finder mand saluie

Mester *Gallinus*[?] hand siger, hui dør menisken men dj haffuer saluie, och kand faa hinde, item edis 3 eller 4 blad aff hinde *meth* salt, da fordriffuer hun dj stød mand haffuer induertis aff nogit unyttellige blod, Item, drickis hun *meth* vin om morgennen, da fornyer hun meniskene induoll, och udelter allt wumske ~~oeh~~ aff brystet, leffren och lungen, disligiste och saa nyren, och hun hielper for hoste och werck, om oessen drickis, saa rör med vin som sagt er.

Item. Edis hun raa *meth* salt och vin, tha forbryster hun store bulle, *Apostomata*, dj voxe paa meniskenn, Siuder mand saluie och dricker hinde fastende, det fordriffuer all kranckhedt.

Siuder mand saluie, bruegell[?] sammen, ij
vin, och dricker fastende, det er guod for denn
hiede ict inwertis.

Her finder mand salt

Salt gjør rødhed paa guld, om det thoes
med salt, och det smelter all vet blod, som
møgit tyggt er,

Blender mand salt *meth* ollie, eller iblant ollie,
och smør sine lemmer, der med, som haffuer me-
get werck, aff arbeedt, saa gaar det hen,

Stampis salt och isop och ediche tilhobe och
liggis tilhobe wed saaer, da spredis det
iche miere, Stampis salt och hörfrö tilsam-
menn, det duer för orme stingh.

Stampis och nellebarck och liggis wid buller,
da legis dj, ochssaa duer det for galne hunde
beidt.

Her finder mand en urtz dygder som heder malurthe

Hun er hied i förste made, och tör i anden made,
huilchenn lunde mand eder, eller dricker hinder,
da styrcker hun maffuenn, och hun dur for mandtz

kiönns ilt i maffuenn, eller quidt, och hun gör
att pisse, stamper mand hinde i ediche och smør sig
der med, då flyr lopper fra henem, och fluer.

Brender mand hinde *meth* mercke, och den paer[?]
hinde *meth* vin, och dricker oissenn, det hielpper
för gulle sott.

Om mand lader mallurt och nardus til-
sammen, det hielper mandtz induertis liff som
bollit är. Blander mand malurt *meth*
ediche och dricker det, då hielper det för tyrsot.

Item blander mand malurt *meth* honning, och
smør øijennenn der med, det gjør dem klar,
och skoer dennem.

Item stampis hon *meth* honningh, da duer hun
för tung bied, och forbleger som voxer i øijenne.

Stampis malurt *meth* vin, och bunden *meth* en liden
klud om bollit, da hielper det.

Ligger mand malurt vid mandtz seng, da
soffuer mand – och gandske well.

[Sid. 66 / 67 saknas.]

Worder bijncke stampit *met* vin eller øll, och druckedt, da duer det for alle hande siugdum induertis, och gjør got i liffuer och styrcker maffuen, och hieller hierne røder, och er nyttelige till meget andet, da wid dette, hun er thuende slags, denn *annden*[?] brune duer quinder, den brune duer manden; ligeuell dj er ens i deris krafftighedt.

Her finder mand Rossendyder.

Hun er thør och hied i første made, stamper mand rossenn och ligger den paaa, som den onde ild er da hielpper det. Stampper mand rossen *met* vin tillsammen, och dricker det, det hielpper for møgenn løssenn, och all øyene smørellsse, som bøsse er, dj brende oiss aff rossenn. Stampper mand rossenn *met* vin, och hunningh och smør øyenne der medt, da gjør det øyenne well at sie, dette er ofte prøffuidt.

Sinapes det er Sinop.

Hand er hied och thør i 4 made, hindis frø ere hiede och haffuer sterck krafft.

Sinop gjør mand haffuid vilt och løsser bugenn och bryder stienenn, och rensser kiessenn, stamper mand sinup med lit vand, och det lader i mundenn, mod solenn, det rensser hoffuidet med kiessenn,

Eder mand sinup da rensser det maffuen och siuge leffern

Sinup stampit med ediche, det hiell[p]er hugorms styng, om det liggis paa.

**Her finder mand Plantoga
det er veibre blade.**

Vebreblade hun er kaall i første made, hun tø-
rer saar, som megit wedske hoffuer, och rensser d[en.]
Och den wedske der er i denn, om mand stamper hin-
de med honning, och ligger hinde vid saar, syder
mand kaall aff hinde *medt* salt och ediche, och elter
det tillsammens, da duer det om megenn lössner
i buggenn, stamper mand hinde *medt* huide aff eig,

Wejbrede = Groblad, plantago major

da hielper det snarllige dj som brende er,
 squolper mand hindis oiss i munden, da er
 det goud for all ild i ørit och ond ild anderstedz
 och er goud for alskens buller, och hiede øgnne,
 om mand smør hende *meth* den oiss, weiber knusit
 och ligges vid tandgiern, som bollit er aff full
 blod, da hielper det for tende werk, dricker
 mand hindis oiss, da hielper det for werck i
 blerenn och i nyrenn.

Der er enn mindre weijbre der er legere, och
 duer och till det samme som den anden gjør
 hun er god for bullr, huoss nessenn, eller øgen
 om hun vorder lagtt ved, *meth* it bløt kle-
 de udj nij dage samfaldtz.

Toer mand sit quegh i hindis oiss, det er got
 for møgill verck i quegh.

Stamper mand hinde *meth* gamill suin ister daa
 duer thet for horde buller, och store, om dj smör-
 gis der med

[*Med annan hand:*]

Itemb denne bogh hører migh Søffren Nielss.
 thill, med all rette, och kiøbtte [jegh then]
 aff Esche Madtzen.

[*Jmf. sid. 25*]

Her finder mand huideløgh

Den er hied og tør i 4 mader, smør mand sig med huideløg eller eder hanem, da heiler det hugormene beedt, och skorpions stingh eller skadelieige orme, thi di flyer fra hindis dygdt. Siuder mand huideløg *meth* ollie, da bliffuer det guod smørgillsse, for alle onde bylder, siuder mand huideløg *meth* honning och dricker, det hielper for lungesott, Och eder mand offte hvideløgh *meth* vin, dett gjør løssen, ocssaa duer det for gulsott Worder hvideløg sødne i vand, och drucket da hielper det for hoste, och uddrager brystwerk, och gjør klar røst, om hun bliffe raa edt. Stamper mand huideløgh och suin ister da hielper det om mand liger paa store bullder. Eder mand huideløgh, fastenndis, da skader det eij vkiend drick, mad, eller vand, om mand kommer i fremede steder, och land.

Siuder mand huideløgh i ~~vand~~ grød, det er
got for holdt, stamper mand huideløg
meth gasse ister, och lader den oiss saa ij
ørenn, da hielper det for unt i ørenn.

Blander man huideløgh och Arin[?] tilsamen,
och eder det, det hielper for vansott. Eder
mand huideløgh om morgenen, da rensser det
brystedt, och gjør begiring till att ede, och
hand bortdriffuer all vnd lugt, som kommer aff
meniskens mauffue,

Her findis rødøgh

Hun er guod for dennem kolde natter[?] heff-
uer och vnde, hun gjør got i maffuen och
i brystet, och gjør guod lydt.

Huem hennem eder med salt, och hue hinde
eder fastende, eller dricker hindes oiss, da faar
hand tendeurck, och hun gjør at soffue, och
giöre løssenn i buggenn, den hinde eder. Blander
mand rødøgs oiss i quinde mielch, och ladis i øret
det hielper for øreuerk

Stamper mand rødløgh i hunningh, och ediche, det hielper for hunde bidt, om det ligges paa i X [10] dage.

Dricker mand røløgs oiss det hielper den der megit snarllig haffuer mist sin maall.

Huo som offt thoer sin thender fastdendis *meth* rödlögh ~~oiss~~ da fanger hand aldrig tendeu-erck, och fordriffuer offte tenduerck.

Thoer mand offte sin har i rødløgs oiss da faar mand fær har.

Blender mand rødløghs oiss *meth* ediche eller i vin, eller skier hannem i smaa stycker, och smør sig der med, det fordriffuer all u-renhedt paa legemedt, och dricker den *meth* ediche eller vin, och eder thend, lög, da rensser det meniskens induortis, och fornyer all maffuenn och all induoller, der er widst.

Her finder mand persillie

Hun er hied och tør i thrende mader, stamper mand hinde, och liggis vid blegne[?], da hielper det. Stamper mand hindis frø *meth* vin, och eder det idellige, det gjør at pisse, och løssner und weder i meniskenns bug, och det duer for vandsott; kaale siuge; nyresott; leffuer sot och for werck i blerenn, och det udkommer barn fra moderenn, och skynder barn brydtt och udriffuer dõt barn aff quinder, och gjør meniskenn till at æde.

Her finder mand hussløgh.

Barba ionis, det er hussløgh, hand er guod for den onde ild, och for den der brender er, om hun stampis och liggis der wedt, vorder hendis uoss stampit och drucket *meth* vin, det duer for vattersot, om hun sydis och drickis worder hussløgh stampit med gamill sure ister da hielper det for skab, om hand smørgis der med,

Her finder mand kirrill.

Worder hun stampit med honningh och ligis
 widtt, det hielper for enn siuge, heder Cancer.
 Siudis hun i ollie, och smørgis med, det hiel-
 per for kullid och frøst, dricker mand kirill
 met vin, det er goud for sijde hull. Eder mand
 hinde med sterk ediche, det hielper for lössen.
 Blander mand wijtt wox, och gamill ister
 och støt kirill, och liggis vid bullen øre, eller
 andet siuge, det hielpper wisselig

Her finder mand myntis dygder.

Hun er hied och thør, huo hinde eder, da ma-
 ner hun at spi, och fordriffuer spollorme
 och formiener ilske, och formiener quinder
 med barn, och fortherer mad i maffuenn.
 Blandis mynter oess met vin och hunning och
 ladis i ørit, da hielpr det for øreverck, och
 øre gjelder. Dricker quinder myrter met edi[c]he
 och salt, da skynder det barnbrød, dricker
 mand

mand mynte med ediche, det hielper for
blod sott, dricker mand mynte *meth* ediche fasten-
dis, da skader mand eij den dag aff dryck.

Her finder mand sader.

Satera, det er sader, hun gjør at pisse, och
wdd[r]iffuer døt barnn aff moderenn,
och rensser quinden induortis. Blander mand
sader med lit vand, och dricker det offte, det
er goud for vrid i queg, och det bryder megen
søffnn. Quinder *meth* barnn er, skulle eij ede
sader eller sie det ædis, at hun eij mister
sin barnn. Blander mand saader i vin, hunning,
och peber, tillsammen, dricker och eder der
aff, det gjør lyst till quindfolch.

Her finder mand dijdtt.

Ahnetum, det er dield, hun er hied och thør i an-
denn made, dricker mand hinde offte, da gjør
hun skier siue, och gjør megen mielch i
quindens bryst, och det leger siug maffue. Stam-
pis dild, och hindis oiss drickis, det hielper

for bug ~~veid~~ wrid, och alt vet som er ind-
uortis. Thører mand dild frø, och støder det
smaa, och dricker det med vin, det heler siug
leffrer och lunger, och den lugt som kommer der
aff. Stampis dille frø, och det ædis, det hiel-
per for hicke, siudis dild i ollie och bagis der
med, det hielper for hiurt verck, och for huer
lemis verck. Thører mand dille rod, och stam-
per hinde smaa, och strøer det i fule saar, da
bider det aff det døde kiød, och legis deraff,
ochsaa hielper for buller. Stampis dille
rod och liggis vid øyenne, det duer for megit
hiede i øgnene, ochsaa duer det for heffuit
werck, om det liggis vid thijndigenne,

Her finder mand annis.

Hun gjør at riffue, och hieler siuge leffre
och fordriffuer ved wejrr aff meniskens maff-
ue, om hun edis. Werder hun støt och drucken
med vin, da øger hun quinde mielch. Om hun
eder hinde raa, da gjør lyst till quinder.

Brender mand anis och lader den røgh gaa
i maffuenn det hielper heffuid werck. Stam-
per mand annis med ollie och lader i ørit,
det hielper for øre werck.

Her findis allun.

Hun rønnster øgnenn och skier siunenn, allun
tempereret med *h* ediche och hunning, det størcker
thenderne och fester dem som laaste er.
Och duer for bulne thendegierd, och blodet aff
mundenn flyer, allum heler blegner i munden
och skab om dj thoer dem i det vand som
allun smeltis wdj.

Her finder mand aggerkaall.

Hand smelter mad i maffuennm och hand gjør
let pisse, om mand eder hinde. Eder mand
hinde, da wdriffuer hun hoste, vorder hun
støt med honning da hielper hun for smitte paa
meniskers liff, vorder hun eltidt med
honning, och saa eth, da rensser hun mandtz

hude aff smitte, och gjør anden hude, vorder
hindis rod soden, och saa støt smaa, och lagt ved
bulnet been, aff saarit, vorder hindis rodt
stampit medh vin, och saa druckenn, da duer det
for unde hug, vorder hun stampit medh oxegalle,
och smør paa, da rensser hun suort smitte,
vorder hindis rod edt, da gjører hun lyst till
quinder, blandis ediche medh hinde och edis saa,
da er det got for siug maffue, och siug lunge,
och udriffuer und vedske, och kuld aff ind-
uoller, och løsser vnd blest i bugenn, och hieler
all skadelige bulder induortis,

Her finder mand tydsk kommenn.

Hun løssner und blest och wrir i buggenn, och
gør gott i maffuenn, och gjør at pisse,
vorder det stegtt och med ediche och drucket
da duer det for løssenn i quegh. Vorder det
støt med ediche och vand, det hielper for hoste,
och bryst stingh, sydis kommen i ollie, det er
guod for blod rind, dricker mand kommen i vin
det hielper for hugormene bid och edder, vor-

der

der dette stampit med *h* bønner och honningh, och et,
da gjør det løst till quinder, eder mand off-
te kommenn, da formiener hun bleg lødt,

Her finder mand canneill barck.

Huo hanem fastendis eder om morgenenn,
da speger hun hoste, och meniskens brøst
och letter hiernene, och klarer siunenn, och wd-
retter hoste aff mandtz halss och strubbe, hun
er goud for wattersott, och blandis hun i öj-
ne smørillsse, da rensser hun ond wedske,
aff øgnene, hun gjør mund[?] goud smag, och
fortherer mad i maffuenn,

Her finder mand safran.

Huo hinde eder, hand faar en sund maffue, och
all siugdum fordriffuer aff hinde, och all
induoll, och det gjør thryghed i meniskenns
hoffuidtt och gjør at soffue.

Her findis huldtz urt,

Stamper mand hindis rod, och ligger wiid
laar, daa drager thet fra laarwerck, siu-
dis hindis blade med vin, da hielper det for

for nyre werck, och det legis, stamper mand
hindis rod med honning, och eder, det speger
hoste, och gjør af pisse.

Her findis aalandtz urte.

Eder mand hinde, da størcker hun hiern røder,
och fordriffuer holdd i menniskenes induolle,
och rensser menniskenes maffue, vorder hin-
dis rod støt medh ediche och drucket, det hielper
for all skadellige siuger induortis, vorder hun
puluerit och mengit, medh vin och ediche, och druc-
ket, det gior klar røst.

Her finder mand quess urt.

Hun er guod at ede for hold, hun gjør klar
siun, och hielper hiern rødder, och styrcker men-
niskenns hierne, och hielper siug maffue,
och bort driffuer ond lugt, som kommer aff
meniskenes maffue, stampis hun med honing
da duer hun for det samme.

Her finder mand kaaberrøgh.

Det fortherer offueruortis kiød, i saar, och det forkommer it kiød, som voxer i mandz nesse, och i hans baglaar, om det stampis med *h* vin, da er det best att ligge der wndt, stampis koberøgh met honning och smør, giemmit der med, da leger det siugnet ij driffuill och andit som wndt er i mundenn.

Her finder mand nelicke.

Eder mand hinder, da giør hun løst till quinder worder hun stot och tempereret med *h* kou mielch, da størcker hun mandz hierne, och affmyn[?]-dellsse, huo hinde thygger om morgenenn fastendis da letter hun meniskenns røst och mandtz mund och maffue, och hun styrcker leffren och andre induoller.

Her finder mand mandell.

Hun er guod for siug leffre, och lunge, och rensser bryst och nyrenn, och størcker løst lifff, och hiellpper for hicke och halsbrynde, om hun edis. Brender mand mandell, och lader den

røgh fare op ij nessenn, da hielpper dett
for hoffuiduerck, och øreuerck.

Stampis mandell smaa och stampit medh
ollie, ij ørit, det hielpper for hoffuit uerck, och
øreuerck, gjører mand meell aff mandell-
kierne, saa megit nyttellige ere dj till
adskillige legedomb.

Her findis licerece

Hun er guod for hoste, och løssner brystverck,
och klar gjører mandtz strube, och styr-
ker mandtz leffuer och lunge, och duer for
brøst tuangh, och for alle siuge induortis, och
horcke som formiener meniskenn onde fang,
och for nyreuerck, sideuerck, riugwerck, och den
siuge som i lenden er, bryder och gjør ren-
sendis, ij meniskens blere, till disse duer licriss
som for:ne star, om hun vorder søden i guod gamill
øll eller vin och alle i lige weggt medh licriss och
lit lauerollie, och det skall siudis tillsammenn
i en lier pott, vnder en stylpe, och dricker der
aff, det hedest mand kand tolit om morgenen
och affternenn.

[*Detta är sista sidan i «Søffren Nielssens häfte».*]

For alle slags hoffuedt huerck

Weijbrede - - -[?] frø[?] giortt plaaster aff *meth* dit egit wand och lagt offuer nesen. £ Abrud och malurte suden i sterck edicke och \ wede [reede?] hoffueden der *meth* afften och morgen/ camille blommer suden i støffen ludt ell spise øll, och thoe hoffueth £ Mand skall thage abrodt och malurte stødt *meth* sterck edicke och reede[?] hoffuedt afften och morgen.

Tag komelle blome siud i kalstøfft ludt, och icke er støpt paa asken leng[er?] en thime, den skall siudes en time ved lucht lock.

Thag saa en swort høne och fleck hinne *deth* stranst du kand, och lieg strax paa hoffuedth off:r jessen, *meth* blod och møg allsamen, och bind itt kledt offuer, och lig der *meth* offuer om natten, och morgenen tho hoffuid *meth* fornevt wandt, den hedeste du kand, och bind itt kledt off:r, och lod hanem saa soffue, dett gjør tho ell. thre gange.

£ Thag graa bønnen och malurtt och siudt *meth* edicke, och sile *deth* genem it klede, och tho hoffuideth der i.

Fore øre werck

Tag faare galle och blendt *meth* quinde melck och kom i øren.

Malurte stødt *meth* oxen galle och i ladt i øren.

£ Ooss aff huide løg trygt vdi øren \ *meth* sterck edicke / er guod for den som ef døff

£ Ooss aff ludt idelig dupse i øren

£ ~~Ooss aff myre eg och lad i øren~~

£ Ooss aff fenicke ladt i øren

£ Kalffue marg stødt *meth* win och i ladt.

£ Warm quinde melck blandeth *meth* olie. £ Rogelse blandeth *meth* win och ladt i øren. £ Osen aff lidt løg och quind melck.

£ Linde den werck aff øret tha thag en feed aal, och hacke dennem *meth* rød løg, smelte det siden sammen och sile det igenem it klede, och dryp her aff lidt i øren.

Thag sterck edicke och stødt *meth* huid løg och lad i ørene.

For øyne werck

Huo som will gjøre øyen wandt, hand skall haffue der thil
 guod fersk winn och muskat och paradis korn neglige och guod
 hururter, spans grøn, och skall stødes huer serdelis, och ladt huert
 serdelis i en ny leris pose eller kludt, och sette det i en stenkruss
 i same win, och naar det haffuer stondet i iij dager och netter
 da maa thu thage en penn eller och din finger och dyppe i
 i øyen, och posen skall allthidt henge i krucken.

£ Om øyen bliffuer dumme tha thack hare galle *meth* honing och blend

£ Hare galle, aande galle och raffne galle blandeth *meth* honig

s. Dorothea gjorde smørgelse thill øyen, hun thog ruder och
 malurthe, feniche lijb stijcke, \weij brede/ och lod det i en mortere och stø[dt]
 dem smaa och krijsta[?] saa osen aff, huilchen hun siden lod i
 i ett kaaber kar, och der *meth* hialper hun mange, det[?] gjør skarp syn.

£ Tag ingefer och gnidt paa en hued steen *meth* blanck win

£ vniperer røgelse *meth* egge huide och quinde melck det klarer øy[en]

£ Tag malurte och quinde melck och rosen wandt, gjør der aff
 itt plaster och leg paa øyen, det thager bort ont blod aff øyen

£ Bløder øyen, da tag ooss aff ruder och komen och den [--]
 huide, och wridt igennem it reent kledt

£ Om øyen flydt, thag rude oss *met* honning och lad i øy[en]

£ om øyen ere skell, thag vlffue ister

£ malurte *met* honning och gedtmelck och egge huide

£ er blod i øyen, thag it stycke aff fersk kalffue lunge[?] ell[er]
 anden smale fæ och leg *offuer* thyme styck om natten.

£ olie brent aff papir paa it blanck verge och smurd paa

£ pettersille[?] stød *met* egge huiidt

£ stød huede brød krommer *met* mercke eller fenicke ooss

£ er kladt i øyen, thag mercke ooss *met* huis win blandet
 lad staa en dag, och lad i øyen

£ thag røder af fenicke smaa harber och stød i en mortere, och
 oosen aff *igenem* itt kledt, och halfften saa meget guod win, och
 lad staa en stund och *det* klarne

Itt merckeligt øyne wandt.

Pettersilie frø, mercke frø, beledonie frø, anijs frø, jern urte frø rude frø, endivie frø ell. bladene, tormentille bladt, den lille jern urtds bladt, belonie bladt, stød dem alle sammen thilhobe, leg dem den første dag i win, den anden dag och natt i barn piss aff en jomfru, brent dett siden i gennem en hielm, det første wand er saa gaat som solff, det anden som guld, det tredie som balsom[?], dette wand strøgen paa øyen det gjør dem klare och bewarer for dumhed[?].

£ Tag itt thinfadt aff gaat engelst thin, thag saa reent papir och sett ild vdj, och huelff fadet offuer, den wetske som kommer der aff, den stryg i øyen, om de ere blodige ell saar aff slag

For bryst werck.

Tag smaa nelle ooss och siud dem i honing och gamel ohl, den renser lungen

Tag ij lodt heltz urt ij lod lager beer j lodt ingefer och hele tharmen

Siudt det i honning \ saa lenge mand syde it vngt hønss /

ladt det saa swales, thag saa om

morgenen saa moget en halsel nødt och lige saa om afftenen.

£ Thag rude ooss och siud i win och drick.

£ Thag blindt nell met polley och salt drucket met win fasten[?]

£ Thag bygmeel for[?]rget met rugbrød huide brød brende win och edicke, egge huide gjør der aff en bage och leg paa brysten

£ Isop och figen, salwie, sterkest[?] anijss, honning suden i sterck øll och drucken afften och morgen well warm, och haff sucker iblant, dette er och gaat for lungen.

£ Thag bentonreum[?] och drick hennes oos i warm win, och smør dig naar du gaar att soffue.

£ Martubium och pulegium suden i wandt och lad salt vdj och drick offte fastende.

£ Tag bijrche løff naar de først vdspringer, och siud dem i fersk smør, denne er en guod smørgelse for bryst huo den dricker.

For swimelse sincopi

Tag beledonie bladt och blomster och støde smaa, och bint om hoffuedet. £ Stød mynte smaa och bint om hoffueden

£ Gnidt den syges led[..?]od met salt och ediche thilsamen blandes

£ Den syge en guod drick win giffue den styrcker hierte[?]

£ Den syges mund skall opbrydes och hans thung ...[?]der gnides met win och the...[?]gelse £ Kommer den syge thill ath rijse met euphorbio, peber, eller met beber geijl[?]

Om tandgeren er hoffuen aff ont blodt

Tag weibrede bladt, och stød, och thoe och weidt dem met osen, den fordriffuer det ondt blodt och heler heffuelsen

Tag edick honing huidløg brent allunn

born olie siud i en reen potte, holt den i

For tandwerck

mund i nogle dag thilig om morgenen

Gnue dine thender met brent salt, eller thag bygmeel salt

och honning lige dele och blent thill hobe, och bint vdi en lin klud

och leg den vdi ilden och brendt thil aske, dette lagt wed thang[...?]

£ Thag hiorte horn raspet eller filet och meget sudet vdi wandt siden silet igenem it klede, holt det waden[?] eller waskett mund met *forschreffne* wandt, dett driffuer all thand werck

£ Tag itt eg och steeg och holt dett huide wed thendeme i [?] it lijnkledet, det vdlocker marckerne der aff

£ Isop søden met edicke och lagt wed tender unge dentes quoliber die sullo ræpax[?]

Salpetter wand thoe dem medt, allune wand er och guod

Tag j skeed fuld honning ij skeeder malen senep ij s[ked?]

ædicke, siud thil hobe i en paatte vdi lucht kar och sku[?]

det och holt det ved thenderne, da faar du boudt

£ Thag det inderste aff egebarcken och siud det vnder lucht lock j thime och holt i munden den hedeste du kandt.

[*I marginalen:*]

Thag j lod lawerbeer j lod berthram j lod huidtløg j lod gallas, it nyt glass som icke er brugt, stød det thil pulwer, siud dett i j pot wandt, lad det syde en fiering aff en thime, aff denn wand thag en skee fuldt i munden.

For marck i tenderne

Tag malen peber och leg wed tendeme £ huid løg och salt och gnue thenderne *met* och lad ligge paa om natten £ Spans grøn it quintin, honning itt lod blent thilsammen och paa thanden smurt, da dør marchen strax

For hoste / hand fuld isop, nogle figen

Thag 4 lod lackretz ij lodt anijss j lod jngefer, stødt dette thil pulwer, och seldt i vdj itt urther soldt, och mall eller gnu smaat i en mortere, och thag saa honning och lad siude *samen* well, och lad saa urtherne vdj, æd her aff queld och morgen saa *meget* som en hasel nödt. Det skall och were it lod canele barch och j lod spicke nardus *met* sucker vdj.

£ Dricker mand purløgs ooss *met* quinde milck dett er gaat for gamel hoste och lunge sott. £ Honning huuss løg och reent wandt suden thilsammen och drucket.

£ Thør salwie oss *met* win er och guod for side werck.

Serpillum del, menta cum vino coqortuer et biba[..?] mene et verjer[?]

£ Lissboms olie och win ana thilsamen vnder luchet lock sudne, her aff drucket i 3 dager det hedeste mand kan thaale. Dette er och guod for hese. Haffer mand icke olie tha thag smør och honning.

For thør hoste

Tag itt fad fult aff reen byg, och synder stød den £ 12 figen rene thoene i warm wand rusiner (kernene aff dem thagen) 8 lodt 4 potter fersk kilde wand dette syden i en ny leer potte vnder luchet lochk och sa sile der aff, siudt det saa lidt op igen *met* 12 lod sucker.

[Tillägg av Berghemius:]

NB. Tagh affton och morgon 3 gånger på knijfzudden fastandes stött swaffuell, så tortt som det är, och swälgh thet neder, bruka så een tijd långh - - - - - [bortskuret] huad thet - - -

For en siug och kolder maffue

Tag anijss och kommin, jngefer och muskatte

Tag ½ lod ingefer ½ lodt neyliger ½ lod muscate blomme

½ lod kanile barck ½ lod zedefer ½ lod lang peper ½ lod

galiga j *quintin* paradiss korner ½ lod spiskomen ½ lod dansk

komen ½ lodt thørt kruse mynte, thisse alle smaa støtte och

sichtet gennem en yrte seldt och blande siden met 4 lod huid sucker

Naar du will ede der aff, da thag en skiffue brødt och steg

och led hinne i win, och strø siden en skee fuldt aff de yrter

paa och ede om morgen och om afften.

£ Laffuer beer smaa stødt guod edick smør och egge blome

och ladt siude thill hobe in n p f [?]

£ Briliatur spongia cum aleto forti et ponatum coelida quantum posest[?]

sustinere super ....[?] mathrin

For thrang brystighed

Tag lawe olie met it raadt eg och stød peber thilhobe ble[..?]

och sijb naar du gaar thill sengs. / guode for leffren

Tørre mandel kerne, peber, muscater, ingefer, disse ere

j hand fuld skogmercke met oll suden och drucken afften och

morgen. £ Bijncke suden i øll j stund

En dricke smørelse for indwertes syge

Tag agrimonie, jor[?]hummel som kalles hypericum, isop

salwie, fenichel centadien[?] \thusin dyder/ ruder, malva. Disse alle smaa

stødt och suden i skiert smør, och saa silder i gennem it klede

dette giff den siuge thill dricke.

For milten.

Tag more røder søden i win och honning och dricke der saa
det er och gaat for leffuern / paa milten

Skreppe røder stødt och søden i skarp edicke och lagt vden

£ Steden der som ont er skall smøres *met* viole olie

rosen olie, och den smørelse Dialthea kaldet, *met* dille olie

fersk vsaltet smør, marten aff oxebenen, hønse ister eller

hunde ister, dette allsamen skall siudes thillhobe.

£ Salt och fersk ko-møg aff huer it *pund* peber stødt thu lodt

disse skulle siudes i starck edicke och som itt plaster paaleges

Steeg en muscate i blaar och æd strax brydes stenen

For stheen.

for quinder som haffue steen

persille frø gamel øll och gamel smør, søden

vnder lucht loch, och der aff druchen p...[?]

j lodt anijss j lod steen brecke j lod lijbstijcke Er desse mand kand than...[?]

j lodt fenickel frø j lodt persilie frø j lodt spise kommen

j lodt dansk komen j lodt sucker dette skall stødes och

ladt vdj win och der aff drucket en skee afften och

morgen, och will stenen enda icke brijste, da skall mand

thage en graa kampe steen och gjøre gloende, och side der *offen*

och thette dig neden om, och slaa dit egen wand paa stenen

saa skall hand brijste i guds naffn.

£ Tag hare blod, och hare skindt, och leg det i en paatt

och klin hinne well thett thill, *met* leir, och set paa ilden

indthill du kand thencke det er brent, och stød *det* siden smaa thil

pulwer, och giff den siuge en skeed fuldt aff at dricke i win i bad

eller fastendes om morgenen. £ Thag reffue blod bint om din

wirgan[?] och stener, da brydes stenen om hand er i blaren

Att dette er sandt da kand du forsøge *met* en kampe steen, huilchen

lagt i bloden, da brijste hand inden 3 dager.

£ Lar mulieris cum sullo anethj sumpum[?] frangie lap:de [?]

£ Tag och stød bijncke och thryck osen aff och giff den syge huer dag fastendes iij- sked fuldt der aff och drick, det hielper och stenen och sanden gaar fraa.

Den som haffuer steen hand skall gerne dricke bijrse suade met win, thj det løssner stenen och sanden ned i lenden och bleren
 Tag blod aff en gedebuck, och hans leffuer, och lunge, nyre, pitt och stene, stød dem well thilsammen och gjør en pølse der aff i hans wom eller tharme, och lad hinde well syde, och giff den siuge der aff wel ath æde, mens hun ware, da skalt du see obenbarlig huor stenen skall komme vd i smaa stycker, och sanden med.
 Er det saa ath mand thuiler paa huort stenen er i mandens lend ell. blare, da skall mand thage hønse gress som gerne staa huos weije ell. gangstier, och siude dem om hun er thør ell. støde osen aff om hun er grøn, och legge den paa ... [?] gam[?] ell. stenens, gjør det hannem mere wee[?], er stenen i bleren gjør det icke da er stenen i lenden.

£ Tag lawer ber och stødt dem smaa met deris barck och drick denn medt win ell. øll, ell. siud dem i win, och brug dett thitt.

Den som gider drucket gede piss, da bryder det stenen och den skuer hannem vdt. / lenden ell. blere

En vnderligh och guod legedom for steen i
 Mand skall thage hare vng, ...id alten libio [?] 37 fol.
 om mand kand icke lade [sitt] wand for steen, da thag cilerum nigrum som kiøbes i apotecken det ere sladt echte thag der aff v ell. vj lodt och siud met øll lucht indthill thredie parten er ind søden drick dett

£ 3 dager gamel bucke blod, brent thil pulwer och druchen i kom... [?]

£ Stødt peper roed met win och drucken warm met wad[?]

[Tillägg i marginalen:]

ithem rad[?] som löser stenen och kommer hanem thil ath flyde, dog skall det bruges sielden. Thag bijncke, camilleblome annis, salvie och kattost, disse skulle siudes i wandt. Siden skall hand æde medth afften och morgen i 13 dager.

For kolde syge

Tag j lodt weijbrede ij lod hypericon, stampe thilh[obe]

och drick medt lidt wandt, før end hun thager dig

£ Abrodt drucken *met* win er guod for kol[d]e

Pro febri quotidiana, aclice radises plantaginis munda er

far bulite [?]aleto ei, da illi bibere bis --- --- [?] , doner santer [?]

Tag muskate och jngefer siud i smør *met* brent brødt

Tag de øffuerste blad aff neller och stød dem *met* salt och giff den syge och

\ dricke in ...[?] p k ss [?]

£ Thag malurter och sude samen støb i en mortere och slaa ediche paa, och sile den saa aff i en haar dug, och drick det saa.

£ Thag en planck gamel øll, halff parten saa *megeth* brendt win och werm

och legg dig saa ath du kand well suettes

\ thil hobe

For skørbug hyposartha.

Tag laffuer beer och siudt i en leerpotte i reent wandt

vnder luche*t* lock, naar det haffuer suden saa lenge, som mand

siude fisk, kast saa itt stycke allun v*d*j och naar det er

saa sudet, tha thag det i munden fuldt, och skiude det v*d*t

och thage fersk igen, øffue dette 3 ell. 4 gange om dagen.

Thag kellerhals eller peberkorn ij eller ij-, och siudt dem v*d*j

miød, och drick det før en sygen thager.

Tag zedefer, jngefer pardiss kornet[?], galliga, entzian, lybeken

calmus, long peber, aff huer slags itt quintin, itt qui. card.

moner[?], siud dem thilsamen i honing, saa bliff:r det thygk

æd der aff afften och morgen saa meget som en nød er stuur

Om føderne hoffne

Tag det sinder ell. slag som welles aff jern gjør det

lidt heed, ladt i en spand, slaa sterck edick offuer och

sett foderne offuer att de swedes, och tep well kledeme om

For den fallende syge.

Tag aff jorden ell. been kiste itt mands been och brent thil pulwer, giff den syge her aff att dricke, om det er en mandt er det en quinde, da thag quinde been.

£ Thag aff en dödh mandh hoffuedt pande, brent den vdj en heed bager offn, indthill hon bliffuer aldelis huidt, stød denn saa thill pulwer, drick her aff it quintin *met* 3 pion stene, huilche du skall støde smaa och ladt i win.

£ Giff dine børn reffue hierte da skall de aldrig faa den

£ Den stund man berer belthe aff vlff skind paa sig da skall mand iche faa fallende sutt.

Skaff aff den høyre ellens bagfod och lad i øll for den syge.

£ Kandt faa hiertet och leffueren aff en ~~ellg~~ ellens dyr

\ som er vdskaaren meden hand leffer

For onde kopper

Tag fersk swine ister, huid bucke thalg kober røg, quick sølff, hampe frø, majj maanet smør, spans grønt och harpex och siudt thil sammen

£ Thag safran och stød well *met* klar wand och dryppe en draabe paa huer pock..[?]. \ wermes i en reen panne och

For ichten

Mand skall sette wed en warm skorstens ildt, och smørge sig med brende win, \ 4 lod aff holts rods oss, huid fenediske sæbe 4 lod, disse skulle \ wermes i en reen paatte

och gidt [henners?] vdj itt glass. Tet[?] skall smøres /

der som ichten stander[?] afften och

morgen i 14 dager, da forgaar hand och dør vd all thid.

£ Er ichten i øyen da smørg brende win omkring.

En smørrelse Tag en fed reff aff krenget, och indwollerne henkasten, och stoppe disse vdj hannem som er: galbanum, armonialum, [?]ideleum, røgelse mastix aff huert itt lod. \ fenigni[?]elum, høefrø, alsheke rod, / biørne ister, hønse ister, gaase ister, aff huert itt j lodt. Reffuen thilsydt och sadt paa itt spit, och en pande vnder som dette fidt well forwarer som aff dryppe, er guod for werck.

For podagel och saa sudne i lawer olie indthil de bliffue haarde, och saa affsilne och skaden der medt smurt.
skall mand lade sitt wandt vdi itt brett becken, som foden kand well staa i, lad saa den fod som podager er i staa der i en dag och natt, och swøb hinde i en bladt kludt, och lad alligewell foden stande i, om morgenen slaa det bort, och fersk det igen.

£ Thag och siud allehande dyrs been (som mand kand bekomme) vdi wand och thag ith [pund?] aff same vdsnadne fidd, bibergeil, euforbium aff huert j- lodt disse skulle stinges i en reff som er reen gjort, och steges paa ith spitt och dett som affdryppe skall wel forwares, och smøres der som wercken er, siden de haff wert badet met salwie, rude lawerber sewenbom

For lig thorn chamille blommen mythar[?] saadt.
Bient siele flesk paa hennem 4 eller 5 dage, da faar du bod.

NB For ligtorn remedinus. [*Med annan hand*]

For alle slaugs werck

Tag en diendes hualp, flaa huden aff hannem, och kast indwollen hen, och fyld hannem igen met frøer, och sy saa bugen igen, och leg hannem saa thill sagt illd och sett en pande vnder, och det fiedt kand dryppe vdi och der medt smør wercken i huor hand er paa kroppen *Prob.* i mod wermen, och er den meget forsøgt. £ Thag camille blommer, dildt, salwie, malurt disse vdi win saadne, och staampt dem vdi duppen och lagt paa wercken.

Alind

Tag høefrø och guod edick huidt lög \ och gamel ister / spis komen och salt, siud det thilsamen nogen stund, leg det paa met it klede der werchen staa.

En kaastelig smørelse.

Tag en gamel fed gase reen plocket och rensed, och fyld hanem saaledes Synder hack det fedeste aff en katt, swine ister, røgelse, wox, smør aff faare melck eller andet smør, salt bønne meel och bygmeel, gasen well thilsyet och sett vdi en bager offn, och den stegt, dett fedt som her aff kommer er guat for podagel och anden werck

Om mand mister sit maal i siugdum

Tag polleij och stød hende smaa, och siud dem i melck ell. øll, och giff den syge att dricke.

Om man mister sitt reed

Tag rude ooss och drick *met* edicke, och strax mand for nemmer att hand bliffuer wildt i hoffueden, da skall mand thage weij bred bladt, och støde dem smaa *met* edicke, och binde dem thill thinningen, och i panden.

£ Mand skall thage wox och terpentin och blande *met* quinde melck, och giør der aff en plaaster, och bint wed hoffuedt, det giører den syge thill att soffue.

£ Thag huide walmofrø och bulme frødt och blande *met* eggehuide och quinde melck och leg paa thiningen det hielper

Om mand er halff thagen bort

lege hinricum fab

Tag hiertet aff en størck och siud och drick fastendt

fol 18 primi lib [?]

£ Lamme galle blent*h* *met* honing och drucken.

For spidelskhed

Tag en swale steen och slaa den synder och drick i win

£ Smør dig *met* balsøm olie, och drick same olie i win.

£ Den syge skall purgeris *met* piller aff stumo[?] wrid thil sig thage it quintin eller halff anden thill[i]ge. Der effter skall mand thage jordreuges urt, stabiose urt, amur[?], chamille blommer, her aff skall giøres thørre swedt bad, men før mand gaar i badet drucht it quintin therngelij[?], siden skall den syge smørges *met* dene smørelse. it pund win, 6 pund swoff[?] solff skum[?] itt lodt. £ Swine och smør, och stergil[?]

£ En syrup giord aff fumi ter.[?] ooss *met* sucker, her aff drucken afften och morgen en passelig drick.

[Längs yttermarginalen:]

Om nogen firfötting[?] er kommen i nogen menniske. Da gigff hanem mufrona[?] medt honing och wand *met* salt och dricker, och leg den saa ness giriess[?] och haart vnder weeg liffuedt och ferst brødt *met* røme och hele for munden.

For werck i din høyre side

Tag huusslög och stød hannem smaa met huden aff eggit och byg meel gjør der aff en plaaster och leg paa din høyre side

For werck i din wenstre side

Tag høefrø siud i wand och stød met maij maanetz smør och leg paa din wenstre side.

Om en mands arm ell been er skeffwt der er synder knuset

Tag eg och siud thennem ganske lenge thill blommen worder blaa inden thill, thag saa blomen aff, och kast dett huide bort, och smole blomen smaa i en gryde, lad der intet andet thill, och lad dem saa lenge siude, ath det wordet allt i en kage, och wridt det saa igennem itt thunt linet klede i itt krus, och smør det i saaret och om kring met lawer olie.

For werck

Tag lijn frø guod edicke, huid lög, spiskomen och salt siud dett thil hobe nogen stund, leg det paa it klede som wercken staar, det lener.

For løse tender

Allune temperert met honning och edicke genedt[?] tenderne met

Om hender røste

Thoe dem met calc, vdi huilchen salwie nogen stund haffuer ligget, och lad dem thørres aff dem selffue.

Ein schön watter vor allerleij fistel böse porben, frandsosen, krebs vndt wijsende wurm.

Artebum album merc. sub. allum gebrant
an 2 lodt, saffran 1/2 lod, aqua vitæ j nøssel

Ein watter wenn die hals sweld.

Rinsk wein 1 q. Erdber kraut 1/2 ma.
Salwie 1/2 m. Wach holder beer j m.
Bertram 3 vntz Ein weinich s[a]lt, disse
gesoden ist bewert.

Ein watter zu olde sweren

Wejbrede wand, wenich honning vnd allun
lass zergen legs auff mit corpie das
helet woll, ist oft bewert d. [?] linneskaff [*med annan hand*]

Ein ander flecht watter

Merc. sub. allum gebrant an 5 q:n
Suchar for 4 d. brandwin ½ q. so ist
es recht

Aliud

Allun 1/2 vntz, weiss wirauch j q. do es
in ein nøssel aqua vitæ, vnd erdber watter
Las es vnder sthen, smere dat dar op, vor die
flechte sindt, vnd røre es well durch ein ander est [?]
so ist recht.

**Ein rott watter zu flechten, fistel vnd
alt skaden.**

Allun 2 lodt, alopator 1/2 vntz holurtz 1/64 pu[n]dt
sargois[?] fraroris[?] 1/8 pundt dis alles pulwren vnd
gesotten

/ j lodt swoffuel drucken lumken idel morgen och afften

Ein watter das die frantzosen abfall

Rosax aqu 1/2 q. aqua plantax 1/2 q. alumen com
bustum 1/8 lodt mer sub. 1/8 campher 1/8 vntz
lass stheen 8 dag wol gerørt Prob. NB

**Ein watter zu alten skaden, lame der bene[?]
dass reijsende der geleider**

Krusemynte rubrum 2 lodt merc sub. 2 vntz
cerusa 2 lodt allun gebrant 2 lodt peper long
neglich, huid ingefer an 1/2 lodt safran 1/4 lodt
cantharides 1/8 lodt euforbium 1/8 alto mal geprøbten
vnd 1/2 nossel dass beste aquæ vitæ der up
vnd in ein winedich kolben glass ge[b]en, vnd den
allewege zugemachen, so ist recht. M Sebastian zu
wein

Zu alten sweren ein watter

Wein j planck allun j lodt, mastix j lodt
wirauch j vntz klein gestossen vnd lass zergen
ein wenich lag es auff die swer[en].

Swartz watter zu olden skade

Brunnen watter 4 qvar; dar in 4 lod cal
ing, brant salt 4 vntz arbern 4 drachm
withrill 8 lodt mastix wirauch an 1/2 lodt
lass es seiden so ist rech.

Ein weis watter zu olden skaden.

Merc. sub. 1 q. wirauch, bly weiss an j lodt
copperøg, campher an 1/4 lodt, aqua vitæ for 2 d.

Ein watter das drøget sere vnd heilet

bøse scherse ? holurtz, mastix, wirauch an 1/2 lod
blei weis, glet an j q. Des gesoten in ein qua
wein, seig es durch ein duch

Noch ein weis watter zu olden schades vnd
bøsen meulen mer sub. ij q. alumen
comb : 3 drachma cerusa 1 vntz aqua vit
2 matzen hans langhaar selig 2 matzen

For der kølle klap holin[?] vnd sweldt in ge-
mecht, wie grot sie auch sindt.

Stharch wein alant wurtzel wir oder geil sweffl
das las sieden, forbindt dar mit warm, als
se das leiden mach.

Ein bad for die flechten auff die hende: mit[?] fetig[?]
talg[?] alanth rod an 8 lod, swesken, allun 4 lod, och
lad syde, leg hendeme der i och smørge, siden met
olei juniperi och hyg[?]s olei thilsamen

[I marginalen:]

der wind

Ein pulwer biber geil ales[?] patilu zu pulwer gestir auch in gestrot[?] in
£ allun j lodt grøn peper 1/4 koperrøg laurber idel j vntz old[?] butter[?]
Tho dranch, malurt, bijnche i gamel side.

**En salwe thill hoffuedt saar, som
styrcker hiernen och gjør att kiød woxer op
drager benen rensar och leger**

Tag wox och huidt harpex j pund terperntine j pund
ossen aff bethonie, aff de stuore[?] weibrede och mercke aff
huer j pund smelt woxet och tharpesen thilsamen, lad saa
osen aff for:ne urther i ladt det saa siude, indthil ere fortheret
och bort sudne, lad siden terperntinen i, siud den saa op igen
som man er wan och siude en salwe.

**En anden salwe som rød vddrager opløffter
benene grør och kiød sammeledes legen..[?]**

Tag terperntin ij lodt, vox j lodt, harpex j lodt, blød
gjør disse huoss ilden, naar som disse well smeltet ere da
ladt dem i et andet kar, huor vdi win edicke er, ladt
det saa staa en dag och natt, thag dem siden och walck
dem well met hendeme och edichen, der effter om afften blød
gjør det igenn, ladt saa disse urter nemlig bethonira ij lodt
verbena j lodt, walck dett saa well thilsammen met hendeme

Aliud for hoffuedt saar

Tag pimpernelle stød den, och drip osen aff same urt i saaret
der aff leges thet snart. £ Hecht dett igen som andt saar och leg egge
huide, indthil och bodde komine siden rensa met honing och bygmeel,
och stri oc[?]

For hunde bidt kring bolas armenne

Tag huidt lög komille blomme, weijbrede blade, siudt dem
i wadn och gjør plaaster aff dennem och leg paa saaren[?]
£ Weijbrede stødt met huide aff eg.

For gamle och fule saar som flyde

Da maa mand thage mercke och støde osen aff den och blinde hinde *met* huden aff itt eg, och gjøre plaaster ther aff och leg paa saaret, det gjører dett reent.

Om der er dødt kiødt i saar.

Da skall mand thage kalck och blande *met* olie och talg, gjør der aff en plaaster, och leg paa saaret, thi *det* bryder det onde aff

En suort plaaster.

Tag beeg harpex terpentin och smelte och gjør salwe thill dett aller weste saar, du maa well lide der paa

Till att tørre saar

Tag brent allun, och støtte laffuer beer och stød harpex og stød malurte, och kom den i saaret, saa heles *det* snart.

Till hoffuedt som onde haar er i

Tag kalstøb ludd, birche løff siud thilhobe, och lad gamel olie thill, thoe der hoffuedt vdi

For frost som vdbristen er

skall mand thage fersk ko møg, och siud i wandt, och siden sette fodenn der i *det* hedeste du kand thaale, *det* skalt du gjøre i 3 dager, huer dag en thime, gjør saa plaaster aff dett huide aff egget och huede meel, och sterck edick och honning lige meget aff huer slaug, och stryg den paa itt lin klede och leg paa.

**Om fistell eller krefft bliffuer paa brysten och icke
kand læges**

Da thag gede møg och stød den smaa *met* klar honning, den døder
den fistell ell. krefft och borthager all roden och fuulhed
£ Skallen aff en huede som kalles hellig flønder
och lad i saaret, da fordriffues krefften

For skiell i hoffuedt

Tag itt lodt kaaberøg och stød dem smaa, och en skee
fuld *met* smør som er gamel och vsaltet, werm det och slaa
kaaberøgen i och smør hoffuedt *met* huor det er skelli.

For skurffued hoffuedt

Tag barck aff ene rijss och rense hannem well och siud wel
och thoe hoffuedt der i det hedeste du kand thaale, och huar
som omde haar er i hoffued, der rysk dem vdt att blodden løber
vdt, och stryg saa thiery paa och hun skall were warm, och strax
skall du lagge it nyt klede *offuer*

£ Thag win steen swoffuell, allun kaaberrøg och rømme[?]
och stødt thilsamen och siud thilhobe

£ Gamel smør huid løg fersk thiery, biørn ister vox reden[?]
aff medyrt, qwick sølffuer, dett alltsamen sude thil hobe.

For hoffued werck.

Tag blaa leije och stød *met* guod edicke, lagt siden emellen
tho linklude och hoffuedt *offuer* legt, dessemellen føderne hafft
i warm lud som er kold lecken[?], och fødeme vnder gnidt *met* salt
aliud Tag det slag aff jernet[?] gloendes och slaa guod edicke
offuer, och slaa it klede *off:r* hoffuedet, och lad den
daars[?] gaa op, dog it blatte klede for ansichten

Att gjøre huidt salwe.

Tag en gasse den elste du kand faa, och gjør hannem well feedt, thag siden bøne mell 4 lodt, wox 4 lodt, suine ister aff en galt 4 lod, faare thalg 4 lodt, och skall mand skere 4 lodt aff det tycke aff en katt, 4 lodt huid røgelse. 4 lod skeret[?] honning. 4 lod skersøde, disse for:ne skulle stødes thilsamen i en mortere well smaa, el:r dennem søden thilhobe i it fadt och ladt allt samen i gassen, och sy hanem well thett thilhobe, att der kommer intet vdt, sett saa gassen paa itt spitt och steg hannem well *met* allt det andet. £ Det første det drypper aff skallt du thage for sig selff, och naar hand er halff stegt da skall du thage en liden kniff, och stinge hul paa gassen och thag det for sig selff som du løber aff. Lad den saa steges innen det dryppe en thaar aff, och det siste er er bedre endt *det* første, dette smørgelse, er guod for alle hande suigdom vden klap horn och andet saadant som der kand komme paa virga[?]

For breck paa wirga om [?]

Siud it eg hart, thag det huide der aff, och hacke *det* smaat, lad saa lidt win der paa, *noget* støt spans grønt och *noget* brende win ladt det thilsammen i eth nyt klede, och thryck wesken der reent igennem i it glass, och stop det well Will iche saaret heles, och om *det* wejbes migen, saa thag en reen klud och blød i for:ne wand, och led paa skaden, och gjør det tho ganger om dagen

Eg olie er guod for icht och werck.

Thag 25 eg, och siud dem haarde, blommen vdthagen och gnidt synder emellem henderne, her thill 2 lodt mirthe smaa støtt thil puluer den strødt vdi eggeblomen och stege disse i en pande och stedze[?] omkring røres

Balsam olie

Først er hun guod for pestilentze om man smørger sine hender der medt och sin næse, den lucht fordriffuer forgiftelse som er i weiren
 £ Hun er guod om nogen haffuer tabt sit maal aff sygdom da skall mand thage tho ell. thre draaber och giffue hannem att dricke i øll ell. win om blodet koldner i hannem, da fanger hand bedre, om det er icke dødzens sygdom £ Om nogen bliffuer bortagen i arme ell. i side, da skall hand lade sig smøre der medt.

Om nogen haffuer siugdome i hoffuedt

Hand skall stryge en draabe i sin næse, saa att den lucht opgaar i hans hoffuedt, det hielper hannem well. £ Den er for den som icke kand høre, om hand lader en draabe j ørene
 Item for den der icke kand fordriffue sin madt, da drick ij el. 3 draaber der aff i win ell. warm øll. £ Er guod for sygdom i leffueren. £ Er guod for spolorme om hun drickes. £ For icht om hun der medt smørger, for podanger der met paa smurt For spidalske sott der met smurt och same drucket i win ell. olie, da skall all sygdom vdslaas.

Denne effterschreffne legdom paa fandt en merckelige doctor vdj naturlige boglige konster, som hedte d: Engelbert och schreff hand denne effter schreffne legdom thil Koning Christian 3. for en kongelige skenck for alle naturlige siugdome, for styng och holdt vdj hiertet, ell. i leffuern ell. lungen.

Tag fenickels rodt persilie rod mercke rod, peber roed, lijbsticke rod ana. holtura rod saa meget som thredie parten

thoe disse well rene, sker dem smaa, og støde i en mor-
 tere, slaa saa edicke *offuer*, och ladt staa lucht well
 thill teppet den nat *offuer*, siud det siden well thilhobe,
 och sile saa edicken aff, slaa saa noget hunning thill *edichen*
 och siud saa igen indthill den *bliffuer* thyck, slaa det saa
 vdj en kl..uss[?] och luck ther thill, och naar du fornemer
 styng da thag der aff lidt, och maa du well siude
 fornemde urter i wand och gnide dig *met*. Ju..[?]a

**Disse effterschreffne urter ere de urter som mand
 skall haffue thill den confecht som en merckeligh
 mand giorde.**

2 lodt leckretze j lod lawerber j lod eneber j lodt
 hulurter j lod røgelse j lod angelica j lod entzian
 j lod wall gjolida major j lod beffuer gield. Disse suden
 vdj honning, och skere saa det klare aff, och slaa saa thill
 nogen isop ij deler ruder j deel salwie 4 deele dansk
 komen j deel krusemønte j deel engefer j deel para-
 dis korne, nogen canelebarck, disse alle støde och meng i den
 klare honning saa warm[?], aff dette eler...[?] thag aff
 saa meget som en wallnød, och ed den guod for
 den groffue phlegma aff *huilchen* febres komer och er
 guod adskillige kranck hed som komer i maffuen.

Vnge swaler som ligge i elffue backer, som kallo-
dige snutter brendt thill pulwer, och j nat blødt
i ediche *met* beber geijl, och siden i en glass hielm
brent thill pulwer.

Usus[?] huius aqua.

24 dager 3 corleati : feiunus[?] bilat epilepsitus
vdj 4 dager for hoste.

Det er aller best thill hoffuet, det renser hiernen, maffuen
gjør itt klar bryst. **£ for popelsie**

Same wand *met* bertram och isop søden for watt.sot

£ for huer dags feber.

Huede brødt gennem blødt i siudendes wandt och igen tørret
aff dette brødt j *pund* och 3 egge huide och rosen
olie som noch er thil plaaster naar siugen kommer,
paa hoffuedt lagt.

Ad bonum memoriam

Mit[?]rats søden i win och mastix, anijs kumin
fornisken drucken ma...[?] *vespera* Pro batum

Ein dranck for grunden oder gslagen blut
mircha[?], wirauch muscat blom an 4 drach in guden
wein gesott, gib in zu drincken bis das blutt
von im ghet, so ist *techen* [?]

Pillen vor den fehlag vnd wen nicht reden
 kand : castoreum, campher, weisen henep
 an 1/4 lodt vnd thiri ach[?] so vel in bedrafft
 gib im diss, vnd smere im mit nachfolgende
 øle, camil øli olien violax, huid henip
 mach ein vng went[?] der aff, vnd smeire die ge
 leid der mit.

Pillen vor feber

Collofuriten[?], keller hals, bertram, piper longen neglig
 honning an j drach : disser alles solt sie zu
 sich nemen wen es in ankomen will.

Mund wadn : win j pel wand j pott allun

2 lodt, salwie j ma : rud j m : honig

2 coelean[?] bertram it lod, støt och siuden

Wan ein sich vber notigt hat mit en j-f :
 der nimbt die leber von ein swartz hanem vnd
 die milch von einer fra[u]en, die inem erste søne
 zeugen, hacke die leber klein vnd drinck sie

Ein smer salb

Mercur sub 2 lod, bly weiss 8 vntz, lorber 8 lod,
 lor olie 4 lodt dialther[?] 4 vntz mastix 3 vntz diss
 species wol durch ein ander gh[?] wiben

For stichen im gemechen

Aineb lib stochel sat, thiriath lorber piper an 1/2 lod
dot in ein stop wein gesoden, dar van gedrunck
en gude drunck.

En pur gatz

Lorbein j *pund*, agatirg, cata pulia, senes bleren
Eu forb 1/4 lib. mit honing thom[?] dege gemachen
j vntz tho purgering inge nomen[?]

Aliud

Colloquin: 2 durch senes bleren, salwie, alantz
wn[?]tzel in bier gesoten.

Vor wartzen in hindersten

Eijer weis, bly weis grøn *spansk*, wenich *aqua vitæ*
mach ein vng went dar auss legs auff mit
corpie, es wirt besser . ☉ : **thete man skaffer aff linne.** [*med annan hand*]
Ein pur gatz. Colloquin støt vnd in wein en nacht
gelegt, darnach las warm weren, vnd wriff es durch
en duch, nimb zo dra *gantum* en erbis gross stös sie
do dartho wenich honing, gibts in wasser welling
for quiders hem[?]lighet swild thag linfrø stødt och meng
met honig och lagt aff som en plaaster

For snerlitus[?]

Aqu rosax zucher en dug der i lagt och wasken met
och siden j klud blød i sød fløde off:r lagt ell. tosn
olie, ell. tho sig i sit egit wandt ell. blande met edick

For popelsie

Quisurt i win ell. øll suden det forthager det
 onde blod som popelsie aff komer
 Kroppen skall sterckes det meste hand kand, och
 saa gnides *met* effterfolgendes. (Salvie, laver ber[?]
 sorte eneber i del j m: Rinsk win och aqua
 vitæ huer 1/4 stop lucht søden) 2 ganger om
 dagen erst purgantz der leste glade.. [?] so ist vth

Att stille blod

It huedt klede i froske leg, och fa...[?]watet, holt det
 for huad blodrendt du wilt, da stilles den. Paa
 brystbyldt den same lagt da forsuinder den strax

Eneber smørelse

Maij butter och eneber støtt och søden ladt det staa [i]
 8 dager, siud det saa op igen, och wridt det igennem
 en kludt, den er guod och smørge sig *met* i bud ...[?]
 for werck eller at dricke ind som laur olie NB P [b]

Heste poch [?] pulwer

Tag en leffuendes tudze[?] stich en pind i gennem den och
 brendt hende thil pulwer. Hesten aff same
 pulwer j hassel nødt stor indthagen

Tudzse bid[?]: Skeer en thusse leffuendes op och thag leff-
 ren saa warm vd och leg den der paa NB P b.

Sucker at klarere, desligeste honning

Spring watten j *pund* 2 eijer weiss samen slagen thill skum, lad der thill j *pund* sucker, och lad siude paa en kuld ild foruden røg sile saa igenem en pose som en klaret[?] pose, set siden affklaredt paa ilden igen lad siude thycht som en syrip, saa at huer en draabe kommer kand staa och iche flyde, lige saa skall och honning klareris thil legedom.

Sucker anijs at giøre

Tag en kedel met ildt, thach sucker i en potte och lidet wand der i thill, lad siude, leg anijs paa bonden i itt becken och lad thørres, fad saa zuckeret met en skee der paa och rør beckenit att det iche brendet wed

For brent saar

Honning rosen olie, lin olie eggs olie, fernitzen lad siude, darnach bli huidt lodt darzu

For die snuppen

Aqua, rosax, brandwin vdj it glass, writh en dug darind, holt idt dor die mund oder nesen P b.

For ridt blemen i ansichtet

[?] smaa skiepp[?] vider i edich suden och paa strig Roden aff weijbredt met edich och lidet salt stødt och wed[?] paa lagt

Ein mid...[?] firati...[?] zu den kold feur
 honning 1/2 *pund* ger sten meel 8 rodt copper slag[?]
 6 lodt 2 eijer weis menge es kold zu *sammen*

En slop dranck

Opium i serup, thiriach safran 1/4 lod, bilsen
 sadt X gersten korn suat, gib im zu drinck auf[?]
 j mal. Zu koldt fewer en wainafftig[?] konst

Wein j q. watten j q. allun gebrant 2 lodt
 kaaper røg j lodt campher 1/4 lodt, das lass
 au siedt vnd verbindt den krancken mitt ein
 drillich[?] duch, vnd stic erste disse pulwer der in
 paris/t[?] not vnd zenober gleich, vnd netz er was
 carpian in wasser vnd verbindt also p b.

Van eine sweer sting in der siden hat, das
 er sein athem nich dragen kandt
 nimb frisk butter nich geselte, meng es mit hon-
 ning, sied es in sachte byr des nich zu old....[?]
 las den krancken dar van drincken des lindert
 den whe vnd sting, vnd dass swere muss bristen[?]
 dass mand dis materia kand auff spien[?]

Leffuer sucht vnd hust

Mandel kierne kleine gestossen mit suss milck
 gesotten vnd honning, vnd warinb[?] dar von ges...[?]
 es hilfft

[Ett halvt blad, text bortskuren både upptill och nedtill. Denna sida tillsynes utan samband med intilliggande blad. Pagineringen gjord av annan hand, ev. i samband med ombindningen 1923.]

111a

Oleum Grani strykes på för allehanda wärk, i köttet eller merg[e]n, med läkefingret wähl ingniden emot werma, 6 eller 8 gånger öfwersmord, alt efter som hon sig indrager, måste wed bruket wähl ihop squalpas. Warder (näst Gudz hielp) sin kraft bewisande.

Oleum Microcosmi strykes med en fieder uthj gamble eller ferske såår, när såret med en ungs piltz urin först twagat ähr, såret skall efter smörielsen i 1/16 [?] tima wara yppet, sedan med en blå klädes klut pålagt. Således haar mången förfarit.

Oleum Nicosiani gifues in uthi warmt öhl, 7, 8, 9 a 10 droppar fastandes, och till swettande patienten wähl öfwertäkt, rensar bladen och öppnar lefuern och alla ådror, wermer och de opfriskar.

[Högst upp en rest av bortskuren text som liknar föregående. Följande text av Berghemius hand.]

111 b.

Uthi stället för humbla brukar man malörтт på effterföllliande sätt, när mangell är på humblan.

1. Malörтten skal siudhas längie uthi godh wörтт, till des hon blifwer tiock.
2. Sedan skal hon bliffua heel swahl, förr än den låtes i kahret.

Eliest måste man och haffua något lijthet humbla iblandh som beredes effter wahnligit wijs, och tillåtes effter som gemeenliga brukligit är.

Alius modus Jacobi Werners.

När wörтten är tillbered, som hon bör wara, att man kan \ låtha henne i karet der / som g[i]ästen[?] skall sättias der på, skal man låtha henne gåå genom een sijl, der som torkad malört uthi lagder är, och igenom theth samma skal wörтten taga till sig bätskheeten, blifwer det icke nogh, så henger man sijlen neder i karet, till des embnet hafwer tagit till sigh bätskheet tillfyllest.

[Med annan hand
och annat bläck:]

Christiernus Sundius
Studiosus

För een kall maga

Itt quintin campher låtit vthi een kanna brennwijn och der aff druckit huar morgon itt eller tuenne skee bladh. Item smöria med samma brennwijn ledemoten som af torr werck besuäras

För magha wärck

1. 2 m:k smör osaltat och nyss kärnat när blomstret står i sin bästa och frodigste blomma, låtit uthi een flaska, och wacker sönderstödt tegel steen der offuan på strödder, som drager all grom till botn, detta distilerat i soolen gifwer een skön ollia duglig for *bemelte* werck in druckin, såsom och andra uthwertes skadher \ner the/ bestrykas med henne.

2. Nogh Angelica brukad i brennwijn, widh dess brennand[e] uthi *sielfue* pannan, såsom och klarningen.

Itt såår hastigt att förbindha.

Huijt-ägg och socker sammanklappat, och några droppar aff *menniskio* blodh.

Stilla blodhen.

Itt styckie haara skinn eller dees håår brendt till pulwer. Item andra skinn- \eller sko/ lappar til pulfwer sammaledes brändhe, når man inthe haffuer annat gripa till.

Itt hwitt klädhe i grodeleek och förwarat skal man hålla för huariehanda blod-rinnandhe som man will, och den stillas. Samma kläde lagt på brystboldar, gör att han försvinner.

Omogna bolder eller swulnader som werck[a]

Skal man aff starck luut och rogmiöl koka een gröt och der vnder legga något smör.

Item af honungh och huetemiöl een deeg giord pålagd help

Myror med sijna ägg och andra sammandragne saaker tager och låthne ij een brenwijns panna \wid klarandet/ ibland fördrancken, göra itt wäl-smakande och helsosampt brennwijn.

~~Enebärs ollia~~ Eneträes ollia.

1. Friskt eenträ afbarckat klyffues små i stycher, in kastes uthi vgnen som är lagum warm, een och annan gångh till dess han genom torr bliffuer.

2. En järngrytha tages, effter huilken wedhen proportio-
neras, och pindhes gryttan full af *samma* wedh. Sedhan
gör man sigh een bothn, hälst af någon materia som
\ full boradt med hohl /
iche kundhe förbrenna bothn, och tillsättes hann
det bäste skee kan, der offuan på sättes itt steen [teen ?] faat
som går lijtet uthom grytebrädden, och klemes
så wäl till medh leer.

3. Detta föreskrifna så tillagat, sättes nedher
i jordhen uthi eena groop så diup gräffuen at
hon går jempt widh gryte bothn när som
grytan stielpt och faatet som skyl är der vnder
neder satt är.

4. Lägges wedh och eldh ofuan på grytan och
brännes så lenge een kan pröffua weden wara
förbrendh, några tinmars tijdh. Der efter tages
all tingh warlighen up, och finnes då ollian uthi
fatet neder rundin.

Swaffuel	1 quintin	\
Teriakelz	1 lodh	Be:te saaker stötas
Rödha kåhlblad	1 lodh	/

tilhopa och läggias uthi een lijthen possa giorder af een lerefftz kluut, och hängian uthi een teenkanna, ther uppå man sedan låther ööl, och giffuer så den siuke der aff att dricka så offta han behöf:r dricka. När kannan är halff vhr drucken, slæes hon åther full igen, och måste kannan all-tijdh hållas wäll tillychter. Sedhan skal huer 6 dagh possan renoveras, efter som före skriffuit ståår.

Om skabb eller såår någonstädes på kroppen uthspricka då skal denn smörias med denna smörielsse *NB. NB.* doch så att patienten doppar ther uthi tungan, eller någott af smörielsse tager i munnen.

Will och smörielsen inthe fort operera, måste man ingiutha någon terpentijns ollio.

Denn kranka bructe uppå maaten som han förtära skal canelb[a...?] Item dricka morgon och affton vthi warmt ööl 1/2 lodh suafuel eller brennsteen, och smöria sigh sedan vthwertes med denne smorielse, åthminstone huar affton.

Een quinna befengd af denne krankheet på sijne heemlige ledemöther, skal tagha een heet tegelsteen, och drypa der på några droppar aff een blandningh uthaff 1 huijtlöök och 3 skedar fersk tiäru, låthandes rööken thär aff gå åp under kläderna.

Item. Vthi warmt ööl siudhes: 4 droppar fersk tie[ru]
 Olie non bai [?] som itt
 sparff agg
 Hwijtlöök reen skala[d]
 3 eller 4 korn

Och intages något huar morgon fastandes.

[Tillägg och korrigeringar gjorda med andra handstilar]

		Een gemeen doch nyttigh salwa eller plåster,		
1661. d. April.		till allehanda såår att heela.		
Proberat med biörnister – 5 lodh				
1 deel	Gammall fåår- eller bock talgh.			Thesse species samman sudne
2 deelar	Graan kådha 9 lodh.			någon stundh och sedan genom
2 deelar	Koppar rök 6			itt grofft klädhe sijladhs,
~~Brändh~~ Alun	<u>obrendh L deel</u>			förwares sedan til det som
	3 lodh.			the behöffues, då som man
				tager der af efter torfften och
A:o 1665 d.3 junj proberat	Prob. 1672 d. 1 junij			strycker det uth som itt annat
Biörnister 3 lodh	med effterskreffne saaker			plåster på een kluut stor
...ådha och wiraath 6 lodh	1. kådha 4 lodh			som skadan är, och lägger honom
...pper rök 4 lodh	2. bocktalgh 4 lodh			der på. Förste gången pålagt
...lun 2 lodh.	3. kopperrök 2 lodh			swijder något, men der efter iche
	4. ahlun 1 lodh			så.

Förnämligast renser denne salwen allehanda såår, doch läker hon och iblandh, men huor så händhe att hon icke läkte måga, då skal man taga fersk grädda eller fijl och siudha der uthi någhon aalderbarck, sedhan sijlat och smöria der medh skadhan, sedan han af den förre salwan wäl rensad är.

Förstå här \ mäst / gamble skadher, och de som smittesame äre medh slijke som frantzoser etc.

Huijt victril 2½ lod. Blyhuitt 1/2 lod. Terpentijn 2 lod
Boch- eller geete dyngia 8 lod wax 2 lodh. \ huijt gran / kodha

För mattkar i maghan.

Smörlaaka druckin een godh dryck, hielper wist, probatum.

Rx*	Jalap. Z ij [2 dram] [?]	Rx	Liegn. grajac.
	Diagrid. J ij [2 ?]		Cortic. vigd. āā Z iij [3 uns]
	Cremor. Tant.		Salsa paril.
	Cinam.		Sassa fras. ad Z ij [2 uns]
	Sem. Fænicul. āā Z β [½ uns]		Sem. fænicul
	F. pulv.		anisi āā Z j [1 uns]

Pulveret taghes in med een römmare warmt

dricka om morgonen klockan sex, och ther på spatzeras aff och ann ij een warm stugu, sedan äthes middagh tijdh tunna warma soppor, och inthe håål maat, inthe heller kalt dricka förr änn om quellen.

Species pro decoto kookas i tuå kannor watn, täpt och myckit långsampt (sedan thet haffuer stådt paar dygn i blööt tept, och i aska warm) til dess at halffparten aff watnet är bortkookat.

Sedan sijlas spånorna frå och torckas småningom vp, och dricken förwaras wel täpt i een flaska, ther aff sedan itt barn tager in dagelighen klockan 7 itt skeebla eller tu att swettas uppå een tijma eller 2, men een gammal *menniskia* een god remmare.

Sedan kookas samma spånar vp på nytt, på *samma* maneer och lijka brukas. Åther kookas tridie gången och det brukas att dricka een remmare öffuer måltidhen, och då kastas spånarna bort.

*) Rx =Recipe =Tag

Signa morbi gallici – franssos

1. När bölder, effter olofligit umgenge, kommer på eens heemlige tingh, såsom ärr, kols, flijer, klapphorn etc
2. När mansens sädh, flyter emoot mansens willia ifrå honom.
3. Werck udhi skuldrorna.
4. Werck uthi lederna eller lemmarna.
5. Buldar wdhi huffudet och werck.
6. Swolmar och bölder udhi röserna.

När denna siukdom tagher öfuerhanden i *menniskian* då söker han the swageste lemmar, och om någhon siukdom är i förråd med denn samme siukdom legger han sigh i selskap, thet wari skiörbiugg, fallande soot, eller quinnosiuke, doch mäst är samma besmittelige plågha i blodhet och i leffren.

The som smörias i denne siukdom, plägar mäst thenne effterfölliandhe skadha påkomma eller wederfaras.

1. Stoor werck i tandaköttet.
2. Swedha i halsen.
3. flytandhe der sammestädes och i munnen.
4. Inthe kunna tugga maaten.
5. förstoppelse
6. sleem ferga i ansichte.

zi=xxi [samt flera andra, olika tecken och formler]

wandt = wasser iij = 3

edicke = ättika

Miød LIV

thend verk XLVIII stenpassion 51. Ondt hoffuid 46 (skorf)

buge wridtt XLVIII

skarp syn 85 (raden 14) [=sidhänvisningar]

Läkedomar emoot desse fehlen och besuären såsom

- det 1. Tagha malört lagh, blandan tilhopa med thet hwijta af egget och fååramiölck, munnen ther med sköliandes.
- det 2. Med rosen honungh, korn watn, skjirdh honungh, wassle, skölia munnen.
- det 3. Tuetta skadan i munnen med Bold armeno, blandat med lagerbärs lagh.
- det 4. Tugga mastix thet reensar munnen. Item göra soppor med brödh som smått stödt är.
- dhet 5. Øpna lijffuet medh kljsteringh
- dhet 6. Blandha tilsammans med balsem, gummi arabicum, rosen ollia, och swijnijster ther med ledemötherna och ansichte smöria.

Till att rensa såår

ifrån dödkiött

1. Tagh huijtägg och grant salt, rör tilsammans och doppa ther uthi lithe hampeblå, thet lägg sedan på såret och byt om huar morgon och affton så lengie thet befinner sikh något suort uthi såret ty så lengie är ther dödkiött, thet suorte skal reenses ther ifrå altidh

När barn hafua mödha

till att gå till stools.

1. Tagh uthur een ij kalfua koo af hennes foster boogen af dhen wänstre, tor-ka dhen up om han iche straxt behöfu[e]s koka honom sedan åth den som behöf:r, att ätha och supä.
2. Folia scenæ uthi öhl eller wijn druckit, för åldrigt folck.

För rødha øghon.

1. Bestryka øgerwråerne med pappers ollia, affton och mårgon
2. Efter øf:rståndin wårck af be:te påstruchne ollia, taga blomman af itt hårdt kookat ägg det heeteste man thol, den inwecklad uthi itt klådhe, tryckia af och an uthan på øgnelocken, till thes dheth blif:r swalt.
3. Taagha dheth huijta uthaf itt ägg och någon quinno-miölck, af denn som gif:r itt piltebarn dij, thet samman wispat och een duuk blødt ther uthi mångfaldigh sammanweckladt lægges book uthi halsgroopen som drager hettzigheeten ifrå øghonen.
4. Vnder des att föresk:ne remedier skola brukas, må man och bruka lijtet alun watn att bestryka øgnelocken med, om man förmercker att hudhen will brinna uthaf, förmedelst then starche och bittere ollian.

Pappeers ollia beredhes såledhes:

Tagh godt reent pappeer, och rullar thet wål lådt tilsammans, itt blad in quarto huar gångh. Vthi den eena endan tändes eld, sedan den andra endan är fast satt emillan een gaffell, med huilken han håller samma enda emoot een silf:rskedh, och låthen thet brinna så lenge papperet rächer. Huad som der af blif:r efter annat förwaras och brukes som sagt är.

För hinna eller vaar på øghon.

Tagh wål skalad ingefår, toorkadh och wålstödt, blanda then wål tilsammen med thenne pappeers ollia, een och annan gångh till thes thet blif:r sammtiocht, sedan torckas alt tilsammans att thet kan gnuggas sönder till pulfueer, samma pulfueer skal sedan

Summa summarum [Annan hand]

För tandewärck

1. Bomull eller lijnscaff droppat uthi pappers ollia och lagt uppå denn sååra tanden, döfwar wercken. Will man och bestryka samma tandh medh reen ollia, uthan och innan till, må han och thet göra.

Probatum.

2:tum remedium. Effter skrefne species, lijka mychit af huart slaget samanblandet och pulvericerat insydt uthi tuenne små och smala possar, som skole leggas innan, och uthan på den siuka tanden, att alla phlegma kan draga ther ifrå.

1. Peppar, 2. Ingefär, 3. Neglickor, 4. Muskater, 5. Saltpetter eller kruut der som mangel på saltpetter är. Så förståndhes att huar species pulveriseras huar för sig och sedan sammanblandas.

Och skal detta remedium gälla för allehanda slag af samma siuka.

3:tium remedium.

Tagh een skjiffua uthaf pepparroot och lägg then uthi starck wijn ätticka itt dygn eller trij, wäl lyckt. Tagh sedan samma pepparrotz skjiffua och bindt then vthan opå den högre armen, om werchen är på den högre sijdan, et e contra.

4:tum. Wax och lagerbärs ollia sammanblandat och tempererat må man leggia uppå skadan, det skal stilla werken.

5:tum. Tagh första dropparna vthaff een klarpanna brenwijn 3 eller 4, item något kruut, feete tiårustickor itändhes wäl och salwan som der aff flyter, låter man drypa vp uthi dee förebe:de species, att det kan bliffua itt plåster.

6:tum. Probatum. Tagh een lijthen alder- eller hägge klapp råå borra itt hohl genom honom, och upfyll thet med spanskt salt, tillsluut sedhan wäl hohlen på bådhe ändarna och reesa klabben mitt in wthi een brasu till des han mästadeles blifwer kahl, doch så att saltet kan fåes igen, som smältes vthi een klump Samma salt pålaggd then siuka tandhen säges hielpa.

För lijktorn*probatum.*

Tagh leffuer aff fersk torsk, och dragh huden af henne, sedan legg then wäl tiuck uppå footen deer lijktornen är, huar affton uthi 8 dagars tijdh. Sedan sätter han fötterna uthi warm luut. och när thet är skedt, tager man omkringh honom med een penneknijf och drager honom heel och hållen med rötter vth.

För huffudh werck.

Tagh itt ~~halfft-stoep~~ förstedropparna af een klarpanna brenwijn, så många skedblad som kunna behöfuas till ett nytz werpat eggeblomma, kooka så det wäl tilsammans, sedan tager man den sudne äggeblomman och legger den öfwerst i hiessan wäl tilbundin med itt klädhe. Och så itereras detta flere gånger, der som wercken syees willia continuera.

För tandewärck änn itt probatum remedium.

Man skal tagha aspebarck och kooka honom lycht uthi gammalt öhl, sedhan tagha laghen och hålla honom uthi munnen det heetast han kan thola, på denn sijdan wercken ståår. Thetta samma säges och wara godt för podagra.

Item. Tagh soleblomme gräas och gnugg det sönder, lägg thet vthan på wänstre handen emillan tuman och frembste fingret om wercken är på högra sijdhan et e contra. Och då löper der vp een blädra, lijka som thet wore brendt, sedan blir thet sårdt och drager uth flutzen eller som een segha. Och på det bleman iche må gå wijdha, så tager man een ring lijthen, aff trå och legger soolögat well gnuggat der innan uthi wäll tilbundit öfwer natten, att thet inthe skrijder någon wart, på thet bleman icke blifuer för wijder.

För skelffue soot.

Frossa

Tagh itt friskt muscat och deela thet uthi twenne stycker, legg samma stycker uthi een peel wijnättikia, när han huarteera deelen af muscatet vill intagha, thå han för märcker dett skilfen will komma, så proportioneras ättikian der efter att pe-len kan fördelas uthi 3 deelar, een deel åth huarie deelen aff Muscaten. Så den första, och andre gången, item den tridie om skälffvan igen kommer. *Probatum.*

Sammaledhes må een och tagha itt *menniskio* sidhebeen, och pulverisera thet wel, sedan tagha then in uthi een skee wijn, och sköllia effter med någre skedar der oppå.

För hosta itt pröffuat remedium**innan hon bliffuer alt för gammal.**

Man skal tagha brennsteen, och stöthan små som miöhl, sedhan skal patienten tagha hvar morgon och affton uppå een knijffzudd 3 gånger och svälga thet nedher, fast det tyches gå besuerligt, så låther dhet lijkwel göra sigh. Och brukar man dhet een tijd långh, så lenge man kenner lijsa och bettringh.

För refform

Oleum Terebintini strukin der vppå ret öffuer, doch så, att någre hohl först warda hugna ther om kringh medan man är i badstugu.

För maatledha.

1. Man skall tagha itt fijkon och läggha ther uthi 9 peppar korn sedan skall man steeka dhet samma och förtära thz på fastan magha.

Andra, 3:die 4:de 5:te och 6:te dagen gör man thet samma med itt fijkon hvar dagh, doch så att itt pepparkorn minskas hvar dagh. *Experti gra...[?]*
Item. Tag een smörgåås, och för henne under säthet på digh der du sitter på privetet, sedhan må du samma smörgås förtära. *Probatum*

**Prescription till att bryggia godt och helsosampt malört öhl,
meddeelt aff m:r Jacob Werner A:o 1669.**

Man skal tagha then starkaste wört som falla kann effter denn deel malt som man haffuer att bryggia, mehra eller mindre, och när denn är på bästa sättet tillredd medh kookandhe som thet sigh bör, skal man tagha een skopa om sender när som hoon som heetast är och skal låthas uthi det kiärrillet öhlet skal giäsas, och dagligen sijla denn genom een ren sijl, der inne man haffuer insveept uthi itt kläde någon dehl torr malörtt, med stielkar och alt, proportionaliter effter maltet eller wörten. Och när som all wörten således sijlad är genom malörten, skal man smaaka henne om hon är bättsker nogh, huar hon då befinnes änn icke wara wäll bättsk, måste man låtha sijlen med malörte possan hengia neder uthi wörten, till dess hon drager till sigh bättskheten tillfyllest, och giffua gäst der på när tijdher blifva, fast om sijlen medh malörten skulle hengia der nedher uthi. När thet gäsit är som thet sig bör, förwarar man det såsom annat öhl, och brukar det när sig lyster. Det skal vara godh præservativ för scorbuto, och andra breckeligheeter som willia lodha vidh them som vitam sedentariam agunt . /. Man skall inthe försumma låtha det bliffua wäl bättsk, ty det tager sedhan aff något om sender, sedan thet begynner liggia.

Alius modus

Uxoris Jacobi Georgij

1670

1. Malörten siudhes wäl längie uthi god wört, till dess denn blifwer tiuck.
2. Sedhan måste wörten / eller malörtelaghen\ bliffua heel swaal, förr änn den låthes i karet.
3. Skal och någhon lijten humbla wara der iempte, som effter sitt wijs beredes och tillsättes när så skee bör.

Effterskreffne species brukar man till att
præparera gådt brenwijn. Och så myckit till 2 kannor.

1.	Annijs	2 lodh
2.	Coriander	2 lodh
3.	Canneel	1½ quintijn
4.	Muskatblomma	1½ quintijn
5.	Neglikor	1½ quintijn
6.	Ingefär	1½ quintijn
7.	Fiohlroot	2 quintijn
8.	Sitroneskaal	1½ quintijn
9.	Cardemumma	1½ quintijn
10.	Muskater	2 stycken

Sucker så myckitt een will.

[1 lod = 4 kvintin = 13,2 gram]

**Stilla wärcken som kommer aff quesan, ångroon eller
otohldan som denn åthskilligt nampn haffuer.**

Man skal tagha denn äldste *gammal* ost som man kan få, stööta honom sma[a] och läggia honom på skadhan der han som hårdast står, bindan sedhan till, o[ch] låthan liggia itt halfft eller heelt dygn huar gångh.

[*Senare tillägg:*]

Copia utaff itt manuscripto incerti authoris.

Haf:r du ondt, så tagh haffuer miöl och gör een luutgröt, som du kan leggia upå skadhan, öf:r natten låthandes thet så liggia.

[*Resten av sidan saknar text.*]

Een trögårdz mästares præscription.

Huru man skall umgå med åthskilligt slagz kryddefrö.

- I**
Meijram Såes d. 1 majj uthwidh någon wägg der lungt är uppå een dyngebenck. Täcket om nätterna med graanrijs.
- Uppgår effter 3 wickor. När han är itt finger långh, planteras han om, och sättias fyra skielkar tilhoopa; 1 quarteer ifrå huar andra.
-
- II**
Timian Såes äffuen och samma tijdh, och umgås man med honom på samma sätt, som med Meijram.
- Uppgår och effter 3 wickor.
-
- III**
Kyndell Såes på krydd sängh uthi godh iord något tunt, men planteras icke om som dhee begge för:de slagen.
- Uppgår innan 12 dagar.
-
- IV**
Morötterfrö Såes så snart kiälan går uhr jorden något tunt. Och må man der ibland något sallatfrö såå.
-
- V**
Palsternackefrö Såes samma tijdh, uthi godh swartt mull, huar iblandh man må något radisofrö äffuen och såå.
-
- VI**
Persilliefrö Såes tiucht uppå sängiar.
- Uppgår 3 eller 4 wickor.
-
- VII**
Röbethefrö Sättes på sängiar, och 3 korn uthi huart hohl, och een halff aln emillan hwart hohl. Bladhen duga till grøn kåhl, men röttren uptagas icke förr än om hösten.
-
- VIII**
Dillfrö Såes uppå sängiar wäll tunt.

IX	
Lackdukefrö	Såes \något tiucht/ på dyngbänckar uthi swart mull när man will haffua dedh bittida till math. Huffuud-lackdukefrö såes tunt för huffuudenn skull, i swart mull.
Upgår effter 10 dygn	
X	
Krassefrö	Såes i godh swart mull uppå sängiar, något tiucht och upgår effter 8 dagar.
XI	
Winterkrassa	Såes något tiukt upå sängiar. Upgår effter 3 weckor.
XI	
Huffuudh lackduka	Såes tunt, huffwuden skul, i swart mull, och upgår effter 9 dygn.
XII	
Rödlöökzfrö	Såes i godh swartt jordh något tiuckt. Och må man Upgår effter 14 dag. der iblandh inspäda Radijsfrö.
XIII	
Purio itt slagz löökfrö. Upgår effter 3 wekor.	Såes på dyngbancker wäll tiucht, och planteras om, när han är tiuck som een penna. Då skal theth bliff[ua] itt quarteer emillan huart standh. Och skall man acht[a] det man inthe sätter honom diupare i jorden än till hiertebladhen, wid pass itt quarter.
XIV	
Blåkåhlfrö	Såes som annat kåhlfrö, och planteras om. Upgår efter 8 dagar. Sättes afsijdes i trögården uppå itt serskilth rum, och öf:räckes medh granrijs.
Kyrffuel	Såes såsom krassa uthi godh swart mull, och är bruklig uthi grön kåhl. Upgår effter 8 dagar.
XV	
Spinat	Såes något tiucht, och är godh i grön kåhl. Upgår och effter 8 dagar.
XVI	
Huijtbeta	Sättes i godh jordh, trij fröo i hwart hohl, och een h[alf] aln emillan hwart hohl. Bladhen äre duglige til grön kåhl.
XVII	
Hwijthuffuud kåhlfrö	Såes på bänckiar inthe myckit tiucht, det första ske kann. Och betäckes det om nätterne med graanrijs.
XVIII	
Rättickiefrö	Sättes uthi godha sängiar.

XX Gurckefrö [?] dagar.	\ uthi quarters diup mull, itt quarter ifrå huarannan / Såes eller sättias på dyngiebänckar \ / och öffuertäckes om nätterne när kalt är. 2 korn i huart hohl, och 3 rader på benk[en]
Raditzefrö XXI	Såes \ tuunt/ heela sommaren uthi sandjord med mull beblandat, och kommer up effter 8 dagar.
Franskt roffuefrö XXII	Såes fiorton dagar före midsommar, och upgår effter 8 dagar.
Molla XXIII	Brukar man till grön kåhl, och såes denn på sängiar något tiucht. Upgår effter 8 daghar.

Appendix till det 1:ste remedium emoot näs blodh.

Man skal få denn som blödher, en död *menskias* been i handen att hålla till des *theth* blif:r warmt, så skall [blo]den stillas. Kan man och finna uthi *beenhusen* wuxit såsom een mossa uppå gamla huffudh skallar eller fram pannebeen, så må man taga *theth* samma och stoppa uthi patientens näsebore. Så skall det öf:r gå denn förre recepten.

Ad secundum remedium. Man må tagha det blodet som flyter aff patientens näseborer, och brenna *theth* till pulver, huilket man sedan kan giffua patienten uthi någon dryck, så skall bloden stilla sigh.

För Näseblodh.

1. Tagh itt stycke aff een dödh menniskios huffuudskåll, som är aff denn deelen framman till i pannan, så stort som een slant eller rigzd:r. Legg dhett samma beenet uppå itt halster öfver någon ljdten glödh, tils des att der aff går lijka som een swett. Samma swett torckar man bortt, och låther beenet åther torckas igenn öfwer någon sacht glödh. Sedhan stöter man thet till pulwer, och beblandar thet uthi något warmt öhl, som man gif:r patienten till att dricka när han blödher. Doch så att han sielf inthe weet der aff, hwad dhett är som honom giffues uthi öhlet.

NB. Att man måste see sigh her uthinnan före, så att han kan få thet döda *menniskios* been aff sama köhn som patienten är. För een man aff mans huffvudskåll, för quinna uthaf eens quinnos huffvudskåhl.

2. Man tager itt reent lijnklädhe och wäter thet uthi god skarp wijn ätikia. Samma kläde binder man om patientens hals; och när Dhett är tortt wordit, blöter man åther upp det samma igen, och bindher det om halsen på patienten.

3. Den som beswäras aff myckin näseblodh, kan låtha blodden falla på itt reent lijnneklädhe wäll utsträcht, huarigenom dhen medföllande phlegma kan sigh draga eller det tunda wattnet som föllier blodhen, men den naturliga tiucka blodhen blifver qwarliggiandes på klädet.

Samma blodh skall man torcka uppå een kakellugn, eller emot een skorstenseldh, sedhan pulvericera honom ingnijda eller stöta honom små som miöl, och giffua der uthaff patienten owetterliga något uthi wijn eller [öhl ?] warmt. Och är dhetta itt secretum na:æ, att så snart thetta intagit är, då frögdar sigh dhett blodet som är i kroppen så ther öfwer, att dhett straxt kommer der till, och det blodet som flyter till then blödande näsan, wender om tillbaka igen.

4:tum Remedium. Man må taga wäll brendt leer udhi een skorsteen som så lenge är brendt, att det är rödt till fergen, och blöta det upp uthi wijnättika, sedan gör man der aff een blööt deegh, och med itt finger strykes udhi denn blödandhe näsebohren. Straxt säges blodhen skola stillas.

5:tum. Tuätta huffwudet uthi ijskalt watn, är och itt wist experiment.

Enebärs ollia, så wäll som kummil ollia, distilleras på sätt och wijs som brenwijn, att man bären sönder stöter och packar uthi itt reent kiärill, sedan slår man der lijthe watn uppå, mächta lijthe salt och lijthe gäst der till. Effter giäsningen i tree dagar läther man mehra watn der vppå, och brenner thet lijka såsom annat brennwijn.

Menn

Enebärs syrop görs som effterföllier:

1. Tager man wäl-mogna och rensadhe eenebär och stöter dhem wäl sönder vthi een trä hoo.
2. Slår man them vthi een kiettell, som bör wara proportionerat effter bärens myckenheet, doch så stoor änteliga, att reent kiällwatn som skal giutas opå bären, står een god tuär hand eller och drygare öffuer bären.
3. Kookar man detta tillsammans widh een togligh eld uthi 3 eller 4 tijmar.
4. Sijlar man laghen ifrån bären genom itt grofft doch någorledes tätt linneklädhe.
5. Kookar man denne frånskilde lagen för sigh sielff uthi een leerkruka eller och annat kookekiärill reent, till des han bliffuer tiuck som itt annat bärmoos, eller lagom otunn wällingh.
6. Hwad som såledhes kookat är förwarar man vthi een glaas- eller steen potta, och effter nödtorfften hemptar der uthur med een skee.

Utilitates balnei.

1. Calefacit et humectat corpus.
2. Cociliat somnum.
3. Discutit ventriculi flatus.
4. Roborat ventriculum imbecellem.
5. Adjuvat concoctionem alimenti.
6. Medetur lassitudini.
7. Mitigat dolorem pectoris et dorsi.
8. Mollit articulos.
9. Lenit capitis gravitatem ex bilo[s]is humoribus.

Prodest a[utem] balneum *omnibus* guidem *humoribus*
 Imprimis [autem] studiosis literarum, *quia* discutit
 flatus, fuligines et mordacia excrementa, *quæ* mole-
 sta studiosis esse soleant.

Singulis hebdomadibus semel lavetur
 caput lixivio acerrimo; Hoc [enim] conducit ad deter-
 gendum et ex[s]iccandum ac roborandum caput, mox
 tamen â lotione ex[s]iccetur tinteo tepido.

Adhibeatur etiam pedum lotio, quæ non
 tantum sordes pedum abluit, sed caput ipsum quoque
 allevat. Nam tanta est cognatio capitis et pedum,
 ut alterum alterius morbo et malo afficiatur. Sunt
 ig[itu]r pedes lavandi et purgandi propter caput, *quia*
 mutua inter caput et pedes cognatio est.

[Översättning och kommentar, se sid. 314]

Een præscription till chur för bröst swedha aff een
oreen magha, gifwin i Upsala d. 1 *septembris* 1675.

Rx.* Syrup emetic: – $\mathfrak{z} \text{ j } \beta$ [$1\frac{1}{2}$ *uns*] Till vomitiff.
Detta intages uthi lijte liumbt dricka. Och kan man
bespara någon deel till des man blif:r warse hwad thet
tager sig före uthi operation.

Några dagar effter vomitivet, tager man aff potionen tre da-
gar på radh. Samma potion aff effterskr:ne ingredientijer

Rx. Syrup. acetos. Simpl.
te Absinth.
te Eupator
te V. radicib. an. $\mathfrak{z} \text{ j}$ [1 *uns*]
Aguar. Cuseul
Cicsor
Absinth.
Apij an. $\mathfrak{z} \text{ ij}$ [2 *uns*]

M. el signetur Potio tigerens.

Effter förbe:de trenne dagars förlopp brukas
pillerne till prugation, som intagas alla tillijka uthi een
löös rogmiöls gröt. Och bestå aff effterskr:ne ingredientier

Rx. Mass pillur aureas
De Hiern cum agauc an. $\mathfrak{e} \text{ ij}$ [2 *skrupel*]
Trochisor de agaric. $\mathfrak{e} \text{ j}$ [1 *skrupel*]
Ol. major. gutt. ijj [3]
M. F. pillul. N. XX traureatur

Der man befinner

-----
*) Rx = *Recipe = Tag...*

Der man befinner sigh emoot afftonnen, machtes löös, intages efftersk:re diascordium på knijfzudden een gångh.

Rx. Diascord: Fracast. $\mathfrak{z} i j$ [2 *uns*]

NB. Hwar purgationen ännu inthe skulle stadna, låter man kooka een löös huedemiöls grööt att förtära.

Itt Vomitiv aff tobaak för grofft och starckt folck, beredes sålunda:

Man tager 2 lodh tobaak aff bästa slaget, och skiär thet wäl smått. Sedhan slår man der öffuer 4 skedar suagöhl eller och 5, som man tycker att det står wäl öf:r tobaket. När detta alt haf:r så stått öf:r natten, sijlar man safften ifrån tobaket genom itt grant klädhe. Och dricker så bara safften blandat uti lijthe liumt dricka, om man eliest inthe tyckes kunna dricka safften för sig sielff.

Mechoacanna är aff tuenne slagh.

Then hwijte giffues them som äre kombne til sijna 20 ell. 30 åhr. Nembl. itt quintijn sönderstött, eller åth högsta tu, uti wijn. Och purgerar denn seega wätskan i blodhet.

Then swarta kallas och Jalapa, fördrif:r med purgerandhe then seega wätskan, såsom och öf:rflödigt watn uthur blodhet, när hon på *samma* sätt giffues som den andra, doch till thet högsta itt quintijn för them som mycket starcka äre.

Är och thetta till att merckia, att hennes root till pulluer stött, är myckit starck, och kan icke giffuas öf:r $\frac{2}{3}$ quintijn.

NB. Vomitiv aff warmt wattn och smält smör een *remmare* full lagum stoor, beredes och när andra ingredientier enom fehla.

H:r doector Swen Bröms skrifwelse och swar
till een man som honom rådfrågat hafwer om sin passion
de dato 7 aprilis 1676.

Vthi sin skrifwelse af d. 16 feb. till underrättelse om siukdomens artt och natur, vprechnar e:rs *wyrdighet* åthskillige symptomata, til at kunna uthaf fruchten (efter *cognitio à priori* år oss genom fallet förtagin) lära des bettre, momente chr:o, kenna sielfwa träet. Ty såsom til alla äplen på itt träd, antingen dee sittia öfwerst eller nederst, på denn eena eller andra sijdan, stoor eller små, af een eller åthskillige fergor, är allenast een root; altså sluter och e:rs wyrd:tt icke uthan god skiähl, anseendes i synnerhet sin diæt, aff salt spijs och spickie maat, att alle förestälde accidentier flyta uthaf een minera mati morbo vernaculo, nembl. Scorbuto, som uthi allom är sig inthet altid lijk, uthan esom oftast alter proteus, derföre och många wetta honom nempna men ganska fåå rett kenna, hälst in *incunnabilis*, och uthan signis pathognomonicis, som han nu här förekommer in larva, morbo hypochondriaco communi. Ty *lassitudo spontanea*, in corpore toto, in brachijs et *cruribus* *gravitatis sensus*, *pectoris angustia*, *respiratio difficilis* et *anhelatio a validiore corporis motu*, gifwa in *affectione hypochondriaca* allenast prima rudimenta til scorbutum, bestående samptligen ab *intestinali ebullitione ac effervescentia*. Vt *per exemplum brevis* sim. I ett öhikaar, när wörten gäser, står qwefften up i taaket, och alt om kring i brygghuset. Rätt så in *intestinis* när tumores som der flytha till-samman, äre alt för salte, sure och seghe; och fördenskul begynna alt för starcht gäsa (*effervesce*) så att quäfften (*halitus*) der aff obrueras heela kroppen, föllier ther på *lassitudo spontanea totius corporis*. Eliest när the stadna i armarna, benen eller particulariter annorstädes, *sensus gravitatis*. *Effusi in pectoris cavitatem*, *angustia eiusdem*. *Comprimendo diaphragma*, vut[?] *replendo bronchia pulmonum*, *difficilis respirato* et *anhelatio*. *Stupor v. à vi humox val raporum narcotica*. *Dolor ab eorundem acrimonia*, *persertim acore*, à quo etz *tusis originem* trahit. Att een sådan gäsningh skeer in *intestines* plägar man offta mercka uthaff ramblande, porlande, kiutande, knipande, slijtande skiärande i buken (*hinc nomen skiär- eller skiörbuk*) och aff rapande *per os inferius*. Hwilke signa uthan twiffuel och vnderstunnom sig endeles infinna

fast än dhe i brefwet icke nempnes. Cuoad curationem. In diæta
 achta sig mest som man kan från myckin salt, myckin sur, myckin seegh
 och slemmig spijs, åth minstone tempererar med senap och pepparroot.
 Senap på salta maaten och pepparrooten skalat och sönderskurin
 hengd på een trådh uthi måltidz-dricka; så att thet något, dock icke för-
 myckit smakar af be:te root. Medicamenterne flere måste wara
 sådana som temperera och evacuera humores salsos, acidos, viscidos et glu-
 tinosos, småningom och uthan stoor violentia. Hwad som kunde finnas
 i fältkistorna är mig okunnigt, nappast något som her til stort tienar.
 Wid denne tijden uthspricka tallstruntarna, dem man af tallquistarna
 skal afplocka låtha, då dhe äre wid pass en tuär tumme långh, så att
 och kådan inter turiones föllier med, ty i henne består medicina. Till
 en halff span mehr eller mindre, effter som man wil att dricka skal star-
 kare eller swagare smaka. Aff desse tallstruntar, då de först hafwa stådt
 uthi en säck eller tunna tillhopa, så lenge dee aff sig sielffue blifwa
 wähl warme skal i bryggekaret ösas så myckin lakat, wäl upkokat
 siur[?] heeth wört, som till itt faat dricka behöffues, men humblelaghen
 icke mehr än halffparten emoot wahnligt bruk, ty tallstruntarna
 gifwa och någon bäskheeet ifrån sigh. När nu alt thetta är wäl samman
 rört och lagumt warmt, gifwes gästen i och sedan gäsningen wäl
 fulländat är, skikies öhlet som tunnas skal, ifrån tallstruntarna
 dee der kunna, så frampt dhe ännu befinnas kådige, ihopblandade
 med friske tallstruntar een spann eller mehr och siudende hett watn
 wehl omrörde med lijthet gäst, sättias till att gäsa, som itt annat
 brenwijns stöpe, der til man kan thaga lijthe malt, een fierding wid pass
 ad promovendam fermentationem, quâ peracta fiat destillatio vthi
 brenwijns pannan såsom annat brenwijn. Usus. Dricka
 brukes ordinarie såsom eliest öf:r måltid, affton och middagz måhl.
 Brenwijnet när man will, morgon, middag och affton, mehr eller
 mindre, såsåom thet är starkt och bettere klarat. Begge haffua krafft
 att temperera humores, och drifwa them per urinam et insensibi-
 lem transpirationem, quandogz etz. per sudorem sin koos. Wore ma-
 gan proctivis ad vomitum, kunde samma vomitio af tobak först i
 öhl kokat och exprimerat, brukas, ty thet purgerar - - - [grekisk text?]
 cum conferentia. Det samma gör och semptivivum minimum, vermicula-

ris alias et sedum minimum, nostro idiomate skiörbuchz grääs, som mäst allestädes, helst wid steeninga och sandiga orter wexer, på samma sätt kokat exprimerat och druchit. Uthi feltkistorne får man cremorem tartari, diagridium, jalapam, eller och purgier piller, doch är bettere bruka offta och lijthet i sender, än myckit och starkt på een gångh. Vtaff meetmatkar och soot kunde göras ståtliche medicamenter der någon å den orthen funnes som wiste der med umgåås, och der aff kunde destillera spiritum et salem. Gudh med oss. Aff Stockholm d. 7 aprilis a:o 1676. E:rs wyrd:tz ...[?] Swen Bröms.

[*Med annan hand:*]

1678 in augusti tog lenzman Pehr Erichson till läns 6 daler sölf:rmynt.

H:r Oloff Trangius haffuer bekomit 11 rixd:r 1 ort 8 skilling.

[*Texten överkorsad.*]

Oloff Nilson i Roudan, tagitt till läns 7 ort

Isaak i Åse tagit till läns – 10 ort 16 skill.

der på leffuerert, 8 ort, resterer ännu 2 ort 16 skilling

[Texten överkorsad.]

[Med annan hand:]

Mademoisel

[Resten av sidan saknar text.]

November månad

The gamble haffua giffuit granna acht på S. Andreæ dag, och om afftonen tilförne sätt itt glaas fult med vatn, på ett bord ther thet stod orördt och i frid, om tå glaset om natten hade lupith öffuer thet me[s]te the betyda itt vått åhr, huar icke det merckte torcka.

Om humblan nyta

Humble gaddar sudne i vijn, eller uti annan kost förtärdhe, öppna ett förstoppat lijff rensa oss[?] purgera blodet leffren och mieltan, hiälper emot förgifft.

Om räffuars nytta

Hiärtat skurit utj små stycke, och stukit på et spätt att torkas, och sedan pulviserat, ingiffvit små barn, hiälper att the aldrig få fallande soot. Lungan sammaledes torkat och pulviserat, och sudin med god honung, är god lekedom för hosta och förtärda lungor Istr[e]t är godt när någon sätter en stika under nagelen. Gallen är god för örne värk, och mörka ögon.

December månadh

Om någon ähr sömpn lös.

Läg grönt bolmegräs under fötterna
örnegåtet, smör footsålerne med det
feta aff råtter.

Om juledagen faller

i ny, thes skönare åhr haf:ue vij att för-
wänta, och ju mer utj nordanet, ju sämre
blif:er thet. Om juledagen komer på
en söndag, så bliff:r een varm vinter och stilla
väder, stormandhe våhr, heet sommar hösten våt och
kall, myckitt vijn [bijn?] och honung, gamalt folck döö
besynnerlig. Quinfolck som hafuandhe ähro
fåår döö sin koos. Varder frid och all tingz öf:r
flödigheet. Faller han på en måndag tå blifwer
tempererat winter till kiöld och warma, godh våår,
warm och torr sommar med storm, god höst, liten honung
effter bijn dö sin koos och sammaledes manfolk.

Kommer han på tijsdagen, tå warder en mörk och kall
winter, skiön, stårmande wäder, wååt sommar, torr, och ond
höst, liten säd, undil[?] ymnighet hade förhoppas, swijn dö sin
koos, och sammaledes qwinfolk, god frijd blifwer under öfwer-
hetz personer, men skieppen stå i stoor fara.

Faller han på ondzdagen tå blifwer en kaller winter
beswärlig våhr, sommaren och hösten goda, tå blifwer höö och
korn nog, liten honung och äple ungt folk och barn döö bort
och skiöfolk lijder nöd.

Om torsdagen, gifwer en regnachtig winter, stormande wår, torr sommar, en tempererad höst med kiöld och wåta mycket korn och annor frucht, höge hufwoden förgås.

Faller han på fredagen tå blifwer en fast och stadig winter, god wår, ostadig sommar, god höst, höö och korn nog barnen siukna, får och bis död.

Kommer han på lögerdagen tå blifwer kaller winter med storm och mycken snö, wåren ond och stormachtig, sommaren god, en torr höst med litet korn och trågårdz frucht, stoor fåradöd, wådeld och de gamla döö bort.

Biörn kiött uti medecina

Biörneister är hoos medicos mycket afhållet
 Biörnegallan indrucken med warmt watn fördrifwer
 fallande soot, den skall och wara god för kijkan[?] som Septus
 Platonicus skrif:r. Struken med en fiäder på kräfwe-
 ten[?] eller andra frätande skador helar dem botar
 och soml. slags tandwar.

Warg hiertat torkat och til pulver stött intages
 för fallande sot. Lefren, emot hosta, tvine och vatusot
 Istret: godt för sträkta nerver och leder. Tarmarna torkade
 och til pulver stötte tages in för colic. Pulver af benkoter-
 ne uti sår och utwertes skador stödt, helar strax
 och intagit fördrifwer sidostygn och wärk i länderne.
 Lungorna eodem modo brukade stilla kikhosta.
 Biörnister wärmer, lenar och fördelar, är godt för susande öron
 gikt och svuldnad i benen.
 Räf lungor och lefren pulveriserade är gode för lungsot, trångt bröst och
 andetäppa intagne. Warm räflod på nykter mage drifwer sten
 item torkad och pulveriserad i socker och win intagen gör detsamma.

Räf ister lindrar örwärk, är ock godt för sårt [?] hufwud, lam...[?]
contracta, och darrande lemmar tå de warme der med gnides.
Mård hiernan struken på tiningarne hielper ifrån swindele.
Qwalsocket i warmt dricka befordrar barnafödslen.
Dito – i warmt watn häfwa stämman hos kreaturen.

[Resten av sidan saknar text.]

Een förmaningh till faddrarna föhre doopet

Gudz g[r]undlösa godheet, filecti in christo[?], emoot det arma och älendiga *menniskio* kiönet, wara stoor och mångfallig, det låther wäl see sig och skönies räteliga såsom och betänckes utaf them frommom och gudfruchtigom, när the hans margfalliga welgerningar sigh för öghonen stella, och der aff tagha orsak till att honom loffua, ähra och prijsa.

Ty om wij willia see till wår begynnelse och ingång till dena werlden och usla jemmerdaalen, sedhan alt framgeent till heela wårt lefwerne, wandringh och åldher, då befinne wij sanferdelighit wara det som wij läsa, troo och bekenna uthi den förste artikelen: Credo in deum patrem *omnipotentem*, creatorem coeli et terræ. Addatr Exegisis låth.

Der om wij och så ledhes siunga uthi symbolo apost: huar söndagh: Han will oss altidh bewara, och oss icke ifrån sigh skillia, han beskermer oss i sin krafft, och ingen står emoot hans macht.

Ja, att han och aff sijn guddommeliga godheet, oss nådeligen skydder och beskermer för alle wåre fiëndher, så att de oss inthe skadha kunna \ ther som han all ting i sin magt haf:r / kunne wij oss nogsampt betygga, och förthenskuldh medh Augustino retteli-gen Gudi till ewigt beröm säija: Gudz nåde och barmhärtigheet, är mycket större, än alla menniskiors älendigheet.

Yttermeera detta till att bewijsa, sålunda uthi sanningh att wara \ på bådha sijdhor / skall inthe falla oss swårt före, der wij allenast willia blifwa widh den h. skriff, och oss der widh stadigt hålla.

Såsom först, hwad Gudz grundlöse godheet och nåder widkommer, emot *menniskioslechtet*, alt ifrån werldennes begynnelse, så wijsar den sig märckeligha widh skapelse werket, då han *menniskian* aff inthet skapte effter sitt egit belätte, o: uthi sanskylligha heeligheet och rettferdigheet honom til at tiena. Gaf så henne sedan macht, wåld och herre wåldhe att rådha och regera öfwer alle andre skapadhe creatur på jordenne, så

[*I marginalen:*]

Exhortatio ad paternos ante sacram: initiationis administrationem, petita A Bonitate Dei erga genus sumamim ubi not:

Parte Dei benefica varia *omnibus* in genere præstita. et pote [*Inom klammer:*] Creatio. Redemptio. Saanctificatio.

[*Handskriftens många hänvisningar i marginalerna, till bibeltexter, är ej medtagna.*]

wel som i hafwet och i lufften, etc. Så att m:skian allena beklädhe regementet och herre weldet öf:r alle skapadhe tingh. War icke detta een besynnerligh nådh och guddommeligh welgerningh emoot m:skian, den wij aldrigh tilfyllest kunna beprijsa? Jo, wisseligha.

Wända wij oss nu om och see uppå m:skian der emoot, huru hon hafwer teedt och förhållit sigh emoot Gudh igen, för alt dett godha, så betyger den h. schriff, att hon är wordin affälligh ifrån Gudh, honom olydigh och hans bodz mootwillige öffwerträdhare, i det hon hafwer effterfölgt och lydt sin afsagde fierde dieffuulens listige ingifwelse och bedrägerij, förmedelst äpleätandet aff det förbudna trädh. Theruppå sedan det ondha fölgde, att synden är kommin i werlden, och uthi ställe för eewigh glädie och herrligheet, odrägeligh iemmer och älendigheet, ja förbannelse och ewigh fördömmelse, på sigh och alle sijna effter kommandhe.

Gåå wij nu der ifrån, och see så till Gudh ighen, huru han haf:r förhållit sigh emooth sitt beläte och skapningh, som så illa hafwer uttråkat, och itt sådant älendhe uthi kommin war; så finne wij åther ighen itt märckeligit nådes och barmhertigheetz exempell, i det han så fadherlig, nådelig och mildeligen tröstar och hugswalar dhe öffuermåttan sorgzse och bedröffuadhe medh detta lyffte och tillsäijselsen, att quinnornes sädh skulle söndertrampa ormsens huffwudh. 3: Then welsignadhe sädhen *Christus*, skolle i tizdens fulbordan födas, och förstöra alla dieffuulens gerningar, macht och wälde som han haf:r föröffuat af werldennes begynnelse, och upretta så een ewigh förlikningh emillan sigh och oss arme syndare. Hoo kan annat säija, än sådhant är nådh och barmhertigheet?

Huru nu m:skian der emoot sigh betedt haffuer, och hwad ähra hon haf:r bewist Gudh igen för sådan nådh och wälgerningh, det hafwa wij till att see uthi Adams söner, Abell och Cain. Ty när Abell wille tiäna Gud, och bewijste honom ähra för sijn nådhe och godheet, slogh hans brodher honom ihiäl, nolens permittere, ut it faceret, sed ut Diabolo adhærent matuit. Genom huilken dhe wore bedragne uthi sijne föreldrar till olydna och Guds bods öf:rträdhelse.

Ja, hwad willia wij myckit säija, här skulle ingen tijd tilräckia om wij Herrans nådes och barmhertigheetz wellgerningar, wille oss

[*I marginalen:*] A parte v. h:eum. Peccata Hazzendam ut pote, inobedientia et mandator, prevaricatio.

Pertinacia in mato proposito, et perseverantia in ijtem visijs ad finem.

företagha ifrå fädernes tijdher at upreckna. Doch såsom oss gifwes tillfälle den eena efter den andra uthi ordentelige predikningar om åhret föreställa och oss påminna; låther man denne gången, till att undfly widlyfftigheet, beroo sigh med fleere exempels andragandhe.

Allenast är her widh till att beklagha, dhett m:skiorna uthi alla werldenes tijdher, ganska olydige och mootwillige till Gudz ähra och tienst äre fundne, för alt det godha han dem gjort haf:r. Hwilket alt når een gudhfruchtigh m:skia, och itt rettsinnigt Gudz barn betäncher och huart emoot annat sätter, bådhe Gudz nådhe och m:skians otacksamheet, kan hon icke annat än gruffua sigh der öf:r och aff hiertad sigh iembra och klagha, att för härdelssen på m:skians sijda så stoor är.

Att wij fromme christne, icke måghe tänchia sådant taal komma meera androm till, än oss sielffua, medan exempell taghas fierran och uthaff annat folck, än som nu lefwa, ty willia wij skrijda närmare här med in till oss sielffua, och som ordspråket lydher, tagha oss sielffue i barmen, och ransaaka huru der tillstår.

Sij, när wij komma så widt, så finna wij ganska stoorä welgerningar oss bewiste wara, bådhe widh wår afläse och födhelse til wärlden, så wel som sedhan uthi lijfztijdhen, in till des wij biudha skole werlden valet[?] hwaröf:r wij inthe annars kunna än med patriarchen Jacob säija: *)
Wij äre alt för ringa till den nådh och welgerningh oss wederfarin är.

Der emoot hwar och een, i anseendhe till sin eghen persohn haf:r orsaak att klagha, iembra och bekenna, sigh, med synder och itt o-gudachtigt lef:rne, Guds alla dagar för törna, och ty wisseligen icke haffua något godt af honom förskylt, men lijkwel finner hwar och een mitt uthi sin olydna, att Gudz nådh uppehåller sigh, att det icke blif:r uthi med oss mitt uthi wåre syndher. Uthan wij försories aff hans milderijka barmhertig- och godheet alle dagar bådhe till kropp och siäl.

*) [*I marginalen:*] Vide terposet: Wenrichij in evang. d:nica misericordis.

Korteligen att säija, Auditores dilechissimi, så äre ibland Gudz welgerningar, som oss dageligen dagz bewijses, icke dee ringeste, uthan håller dee förnembste, som komma till vår siäls närningh och födha, och äre, som the och kallas medel orsaker på Gudz sijdha till m:skians saligheth nembl. Ordhet och Sacramenten.

I synnerheet inympelsens sacramente, förmedelst hwilket wij ikläda oss Jesum Christum, och inwijes till hans församblings rette och sanne lemmar och ledemöther, och oss himmelens döör uplåtin wardher. Ty uthan een warder född af watn och den H. andha kan han icke ingå, Nullus ecc:tam ingredi valet, nih:t prius aqua baptismatis abluatur – Cassiod.[?]

Gratia hoc drisingularis ê, î soria *gratiarum* actione agnisienda. Est enim sacramentum hoc itt saligt badh, som aftwår syndher och missgerningar, som wij siunga uthi psalmen: Thet saliga badh han stichtade tå, som wij nu döpelse kalla, i hwilke han oss wille twå, borttaga synder alla, genom sijn dödh och pijna.

Item, döpelse är thet troo förwist, så mon oss schriffthen lära itt watn som tager bortt all vår brist, thet ingen kan umbära. Watn är thet wäl, så säger Gudh, doch icke wathen alleena, ther med är och Gudz ande och budh, som gör aff synder wetna.

Gudh siälff är then oss döper.

Fructus hic baptismi, ablutio se. à peccatis, maxima nobis consalationi e:e debet. Utn. in V.T. circumcisio discretionis ergo posita et ordinata erat inter Judæos et Philistæos, aliasg. gentes; Sic in N. T. ordinatus est baptismus in disretionem inter veros christianos itetia ecclesiam epissentes et turias aliasg. extra illam unde merito cum Davide lætari possuenu et de hoc ipso beneficio mimitus advertus illos gloriari.

Transitio ad præsens negotium. Alldenstund då, döpelsen een sådana Gudz welgerningh är, och slijk frucht med sigh bringar, som nu aff Gudz ord hördt är; göra detta barnses föräldrar, mychit wäl och rett, att dhe sin skyligheet uthi detta fallet inthe nederläggia eller försumma, uthan låtha det till detta nådeförbundhet komma som oss tilbiudes här och giffues, *molius n. illis consetere o. p:rt si curent ut induast filius christum et per sacramentum hoc deo ipsum mandant offerantus.*

Admon...[?]

Formula ad patrinus aliæ.

Lijka såsom *människian* är wordin förfördh ifrån Gudh sinonom skapare, aff lögnens fader Diefwulen, genom thet medhlet att hon åth aff en kundskapzens trädz frucht uti Paradis lustgården och der medh förorsakadhe öf:r sikh gudz onådher; altså i lika måtto, är hon twert om igen, uthaff den ewigha sanninghenn Jesu Christo fördher till Gudz wenskap, misskundh och nådher genom dhe medlen som äro: ordet och sacramenterne. Så att der någhon icke will samma medell för saaka eller förachta, han haf:r een frij tilgångh till Gudh genom frelse mannen Jesum *Christum* som intercederer för oss och haf:r förbön hoos sin himmelske fadher.

Dhesse här sacramenten wardha uthi dhen heliga schriffte för sin skön- herlig- och ypperligheet skull nembde widh åthskillige namn. Såsom först doopsens sacram; det kalles

1. Sacramentum initiationis. Inwielsens eller och inympelsens sacramente. Och det af denn orsaak, att dhet förer m:skian först uthi förbundh med G. hoos hwilken hon tilförende war uthskuttin ifrån hans nådhe. Hwarföre apost. sägher: att wij wardha genom doopet nyie och andelige m:skior. Item wittnar han alibi, att wij genom doopet bliffua thens h. andes tempel, der wij tilförendhe hafwa warit kötzlighe. Och att köttet icke förstår thet som Gudz ande tilhör. Derföre så måste wij endtlighen genom thette sacram. föras till G. igen. Ty lijka såsom leviterna uthi G. testam. entelighen måste två sikh, förr än the ingingo uthi herrans tabernakell; altså och, förr änn een m:skia kan deelachtig blifwa uthaff Gudz församlingz godha, som är syndernas förlåtelse, himmelriket och thet ewigha lijffuet, måste hon genom thetta andeliga watnsens badh göra sikh reen, hwilket skeer när som låther sikh kalla genom ordhet och the högw. sacram: uthi herrans wijngårdh o: Christeliga kyrckian, och håller thet förbundh som the *meth* honom uthi doopet giortt haffua.

2. Portæ coeli apertio[?] det himmelska paradjssetz uplåtelse. Ty lijka lijka[!] såsom himmelen öppnades öffuer Christum uthi hans döpelse: äffuen och så ypnas himmelens dör för them som sikh låtha döpa. Hwilket nogsampt bewijsas kan, utaf dhet *Christus* sielff sägher: Uthan een warder född aff watn och andanom etc. Item. Then ther troor och blif:r döpt etc.

Et Gal. 3 til Apost: Att så många som äre döpte the haffwa iklädt sikh Christum, hwilken är dören til lijffuet, : Ecclesia Dei.

Såsom då omskärelsen uthi G. Testam. war een skilssmäsä emillan philisteerne och Israëls folck: Altså är döpelsen in N.T. een skilssmäsä emillan oss och turken, tattarer, murianer och andra, som icke äre döpte.

Uthaff döpelsen wij fördenskuldh och oss trösta kunna och berömma, icke mindre änn Davidh aff sin omskärelse, när han skulle gå uth emoot Goliath, der han sägher: Hwadh är thenne omskorne philisteen, som försmädha Gudz häär? Herren skall giffua tigh uthi mina hand, äffuen i thenna dagh. Ita et nos quoties nos aggredi conant. spirituates philistæi etc.

3. Lavaerum salutare, et regenerationis, itt helsosampt nyia födelssens badh. Ty dhet afftwår oss alla våra synder. Icke som många dårligen meena, att dhet skal afftwå någhon uthwertes fleck \ kötz smittor / och oreenligheet, uthan såsom apost. Petrus sägher: att wij haffue itt godt samwette till Gudh genom Jesum Christium upståndelse. Derföre kallar och then H. schriff annorstädes doopet itt nådzens förbundh som är uprettat och giort aff Gudi med m:skian, igenom J. Chr:um.

Alldenstundh då, att wij nu höre och förnimma uthaff dhen H. schriffts wittnesbyrdh, så och then wördige H. andes uplysningh genom Gudz ordh förfahra och förstå, att detta döpelsens sacrament een sådhan krafft medh sikh haffuer, och så herligt, skönt och ypperligt är; Så låthom oss

thet samma ingalundha förachta eller försäaka, såsom judarna, hedningarna och andre, hwilka derföre och aff Gudi förskutne äre i[?]
 Uthan så frampt wij willia salige warda, skole wij thet högt achta och uthi all wyrdningh och ähra hålla, såsom och till wåre små omyndige barns wälferdh och saligheet bruuka, uthi rättan tijdh uthan all drögzmåhl låthandhes them ther igenom iklädha sigh sin herre och frelssare Jesum Christum, som är dören till lijffuet, och inplantas åther thet sanna wijnträdhet Jesu Christo, såsom sanne och rätte quistar och greenar, hwar uthi the wara och bliffua måghe, her i nåderne genom then werdige helige andes bijståndh, in till des att the tillijka medh fleere Gudz barn, innerliga saaliga och behåldne wardha. Accom:oda:r ad p:sens negoti:n.

Så willia wij och nu, såsom een Christeligh och broderligh kerlie[heet?] aff oss kräffuer, etc.

Sermo matrimonialis sive sponsalis.

Quæritur vium[?] primo, num factum hoc sit consesu parentum
vel etz illorum, qui loco parentum sunt [?] Rx.

Circa coniugium tria nobis hoc loco veniunt ossideranda[?].

1. Quis ordinator et institutor sit huius status.
2. Quid sit coniugium in se.
3. Quomode in illo vitam per agendam sibi q...[?] proponet.

Primum quod concernit fundatorem, så befinna wij aff Gudz ord
klarliga, at ingen annan hafwer detta ståndet på begynt och
instichtat, änn han \ solus[?] / som är een regerandes Gudh och Herre ewinner-
liga, och dett straxt uthi werldennes begyndelse i paradijsetz luste-
gårdhen, dhenn tijdh werlden änn då föruthan syndh war. Hwar om
wij läsa kunna uthi skapelse bookens 1 cap. ther såledhes står, nembl.
at heela then heliga trefaldighet Fadhren, Sonen och then H. anda
haffua her om delibererat, och rådslagit huruledes thetta skulle
tilgåå, ther då han omsijder, som skapelsen, förnembl. tillägnas, som
är then förste personen i Guddomen, fadhren, haffuer sagt desse
ord: Lät oss göra menniskiona till itt beläte, thet oss likt är, skapa-
de altså Gudh menniskian effter sitt, o: Gudz beläte etc.

Genesis 2. Och herren Gudh gjorde menniskiona aff jordennes stofft,
och inbläste uthi hans näsa enn leffuande andha, och så wardt
menniskian een leffuandhe siäl, o: leffuandhe m:skia, pars hic ponitz per toto.

Ther effter rådslog Gud om qwinnes skapelse och sadhe: Non est bonum
hominem esse solum, faciamus ei adiutorium, then sig til honom holla må.
Tå lät Gudh vår herre falla een tunggh sömpn på menniskiona, och
widh han soff, togh han itt aff hans ~~reeffbeen~~ sijdhe reff, och vpfylte
kött i samma stadhen igenn. Och herren Gudh bygde eena *quinno*
vthaf reffuet, som han uthtagit hadhe aff m:skionne, och hadhe henne fram

[Handskriftens många hänvisningar i marginalerna, till bibeltexter, är ej medtagna.]

2. för honom. Tå sadhe m:skian, thette är doch been aff minom benom
151 och kött aff mino kotte, hon skal heeta manna, therfore at hon är
taghen vthaff mannenom. Iccirco derelinquet vir patrem et matrem
et habitabit apud mulierem sion uxorem suam. Och the tu skola warda itt kött.
Thes föruthan \ finge the och / welsignelsen af Gudh ther han sadhe: Warer
fruchtsamme och föröken idher, och vpfyllen jordenna, etc.

Här aff kunne wij nu see och märkia Audit: dilect: hwilken then
är som aldra först haffuer troloffuat folch samman i werldenne, nembl.
den högste Gudh sielff vthi lustegårdhen Edhen. Thenne samma och godhe
och barmhertige Gudhen är och denn som ännu i denne dagh, vpholler
beskydder och bewarer denna sin heliga ordningh och skickelse, och
wardher thet wisserligen in till werldennes ända görandhes, i dhet han
samman fogher ährlighe personers hiertan til huar annan och be-
bindher them vthi itt christeligit echtenskap. Yttermehra
till at bewijsa thetta wara Gudz gerningh allena, kunna wij
see ther vtaff, at Gudh icke allena giffuer piltebarn lijff
och andha vthi modher lijffuet, vthan och så pige barn äfwen så,
och thet alt effter första wälsignelsen, til werldennes förökelse.
Ty lijka såsom Gudh skaphade sool och måna så wäl som stiernor
at the skulle lysa; jordhen att hon skulle bära allehanda slagz
frucht, korn, gräs, löff och örter etc. Sic etiam hominem non solum
verum et. fæminam creavit at the skulle tilwexa och föröka sigh.

Lijka såsom Gudh altz. bygde Adam \ primo parentil[?] / sijna quinno, och
tilskickadhe honom henne emädhan han soff; äffuen och så går thet til offta i denne
dagh at mandh och quinna vnderlighen komma samman, ther the som
aldraminst haffuer sådhant hafft uthi sinne eller tanckar. Ther om
Salomon *proverb.* 19 Hus och äghodeelar erffuas aff föräldromen,
men een from och förnufftigh hustru kommer aff Herranom.

Orsaakerne hwarföre echtenskapet är instichtat, så är denne
den förste; At mann må sky och vndfly all oreenligheetz synd i sin
lekamen, som är horerij, och annan okyskheet.

Till at vndfly bojerij inq:t Paulus, haffue huar och een man sin echta hustru
och huar qwinna sin egen echta man, siquidem on:h na:a sumus depraveti et proni
ad peccandum *perp:na deus hoc, ut bonus doctor adinvenit remedium, huic mal[?]*
opponendum tanquam remedium optimum.

2:do Ca:a. Solatium et mutuuum adiutorium, siut super hac re sonant verba ipsius Dei: Faciamus ei adiutorium etc.

Ecclesiast: 4. 9. Bättre är två än een, ty the haffua doch gagn aff theres arbethe. Faller een aff them, så hielper hans stalbrodher honom up igänn. Wee honom som är alleena, faller han så är ingen annan för handenne, som honom vphielper, etc.

3. Ca:a. Generis humani, et ecclesiæ Dei propagatio. Thet skeer, när Gudh welsignar ens echtenskap medh lijffz frucht, at man då vptuchter them uthi herrens fruchtan, sigh sielffuan, så wel som andre m:skior til gagn och godha, hugna och glädie. Ther til rådher och Gudz redskap apost. Paulus, Ephes. 6: I fädher reeter iche eder barn til wredhe; vthan vpfödher them med tucht och herrans förmaningh.

In summa korteligen til at säija emot alle papisters och munchristnes reglor, så wel som andre kettares meningh om dhenne helige Gudz ordningh, thå kunna wij see att detta ståndhet är Gudj behagheligit och täckeligit för desse tuenne orsaaker skuldh.

1. Quod nasci voluerit ex hoc statu *Christus*

2. Quod dignatus fuerit interesse nuptijs canaeris[?], ijsget[?] benedicere
Pari modo dignabit. nobiscum esse[?], si humilibus precib. illu. incitaverimus.

I I. Quid sit conjugium.

Echtenskapet är ens mans och qwinnos lagha sammanfögelse, vthi itt ouplösligit förbundh, aff Gudhi instichtadt till hans nampns ähra, och menniskionnes wälståndh.

Aliter[?] sic describi preb: Echtenskapet är icke annat, änn ett ståndh aff Gudhi skickat, förmedelst man och quinna som til samman hopa fogas, igenom hans heliga ordh, effter begges theras willie, sampt föräldrars och slächtz råd och samtyckie, at the uthi all samdrächtighet och enighet så wäl som wanlighet och kiärlighet medh huar annan byggia och boo skola, sky menniskiorne ordenteligha förökelse och fly horerij, och föröka werldenn eller och Gudz församlingh. Och det altsammans, effter Gudz altz försyn och tilstädielse.

4 153 Hwarföre Christus dicit Matth. 19: Thet Gudh haf:r sammanfogat, skall menniskian icke åthskillia, medh wilka ordh han will lära oss, att detta ståndhet, i Gudz sanna fruchtan kyskeligen skal begynnas och der uthi leffua. Ja och effter hans ordh och igenom hans biståndh förtagas och ingåes. Alias viritum. A Jove principium, de Jove finis crit. Ty föruthan hans hielp och biståndh kunna echta folch ingen tingh sigh till gagn och godho vtretta. Quamobrem Jacob. 1. Omne bonum de patre luminum descendit. Exempel her upå haffua wij uthi Isaaco sponsam, ipse interim ad fontem viventis instabat precando. Sic quum Tobiaë copulata ec:t Sara, huerexerunt anbo pariter, et orabant instanter etc. Hoc ipsum fieri necesse ê, abi ijs, q. etiamnum hodie copulari student. Nam huiusmodi preces Deo opt; placent, rig[?] gratæ sunt. His etet invitatus Chr:us prompte ac benignal vult compare[?] iuxta promissionem suam. Matth. 18. Ther två aff edher komma öf:r eens på jordenne, hwadh ting thet helst kan wara som the bidia om, skal them thet wedherfaras aff minom fadher som är i himmelen.

Notetur: När tu äst på den wäghen, eller och du haf:r fattat det sinne, att willia inträdha uthi itt loffligit echtenskap, då må du icke see effter stoorå rikedomar, icke til deijeligheet, icke eller till stoore gårdhar och grundh, (q. o:ia in se q:de. bona, modo non sint conjuncta cum vitio aliquo) Men är Gudz frwchtan alleena tilstādhes, tillijka medh flitigheet och dugligheet uthi the tingh som christelige äre, och itt ährligit huusholdh kräffuer, må tu tig ther widh gerna nöija, ja och endeles låtha tig befattat wara. Ty thet ähr icke oäffuent aff dem gambloom sagt: Mången giffuer sigh för een gårdh, huilket honom fast förtryter, och han thet ångrar innan itt åhr. Quod et verum, quo peius, et vi[?] sum ê et probari potest.

Her ähr icke aldeles förbiggåendhe thet The gamble haffua och sagt, ähr itt språk, som icke så obetäncht ~~haffuer~~ haffuer, hwilket så lyder: Sonen gör gerna fadhrens wärck, och dottren klädher sig i modrens särk.

Thet är med fåå ordh at säija: Gerna trädha barnen vthi föräldrarnes footspor, o: göra som the för them gjort haffua, doch hender wäll offta, pros dolor, at een sohn eller dotter vnder-tijdhen degenererer och wanslächter, ut non patrizent vel matri-zent, quot experientia satis su pergus tocit et docu:it. Ad hoc ipsis etz[?] animad vertendum ê, q. matrimonium in ue[?] volunt.

5

154

Jagh sadhe något här tilförendhe, at the skulle wanli-gen och kiärligen leffua tilsamman. Antiqui probe ac bene ligmodi amicitiam, ut et o:em sinceram amicitiam depin:ere, seq. mat.

The måladhe een lijten vngh person, med bart huffudh, bekledd medh ringa och reffna klädher, hwar omkringh effter skreffne ordh funnes: Dödh, Lijff. Men framman i ännu på honom: Sommar och Winter. Brystet på honom war och yppat, så at man kundhe see hans hiertad, der till med stodh han krokoter med sin högra handh, och peekadhe med sijne finger på sitt hierta, ther som desse orden stodhe beskreffne, Longè. Propè. Fierran och När.

Thenna här figuren haffua een part såledhes förklarar:

1. Denn vnge personen significat: At een ährligh och kysk wenskap bör alltidh wara vngh och stark, och ingalunda förminskas eller afftaghas, vthan heller förökas och förmeras, ut crescit ætas juvenilis.
2. Thet bara huffudhet signif.: At wenskapen bör och skal wara vppenbar, icke i mörke wråer, som, ty werr, nu många samman gå, vthan skole vppenbarligen alle låtha sigh see och icke blygias eller skemmas för itt sådant christeligt och loff-ligt vpsåt.
3. The ringa och reffna klädherne signif: At denn eene godhe wennen skal haffua tolamodh medh then andra, och icke vndfalla honom för fattigdom skull, tänckiandes quod omnia hint ac veniant à Deo per lius timorem.
4. The ordhen Dödh och Lijff, som stodho skreffne omkringh kläderne, betydde, at een wenn non solum in hoc vita simul cum ipso vivendo, sed etz post mortem illum amet, benè de ipso loquendo. Ja och der så skulle fordras, och möjeligit kunde wara, gåå i dödden

[Ett flertal marginalanteckningar, helt på latin, ha ej medtagits.]

- 6 för honom, tagha hans foot uthur farligheeten, och sättia sin i stellet igen.
- 155 5. Sommar och Winter, bemerkar att man sinn wenn, så wel i mootgångh som medgångh kiär haffua skal.
6. Thet ypnar brystet, med thet bara hiertadt signif.: Att den eene wennen platt inthet skal haffua förborgat för dhen andre och at hiertadt och munnen, ord och gierningar skola fölias åth och komma öffuer eens.
7. The sidste ordhen, Fierran och När, bemärckie, at then rätta och sannskyldige wenskapen, skal icke öffuer giffues hwarken tizdens långheet, eller och wägzens bredheet, vthan städze och ewerdeligen bliffua. Hic n. tantum inchoatur, ibi v. consummatur.

III. Cuomodo in hoc statu vivendum

Ehoo som lycksalig will leffua uthi detta ståndhet, han måste först och för allting fruchta Gudh, som detta ståndet instichtadt och ordinerat haffuer, och bidia honom om lycka och wälsignelse. Ther til medh skola och the personerne som tenckia her uthinnan genom gudz nådh samman leffua, haffua itt hierta, thet är, hwar annan älska och ähra inbyrdes på thet att all tingh tilbörigen och rätt tillgåå måghe.

1. Så skal mannen här wetta sin bestellingh wara, [at] han skal wara herre och regente uthi sitt hus, och icke tilstädia quinnan herre weldet vel ut est in proverbio, låtha henne tagha byxerne aff sigh, thy henne kommer thet till at hon skal wara lydig sinom manne och honom vnderdåningh. Ut lege[?]

Hustruerna ware sina män vnderdånige såsom herranom, ty mannen är hustruernes hoffudh: såsom Christus är församlingernes huffudh, och han är och sins krops helssa. Såsom nu församlingen är Christo vnderdåningh, så skola och hustrurne wara sijna män vnderdånighe.

2. Skal och mannen älska och kiär haffua sin hustru, aff alt sitt hierta lijka såsom sitt egit lekammen eller egna kroppar,

hwilket och i lijka måtto är till at läsa i berördhe 5 cap. Ephes. item, dicto loco v. 25. I män, älsken edhra hustror, såsom och Christus älskadhe församlingen, och haffuer vthgiffuit sigh sielff för henne. Här emot skall och quinnan stella sigh emott mannen igen med jempn lijkan kerlek.

7.
156

3. Mannen skal dragha bekymber för sijn hustru, at hon med honom itt nödtorfftigt uppehälle haffua må til klädher och födha. Ty den der sig och sijnna iche wäl försörier, han är werre än een hedningh. Doch skall quinnan och här låtha sig nöija medh den deel Gudh beskärer mannen til sitt och sijnas försörielse, om det i fall iche så öf:r flödigt och ymnoght syntes för ögonen som eliest otohmodige offta önska. Wettandes thet af then som thet ringa förrådhet giffuit haf:r, är änn mechtig thet samma tilöka och drygt göra, ther han ombidin warder.

4. För een ringa thing skole echta folch icke dragha misstanckar til hwar annan, eller huar annan haata, ty at sådhant födher iche godt aff sig, vthan der sådhant wille sig uthi thetta ståndhet yppa, då är thet klart at på tagha at dhen ledhe Asmodeus och thetta så wel som alle helighe ståndz förstörare haf:r warit i wäghenn med sin list och fundher. Isac de re legero ê admonitio fideliss: Syracidis cap. 9. Haff icke misstancke om tijna hustru then tigh kär är, ty sådhana misstancka kommer icke godt åstadh.

5. När Gudh dem *meť* barn och lijffzfrucht welsignat haf:r, offerant ipsos Deo, *educantusz per eruditionem et correptionem domini* föregåendhes så wel barnen som tienstefolcket med godha exempel, befalla them thet godt och tuchtigt är. Wenligenn med grannar och någrannar vmgås, på thet om någhon nödh kommer på färdhe, the tå haffua måghe thet the sigh må kunna lijta till, om rådth och dådh.

6. Giff:r Gudh them rijkedom, skola dhe wetta then användha och bruka til Gudz ähra, och sins nästes förfrämielse, uti legereê Hedhra Herren aff tijna äghodelar, och aff all tins årswäxtz förstlinghe, så skola tijna lador fulla wardha, och tijne prester med most öffuerfleta[?]. H. e. *ubivis senties benedictionem* tivinam.

8 7. Tillfogar och Gudh ächta folch \fattigdom och/ armodh, sorgh och bekymber
157 eller hwariehandha wedherwerdighet thet hälst wara kann, vthi
sitt christelligen iträdde ståndh, då bör them ~~thet~~ tholmodeli[gt]
thet samma vptagha, förandes sig till minnes huadh fleere vthi
förre tijdher händt och wedher warit är, och effter dheras ex-
empel fly till honom som hielpen i sin handh haf:r, med allwarlig
bön och flijtigh påkallan, så skola dhe wisseligen förnimma
hans hiälp och lindring opå sin bedröffuelse etc.

Procorandum amplius ad sponsores, ut memores sint eorum
q. dicta sunt et quo pro tempore vi dent.

Contraentes v. confirment foedus initum matrimoniale pignore al[?]
quo et manuum porcectione.

Tandem orandum pater er, et actus tolus conclutendus benedictione. Im[?]

[Resten av sidan saknar text.]

Acta visitationis classicæ A:o 1663 dhen
30 junij uthi Åhre och 2 julij i Undersåker

I. Förordnadhes efftersk:ne embetzmän.

Kyrckvärdar	1. ~~Oluff N i Berie~~ . Elias hans sohn 1664	Se 99.
	2. Niels Cnutzson i Mörwijken	
Sexmän	1. Oluff Carlsson i Duffue	
	2. Lars Nielsson i Hambre.	1665 d. 18 junij.
	3. ~~Steen Joensson i Bräcke~~	Pär Pärsson i Berie
	4. ~~Påhl Pedhersson i Wijk~~	Joen Pärsson i Wijk.
	5. Niels Larsson i Biörnängh	
	6. Christen Oluffzson i Brattlandh	
Kyrckiwachtare	1. Keel Keelsson i Inghandh.	Pär Andersson i Fosse.
	2. Carl Mickelsson i Lien.	Oluff Oluffzson i Wijk.

Klockaren Niels Cnutzson i Mörwijken förblifwer ännu
widh embethe som han uthi många åhr här föråth beklädt haf:r.
Och låther sikh benöija medh then löhn som förr bewilliat är, nembl.
6 skill. aff hwar man, allenast han kundhe blifwa dhem mechtig
uthan mootwilligheet och aff een godh willia. Hwilket och loffuades.

II. Sedhan examineradhes och grannerliga
ransakadhes effter orsaaken till deth stooreböndagz brottet,
som i Åhre skedt år 1661 oppå denn andre storeböndagen. Och
befans att missförståndet war hoos församlingen, hwilket
inthe kundhe them här widh excusera. Ty till eena wederkennelse
att

att dhe owijsliga giort hafwa och nachlässige warit widh i[tt] så sträncht Kongl. påbudh, skal hwar familia som aff någhon förmågho är, giffua till kyrckian 1 r.d:r. Denn mindre förmår 3 ort och den der undher är – 1/2 r.d:r, men icke ringare. Och skal pastor medh sexmennerne der om ransaka, medt thet aldra första, huilken familia mehra eller mindre förmåhr plichta.

III. Förehöltz församblingenn om testamente til kyrkian effter sijne framledne dödhe. Och bewilliadhes att så skee skulle, så som thet och här föråth aff sombligom haf:r warit i bruk.

IV. I lijka måtto loffuadhes och att dhe som sijn ungdom genom Guds hiälp och bijståndh igenom gådt haffua att dhe befinna sikh bequemme till att inträdha uthi thet h. echtenskap ståndet, giffua och så een ährepennigh till Gudz huuset och kyrckian, ther deras hedersdagh angår, eller och effter pastoris disposition, att der förste gången lyses. Ingom uppå lagt huru myckit, utan hwar som han finner sikh willigh dher till effter sin förmågho.

V. Förmantes församblingen till fljttigheet att söka kyrkian och Gudz huuset uppå ordinarie predikodagarna besynnerliga, men och dhe som icke nå dhe andre församblingarna, ther ordinarie predikningarna skee, att dhe icke deste mindre låtha sikh finna widh sochnekyrckan til catechismi förelässandhe aff klockaren, och gudheligha psalmars siungande

Undersåker dhenn 2 julij 1663

I. Först trädde dn. præpositus inn i sochnestugan, hwarest wore försambladhe dhe förnämste män aff alla annexerna, så wäl som heele Undersåkers försambling, och förehölt dhem om denne deras nytz ankomne kyrckioheerdhes Petri Berghemij vocation, om dhen war medh alles dheres ja och samtyckio skedd, effter som dhen fans i book-staffuen fattadh och allenast bekräftat aff the män som widh huffudkyrckian boo. Ty att uthsochnehes män här icke komme til städhes, \för oföret skull/ när som han här förste gången sigh præresenterade effter sijne förmäns och capitels instruction?

Ther till swaradhes aff dhem eenhelligen och såsom medh een mun, att dhe samptlige der widh stå, och äre wäl nögdde med den disposition som Gudh och öffuerheeten haffuer behagat här widh göra. Inthe håller önskandhes, än att Gudh tächtes årswexten och hwars kallelsses sysslor så welsigna, att dhe något hadhe meddeela medh honom, på thet han med them så wäl tryggias kundhe som dhe medh honom wäl nögdde äre.

II. Ther uppå fölgdhe dn. præpositi lyckönskan om dens högstes welsignelse på bådhe sijdhor. Och yttermeera förmaningh till upträdhe uthi kyrckian att låtha detta wärcket nå sin full-komnadh och confirmation effter itt loffligit bruuk medh wahnligh introduction, förr änn sielffue mässan begyntes.

III. Effter hållen predikan och catechismi examen med ungdomen uthi kyrckian, inträdde åther i sochnestugun rev. dn. præpositus med sitt medföllie och förhandladhe thet som här effter specificeras skal såsom:

1. Om embetzmän i alla sochner.
2. Om kyrckehästen.
3. Om testamente til kyrckian
4. Om gjäldzens lagha huus.

Embetzmän i Undersåker

Kyrkewärdar	1. Esten Joensson i Edzåhsen. 2. Pedher Andersson i Romo.	
Sexmän	1. Joen Oluffzson i Edzåsen. 2. Swen Andersson i Stamgiähl 3. Jöns Erichzson i Reesta. 4. <u>Carl Erichzson i Swenstad.</u>	– Oluf Andersson 1665 Per Erichzson i Hallen <u>Item i Moo.</u> Alleena denne gången.
Kyrckewachtare	~~1. Pedher Andersson i Moo.~~ ~~2. Joen Ingemundzson i Nylandh.~~	Joen Oloffzson i Stamgiäl.
Klockaren	Oluff Håkansson i Reesta, blif:r änn itt åhr widh embethe, och fåhr till löhn som andra i gället – 6 skill.	

Embetzmän uthi Kall sochn

Kyrckewärdar	1. Åke Oluffzson i Moo. 2. Anders Marcusson i Sålswedh.
Sexmänn	1. Joen Oluffzson i Konäås. 2. Joen Andersson i Bergom. 3. Oluff Larsson i Hållundh 4. Oluff Oluffzson i Krook.
Kyrckewachtare	1. Anders Joensson i Wästgårdh. 2. Tyrris Pedhersson i Sålswedh.
Klockare.	Pädher Joensson, H:r Mickels dreng, på itt proff om han finnes bequem och tienligh der till.

Embetzmänn uthi Mörsil

Kyrckewärdh	Hendrich Mårtensson i Byom.
Sexmän	1. Simon i Uplandh. 2. Måns Erichzson i Byom.
Kyrckewachtare	Erich Erichzson i Eggen.
Klockare	Anders Erichzson i Eggen, som här föråth warit haf:r.

Om kyrckiohästen är, effter itt långsampt samtaal och widlyfftige inwenningar på alle sijdhor, omsijdher såledhes slutit, att alle sochnarna uthi heela gjället och tinglaget skole skiutha tillsammans itt hästwärdhe nembl. 10 r.d:r.^F Och kyrckioherdhen köper, och håller sikh \sielff/ häst det bäste han gitter uppå eghna ewentyr uthan någhet församblingens wåhlande, uthi 8 åhrs tijdh. Sedhan skal hästen igen förnyas, i det dhe antingen sammanskiutha till itt hästwärdhe såsom nu skedt är, eller dhe willia sielffua köpa een häst och wåhla honom, som sedwanligit är. ^F Eller 10 skil. på mann.

Här widh bleff och bewilliat om denn gamble kyrckehästen som caplanen h:r Mickell haffuer brukat detta förledne åhret, att han aff een godh och frij willia, med alles samtycke skänckes och föråhres h:r Mickell, till een ringa åhreskench för sitt stoorä omaak han hafft haf: r oppå förledne åhr, [n]är han alleena gjället betient haf: r. Der med stegh h:r Michel up och med handsträckningh betackadhe församblingen för een sådana sijn benägenheet och godha willia.

Testamente till kyrckian effter dhe dödhe. Item åhrepengh när brudfolck wijes eller för them lyses, är och här samtycht, såsom uthi Åhre. Uthi andra occasioner, när någhrom wåhl går, willia the eij heller förgätha prijsa Gudh och hielpa till Gudz huus prydna.

Om gioldzens lagha huus, som siu åhre, och annoteradhe finnas här effteråth, är för godt funnit, samtycht och bewilliat, att the måghe skiffas sochnerne emillan effter mantalet, på thet när någon brist och feel itt huus uppå kommer, pastor icke må haffua nödigt heela gjället der om tilltaala. Och om thet möjligen skee kan nu straxt emädhan r. dn. præpositus här är, wore thet godt, hwar och icke, måste dhet uthan drögsmåhl skee lijkwål.

Giäldzens 7 lagha huus i Undersåkers Prästegårdh.

1. Borrstugu medh bagare stugu, så och köök emillan nordan på
  2. gårdhen, rächnas för tu huus.
  3. Een sänghstugu medh cammar hoos, wäster på gårdhen.
  4. En port bygningh med twenne vnderbodhar och lofft offuan på som sträcker sigh alt öffuer porten.
  5. Een kornlada hålla widh macht, som nu är, men när den för-ruttnat och odugeligh är, een annan upsättia med 2 rum och een logha.
- NB 6. Ett fäähuus när det förre ey dugeligit hålles, upsätias aff nyio, medh 24 båås.
- NB. 7. Ett stall medh tolff spiltor.

Emädhan husen pröffuadhes mästeparten, serdeles stugurne, betarffua reparation och innan kort heelt förnyias. Ty kunne the få män som tilstädes wore aff Kall, icke slutha något på sijne sochne mäns wegnar, förr änn the fåå munteligen them berätta huru thet före wet-tar med samma huus, och huadh för slagh giort är.

Allenast bleff dhenne gången så myckit sluttit:

1. Att hele gjället och tinglaget blifwa om portbygningen.
2. Att Åhre sochn kennes widh sengestugun och kammaren wäster på gårdhen, item fähuuset, dock så att dhe som restera ännu medh näffuer der oppå, skola och måghe denn uthgöra och clarera effter registretz innehåldh uppå dhe resterandhe som uplästes i sochnestugun.

Her uppå toges sochnernas fullmechtige huarandra i hendher uthi prostens och the fleere prästemäns närwaro att så ståndachtigt bliff-ua skulle.

Sedhan willia Vndersåkers och Mörsills boerne komma öffuerens medh Kallboerne om the andra lagha huusen.

- The här   1. Reo:tus[?] præpositus i Owijken, dn. Andreas Elevi
 öffuer-   2. Pastor loci h.t.[?] confirmatus dn. Petrus Berghemius
 warande   3. Comminister h.t.[?] dn. Michaël Petri Udd Helsing.
 prästemänn 4. Dn. Johannes O. Draco, pædagogus scholæ huius perielia[?]
 woro   5. Dn Wernerus Klangundius v.d. com. in Owijken

Acta visitationis classica *Dominica* 4 Trinitatis
A:o 1665 uthi Undersåker

[*I vänster marginal:*] D. 16 junij uthi sochnestugan I Undersåkers sochn,
förordnades embetesmänn uthi:

I. Undersåkers sochn

1. Klockaren som förr varit haf:r Oluff i Reesta
2. Kyrckiwachtare Joen i Moo
Joen Olufzson i Stamgiähl
3. Kyrckewerदार dhe forne Esten Joensson i Edzåhsen
Peder Andersson i Romoo
4. Sexmän 1. Oluff Andersson i Edzåhsen
2. Swen Andersson i Stamgiähl
Conf. pag. 85. 3. Jöns Erichzson i Reestad
4. Pedher Erichzson i Hallen

II. Åhre sochn

1. Klockaren blif:r som förr varit haf:r Niels i Mörwijken
2. Kyrkiowachtare 1. Pedher Andersson i Fosse.
2. Oluff O. i Wijk
3. Kyrckewärder 1. Niels Cnutzson i Mörwijken
2. Elias Olufzson i Berge
4. Sexmän 1. Oluff Carlsson i Duffue
2. Lars Nielsson i Hambre
3. Per Persson i Berge
4. Joen Person i Wijk
5. Niels Larson i Biörnengh
6. Christen Olufzson i Bratlandh

III. Kall sochn d. 20 junij

1. Klockare	Pedher Joensson, h:r Michils dreng.	
2. Kyrckewachtare	Anders Joensson i Wästgård Tyrris Pedhersson i Sellswedh	\ Vide. infra / pag. 90.
3. Kyrckewärdar	1. Åke Olufzson i Moo 2. Anders Marcusson i Sellswedh	
4. Sexmän	1. Joen Oluffzson i Konäas 2. Joen Andersson i Bergom 3. Oluff Larson i Håhlundh 4. Oluff Olufzson i Krook	

IV. Mörssill sochn d. 23 junij

1. Klockaren	Niels Andersson i Eggen
2. Kyrkiowachtare	Erich Erichzson i Eggen
3. Kyrckiowerdh	Hendrich Mårtenson i Byom
4. Sexmän	Simon Nielsson i Uplandh Måns Erichzson i Byom

II. Pär Anders quinfolck i Fosse ehrendes frije för stoorböndagz brottet som the hafua förmeentz wara skyldige till, ty att dhe hafua haft laglige förfall, i det hustron haf:r befunnitz kranchchtig och alleena wid gårdhen hemma stadder, men pigan uthi fäboderne.

III. Christen i Bratland med sijne medarwingar kiendhes och så frije för interesse som Lars Reest haf:r upfördt uppå deres fadher för 10 r.d:r som stodho inne hoos honom sedan han war kyrckiowerd, ty att ingen kyrckekista den tijdhen war, och att han kundhe pengarna så wäl förwara, som een annan effter dhe wore honom till gömo förtrodde, och icke uppå något interesse förstrechte.

IV. A:o 1657 åhrs kyrckiekorn, som uttagit blev till att malas och baakas, och sedhan inthe lefwerertes tillbaaka, huarken till the norske som då landet hadhe inne, och kornet uthlefuereradhe, ej heller sedhan, är så godt funnit till att sluta der om effter billigheeten, nembl. att emädhan cronan denn tijdhen haf:r måst efterlåtha sin rätt, så måste kyrckian thola det samma besynnerliga hoos dem som hafwa suddt i wägen och myckit plundradhe äre. Men der någre afsijdhes boendhe pröffuas minder intrång hafua lijdit af fienderna, måste wäl någon wetta kyrckionne betänckia uthi detz ställe, huar om kyrckioheerdhen med 6 mennerna kunna öf:r legga huru myckit dhet blifwa må, när the bekomma registret der uppå af Christen i Brattlandh.

V. Öf:r Kallbyggiarna beswära sig Undersåkers boerne att the äre alt försummelig med näf:r och arbethe till prästegårdzbygningar, såsom och nyligen skedt är? R: the måste sådant inthe hafwa sigh skenkt uthan wara försäkradhe, att olydnas förseelse med sitt tilbörliche straff, gärna[?] heem sökt warder. Hwarföre och dhe widh prostetinget i Kall dhenn 20 junij goffue sigh skyldige till att giffua till kyrckan huar sin ortt, som hijt in till icke hafwa fullkombnat sin skyldigheet, doch effter som dhe goffue sin lada som der står hoos kyrckeherberget åth prestebohlet at flyttias dijt och uprettas till något huus som brukas kundhe, må them thenna försummelse indulgerat wara. Hwar öf:r dhe och wore wäl till fridz. Och uptoge denn samma h:r prostens godha adfection med fljigt tacksäjelse. Om ladhan det tillförståndhes, att dhe aldrih till then samma någon præntion hafwa will huarcken sielffue eller theras effter kommandhe, sedan som hon in på prästebordet transporterat wardher. NB. H:r Michil betänchte sigh att bruka henne ther hon står, befruchtandes thet knutarna icke skulle hålla.

VI. Åke Oluffzson i Moo, kyrckewerden, som är kommin i skadha för 1661 åhrs kyrckekorn för medelst een skadeligh wådeeldh, effter giffues der uppå 1 t:a uthi branskadha, men thet mehra måste han wara betäncht att betala.

VII. Oluff Larsson i Håhlund tillsadhes att swara för lagha ting, huru hans \ b:r / är kommin till att byxla klockare legden ifrån prestebordet? Besynnerligen att presterna före den tijdhen altid haff:r den samma brukat under prästebordhet.

A:o 1671 dhenn 11 januarij bleff uthi h:r prostens närwaro beslutit om kyrckehästen, att han nu skulle förnyias igen, huar till sammanskiutas skulle 12 skill. aff hwar man och der *meth* skulle allmogen wara befrijat uthi 10 åhrs tijdh.

[Resten av sidan saknar text.]

A:o 1671 d. 13 aug. *dominica* 8 *Trinitatis* i Kall. Beslötz.

1. Att Oloff Andersonn i Wästgårdh skall restituera sochnestugu fenstret som han der ifrån uthan laga doom tagit haf:r och bewijst sijn pretension, att det inthe är betalt tilförandhe så skall thet änn skee.

2. Oloff Jacobzson i Böhle, som i lijka måtto haf:r tagit det andra fenstret, restituere och det på iemlijka wilkor.

3. Kyrchewachtare   Joen Pedherson i Backe
bliffua ifrån *denne* dagh   Jöns Nielson i Moo

4. Sexmennerna   1. Halffuar Andersson i Bälliom
    2. Joen Anderssonn i Bergom
    3. Carl Mårtensonn i Negårdh
    4. Oluff Oluffzson i Krook

5. Klockaren   Simon Joensonn i Rödh blif:r ännu der wid åhret uth.

6. Kyrckiowerderna   1. Anders Marcussonn i Sällswedh
    2. Simon Joensonn i Rödh

Höghwällborne H:r Baron, General Major och Gouverneur,
Höggunstige Befordrare

Eders Excell:tz högst önskelige ankomst till denne orten frögdar oss i diupaste ödmiukheet sampt och synnerl:n och hiertel:n af högderne, förönske wij den nu och städze i alla måtto Eders Excell:tz siällf förnöijeligh falla, och oss lycksalige förblifa måtte! Och såsom Eders Excell:ce uthi alles wår oförljklige nådige landzens feders ställe anländt, böönfalle wij aller ödmiukeligast och tryggeligast förenadhe, Eders Exeell:tz warder och oss faderl:n omfambnandes och i alle som fölljande måhl, i synnerheet nådgunstigast anseendes och således alles wår timmeliga wälfärd som giörligast och förönskeli-gast befrämjandes.

1. Will förliudas det någon förändring med våra wanliga inkomster, besynnerl:n skaffte tihonden, af allmogen nu tenteras tordhe, som synes totaliter wår ruin föreboða och oförgripeligen sagt, strida, först, emoot alle the allernådigste Kongl. undfångne förordningar och privilegier så förr som sedhan, hela dhen tiden, detta land kom under Sweriges chrono, under hwilcken hwar och een härtill fått giöra sitt embete med största frögd och icke med suckan.

2:do. Som och emoot mångas höga herrars höhgunstige resolutioner och ibland desse Kongl. Maij:ttz commissariens welb:ne h:r krigsrådetz Gyllenhofs, aff d. 5 julii 1681 § 1, och nu ny-ligast aff d. 27 aug. 1692 utgifwin af hans excell:tz h:r general leutnanten och gouverneuren höghw. h:r baron

Otto Vellingk så lydandes § 2. Deras ährewyrdigheters inkomster anbelangande, så hafwa dhe effter hans Kongl: Maj:ttz allernådigste förklaring dem att åthniuta, antingen effter gamla förordningen el:r dhen senare af hans Kongl. Maj:ttz nådigst wthgifwin, dock icke tillåteligt att dhe betiena sig af ömse förordningarna, som dhe komma dem till pass. Skulle nu någon aff oss finnas under denna warandhe höga *commission*, hwillkom detta kundhe öfwertygas upsåteligen ha giordt, och hans antecessores icke för *honom* framgent skulle allt åthniutit dhet han uppburit i sin tijd, stånde han det ansvar han meriteradt enär sådant *honom* bleffwo öfwerbewijst, och the oskyldige eij therföre lijda måtte. Anhåller allt derföre hoos eders excell:ce wij aller ödmiukligast att få i nåder åthniuta och förblifwa wijd den wanliga skafft-tijonden in natura, efftersom dhen nådefulle Guden täckes landet med mehr el:r mindre wällsigna. Hwar igenom och Gud får det *honom* tillhörer och wij jämwäl i the aller swåraste tijder, böra med förnögde lefwa och forblifwa.

2. Att oss lägligast wijd handen liggjande wägeskiffen i nåder måtte förunnas, att wij således vndslippa våra karlar för långt ut sända, såsom hans Kongl. M:t aff d. 14 nov. 1693 allernådigst till hans excell:ce h:r gen. majoren och gouverneuren här i landzorten och samma värf med följande ord remittera mände: Lärandes gen. majoren och landshöfdingen så laga, att hwar och een kommer till att underhålla den wägen som *honom* lägligast ligger wid handen, och så jämkä, att det skier för hwar och een med ringaste beswär som giörligst må wara.

3. Will mantals skrifningen falla oss allför swår här å orten undergå, emedan oss prästmän här vnder fiellen många swårigheeter tryckia som andre wåre medbröder ej afkiänna och ty äro wij aff wåre aller nådigste konungar alltijd blifit försäkradhe att få förblifwa wijd hwad aff urminnes tijder allenast warit haf:r för wåra personer, hustrur och barn. Men skulle sådan hög nådhe oss ej wijdare wederfaras, den då uti dette mål deriverades in på wårt tienstefollck, effter wij ingen dräng el:r piga tå skulle få och bekomma, så frampt wij effter hans Kongl. Maij:tz allernådigste förordning wij samma pengar af theras löner afkorta wille, uthan tå gingo alle samptl:n heller till bonden att tiäna, hwarest dhe ifrå samma uthgiffit finna sig entlediga och befrijadhe.

4. Begiäres sidst allerödmiukeligast wijd prästegårdzbygningen, angående försambl:s bygnadt blifwa bibehållne widh hans Kongl. Maij:tz allernådigste klara bookstaff och resolution, a:o 1686 d. 21 octob. att bönderna sijna bygda huus wijd macht hålla skola.

5. Inför Eders Excell:tz bönfalle sammaledes allerödmiukeligast wåra medarbetare i ordet, capplanerne, att kunna ehrhålla till caplansbord någre der till ledige och anständige hemman, effter Hans Kongl. Maij:t så allmänne som der till eenskijlte allernådiigst gifne resolutioner och försäkringar, hwilka hemman wijd Eders Excell:tz högst åstundade ankomst till sådane församlingar der de finnas, the sielfwa suppliando angifwandes warda. Och der hoos förönske få

blifwa inbegrepne och förståndne under vårt ståndz privilegier wthi hwad måhl som the nu äro, el:r häreffter aff Hans Kongl. Maj:t kunna oss allernådigst blif:a förlänte. I synnerheet att och the för sit tienstefolck mantahlzpengar utgiffwa undslippa måtte, som för sine hemman *prester*a, hwad een bondhe åligger att ehrläggia. Slutel:n såsom Hans Kongl. Maj:t allernådigst har Eders Excell:ce committerat i denna omresan till hwart och ett tinglagh att optaga och ransaka hwad hällst thet wara kundhe. Och oss prästerskapet för någon tijd sådan här uthi denne superintendentien är tillagt, att skulle dhe pastores finnas som aff testamenter till kyrkjorne sigh 1/3 part och 1/2 hadhe tillägnadt och således des inkomster otillbörl:n försnillat, dock till att undfly een sådan beskyllning äre wij samptl. föränlätne förklara oss i Ven. Consistorio medelst försambl:s rättmätiga attester. Men ytterligare till eders excell:ce fly wij aller ödmiukeligast be- diandes *samma* sak måtte nu äfwen effter ransakat blifwa, och er excell:tz höggunstiga frijkallellsse ifrån sådan obillig tillmälan efter lyckelig fulländat reesa i landet oss meddelt blifwa, på thet wij med vår embetz respect må tillbörl:n få kunna bland våra åhörare så i detta som andre mål förblifwa och lef:a, hwar emoot som allt öfrigt nådgunstigt bijstånd och befordrandhe för den nu emoot världenes ände argsyfftande *människior* och bedröflige tijden, wij af himmelens herar skole wthan uppehåll förönska eders excell:tz nådh, lycka och saligheet! Och förblif:a

Eders excell:tz och nådes
 aller ödmiukaste tiänare och
 förebediare.

En dryck som fodrar quinnors månadz tjdh

Tagh malört, gråbo, groblad, renfana och libestika
 af huartera en hand full, och koka them löckt
 med watn och om det förorsakas aff hetta,
 med öl, om det förorsakas aff kiöld, att
 tridie delen insiudes, silat igenom ett rent [Annan skrivare härefter:]
 klede, och drick afton och morgon een god beckar full.

Itt gement medel att fördrifwa finnar i ansichtet.

Tag brennwijn itt halft qwart. och ther till så många smultron, som
 kan berömma sig i itt glaas, och bind wäl igen medh en blåsa och låt
 stå i 8 dagar emot solen, sedan sila det igienom en duuk, och haf på
 nytt åter igen nya jordbäär der uthi, så mycket som kan liggia i brenne-
 wijnet, låt åter stå i 8 dagar, sila åter igen af, och haf ther till campher
 1 lodh, twetta ansichtet medh detta wattnet bestendigt, ty sådant är ofta
 försökt, men man måste hålla sig ifrån hetziga drycker.

För boskaps-siuka itt hemligt råd, och för sin dygdz skull ey medh pen- ningar betalas kan.

Oanseet att detta vårt förehafwande om sådanna saker ty handlar,
 dock lickwäl will iag här upsättia, hwar med mången ärlig man kan
 tiänt warda, och är af förnämbelig persohner proberat, och i stoor hemligheet
 hållit. Tag swampar, som wexer på lindträ, legg them i boskapzdricka
 och låt them ther af dricka, så döör ingen koor eller annor boskap, (utan

det itt synnerlig Gudz straf är;) och när itt chreatur siukt warder, så stött sönder itt stycke af sådanne swampar och gif det i watn att dricka, det hielper och skaffar det till rätta igen.

Om guhlsiuka.

Man brukar ther emot malört, ungersk gull i gammalt öhl eller wijnslecht och ther uti lagdt, sedan ther af drucket. Een man i Stockholm hafwer många hulpet på detta maneer: Han tog itt egg och kokade det i then siukes watn och stack det några gånger igenom med en pryl, och lade det åter i then siukas urin 3 eller 4 tijmar, tog sedan uth det och lade i elden och förbrände det. Ther effter fick then siuka sin helsa igen.

För stoor swulna in uthi halsen eller uthan till.

Tag itt swalebodh, hwijt hundeträck, half-parten så tungt som bodet, tag ther till det wattnet som smeden slecker sitt jern uthi och koka tillsammans till itt plåster eller som ett cathaplasma, stryck på een duuk och lägg om halsen så varmt som man tola må.

För speneböld, i synnerheet för hustruur och som nys hafwa legat i barnsäng, och för rosen.

Tag lin och hampefrö, gör ther af en rök och rök brösten medh, tag sedan duukar och lägg them öfwer brösten, men är så att det haf:er tagit öfwerhanden och warder mycket hårdt, så tag myntha och gröön persillia, och stööt i een mortel, och lägg medh en duuk på brösten, när the äro torra åter igen friskt.

För öfwerflödig näseblodh, är wäl många medel, så är här itt gemeent, men probeerat och gott funnet.

Tag harehäär, torcka eller bränd thet till pulwer och något ther utaf

medh linskaf i näsan stoppat, stillar strax.

Om en menniskia maaten eij behålla kan.

Tag underste skorpan af een limpa och steek henne på glöden, att hon blifwer brun, tag sådan brennewijn och stenck ther på och tag malörta frö ther till, lägg sedan så varmt på magan, som een kan fördraga. Item koka ett egg, salta det, som brukeliget är, tag sedan ingefera och ljetet små stött hysop ther till, äth sedan och bruka det några gånger.

Om mycken stolgång durcklop eller rödsiuka.

Buuk-flus är på 3 handa sätt: 1. Först then gemeene, elliest diarrhæa kalladt, hwar igenom then kokade maten alldeles tunn bortgår. Then andre är: när tarmarna uppbollna och blodh utgår, som man dysenteri-an eller rödsiuka kallar. Then 3, kyenteria, när maten okokadt igen uthgå[r?] hwar utaf durcklopp eller rödsiuka förorsakas.

Then tunne watnachtige stolgången hafwer sitt uthsprång mäst utaf [le]fren, och ibland utaf mielten, ibland ifrån hufudet, dock och af wäder och wind i magen. Rödsiuka hafwer sitt uthsprång utaf skarp och hetzig wätska, hwilcka tarmana huden afäta, ther uthaf stoor werck medh brännande hetta, torst; och medh längden ytterste tarmens förtärande, som pijnan och värken föröker och lifzfara förorsakar. Sådant straf är oss menniskiom för våra synder skull pålagdt; till hwilcken hielper obeständigt wäder, när Saturnus och Jupiter sommar regementet förer, hwilka de skarpe wätskor med sig föra och oss påläggia. Till sådant hielpe och menniskiorna sielfwa, som obetencktsampt insluka och äta rå omogen frucht, otiänlig maat och dricka.

[...]ken, hwar utaf man hwardt för sig serskillia kan.

Kommer det watnachtiga tunna durckloppet ifrån lef:ren och gallen så [...] man werck i högra sijdan medh stoor hetta och wärck i ände-tarmen, och stolgången gemeenlig guhlachtig. Hafwer han sitt uthsprång ifrån mielten, [...] stoolgången swartachtig eller grå, med wärck i wänstra sijdan, som gemeenlige melancholijk complection underkastadt är. Kommer han efter hufudwärck eller catharr och flussar, så är stoolgången slemmig och war-fuller, besynnerlig [...] förrättat sömn. Kommer han utur magen, så är stoolgången heel tunn och h[...] medh knipande och reef i magen, och fodrar mycken maat och dricka. Förorsakas han af wäder och blåst, så är magan upblåsen och stoor och stoolgången wi[...] Rödsiuka warder igenkändh när man tillförenne 2 eller 3 dagar reef och st[...] pijna med twingande stolgång i tarmana, stadicht löst lijf, flussen brände[...] och sticker, medh seeg slem och war, blodh och afskrap af tarmana förmengd. Thenne flussen är snart uppe i tarmana, snart neder, hwar utaf man ho[nom] således igen känna kan. Är wärcken och pijnan of:an och om naf:elen, och går stoolgången långsampt och medh pijna, så är thenne fluxus i the s[...] eller öfwerste tarmana och sådana kunna gemeenligen icke mycket äta [...] haf:a stoor törst, warda wanmechtige, som och fahrliga feber ther till slås och är gruf:eligt och farligit. Men är pijnan under naf:elen och iblandh exceremen[-] tis blodh, fett och afskawelse som hudelappar, medh reef, så är flussen i the stoo- ra och understa tarmana.

Om signis prognostius.

När fluxus sig med en hetzig och heftig feber infinna låt[- -]

[*Bladets kanter skadade.*]

[... ö]f:erste tarmana så är farliget, besynnerlig när den siuka intet wil[...]
 [...], eller något äta, utan sig afmattar medh en stadig törst och många [...]
 [...]gar, besynnerlig när slem och något af tarmanas hudh medh bortgår,
 [...]d stoor oroo, till hwilken persohn sedan ringa hopp är, men aldra-
 [...]geligaste är thenne f[...]
 [...]ussen när excrementa medh mångahanda fu[...]
 [...] beblandade äro, som grönachtiga, swarta, röda, som och små stycke [...]
 [...] hoos, af elack luft medh en sådan persohn är gemeenlig ringa hop att w[*änta.*]

Huru een sådan siukdom står till att hielpa

Uthi diarrhæa eller watnachtig durcklopp skall man effter-
 [...]ttjande 7 regulor flijtigt i acht taga, och sig der effter rätta.

[1.] Att man ej för hastigt denne fluss stillar, utan tre eller
 fyra dagar gå låter, ty när han för hastigt förstoppat

warder, kan lätteligen der vtaf följja en watnsiuka som nep-
 pesta curerat warder, som Hyppocrates lærer.

2. När man stoppa[n]de saker will bruka, att man them förr
 målltiden ~~bruka~~ om mårgonen brukar.

3. Om brännande hetta är för handen, så skal man för alt ting ther
 på see, att the stoppande saker, som man then siuka gifwa will, af kall
 natur ära. Men är frost eller rysande der hoos, så måste the stoppande sa-
 ker wara warma och af torra natur.

4. Så skal man undfly allehanda frucht, hwijt kåål, ferskt öhl och alt
 hwadh som elack wä[t]ska bringar.

5. Sijn rätta roo och sömn wäl i acht taga, ty det skadar mer ljetet än
 [myc]ket sofwa i detta fallet.

[6. - - - - -] mat och dricka, som stoppar; uthi hetzig

[fl]uss kiölande, och i kall flus warm maat, och dricka af röö[?] wijn som man släcker ståål uthi.

7. Så skal man materian först uthföra, och ledamodet, hwar igenom materian utfördt warder, stärcka, och sedan stoppande ting för handh taga.

Om tunn watnchtig durcklop.

Then buukflussen diarrhæam stoppar præparerat coriander-fröö een half muskot i itt ägg steckt och upätit, item ekelöof i gammalt öhl kokat och drucket. Emot allahanda buukfluss, besynnerlig när en purgation något för starcker är, så lägg mastix och weiränch[?] på glöden, och låt röken gå in igenom posterior[a?] Tag termentilla eller blodzroth, stött henne till pulfwer, och gif then siuka 1 quint. i warmt öhl. Item koka rijs till en grött och äth honom, item koka medh miölck och gryn een grött, och skaaf något krita ibland, det hielper underlig.

Om rödsiuka

Emoot thenne flussen hielper iblandh inga, och sellan några medel. I begynnelsen brukar man purgerande saker, som then skarpa och bittra materian uthföra kunna, hwilcka rijkeligen i thenna trachtat beskrefne äro. Man kan i nödfall taga Johannes-olia och koka henne i en kruka, sedan taga in afton och morgon itt godt skedebladh, item koka ett paar ägg rätt hårda, och äth det gula ther af medh refwet musscot.

Detta effterskrefna medel hafwer iag probeerat, på een förnembliq hu-
stru, hwilket thenne siukdom så hårdt antastadt hade, att det knapt
förhopning war till lifwet.

Tag en blodkorf, som inthet fett är uthi, förwara honom, torckan och stött till pulwer, tag sedan i åliggiande nödh, 2 quintin af samma pulwer afton och mårgon, så warder tu under förnimmandes, eller och koka *honom*

uthan salt och fett, och äth ther af på fastande maga uthan bröd, är och gott. Blodzroth, eller termentilla pulwicerat och 1 quintin intaget medh warmt öhl, är offta proberat. För pijna i tarmarna uthi sådan siukdom, hwilcka af skarp wätska medh förtärande bestå. Sådanna att lindra och afskaffa; Tag chamilleblommer 2 hand full, steen breckia 1 hand ful, fyll een säck ther af och lät koka i gammalt öhl, pressa sedan uth secken och lägg warm öfwer gumpen, och förrätta sådant några gånger.

Itt specificum uthi buuklop är priapus equi, cervi eller tauri, itt quintin intaget

För buukfluss itt herligit och offta proberat medel, och det gyllende maga pulwer kallas.

Tag om hösten hyllebäär och pressa eller och koka saften uthur them. Tag af saften så mycket som tu behagar och röhr ther uthi effterföllliande pulwer: tormmentillæ roth, grobladz fröö, ållon, ekelöf, musscot, af hwarthera effter saftens myckenheet, stötes till pulwer, och warder af saften och pulwret en deeg giordh, och giör een kula ther af, så stoor som itt ägg och när man bakar i ugnen inskuf:at och bakat, och på nytt till pulwer stöttes och åther i förrige saften werk giordt, och åter igen som tilförende ther af een kula giort och ännu een gång på nytt bakat, och entelig till reent pulwer stötes. Om mårgonen nycter och afton när man går till sängz itt halft lodh intaget uthi itt glaas rött wijn, om morgonen een tijma ther på fastadt. Och emedan thenna siukdomen gemenligen hafwer sitt uthsprång af een förderfwat maga, så är det bäste, att man i begynnelsen brukar hylle knoppar eller [?]attoste roth, hwarom för nä[mt] är i booksens begynneelse, och rensar then elaka skarpa materian uth. Så haf:er detta pulwret bättre kraft och werkan, hwilcket i någre åhr ej förderf:as kan.

Itt annat proberat medel.

Tag hammerslag 2 handfull, slå skarp ättikia ther öfwer och låt stå i warman några dagar, och sedan i een glasserat steen-skål på eelden satt, att ättikan borttorckas, slå sedan brennewijn ther på, tändh eelden ther på och lätt bränna så lenge dett will, och om någon wätska för handen woro, så låt henne wäl afryka och sedan wäl förwara. Hwilken durcklop hafwer, han tage in i gammalt öhl, som man haf:er, härdat ståål uthi, 30 peparkorn swårt det hielper medh Gudz hielp, uthan twif:el.

Noch itt annat probeerat medel.

Tag en hare i mars månadt och brän honom till pulwer medh huudh och håår i een leerpotta, tag till then askan så mycket blodz roth och grodbladzfröö till itt pulwer giordt, det hielper underlig och är ett synnerliget herligot medel. Ther utaf alla dagar nycter 1 qwintin eller som een dukat wäger, intaget medh gammalt öhl.

Sedan skall man alla morgonar och afftonar itt glass af effterskrefne kryddwijn, som här effterföllier intaga och een stundh sig ther på något bemöda om morgona nycter och aftona een timma för måltijden. Så skal een patient ibland, een half stundh för måltijden cremoren tartari 1 qwintin i een suppa intaga, i synnerhet äro the laxerande switskon eller plummon hwilkas description här hoos förtecknas, i detta fall mycket tiänliga, när man af then 6 eller 7 på fastande maga upäter och af saftet som ther på ståår, itt paar skedebladh till sig tager och 2 eller 3 timmar ther på fastar och medh clistur[?] (som för är omtalt) fortfara, ty sådanna een stoor nytta med sig hafwa och kunna säkert brukade warda. Widh detta tillfället är warma badh mer skadeliga än nyttiga, ety att lifwet ther af mer

hetzigt warder. Huf: udsiukaan warder uthan twifwel, effter ordenteliget medicamentzbruk, af sig sielf bortgångandes. Uthi thenna siukdomen tiänar mycket wäl een god sömn, emädan igenom mycket wakande blodet warder hetzigt, gallan tilltager och heela kroppen uthtorckas. I medler tijd wil natureen och sin stärckande kraft hafwa, som består i godh dieet och medicamentzs medel; hwadh maat och dricka anbelangar, så måste man sökia dett som lett är för magen att köla[?], och icke allahanda ihop blanda, hwilka man wäl upsättia kunde, men synes onödicht, effter hwar och een effter sin legenheet dett bästa uthsöker, detta är förthen skull, hwar effter sig een melancholisk rätta och förhålla skull, om han sådant i acht tagandes warder, så warder siukdomen förminskatt, naturen stärckter, och lijfwet förlängdt, hwarföre han then högste Gudz medh een trogen tacksägelse tacka, lofwa och prijsa skall.

Ofwanbemälte krydewijn beredes altså:

R. Herb: Melissæ m ij. Scolopendriæ, fumarisë, ana m 1. Cort. et Rad, capparner i chichoriæ, ana 3 i, stött alt smått och slå i een possa af lärift, häng honom sådan i een stoor steenkruka, slå ther till 2 kannor wijn, lätt sådan wäl igentäpt stå, och när man dricka will, måste man possen wäl uthtrycka och sedan återigen i wijnet hägdtd. Om hyllelöf eller andre purgerande medel, finnes fremst i boken antecknadt, och af wall- eller swartroot, hwilket ther hoos berättas.

Itt synnerliget medel för melancholia som ofta prooberat är.

Tag swart nysrott, så mycket som tu behagar, och twetta henne wäl reen, läg henne sedan i waten öfwer natten och andra dagen i dett samma wäl kokat. Detta watnet slås af och annat igen och kokas på nytt, och brukas så
länge

[Minst ett följande blad saknas.]

Pro Memoria de Actis visitationis classica A:o 1671.

1. Handlades om kyrckehästen, och bleff omsidher sluttit, att hwar man i gjället skall der till contribuera 12 skill. Och skole der *met* för all præsteförtzel frije wara uthi 10 åhrs tijdh, innan hästen igen renoveras skall. Be:te *peninger* upbar dn. Petrus Gestrinus *commi-*ster h. tempore *ecclesia* Undersaker, doch så att han pastori Petro Berghemio swara skulle till helfftenna, som i deras rechneringar kommit är.

[*Resten av sidan saknar text.*]

Copia uthaff **Gamble prostens breff och stadfästelse** om Prästegårdzens
egher och tillundher 1532 När h:r Måns trädde der till. [*Senare tillägg.*]

Jagh Erich Andersson kirckeprest i Owijk och prost i Jampteland,
att then tijdh iagh huultt prostetingh i Undersåker, måndagen nest effter
Sancte Hendrichz dagh 1532. Lagfäste iagh på min Herres wegne
jordh, skogh, watn, quarnställe och meere hwadh som till kirken aff
ålder liggitt haffuer, som är först Hakenstadh, Øijestadh, Ho-
sether, så att prästen löser der skatt uthaff, och bedher för theres
sielar, som giffuit haffuer. Så går hans mark offuer Laxåen
och fram till gamble kirkestoden, så till den dalen ther nidher löper
i elffuen. Ingen uthan the tre gårdhe så langtt haffua att fara
hwarken i Laxåen och i Norsjøen och ey med wästre becken uthan
prästen, framdeles må ingen fiske i Laxåen och b[y]gge querne-
ställe uthan han hafwer prestens samtyckie. Framdeles äger
kirken 2 mellinger widh Grobreck i Stomgierdh, och tu nootfar i
wäster Hälliesjön widh Steensundh, och itt nettelagh i Gåhlwij-
ken heether Hångstefott. Detta alt stadfester jagh på min
Herres wegner som migh aff min Herre befalt war. Datum ut supra

Under mitt signett.

(L.S)

Leest och lagt i rätte paa Undersagers tingh dhenn 11 feb.
1628 daa waaris kiere landzherre welb. Jens Juul thil Lind-
bergh medh lagmannen visiteradhe sammestädhes. Då hafwer lag-
manden forbodet ingen uthan prestens minde att brughe disse
indhållandes prestens fiskede[?] under 8 ortuger och 13 m:k:r brödhe
till Konungh.

[*Med Berghemii hand:*]

Doom och proffue breff angående Öijestadh, lääs pag. 107, seq:us. *)

H:r Måns i Unders-	1. H:r Lars, effter honom pastor i Undersåker
åker war född uthi	2. Peder Månsson, landzschrifware i Ångermanland
Klaxåhsen och Nääs	3. H:r Bengt, pastor i Gummundrådh.
sochn. Hans sönnner woro:	4. Oluff Månsson, laxfougde i Ångermandh och Soletta sochn

*)”pag. 107” = *Se sid. 211. Annan avskrift av ovanstående brev, se sid. 221.*

Notatu figna te pastoribus
olim fidelissimis ecclesisa
Undersakerensis
in Jemptia.

A:o **1415.** H:r Matz.

Anno **1490** Så ungefehr, trädde till dess pastorat H:r Anundh
och war dher sittiandes uthi - - - - 40 år

1532 ~~widh lagh,~~ trädde till thet samma H:r Måns Blix
och besåth det rummet uthi - - - - 40 år.

Uthi hans tijdh yppadhes 7 åhrs feigden rijkerna emillan, som begynte[s]
anno 1562 in fallor[?] och waradhe intill 1569, uthi konungh Erichz tijd i Sverige.

Widh denne påståendhe feigde, hendhe sigh att be:te pastoris sohn h:r
Lars b:dh, som sin fadher tiente för caplan, redh af sigh beenet på Laxåå-
moen, genom the tillfället (som denne tijdhen berättas) att han satte sig
på een frisker häst att ridha uth och bespana huru när the norske skulle
wara för handhen, effter som hans fadher h:r Måns samma tijd hadhe hoos
sigh försambladt een stoor deel af landzens prästerskap till itt barns ööl,
och som han då kom till Laxåå moen blef han warse fienderna
hwar medh han fluxt wendhe sin häst till ryggia, och skedde icke
lyckosammare änn som sagt är, i det hästen snaffuadhe omkull.

1570. Kom till ofwansk:ne pastorat effter fadhren h:r Lars Månsson
och betiente församlingen för een kyrckioheerdhe uthi – 43 år.

Uthi feigden rijkerna emillan 1611 rymbdhe han medh fleere af landhet
till Norrige och blef der sammastädes dödh hoos sin son h:r Erich i Op[dal?]

Widh denne påståendhe feigdhe bleffue uthaf the suenske
mästadeels alle byar och gårdhar uthi heela pastoratet för-

brändhe och uthi aska lagdhe, så wel som kyrckiorna sköffl[ade]

och klockorna bortfördhe af fiendhen.

Till förståendhes the suenske.

Föruthan een lijten klocka i Mörssill, som är igenfunnin i wägen, af fortzelbönderna antingen
tappad eller sielf[?]skrefjandes bortgiömbd. Item een lijthen i Kall, men alle the flere bortt
komne, bådhe[?] större och mindre, ty att tuenne hafwa warit til hwar kyrckia hängiandes i
stapp[eln] och denn 3:die inne i kyrckian att ringia uthi.

pro epitu [?]

1613[?]

183 Ankom till Undersåkers pastorat uthi itt ganska bedröffie-
Anno ligit och sorgeligt tilståndh een dansker man af nationen, b:dh
1613 h:r Hans, \ som der til förende hadhe tient för caplan i Rödhen /
och betiente församlingen uthi – 23 år.

Denne h:r Hans \ Christopherson / nödgades sittia huusman här och der vthi några år, förr än han kundhe komma sigh till att byggia något.

Vthi hans / heela \ tijdh war ingen klocka uthi Undersåker eller Åhre.

1636. Bleff till Undersåkers pastorat kalladh och der sammestädes tackelighen anammadh h:r Adam Wilhelmsson Klangundius.

Och förträdde samma embethe uthi - - 27 år.

Undher hans tijdh tilldrogh sigh tuenne feigder rijkerne emillan, dhenn eena anno 1644, dhen andra a:o 1657. Hwar widh han så wel som fleere landzens inbyggjare måste uthstå stoor besuär.

Uthi hans sidste tijdh nembl. 16[5]9 finge dhe först klocka till Undersåkers kyrckia, som står itt skeppund, och kostar dher hon sitter hengiandes med alle ex penser 116 r:dr.

1663 d. 22 feb. d:nica Sexagesimæ præserteradhe sigh förste gången hoos offta be:te församlingh Petrus N. Berghemius, och effter undfången vocation och på fölliandhe confirmation aff ven. consist. Hernæsandensis trädde till dhes fullkomlige administration samma år dhenn 1 majj efter privile[?] giernes lydhelse om tijdhen, när tillträdhe skee bör. Artic. 13. Item ordin. ecclesiast. pag. 72.

Uthi hans tijdh nembl. 1666 fingo the \ omsijdher een / klocka uthi Åhre, \ om itt skippundh, och några skålpundh / den som bestältes 1664 ifrån Hålland, doch kunde icke förr lösas, och kostar hon medh efwentyr, fortzellön och beslagh – 120 r.d:r.

A:o **1668.** Bebygdes Åhre kyrckias taak, som d:nica Misericord[i] 1666[?] blef afblåst uthaf itt skadeligit storm wädher. Samma år bebygdes och klockestapelen der sammestädhes.

[Med annan hand:]

1680. Tilltredde P. Sundius \ senior / pastoratet och betiente församlingen uti 28 års tid.

[*Med annan hand:*]

1708. Kom sonen Petrus Sundius junior til pastoratet, hans lifstid warade icke längre än 7 år.

1715. Tilträdde pastoratet dom. Hans Hammarberg, i hans tid war et bullersamt tilstånd, då krigz lågan begynte brinna som högst emellan Swerje och Danmark, som slött således: at åhr 1718 in nov. blef hans Kongl. Maj:t Kong CARL XII wid Fredrickshall i Danmark skuten, och then armee som h:r general Armfelt hade under sit commando blef wid slutet af år 1718 och begynnelsen af 1719 under åter ma[r]chen från Norje emellan Tydahlen och Handöhl af hunger och kiöld förderfat, at ganska få kommo med lifwet ther ifrån.

D. 10 feb. 1719 dödde pastor Hammarberg.

1720. Tilträdde på erhollen fullmacht pastoratet en gammal hederlig man h:r mag. Olaus Svanholm, som en lång tid warit pædagogus i Sundsval. Wid ankomsten til församl. blef han icke bättre emottagen än nästan hela pastoratet satte sig up emot honom: I Undersåker giömde the bort kyrknyckelen, at han måste hålla sin första prädikan på prästgården under bar himmel. Församl: n i Åhre öppnade wäl kyrkiodören, men gingo intet in i kyrkan, utan läto klockaren hålla bön för sig i sochnestugan, och pastor intet mera hade än 6[?] åhörare i kyrkian. Denna öfwerdådigheten fingo the

sedan dyrt nog betala, i thet the efter Kongl. Hofrättens dom blefwo dömde till 10 d:r s.m:t hwardera, en dehl ärlade pengar, en dehl suto 8 dagar på Frösö fånghus.

1723 in feb. kom til pastoratet, såsom vice pastor af Ven. Consistorio tilordnad, h:r Nils Åman, at förestå församlingen under past. Svanholms ålderdom och machtlöshet, och efter bemälte pastoris död 1725 d. 1 maii, såsom ordinarius werkeligen tilträdde beställningen. Past. Åman dödde d. 27 maii 1739, sedan han med stor flit och beröm församlingarnas förkofring i Herranom och kyrkiornas bästa bewakat. Medelst hans sorgfälighet blef Åhre kyrkia til dubbel storlek utwiddgat.

1741 d. 1 maii, trädde efter Ven. Consistorie fulmacht til pastoratet Jonas Sellin. I hans tid wardt år 1745 lilla klockan i Kall à 18 lispund omguten i Stockholm med 1 skeppspunds tilökning, så at hon nu väger 2 sk.p:d och kostar 307 d:r 8 öre. s:m:t.

1747 blef stor klåckan i Åhre guten här i landet af h:r rådman Isac Räckman ifrån Fahlun i stället för lilla klockan som allenast var 1 lis p:d, men nu väger stora klockan 2 skiep:d. Denna klocka är guten med tilsats af Åhreskute koppar och contribuerade herrar interessenter ther til 1/4 sk. p:d koppar. Kostar nu inalles 424 d:r 28 öre s:mt, doch utan kläpp och beslag, som kostar

.....

[*Texten i sista raden skadad och oläslig.*]

1747. Blef ett trähwalf byggt uti Mörsils kyrka i stället för thet flata taket. Samma år giordes och begynnelse med bänkar- nas och twänne lectrars uprättande i Åhre kyrka tillika med altar skranket.

1748. Byggdes twänne runda trähwalf uti Undersåkers kyrkia, istället för det släta bielktaket som tilförne war, wid samma tilfälle upslogz en stor fönsterluft på norra sidan, som gör kyrkian liusare.

1747. Byggdes ny borgård uti Kall med dubbel wägg, samt en stegport istället för den enkla, som för den ostadiga grund, intet war stående, utan somliga länkar, ram- lade som oftast neder.

1752. Byggdes dubbel borgård i Mörsil och ny stegport.

1754. Ny huf och kamb på Undersåkers kyrka.

1755. Ny stapel i Åhre af sten öfwer stegporten, samt träwerke öfrapå.

1755. Upslogos på Kall kyrka 3 nya fön- sterlufter ansenligt stora, med ny fönster deruti, samt dörr på wästre gafwelen, äfwen lades grundwalen til et nytt chor och sacristia.

187

År **1742** upfans kopparstrecket uti Åhresckutan som nu heter Gustafbergz kopparverk.

Vid thetta wärk begyntes, efter Kongl. Maj:ts förundte nådige privilegium, kopparplåtar á 3 dahler och sex mark, til at myntas år 1748 d. [*lucka*] augusti.

År **1746** upfans anledning til kopparmalm wid Edzåsen och Henåhn.

1747 och **1748** uphittades Heljesjö grufwa och skierpningen wid Brattlandsvalln, hwilka tilhöra Carlbergs interessen se[!]skap.

År **1766** flyttas herr kyrkoherden Sellin till Rödöns pastorat.

1741 d. 7 *et* 8 sept. föll et qwarter diup snö, som öfwertäkte säden, hwilken för then kalla som-maren ännu stod oskuren. När snön försmäl-te blef säden af kiöld i grund förderfwat, tå kostade en t:a korn 30 d:r kop.m:t.

1742. Frös säden aldeles bort. Undersåker kyrka fick thet åhret aldrig et korn i win-säd. Pastor hade 1 kappa frusit korn qwar af sin tionde, sedan han lönt capellanen och gifwit enketunnan. Thetta åhret måste folket öfweralt äta furubark och annan otienlig spis, tå kostade en t:a säd 40 *et* 48 dahler kop.m:t.

1743. Gaf Gud et wälsignadt godt åhr, men för brist på sädeskorn, lågo många hemman och åkrar här i pastoratet öde och obesådde, thet åhret fick Undersåker kyrkia icke heller någon winsäd.

1744. Uti januarii månad wiste sig uti wäst nordwäst på himmelen en comet, som efter midnättren gick under wår horizont. Den-ne comet lyste ock i februarii månad, gemene man admirerade mycket thena Stiernan med riset, så kallade the henne och hade emellan sig åtskilliga omdömen om thes betydelse.

1750 d. 9 april, begyntes i prästgården och på några få byar i pastoratet til at såås, hwilken tidige wåhrande är emot all vanlighet uti denna fiällbyggd, några få ax wiste sig på de förste sådda åkrar 14 dager före mid-sommar, som ock är något rart. Det året wardt, Gudi lof, en god säd, äfwen de följande åren, men år **1764** måste jag kiöpa, då gick en t:a korn til 72 daler kopparmynt.

År **1765** blef misswäxt öfwer alt här i pastoratet. Säden förderfwades dels af frost, dels af mycken wäta, en stor del hade intet prof på sin säd, utan tionden fördes genast åt kreaturen, en del som tröskades gaf efter 60 skylar allenast 1/2 tunna högst 1 t:a skrupp eller sä[d] utan kärna, då gafs 14 och 15 plåtar för en tunna säd, som doch war osäkert til frökorn - - - [Skada]

[Sid. 190–191 utgörs av ett äldre äldre lakunblad, utan text, som ersatt ett bortskuret blad, med text.]

Ifrån Undersåkers tinglagh
Specification och förteckningh

Först vppå alle gamble heemkomne knechter ifrån Rysslandh och Lijffland.

Så äre här i tinglaget inghe flere änn Anders Månssonn
i Nylandh, som war under capiteins Trälodz compagnie.

Men dhe som blefwo uthskreffna 1659 i Rääfsundh, och
sedhan stucko sigh aff wägen, och haffua fått pardon, the besittia
[den]ne tijdhen hemman och bruka sijna skattgårdar.

Sedhan uppå dhe norske drengiar som hijt öffuer ankomne äre
att sökia sigh tienst och nu den samma beklädha.

I. Vthi Åhre

Siuhl Hanssonn ifrå Kåhlstadh och Wehrdahlen, haf:r sikh hijt
öf:r begifwit vndan för nembdenn eller vthskriffningen.

[I marginalen:] Tienar [hos] Pär Måns[son] i Medstugu[n]

Claas Olufzson ifrån Öskne och Wehrdahl är sammaledes undan
vthskrifningen hijt öf:r reester.

Niels Gutzormsson ifrån Kåhlstadh och Wehrdahlen, haf:r och
af fruchtan för utskriffninghen hijt sig begiffuit till sin slecht.

[I marginalen:] Hoos Lars [...]son i Han b[...]

Pähr Asslachzson ifrå Wehrdahl, haf:r besåffuit trenne obe-
rychtadhe pijgor, aff huilka den tridie haf:r warit honom nehr skyldh. Den
fierdhe pigan af honom besuffuin, uthi Rääfsund hemma, haf:r han plichtat
före, ecclesiastice och politice. Men den 5:te som är hans hussbondes
dotter, och födde i våras tuenne barn uthi een börd, står honom före
att plichta före framdeles.

[I marginalen:] Hoos Olu[ff] i Bratlan.

Joen Andersson ifrå Tingstadh och Skångens giæld, haff:r bedrif-
wit blodskam, och är hijt reester att conservera sitt lijff.

[I marginalen:] Hoos Ni[...] i Biörn[...]

Oluff Andersson ifrå Sahlbergh och Inneröens prästegeld, haf:r
kommit i skadha för karl, aff hastigt modhe och bråskillnad

[I marginalen:] Hoos O[...] i Wijck.

7. Guthsorm Joenssonn, een sågmästare ifrån Betzdahlen, will här försökia sin fortue, och haf:r gjort godt prof med tuenne sågars uprättandhe. Haf:r sitt tilhold hoos Pär i Swedie.

8. Siuhl Thomatzsonn ifrån Ekla och Wehrdahlen, haf:r och fruchtat för uthskriffningen.

[Tillagt i marginalen:] Jöns ...son i Sådh.

I I. Vthi Vndersåkers sochn.

1. Guffast Guffastzson af jemptske föreltrar, haf:r sitt beskedh ifrå Ammiralitetet i Köpenhampn.

[Tillagt i marginalen:] ... pastorem.

2. Lars Biörnson ifrå Hagha och Werdahlen haf:r sökt sigh hijt åth om tienst, och begärer åter nu orloff igen att reese h[em?]

3. Tyrris Olufzson ifrån Nöstan och Wärdahls gieldh, är illa tracterat af sin hussbondhe een styckhoppman i Trondheem och skadder till sin helsa, ty nödgades han uthan loff reesa ifrå honom.

4. Hans Effuertzson födder i Trondheem, haf:r beskedt uthaff pastore der han tient haf:r

[Tillagt i marginalen:] [Hoos] länss- [ma]nnen.

I I I. Uthi Kall sochn.

1. Joen Jönsson af jemptske föreltrar, hijt bege[...] och legder aff sin slecht.

[Tillagt i marginalen:] [Ho]os Simon [i ...]idh.

2. Pedher Pedherssonn af jemptske föreltrar, haf:r Pastoris beskedh om sigh och sitt förda lef:ne.

[Tillagt i marginalen:] [Hoo]s Oluff . . . sson i [...]öhle.

	Vnder sochnenes signete
(Locus	Attesterer vppå deres weg[.]
Sigilli)	som wederböre, effter the[...]
	begäran.

Petrus Berghemius

Lars Oloffzson, ländsman

[Oläslig text under namnteckningarna.]

Copia vthaff itt annat pergamentz breff, medh
fem vnderhengiandhe signeter. Ther uthan uppå finnes
antecknat dess innehåldh således:

Breff om Ösefisket

Allom mannom som detta breff see eller höre läsas
bekennis wij effterskreffne domsmänn, först Pär Balck, kyrckie
präst i Lijdth, Erich Jensson, kirckepräst i Sunde, Anders
Biörnsson, sochneprest i Ragundh, Pär Joensson, soch-
neprest i Rääfsundh, Anders Pärsson, sochneprest i
Brondflodh, Joen Erichzson, sochnepräst i Hammerdahl.

[*I marginalen:*]

1. Domsmänn aff
presterskapet. [1 - 6]

Oluff Hemmingzson, Joen i Öffuerby, Ifwar i Höökbeck,
Lasse Månsson i Åhsom, Niels i Mälgåås, Kettil i Botzsiö. Kun-
gerådhe.*) Att åhrom effter Gudz byrdh M D X L V I I I
uppå Jampt motit, worde wij i dom nempde aff for-
numstigh swen, Jens Larissonn w[å]r landzfouth,
och hedherligh man h:r Erich Anderssonn, wår prost,
emillom h:r Måns i Undersåker på den eene sijdhan,
uppå den andre sijdan, Niels, Erich och Joen Bengtz-
söner i Remo, om itt fiskie som är öfwerst i Laxåån,
hwilket fiskie som haffuer stååth någhon tijdh i trätte
them emillom i så måtto att för be:de Remomän, sadhe
att prästanom bordhe ey meer än tridungin i *samma* fiskie.
Så ransakadhe wij thet måål och sporde straxt h:r Måns
till, om han hadhe någhon wittne och skääl der till,
[a]tt någhon präst före honom, hade hafft *samma*
fiskie,

[*I marginalen:*]

2. Bönder [1 - 6]

3: 1548.

*) *Kungiörandhe* ?

fiskie, fijkt och farit thet förr hans daghar. Tå komme ther fram två beskedelige män som hette: Lasse i Nylandh och Rassmuss Anundzson, wittnadhe och swor för oss, att h:r Anundh hadhe halffdeelin i samma fiskie så lenge han war sochneprest uthi fyrattio åhr. Ther näst bar h:r Måns fram itt dom breff lydandes oppå samma åå öss och fiskie, och twenne toloffte proff, som haffua gångit om samma fiske, lydandes att prästanom kom halffdeelin till fiskit. Thess lijkist hadhe h:r Måns breff der uppå, att det hadhe ligit vnder kirken meer än i 200 åhr. Effter slijk skääl och wittne före kom, dömde wij toloff, h:r Måns halfft fiskitt till, som prästarna förre honom hafft haffua, att niutha och behålla så lenge förbe:de Remomän kunne komma fram medh bettere skääl etc. Thess lijkist samtychte och wij förbe:de domsmän, atth högeligit skal wara förbudit, att prästene heller bönderne skulle dragha noth heller göre täppe för huusit, så lenge fiskin drager till kulss som wår landzlagh uthwijser, widh högeligit straff och näffst. Till yttermeere skääl och sanningh här om, bedhe wij toloff, forstandigh swen, Jens Larisson fouth i Jamptelandh, och hedherlige man, h:r Erich Andersson prost ibidem, att the sijn insegle henge lååthe vnder thetta breff med wårum inseglom. Erich Jensson, sochnepräst i Sunde, Oluff Hemmingzsohn laghman, Joen i Öfwerby och Niels i Malgaas, som skrifwit är. Åhr och dagh som för skriffuit står. etc.

(L.S) ( ) (L.S) ( ) ( )

Copia uthaff itt gamalt breff
angående Brattäggen i Kall

100.
196

Alle dannemän, som detta breff see eller höra läsas,
tå bekennes jagh Måtthe på Hougen i Mörssill sochn, thet iegh
medh allen kerleek vndt och vplåttet haffuer allen mijn deel
löst och så fast i Brattäggen minom frände Önde Oloffson
ibidem för vij marker. Itemb kiendes och wij Önde
Oluffzson och Elin Oluffzdotter boende i Fönnesdahlen, thet
wij haffua vpburit ν [4 ½] marck aff förbe:de Önde vårom
frände för een Juen[?] i förbe:de Brattäggen. Ty skilliom
wij och skiuttom föresagda arffuedeel i Brattäggen undan
oss och vårom arffwingom, och tillägnom then deel förbe:dom
Önde Oluffzson och hans arffuingom till ewerdeliga egen-
doom under fult breffuebrott, stå sedhan som förr.
Wittnesmän här åth Nils i Rijstadh, Lasse i Nylandh,
Påhl i Ottsiö, Joen och Niels Swenss söner i Stamgiärdh,
Pär Kielsson i Ottsiö, Taghe och Mårthen i Nyland.
Thess till wisse, hänger jagh, Erich Nielsson lagman
och Lasse i Nylandh våre insegell under detta breff,
som skriffuit war på Hårstadh skattetingh månda-
gen näst effter Sigfridi A:o incarnationis domini MDXL 6:to. [1546]

(L.S) (L.S)

Copia uthaff tuenne gamble breff, angående Brattäggen i Kall.

197

Alle dannemän, som thetta breff see eller höre läsas tå bekenne wij efftersk:ne män, Oluff i Koustadh, Pär ibidem, Erich ibidem, thet wij alle med godom willie och berådne modhe haffuom upburit tre lod söloffuer och XII ortt penningar aff Önde Olofzson i Brattäggen i Kall sochn, för alt tiltaal som wij hadhom till förbe:de gård Brattäggen. Och kennes wij förbe:de pen:g:r till godhe redhe fått hafwa. Ty skilliumb och skiuttom wij *samma* arff och odall vndan oss och wårom arffuingom till alle odalz och ewerdeliga egendom med allom tillagom. Och war thetta samb laglighen giordt och wittnadt under VIII:de faste: Hans i Lantwerck, Oloff Bengtzson på Backen, Lasse i Nylandh, Pär Toffuessonn, Joen Åkessonn, Gunnar i Sälswedh, Niels i Krook, Hendrich i Sällswedh. Hwar thetta samb rijffuer, skal bötha effter laghen. Ståndhe sedhan samb som förr war giort. Till sanningh här om, tå bedhom wij wittnesmän förbe:de wår lagmans Erich Nielssons och Lasse i Nylandz inseglen vnder thetta breff, som skrif-witt war i Vndersåker på skattetingh feria quarta post Sigfridi A:o 1547:mo.

Alle dannemän som thetta bref hender förekomma, see eller höra läsas, tå bekennes iagh Hans Jonsson i Holmbyd i Wehrdahlen det iagh med mijne hustrus rådhe och barnomme samtyckie i fullr hande-bandhe, thet iag kerlighen vplåtit och såldt haf:r minom hustrues broder sohn Önde Oluffzson på Brattäggen, allen mijn hustrurs arffuedeel bådhe löst och fast i förbe:de Brattäggen i Kall sochn för ij pundh koppar, föruthan mijn hemmans pen:g:r. Ther till gaff han mig eena baksterhålle och thet plogiern i soone, att kiöpet skal deste bätter att stå. Ty skill iagh förbe:de mijne hustrues Gune ägodelar, ^F [*Markör för text som skall inskjutas (jmf. sid. 162) men som saknas i denna avskrift.*] och hans arffuingar effter honom vndan oss och wårom arffuingom honom till ewerdeliga egendom, med all sin tilliggelse inga vndan-skilde etc. War detta kiöp laglighen giort och wittnadt. Till samma wittnesbyrd här om, tå låther iagh mitt insegell wetterligen hengia vnder detta breff med lagmansens h:r Erich Nielsons in-segell. Hwilket skriffuit war i Brattäggen fiärde dagh. Anno Domini 1548. Och skal stå obröttelighen vnder ährelöse etc.

(L.S) (L.S)

Copia uthaf af itt gammalt
pergamentz breff angående
odalsrätten i Undereggen.

101.
198

Alle dannemän som thetta breff hender före att komma see eller höre läsas, thå bekiennes wij effterskrefne brödher, Knuth Nielsson i Mycklegårdh och Pär ij Grötthom att Niels Erichzson Vndereggen skall haffua, nytthe och behalde worth odall som hans fadher kiöpte aff våre foreldrer, sampt halff Eggen och halff Ååsen halff rijst, och alt thet ther till ligger och leghat haffuer frå forne och nyghie alz inghe vndantagne huarke ij wåtthe eller torre som better er haffua en åån, att wara fritth och frälst for alle våre erwingher uthan alt epher thall på samma wor förlijkelse, som oss ij millom giorth er. Thill yttermere stadfestelse och höghre forwarningh bedie wij godherligh man herr Mons Karlsson wor kyrckioherre, Jon skredder på Hårstad lenssman till wittnes på vår ordh och samtyckie, nembliga huar thesse semije bryther skall böthe fult breffue booth, stån-de sedhan semije som for, ty han gaff oss halffuan Ååsen ij god willie på thet semijan skal deste better haldes. Till sanningh her om, bediom wij for:de bröder vår lagman Erich Nielsson sampt med her Mons Karlsson och Lasse i Nylandh att the sijn inseglen hengie låtha vnder thetta breff som skriffuit war ij Undersåker på skatt-tinget torssdagen nest epter Kyndilssmässo dagh Anno Domini M D X LV:to id est 1545.

(L.S) (L.S) (L.S)

199 Copia uthaff itt gammalt pergamentz \köpe/ breff,
angående Eggen uthi Mörssill medh fem
vnderhengiande signeten, doch äre denna
tjdhen allenast trenne behåldne.

1. Thes kännoms wij Steen Øndzson fogothe i Jämptalandhe,
2. 3. Håkan Lauritzson laghman ther sammastädz, Niels Bengtsson.
4. 5. Lars Larsson, Tylogher Tylwadzson, att wij worom ther när i Mörssil sochn, å tingstad rättthom, såghom och hördom åå att Oloff Torstenssonn stadfäste och frälste Niels Andersson eena jordh then som Ägg heeter, och andra then som Åsan heeter, hwar tweggia med luttum och lindom som ther till liggia och leghat haffuer frå forno och nyio, vthan gårdz och innan, hokth och hagma, landh och watn, i Mardalöpet, och halffwa tredia nothagangh i Åckodha syönom, och alt thet bätre är h a w a æ n a a n *) att wara vndan seer och sijnom arffwingom och vnder förbe:de Niels och hans arffuingia till ewerdeliga ägho, obreidelika före hwariom manne. Kännis och förbe:de Oluff Torstenssonn, att han haffde opburit heelan penningh och halffwan, effter thy som i köp thera kom swå att honom wel nöjdhe. Och thill sannidha här vnder sättiom wij vår insegle före thetta
A° 1413 breff, som giortt war Dominica Oculi Anno M C D XIII.

Excopierat A:o 1664 denn 30 augusti, då som
originalet befinnes – 251 åhr gammalt, och månader 5.

A° 1663 NB In junio. Vppå een extraordinarie ransakningh och syyn uthi laghman-
nens Pedher Claasons, och uthi fougdens ställe Lars Oluffzson länsman
i Vndersåker, närwaro, med fleree tolffmäns aff Hallen och Vn-
dersåker, är detta breff uphåffuit och improberat, quo jure quoque
injuria, må dhe wetta som dömbdt haffua.

*) Tydliggen svårtolkat vid avskriftstillfället.

Register paa dhe eijger som ligge
till Undersagers præstegield.

Disse effterschreffne æger, liggie till Undersaaker
præstegiell. Först

Till Undersåker kirkie, ligge disse jordepartter, nemligh
Hakenstadh, Hosether och Øijestadh, och giffuer præsten
aff samme godz aarligen i skatt – 3 skin.

Förnemde Hakenstadh rånter – 5 lass höö

Hosether rånter – 4 lass höö.

Men Øijestadh æhr tagit med öffueruaall ifrån kirkien
in till cronones gård Haarstadh, för lang tidh sidhen. Præsten
giffuer ligwell ther aarligen skatt aff, och Haarstad mannen
tagher höet, huru mange lass thet rånter, weet man icke, dy
förhoppes man att samme jordepart maa komme nu til kirken igen.

H:r Måns
antecknelse
på egorna
til pastoratet
vthi sin tijdh.

Proff- och dom
breff detta Øijest[ad]
angående vide
pag. 107.

Item på kirkenes åker, som heeter Stuguåker saaes med – 4 t:r,
och den ander åker, som heeter Storåker, saaes med 20 t:r,
och engen som kommer kirkiebordet till rånter – 3 lass höö.

Item ligge till Undersaker kirkie disse fiskewatn.

Ett nættagh i Gaalwijken, heeter Haangsted foott.

Item halfft fiskie med Rommo mannen vdhi Laxaan.

Item tw nættagh wæster Helliesiön widh Steensundh.

Noch itt nættagh i Wæsterbecken i Norsjön.

Item quernstelle æger præsten i Laxaan, och ingen annen, vden
præsten giffuer der loff till.

Till Aare kirkie ligger ett engie benemnd Kirkieeng, renter	4 lass höö
Item. Ett lithet eng benempd Frönes uthi hwart tridie åhr under kirken, renter till	2 lass höö
Noch itt lithet eng i Brattlandh som præsten gifwer aarligen itt skin i skatt aff, rænter	3 lass höö.

Item. Halfft fisketh widh Sielestugun, som nu heter Midz stugun, och war der ett kappelle till, der till war giffuit tridie parten i Fosse, och halffparten i Ytterfosse, hwilkit ær och haffuer warit, udi lang tidh tagit kirken ifraa, det man nu begerer att deth måtte komme vnder kirken igen.

På kirkiebordet i Aare saaes $1\frac{1}{3}$ t:r och rænter 15 lass höö.

Till Kalldh kirkie, ligge disse effter:ne myrer:

1. Udi Selsuidh marck een myre benempd Bleektiernsmyre, rænter	2 lass höö.
2. Udhi Krogkz marck een myre, rænter	2 lass höö.
3. Udi Backe skogen een myre heter Pullemyre rænter	1 lass höö.
4. Udi Moo skogen een myre heter Rens myre rænter	1 lass höö.
På Kall kirkiebordh saaes $1\frac{1}{3}$ t:r, och rænter	4 lass höö.

Till Mörsille kirkieboll, ligger ett nætlagh i elffuen mitt uth för kirken.

På kirkiebordet är ingen aaker, och engen rænte 8 lass höö.

*) Korn	60 t:r à 2 R.d:r	120
Smör rechnandes 6 wåger i tunnan och 2 d:r wågen 2 t:r och 1 wågh		26
Fisk	17 eller 18 pundh à 1 ortt	4: 2
Offer uppå alle tre högtiderna	7 r.d:r	7
På Aare kirkeboel såes $1\frac{1}{2}$ t:a. Tienden der af $\frac{1}{2}$ t:a. Landzskyld $3\frac{1}{2}$ r.d:r		4: 2
På Kall kirkeboel såes $1\frac{1}{2}$ t:a. Tienden der af $\frac{1}{2}$ t:a. Landzskyld 3 r.d:r		4
Uthaff Mörsillz kyrckeboel faller 9 eller 10 lass höö à $\frac{1}{2}$ r. d:r		5
	Summa	171: - : -

*) [Tillagt i marginalen:]

N.B. Dn. Adami Klangundij angifwelse uppå sin rente, till biskopen i Hernösandh, vnder sin handh och segell 1645.

Mörsill annexis inventarium

Er dette efterskrefne.

1. Een lithen klokke dog sönderbrusten.
2. Messehagell och messeserch gammel.
3. En sölfwer kalck forgyldt, dog fothen under bygt med kaaber.
4. Een sölffuer disk forgylt
5. En gammel altarebook.
6. Een gammel jernstache med 4 piber.

Undersaagers prestegaardh

Till Undersagers prestegaard findis alldellis inthet inventarium, thi det bleff altsamen forkommet i den förrige feijde som begyntis 1611. Huorom och Rev. D:nus præpositus, saa wel som och D:nus Johannes Watzius hörde de tolfmentz bekiendelse. Såå wel som den giemene mantz, nu på sist hollne ting på Haarstad, da waa- ris eehrwyrdige biscop holt sin visitation udi Underager.

Thil prestegaarden saais nu 10 t:r, dog saa att denn tridie part aff jorden huillis da, mens der som mand effter landzens maner och bruch skulle huille eller trede halff jorden, da kunde der iche saais mere end som 7 eller 7½ thynde.

N.B. Uthi min s. formantz tid bleff der aff Haarstad manden itt styche eng weed naffn Öijenstad, fra prestegaarden fra thagit, som dog bör følge prestegaarden met alle rette, hwilket noch som seeis och erachtis kand aff gamble documenter och breffue der om

NB

der om lydende, och gaff presten aarligen 3 skind eller i j- [1½] \ ortt / i skatt der aff. Dog den halffue part der aff NB fich iagh vdigen tilbage i welb. h:r Olåff Parsbergz tidh. Gud gifwe att den gunstige øffrighed willde och hielpe presten till den anden halffue part, effter som det kommer prestegarden till med all rette och findes med raa och markesteener att were afstagit frå Haarstadh.

3. Noch ligger till prestegården itt lijthet eng i Brattland. Renter aarligen 3 eller 4 lass höö.

4. Noch ligger till prestegaarden 2 mellinger skarpt eng i Stamgier kaldis Grobrech.

5. Quarnställe i Slagzaan, eijer presten allene och ingen anden, uthan de presten gifwer forloff der att bygge.

6. Noch eijer presten halfft fisket

NB i forbemellte aa, modt Romo manden, renter 8 eller 12 øreder åhrligen.

7. Noch ligger til prestegaarden itt netlag i Gaalwigen.

8. Noch tho netlag i wester Helliesöen kaldis Steensundh.

9. Noch ligger til prestegaarden itt lidet wand kaldis Norsion, vdhi hwilket der dog saare lidit fisk bekommis.

Prestegaardens bygningh på hussene med bruch på jorden, huordant det waar, der jeg undertegnede kom til gieldit, det kan noch som erachtis af besichtelse bref[vet ie]gh derpaa lod tage, der iag forst till giel-dit ankom.

Aare kircheboll.

Till Aare kircheboell saais – i ½ [1½] tynde korn.
 Noch ligger der till itt lidit eng, kaldis Kircke
 bools eng. Renter aarligen 3 eller 4 lass höö. Och
 er det liggendis hoos Mörwich mandens engeslotter
 oppe wedh aen.

Noch ligger till Aare kirkebooll itt eng kaldis
 Fröners, som presten slåer huert thredie aar. Tho
 aar slar Wichmanden dett och det thredie presten.
 Renter – i ½ lass höö.

Kaldz annexis kircheboell

Till Kaldz kircheboel saais – i ½ tyndhe korn
 och ligger der till effterskreffne myrer.

Uthi Sellswetz marck ligger een myre med naffn
 Bleckiens myren, renter åhrligen 2 lass staar.

Uthi Backe skogen ligger 1 myre kaldis Pullem-
 ren, renter åhrligen – 1 lass starr.

Uthi Krochz marck ligger een myre, renter 2 lass starr.

Uthi Moo skoghen Reensmyren, 1 lass starr.

En derfor eden uthi min *salig* formandtz tijdh itt stycke
 eng fra Kaldz kircheboel fratagen, kaldis Klocker-
 legden, som renter 3 eller 4 lass höö. Och det paa
 den samme tid der Haarstadmanden tog Øije-
 stad engeslett frå prestegaarden. Och det af een
 bonde

NB

bondhe wed naffn Joen Lauritzön Hollundh, som icke wilde presten megit well. Som och da byxlede foreskreffne Klockarlegde aff stiftschriffuaren som då war, som det skulle were kirkennes eng hwilket det dog aldrig waar. Gudh giffue att den gunstige øffrighed wilde hielpe presten till sitt udigien. Gudh wil wist were deris löhn derfaare.

Morssilld kircheboel

Till Mörsils kirckeboell er ingen ager, vden allenest itt stycke eng, renter ahrligen 9 eller 10 lass höö, som altid har werit brucht under prestegaarden.

Dette at were en sandferdig och richtig antegnelse paa huiss inventarium och andit som ligger till kirkerne, så och paa huiss der ligger til prestegaarden och kirkebolenne udi Undersåker, det becreffter ieg met mit zignet her under trycht och met egen hand skrefuit och underskrefuit, aff Undersager denn 25 augusti 1648.

(L.S.) Adamus Wilhelmi Nid.
past. Unders. m. m.

Copier aff någhre gamble breff, som angå prästegårdz egorna uthi Undersåker och besynnerligha een deel som kalles Öijestadh, hwilket haf:r fått sedan itt namn, att det kalles Trätteenghen förmedelst dhe många rättegångzprocesser prästerna haffua måst \ företagha / med them som i Hårsta suttit haffua, i det dhe sigh samma engh till wällat haffua wåldsambligha etc.

Bekiennes wij her effterskreffne klerker, som är Pähr Oloffzsonn i Lijdt, Niels Matzson i Brondflodh, Erich Jönsson i Sunde, Oluff Joensson på Rödhen, Pähr Jonsson i Rääfsunda, Erich Halffuarsson i Offlodahl, sochneprester i Jemptelandh, att wij wore nämpne i proff aff hedherligh man Her Erich Anderssonn prost i Jemptelandh, om en jordepartt, som war wollega fråtaghen Undersåker prästebol. Theslijkes kennoms wij effterskreffne bönder, som är Jöns i Bilstad, Carl i Kluxåhs, Pär Andersson i Mathenääs, Keel i Wijkom, Ödfast i Kälen, Åke i Nedergårdh, Siur i Byie, att wij wore nampne aff ehrlich och wålboren swen Oluff Torisson på cronones wågnar till samma proff. Så ransakadhe wij först kyrckionnes breff, att then iordepartt haf:r ligat aff alder vnder för:de prestebol och heter Öijestadh och præsten gör ther åhrlige skatt aff och een mässe åhrlighe för there siälar som giffuit haffuer.

*Itt pappers
breff de dato
dhen 12 junii
q. profestus
dies Eschilli [?.]
a:o 1536.
Eschilli dagh
infaller dhen
12 junij.*

Thesslijkes funnom wij ~~strax~~ sterke råå och mercke som forbe:de jord åthskilde, och theslijkes wartt oss vnderwist att 24 proffzmän haffde tilforn profft

samma

samma jord till kyrckionne. Och effter thy sådan redeliga skääl förefans, seijom och wij kirkenne samma jordh till. Till yttermeere bewijsningh bedhe wij hedherligh man her Erich Anderssonn kyrckeherre i Owijken och prost i Jemptelandh, att sättie sitt insigell med wårom insiglom nedhan thetta breff, som giortt war i Undersåker

1536 anno MDXXXVI. In profesto Eschilli det år 5 octobris.
d. 5 octob.

Dette er een rett copie aff det proffbreff som Oluff Torrissonn forkom, som disse gamble män wittne som är: Joen Åkessonn i Nedergårdh, Hendrick i Sällswed, Oluff Matzson i Byom, Joen i Lijdenn, Joen i Mörwijken. Till yttermehre wisse, att så i sannheet är, trycker jagh Niels Bodelssonn, lagmand mitt insigell her under, sampt disse forskreffne laghrettsmen. Skriffuit i Undersåker Anno 1584.

(L. S) (L. S) (L. S) (L. S)

Meenighe mans bekiennelse om Øijestadh
giffuin och skriffuin med besegling

NB

A N N O 1 5 5 0

d. 14 januarij

Bekennoms wij meenighe man som bygge och boo i Undersåkers prästegiäll i Jemptelandh medh thetta vårt öpne breff, att wij fullkomlige tillstå och wittne, att then jordepartt som Øijestad heeter och ligger emillom Undersåkers kyrckia och Hårstadh, hwilke ägor haffue
länge

länge stått i trätte millom prästen och Hårstad mannen,
 som är cronones landbo, förty prästen lösser der cronan
 skatt aff, och jorden är wolli:ge ther ifrå taghen uthan proff
 och dom in till Hårstad ägora i någhon förliden tijdh, och
 haffuer sedhan förholletz så att prästen får ther ey rätt uppå
 för ty här är så offte herreskiffte i landet. Och är
 yttermehre två reesor gångit syn och proff ther emil-
 lom aff XXVIII män, bådhe präster och bönder, att för-
 b:de äghor hörer wisseligha prästebolit till, som råå och
 märcke uthwijser. Thesslijkes bewijser och kyrckionnes
 breff, att thet är meer änn CC \ 200 / åhr, sedan thet wardt
 giffuit under kyrckian. Till yttermeera sanningh och
 bettere bewijsningh, trycke wij våre insegell under thenne
 wittnes byrdh, som är: Thore i Engelandh, Mattes i
 Byom, Lasse i Nylandh, Niels i Krook. Skriffuit
 och giffuit i förbe:de Undersåker Anno 1550, januarij 14.

(L. S) (L. S) (L. S) (L. S)

Än itt annat wittnes byrdh samma tijdh giffuit aff
 wyrd. prosten den tijdhen, h:r Erich Anderssonn, huru dhet
 är passerat uthi h:r Annundz tijdh millan honom och
 Hårstad mannen. Giffuit then 14 jan. 1550.

NB, NB

Kongl. Maj:tz vår Kongl. nådes prost i
 Jemptelandh, jagh Erich Anderssonn, kyrckepräst i
 Owijken. Bekiennes jagh att åhrom effter Gudz
 byrd 1525, kom till Jemptelandh werdugh fadher
 electus

electus h:r Jöns Swijnfooth, hållandes här sitt biskops em-
bethe. Thå kom för rätte för honom, h:r Annundh i Un-
dersåker, och klaghade att thet war wållege ifrå kommit een
jordepart aff hans prästebohl, in till itt annat godz, som är
Hårstadh och är cronenes godz. Tå kalladhe straxt *electus*
till sigh, ehrligh och wälbyrdugh swen Jören Pedherssonn
som då war fougde i Jemptland, och war så handlat them
emillom, att proff och syn skulle gåå ägorna emillom,
hwilcket och så skedde sommaren ther näst effter, och
wardt tilhopa kalladt 24 proffzmän, präster och böndher
och war så besluttet theras proff och dom, prost och
fougd närwarande, att kyrckian skulle höra ägonar
till, och ther på wardt giordt besiglinghz breff aff the
24 män, hwilket breff Jören Pärssonn anammadhe och
fördhe thet till h:r Vinter[?] att han skulle thet stadfästa,
och medh thet samma bleff herre skiffte och trätte herrom
emillom, och ther bleff breffuet borthe, och prästen
fick icke ägorna igen. Någhra åhr der efter kom
ehrligh och wälbyrdigh swen Oluff Torelssonn her
i landet, och bleff och så thesslijkes proff samma ägor
emillom, wardt och thesslijkes beslutit, att förbe:de
jordepartt skulle höre kyrckian till, som råå och mercke
uthwijser, och giordhe thes lijkes breff der på, hwil-
ket breff Oluff Torelssonn anammadhe och fördhe till
archiebiskopen, som thå landet i förläningh hadhe på cro-
nones wegnar. Men straxt der effter rymde archie-
biskopen aff landet, och ther med bleff thet andra bref-
wet bortha, och prästen fick icke heller ägorna igenn.
Och sedan haffuer offta warit fougde skiffte, och
ingen

ingen will handle så, att kyrckian får sin äghor ighenn.
Och thy haffuer thet så länge stådt i omaak. Till ytter-
mehre sanningh och bewijsningh, trycker iagh mitt
insegell nedhan thetta breff, som giordes i Undersåker
när jagh ther tingadhe A:o domini 1550 d. 14 januarij.

(Locus Sigilli)

Itt pergamentz breff, om een syn, angående skifftes ha-
gan emillan kyrckägorna och Hårstadh, hwilket war skedt
vthi lagmannens Niels Bodelssens tijd 1593.

NB

Alle godhe mend som dette breff seer, heller höre
läsas, kiendis wij oss her effterskreffne, Niels Botelssonn
laghman i Jemptelandh, Oluff Oluffzson Under Eggen
länszman, Niels Oluffzson, Anders Gunnarsson i Sälswedh,
Swen i Berge, Pär i Nylandh, Oluff i Rödh, Carl i
Konääs, Tyrris i Wästgårdh, Hendrich i Byom, Niels
Jeppesson ibidem, Jens i Ristadh, Pär i Hårlandh,
att anno 1593, wore wij i proff neffnde aff ehr-
ligh och förständig mand Giören [*läs: Sören*] Sörenssonn emillan
Hårstads egor och kyrckennes egor, och effter h:r
Lars Månssonn war beklagat för den ehrlighe och
wälbördige mand Lodwich Munck, att han haffde
icke satt den haghe rätt, som er emillom Hårstads
eghor och kyrckionnes egor, men haffuer satt den
inn på Hårstad egor. Då ransakadhe wij gran-
nelighen, och funno tree gamble mörcker som
skilde egorna åth. Derföre dömbde wij för-
skreffne

skreffne denn haghe att ware rett sätt på kirckenes eghor, och icke på Hårstad egor. Detta är nu alles vår domb. Till yttermehre stadfästelse här um, trycker jagh Niels Bodelsson lagmand mitt signethe här vnder, sampt disse godhe mend: Niels Oluffzson i Staffn gierd, Oluff Undereggien och Anders i Sel-swedh, som gjort war i Undersaker Sancte Petri affton 1593.

Ähn itt pergamentz breff stort, aff d. 28 julij 1600.

Uthi hwilket infördt wardher många andra proff och ransakningar, som äre förlupne emillan prästerna i Undersåker och Hårstad mannen, hwilka proff och ransakningar korteligen uthi sina meeningar här införas, och alla betyggha Öijestad höra kyrckian till och icke lyde under Hårstadh, som wederparterna emoot prästen meent haffua.

Be:de breff är och förseglat medh 27 underhengiandhe insegell och sigill, theras som der öffuerwarandhe varit haffua. Och lydher samma breff ordh från ordh som här effter föllier: doch thet undantagandes, att somblige danske ordh äre på swenska skreffne.

1. Wij effterskreffne Bengt
Oluffzson på Nygårdh länssman uthi Alzne tinglagh,
2. 3. Niels Oluffzson på Stamgierd, Erich Joensson på
Hålbac

Hålbacken. Oluff på Brattlandh, Oluff Oluffzson på Ber-	4. 5.
rig, Jacob Nielsson på Brecken. Hendrich Nielsson på	6. 7
Bye, Oluff Oluffzson på Undereggen, Oluff Nielsson	8. 9.
på Gräfte, Niels Oluffzson på Eidhe, Niels Halff-	10. 11.
warssonn på Blackåhsen, Joen Pedhersson på Harbösth,	12.
Hendrick Pedhersson på Duffwe, Anders Joensson	13. 14.
på Bye, Simon Halffuarsson på Blackåhsen, Swen	15. 16.
Oluffzson i Såadt, Oluff Pedhersson i Byom, Erich	17. 18.
Erichzson på Oplandh, Pedher Bengdtzson på Moo,	19.
Poffwell Swensson på Hierppen, Anders Simon-	20. 21.
son på Odbergh, Mårthen N. på Udgårdh, Oluff	22. 23.
Raffuallsson på Hierppen, Jens N. på Rijsta,	24.
Erich Oluffzson på Undereggen, Oluff Andersson	25. 26.
på Höijenn, Lars Cnutzson på Wiggen, Oluff Matz-	27. 28.
son på Houff, Hendrich Pedhersson på Hambrom,	29.
Helghe Thommasson på Brecken, Anders Nielsson	30. 31.
på Lijdhenn och Anders Bottelsson på Thomssberrigh.	32.

Kiendis och wetterligh göre för alle uthi dette vårt obne breff, att anno domini 1600, thenn 28 julij, wore wij aff Kongl. May:ts fougidt, ehrligh och wälbiurdig mandt Arildt Oluffzson, som då närwarandes hoos war, och Christopher Chrestensson stigt skriffuare, udhi proff och marcke gångh emillom hedherlige och wällerdhe mandt h:r Lars Månsson, sochneprest uthi Undersåkers gjäldt på den eene och Joen Månsson på Hårstadt, lendtzman ibidem på den andre sijdhe, om itt stycke engh ligindis emillom prästegården och forbe:de Hårstadt kaldis Öijestadt som för:de Undersåkers kyrckia tilkommer. Hwilket

engestycke

engestycke förb:de h:r Lars gör åhrligh skatt aff. Thå ransakadhe och besichtadhe wij grandgiffueligen råå och merckesteenar emillom för:de kirckionnes eghor, och Hårstad som är cronones gårdh, och fandtz der tree gamble beskedhelige märckesteenar som skilde egorna åth, på begge sijdhor, hwilke förbe:de märckesteenar wij alle samt fougden så och stigt schriffuaren på kyrckionnes wägne haf:r gilladt och widh macht \att/ skulle stånda. Och tilspordhe wij förbe:de h:r Lars om han haffde någhon wijdhare bewijs på samme engestycke Öijestadt, att thet altidh haffuer legat under forb:te kyrckia och handt thet uthi heffd och brwk

1. hafft haffuer? Thå framladhe han itt breff daterat 1550, lydandes uthi sin meeningh, att meenighe mandt der vthi för:ne Undersåkers gieltt bekienner att engestycke Öijestadt widh namn, hörer kyrckian till, och är meere änn tuhundredhe åhr sedhan thet kom der under, som samme breff widhare förmeller.

Desslikest framladhe h:r Lars ett proffz breff som ehrligh och wälbiurdigh mandt Jörgen Pedherssonn som då war Kongl. May:tz befallningzman uthi Jemptelandh daterat 1550. Lydendis att han haffde med sigh 24 aff dhe bäste mandh i landit präster och böndher, och haffuer fundit trij beskedelighe merker som skilde egorna åth, derföre dömbde dhe för:ne Öijestadh kyrckian till, som samma breff widlyffteligen innehåller.

3. Sammaledis framladhe förbe:de h:r Lars ehrligh och wälbiurdigh mandz Oluff Törrissons breff som då war Kongl. May:tz befallningzmand her uthi för:ne Jemptelandh daterat 1536. Innehållandis vthi sin meningh att han

att han och medh 12 präster och bönder hållt proff och syn emillom kyrckionnes och Hårstadt egor, och grangiffuelighen ransakadhe desse förbe:de eghor och fundhetrij beskedhelighe märcke, som åthskilde egorna emillan förbe:de Hårstadt och kyrckian, derföre dömbde the kyrckian eghorna, offta nembt Öijestad, till.

Endnu framlagde h:r Lars itt proffz breff daterat 1584, lydandes att ehrlich och wälbiurdigh mandt, Christian Frijss befalladhe fordum laugmandt och fougdt Niels Bodelssonn och Hans Påffwelssonn skulle med 12 lagrettis mendt grangiffuelighen ransaka råå och mercke emillom kyrckionnes och Hårstadh eghor. Och effterdj förbe:de h:r Lars haffdhe een gårdh østan för Hårstadh wid nampn Swenstadt, skulle the och ransaka merkerne der emillom. Då fandtz beskedhelige märcker begge eghorna emillan. Derföre dömbde the kyrckian för:de Öijestad till, och Swenstadt frij på sitt, effter som der till aff alder legatt haffuer, och merkerne uthwijsar.

Wijdare berättadhe för:de h:r Lars att han war beklaghad för ehrlich och welbiurdigh mandt Lodwich Munch aff Joen Månssonn, att han icke haf: sedt denn skiftishagha rett, som hand effter Christian Frises befallningh satt haffuer. Thå befalladhe ehrlich och wälbiurdigh mandt Ludwich Munch for:ne Niels Bodelssonn och Söffren Söffrenssonn, som dhå war lagman och fougdt, att the skulle tillnäffna 12 laghrättis mändh, som grandgiffuelighen skulle ransaka råå och märcker emillom kyrckionnes och Hårstad eghor

4.

5

egor, och opfunde the thrij gamble mercker, groffue dem
 op, och funde der vnder for:ne 3 merckesteenar kåhl,
 der effter satte dem nedt igenn, derföre dömbde the *samma*
 mercker och hagma att wara rätt satt, och *samma* stycke
 engh Öijestadh hörer kyrckian till, effter som handh
 straxt bewijste med Niels Bodelssons fordom lagmans
 och 12 mendz wälbesigledhe breff daterat a:o 1593,
 att samme skifftis hage egorna emillan war rett
 satt, som samme breff widhare förmäler. Då wille
 Joen Månssonn icke mötha, endoch han war laglighenn
 stämbd. Thå begäradhe H:r Lars aff oss een
 endeligh dom och sentens uthi denne saak. Thå
 effterdi att wij flijteligen ransakat och öghonsynli-
 gen öffuersedt haffuer, och befinna skälige merkien
 bådhe emillom kyrckionnes eghor och Hårstadh, och e-
 millom Swenstadh och Hårstadh. Så och effter the
 breffue, proff och wittne här för oss i dagh
 läst äre, effter som förberördt är, dömde wij, och
 för rette affsagde, att Swenstad mannen skal wara
 frij på allt thet som östan för merkerne och skiffteshaga
 östan för Hårstadh. Och kyrckian frij på alt thet
 som ligger wästan haghan, som kalles Öijestadt. Och
 till vidare stadfestelse, haffue wij 24 på nytt satt
 beskedhelighe merker wästan haghan. Så hwilken
 detta wårtt proff rygge will, wara sigh prästenn
 eller Joen Månssonn, skall böthe effter laghen, Och
 bliffua proff och dom fast och uryggeligh ståendhes
 sedhan som förr. Detta förbe:de år skedt uthi
 fougdens

fougdens Arild Oluffzsons, och sticht skriffuerens Christopher Christenssonns öffuerwarelse. Diss til yttermere wittnes byrdt haffwe wij våre signeter här nedan vnder hengandes, och wenlighen ombedher wår lagmandt welbiurdigh Hendrich Jöranssonn, att han dette wårdt proff och dom med oss besegle will.

Datum ut supra.

Prostens h:r Erich Anderssons stadfästelse breff uppå präste bordz egorna i Undersåker

\ måndagen efter /
A:o 1532 \ / S. Henrici
dag som infaller
d 19 januarij.

Jagh Erich Andersson kyrckieprest i Owijk och prosth i Jämtelandh, att den tijdh iag huultt prostetingh i Undersåker, måndaghen nest effter Sancte Hendrigz dagh 1532, lagfeste jagh på min Herres wägne jordh, skogh, watn, quarnställe och meere hwadh som till kyrken aff ålder liggit haffuer, som ær först Hakenstadh, Øijestadh, Hosetter. Så att presten löser ther skatt aff, och beder för theras siälar som giffuit haffuer. Så går hans marck offuer Laxåen och fram till gamble kirkestoden, så till den dalen ther nider löper i elffuen. Ingen uthan the tree gårdar så långt haffua att fara, hwarken i Laxåen och ij Norsjöen och ey medh wästre becken, uthan presten. Framdeles må ingen fiskia i Laxåen och bygge quarnställe, uthan han haf:r
prestens

NB.

[Jmf. sid. 188]

prestens samtyckie. Framdeles ägher kirken två malingar widh Grobreck i Stomgierdh, och 2 nod fahr i wäst Helliesiön widh Steensundh, och itt net lagh i Gåhlwijken hetter Hångstefott. Dette alt stadfester jagh på min herres wegner, som migh af min herre befalt war. Datum ut supra.

Undher mitt signethe.

(L. S)

[*Senare tillskrivet:*]

Eric Andersson, kyrcke herde i Owiken och probst i Jemteland.

Instruction hwareffter befallningzmennera här uthi
 Sweriges rijke sigh medh kyrckiotijondens införandhe,
 hwar uthi sitt fougderij skal haffua att rätta och
 regulera. Datum Stockholm d. 30 junij a:o 1663.

Såsom Kongl. cammar collegium, så wäl aff inleffuereradhe räck-
 ningar, som och dhe beswär ifrån militien, prästerskapet och
 flere interessenter i landzändarna (hwilkom een stoor deel aff
 kyrckiotijonden, till åhrligit underhåldh anslaghen och tilldepute-
 radh är) inkomne, görligen seer och förspörrier, huruledhes
 dhen Kongl. Majj:tz wår allernådigste Konungz och Herres, sampt
 cronones åhrliga ränta, som är kyrckiotijondhen åhrlighen
 åhrs merkelighen afftaghes och förringas; och att högstbe:te
 Kongl. Majj:tz sahl. k. h:r fadhers (glorwyrdigst i åhminnelse) vthi
 Göteborgh 1658, öfwer kyrckiotijondens vnderseleffz förekom-
 mandhe och aff skaffandhe, vthgångit Kongl. Majj:tz placat, aff
 wedherböranderne inthe effter leffues, vthan aldeles violeres och
 öffuerträdhes, altså, emedhan missbruket deels förnembli-
 der aff her röres, att allmoghen som plichtig är, kyrckiotijonden
 att vthgöra icke rättelighen sin skyldigheet fullgöra, deels och der
 aff, att mången vthan fogh eller rätt undan drager sigh tijondens
 ehrläggandhe, som doch äro skyldige, effter tionde stadgans inne-
 håldh, den præstera. Hwarföre haf:r cammar collegium taghit
 saken, och Kongl. Majj:tz här vnder verserandhe större interesse
 uthi skyldigt öfwerleggiandhe, warandes betäncht på behör-
 lige vthwägar till Kongl. Majj:tz här uthi stickandhe richtigheetz
 ehrhållandhe, så ändoch det samma fuller kundhe hafwa fogh
 och skääl, att å högstbe:te Kongl. Majj:tz wägnar uthi alla landz-

NB

endar tillsättia och förordna wisse tijonde inspectorer, eenkannerligen emädan sådant är icke allenast uthi be:te placat, uthan och uthi 1644 åhrs rijks bijaffskedh uthtryckelighen reserverat och förbehållit, att på fall, allmoghen icke skulle richtigt och rätt-rådeligen tijonden vthgöra, då skulle åtherigen tijonde fougdar tillsättias och constitueras, lijkwäl haf:r Kongl. Maij:tz cammar collegium ännu medh tijonde inspectorernes tillsättiandhe welat innehålla, försökiandes än ytterligare förmedelst och genom thenne förordningh, att bringa wederböranderna till sijn skyldighetz richtiga fullgörandhe, och fördenskuldh till Kongl. Maij:tz och cronones tienst högnödige och skyldige observantz icke mindre kunnat göra än i medlertijdh befalla och anförtroo häradzfougdarna förwaltningh och upsicht med cronones tijonde, görandes dhet och i detta opne memorials krafft, tilbetroo och fullmächtige befallningzmannen ehrlich och förståndigh Daniel Bertilsson att hafwa inspection öffuer tijonden uthi så många sochnar, som uthi hans fougderij Jempteland belägne äre. Till hwilken ända, och på thet han må retteligen wetta hwar uthinnan hans upsicht sigh sträcker, jemwel och att allmoghen och andre som tijondens uthgörandhe äre vnderkastadhe, icke måghe opå något sätt öffuer skääl och rättwijsa betungas och emoot Kongl. Maij:tz nådige willie och påbudh, dy haf:r collegium ehrachtadt för een högnödigh torfft omständeligen beskriffua, hwad som befallningzmennerne skola hafwa här med att observera och granneligen i acht tagha. Här för then skuld sådan alt specialiter uthi fölliandhe punchter förklarandes.

1. Skall han med all flijt och alfwar effterlefwat thet tijondhe-mandat som år 1638 aff samptlighe rijkzens ständer är giort, approberat och wedertagit, inga-

lunda tillåtandes, att det i någhon måtto må till eens eller annars fordehl extenderas, uthan heller med flijt alffuar förmedelst h:r landzhöfdingens adsistence, dhe missbruuk som emoot stadgans lydelse och rätte förståndh äre inrijtadhe, sökia att förekomma och afskaffa, så att ingen, ehoo thet hälst wara må, som icke per expressum är uthi samma stadga för tijonden exempterat, må sigh undandragha med mindre der öffuer kan upwijsas sedermehra uthwerkadhe Kongl. högstähradhe special breff, uthan hwilken, ingen annan frijheet gälla må. Och skal samma stadgha åhrighen åhrs ofehlbarlighen een gångh om åhret och synnerligen tå sädes tijonden bör uthgåå, upläsas och förklaras i städerna och på landzbygden, på thet sigh någhon aff owettenheet ey hafwer att eenskylla, effter som och sådant uthi samma stadga, såledhes påbiudhes.

2. Skall och nogha i acht taghas det gamla och rätta fundament till tijondens rätta anskriffuandhe, så att all sädh blifwer först på åkren till skiultalet rechnatt, hwilket förrettes aff kyrckionnes sexmän, och der sochnerne äre widlyfftige, då brukas och der till hielp någhre aff nämbedemännerna. Och till mehra rettelse, och i mangell att dhe ey skriffua kundhe, antecknas till minnes på karffstockar, till des tijonde lengden skriffues. Skulle och fougden skäli- gen befinna, at sex- eller nembdemennerna icke der medh trolighen och rätträdelighen vmginge, då på sådant fall hafwer han i krafft aff stadgans fierde punct sådant för h:r landzhöfdingen tillkenna gifwa, att andre personer måghe tillordnas som sädhen rächna. Doch skal thet lijkwäl icke annorlunda tillgåå, än att the ju skola haffua någhra aff sex- eller

NB

nembdemennerna medh sigh, som skole wetta att bewittna det bonden uthi skiultaletz rechnandhe och antecknandhe icke någon orätt wed erfars. Skeer thet annorlunda, då skall rechnandet icke wara aff någott wärdhe. Icke heller skall med sådant rechnande i många daghar dröijas, uthan skall straxt ordentelighen, uthan någhon försummelse skee och förrättas.

3. Sedhan nu all sädh wed the hemman och gårdar som kyrckio tijonden underkastadhe äro, så wäl den som wexer på swedielandhet som eliest, till skiuletalet rächnat är, då skall der på aff den nytz inbergadhe säd tröskas proff, hwilket skal skee uthi länsmennernas och twenne aff sex eller fierdingz-mennernes närwaru, och skulle görligen befinnas att proffuet effter sädens godheet.

[*I marginalen:*] Proffuen skee effter sädens godheet.

Eller och proffues myckit swagh, att dhet skilte på skiultalet till 1/2 eller 1/4 fierdingh byarna eller hemmanen emillan, då skole sådane olijke proff grannerlighen observeras, så att icke allmogen aff orett eller för högt proff till någhon deel graveras. Tryskas och någhot proff uthan länsmäns eller några aff nembdmännernes eller sexmäns närwaru och berächnandhe, skal det icke för gildt hållit wardha. Och måste rätta proffuen aff kyrckioheerdhen, till effterrättelse, uthi tijondhe lengden inskriffuas, och der uppå aff predikestolen låtha allmoghen och andra som tijondens affgiffit äre tilbundne, tillsäijas at the på een wiss dagh låtha sigh finna vthi sochnestugun, hwarest tijonde lengden uthi befallningzmans eller hans fullmächtiges länsmannens och någre aff nembde- och sexmännernes sampt sochnemännernes närwaro, effter karffstockarne eller *an*or beskedh aff kyrckioheerden skriffuin, vthi hwilken lengd äntligen skal införas alle the gårdar, hemman och torp, som uthi heela

sochnen belägne äro, för meere richtigheet skull. Och på thet alt undersleff der igenom, så myckit mehra måtte förkommas, det wari sigh då säterij och på råå och röör belägne hemman eller andra, dee effter stadgan äre för tijonden frij eller skyllige, antecknandes alle och observerandes granneligen att skiultalet blif:r först uthi een linea, så och proffuett uthi een annan linea infördt, specificerandes således hwar by och bonde för sigh och åthskilliandes hwart slagz sädh a parte linier, hwar effter uthrecknas och upföras skall, huru myckit aff hwart hemman eller torp och des åboer. vthi tijonden thet åhret uthgöras bör, hwar effter tijonden skall upföras och beräcknas. Lengderne skole underskriffuas och förseglas aff kyrckioheerdarna, och tecknas med kyrckionnes sexmäns nampn och boomärckien. Och skal fougden medh straff förbudit wara, icke låtha emot tagha någhot aff tijonden lijthet eller myckit på någhot annat ställe, änn alt först uthi tijondhe herberget inkommit låtha. Och hwar någhon bonde sitt rätta quantum icke på een gångh leffuererar ifrå sigh och betalar, då haf:r fougden macht att uthfordra rästen såsom andre räntors räst, allenast leffuereringen skeer som bem:tt är, och befallningzmannen tillseer att allmogen ey gifwer all tijonden aff denn semmerste sädhen, vthan som åhrewexten warit hafwer, att den som kyrcketijonden är tilordnat, icke må fåå orsaak, sigh der öffuer att beswära. Dock skall ingalunda twingas aff någhon bättre sädh, än på hans åker det åhret bewijsligen fallin är. Det skall och här igenom wara förbudit det skadeligha missbruuk, som med tijondelengdernas oretta skriffuande här till för öffuat är, i det att een stoor deel aff prästerskapet, haffua skriffuit och formerat

lengderne allenast effter dät, hwad allmoghen hafwer fördt ifrån sigh, och till kyrckioherberget inleffuererat, hwilket skadeliga procedere icke i någhon måtto är tijondens rätta fundament lijkmatigt. Hwarföre sådant manier att skrifwa tijondelengder, her med skall aldeles wara uphäffuit, effter som lengderna skole skrifwas hädan effteråth, aldeles som i denna instruction specificeras och rättwijsan lijkmatigt är.

Och skole sielffua original lengderne först till fougdena, och sedhan aff them till landzbookhållaren lefwereras, men icke copier, och icke heller på annat sätt stälte warda, änn denna här hoos fölliandhe form lijkmatigh är. Doch tages detta här iämpte i nogha observation, att ehuru wäll för meera richtigheetz skull, och att förkomma det undersleeff, skole uthi prästernes lengder införas alle hemman och torp som i sochnarne belägne äro, så säterijn, som alle hemman på råå och röör, så skall lijkwäl aff sådane eller andre för tijonden exemterade hemman, hwarken sädhen räcknas, eller på någott sätt om den ringeste affgiff anmodhas eller turberas. Uthan hwar och een widh sijne rätta welfångne privilegier förblifwa aldeles otilltaalte, allenast effter sättrijen och andre frije hemmans och torpz nampns inskriffuandhe öfwer linien skrifwas des ägor och beskaffenheet, om det är bebyggt till säterij under rätt råå och röör, eller eliest effter något specialt privilegium bör wara exempt.

Till mehra säkerheet skall och för hwart kyrckioherberge wara trenne låås och nycklar, hwaraff häradzfougden skall haffua een nyckell, den som kyrckieherberget tillordnat är eller hans fullmechtige denn andra, så och sexmännerna hafwa then tridie nyckelen. Och skall inthet uthur kyr-

keherberget taghas eller hemptas, med mindre dhe tränne eller deres fullmechtige äre der tillstädes. Rågarne aff tunne taalet, som aff dhe mindre måhl, observeras sålunda, att den som rogarna tillslåes, måghe dem bekomma, men the som dhe samma expresse eij äre tillordnadhe, förhålles till andra vthgiffter, så att alt dhet uthi kyrckioherberget inkommer, blifwer Kongl. Maj:tt och den som kyrckioherbergen äre anslagne, sedhan som the ordinarie affkortningarna äre affdragne, fullkomligenn berächnadt.

Och emädhan effter klagat är öffuer olijka måhl, hwarföre skall till mehra richtigheet straxt innan tillstundande Michaëlis tijdh upphandlas och uthi hwart kyrckeherberge inlefweras een ny och rätt justerat tunna, sampt och i lijka måtto dhe mindre måhl, och dhe betalas aff kyrckeherbergetz obytte summa, hwilke alle måhl, skola effter den tunnan och mindre måhl som till den ändan hwar landzhöffdinge skall tillhanda skickat bliffua, justeras uthi landzhöffdingens præsens eller dhens närwaru, som h:r landzhöffdingen, sådant i synnerheet anförtroer och committerer. Actum ut supra.

(L. S.)

På draghande kalls och embetes
wegnar.

Gustavus Bondhe

Jöran Flemmingh

Jochin Schüttenhielmm

Form till en tionde längd

Form till en tionde längd

	Hem- man	Korn			Rogh			Hwete			Haffra			Erter	Böner
Bynampnet. Der aff brukar		Sky1	Bandh	Proff av 1 skyl, f:r	Sky1	Band	Proff av 1 skyl, f:r	Sky1	Band	Proff av 1 skyl, f:r	Sky1	Band	Proff av 1 skyl, f:r	Fierd.	Fierd.
Niels Pedhersson	1	3	2	2	6	-	3	2	1	2½	8	1	2¾		
Pedher Nielsson	1/2	2	8	2½	4	7	4	1	3	1¾	5	4	1½		
Säthegårdar aff råå och röör. N. N.	1/4 1/8	Brukes aff N. N. antingen sielff åboendhes eller eliest brukas med eghen affuell													
Effter skr:ne hafwa sådt på annars åker															
Jöran Pedhersson	-	1	6	3	4	3	1½								
Dordi Carlsdotter	-	2	-	2½	1	8	3								

Copia af

befallningzman-
nens befallning
till länsmenner-
na, om instruc-
tions publication.

Helssann med Gudh alzmechtigh etc.

I hafwe läns- och och tolffmän, sampt kyrckionnes sexmän
uthi Rödhen etc. att see och förnimma aff denne högl. Kongl.
cammar collegij instruction, huru med kyrckiotijonden procederas
skall; Hwarföre befallnes edher alffuarlighen den uthi alla clausu-
lis effterleffua, och icke i någhon måtto öffuer skrijdha, sättian-
des uthi hwart bygdelagh wisse män som tijonden reckna och
proff aff skylen inhempta, förmanandes them her med troligen
umgå, som the tryggeligen med lagha edh widh anfordran kunna
sigh förswara. Medh pastore hålla ij och så om alt öffri-
git correspondence aldeles som instructionen lyder. Detta i
edher hörsamblighen effterrätta. Aff Grytom d. 30 aug. 1663.

Daniel Bertilsson

/ Rödhen \

| Offerdaal |

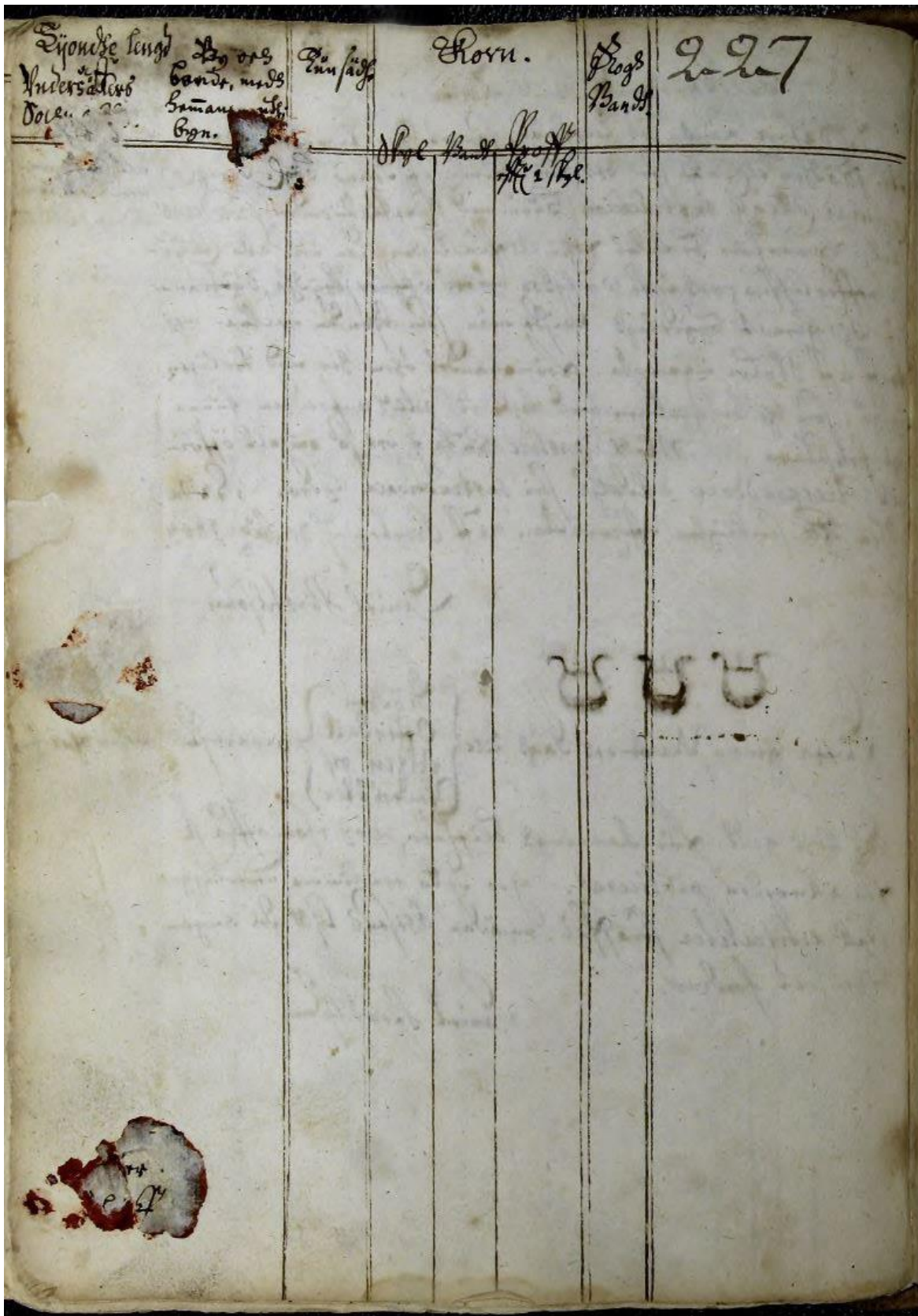
Dätta genom natt och dagh till | Alzen och | hwarest

\ Undersåker /

Vthan schriffthen

det uthi godt förwarningh bliffuer, och esom offast
för allmoghen publiceras. Hoo detta een timma nederlägger
skall arbitraliter straffas, emädan åhrsens tijdh des ange-
lägenheet fordrar.

Daniel Bertilsson.

Den första uppställningen till en förteckning över tionderedovisningen år 1663 förkastades, och de två sidorna *limmades ihop* på fyra ställen med hjälp av vanligt lack. Tydiligen var rubriken felaktig, och ordet "sochn" ersattes, på nästa uppslag, med "pastorat". Också kolumnrubriken för råg ändrades, från "Rogh, bandh" till "Summa, tunnor". Senare utökades redovisningen till att också omfatta år 1664.

Sedan lackförseglingen brutits skrevs följande stof:

Fräls mig Gud ifrån / mina fiender och be / skydda mig ifrån / dem som sig emot mig /
 sätta. Konungen uähl / bewara oh skydda / med tin hand. Hans / lifstid lunge spara /
 till frid vårt hela / land. Gif honom / lyko god sitt folck / med nåd regera B L.[?]
 fienden- förstöra med

Tijondelengd aff Un
Anno 1664

		Korn			Summa		Korn			Summa inkommit		
		Tunn sädhe	Skyl	Band	Proff aff 1 skyl, kannor	Tunnor	K:r	Skyl	Band	Proff k:r	T:r	K:r
By, hemman i by, och bonde	Undersåker											
Jerpen	3											
1. Pedher Gunnarsson	1 ½	3	4	3		10	3	6	4			14
2. Joen Andersson	1 ½	5	1	3		15	4	8	5			23½
3. Erich Raffualsson	1 ½											
3. Christen Raffualsson	1 ½	11	-	4		44	8	7	5			42½
Hållen	1											
Pedher Erichzson	2	9	9	3½		34	10	-	5	1		2
Swenstadh	1											
Carl Erichzson	4	15	-	3	1	-	10	7	5	1		3
Hårstadh	1											
Lars Oluffzson	4	17	1	3	1	3	11	-	4	-		44
Moo	2											
Pedher Andersson	1 5/6	6	9	3	-	20	6	2	4½	-		
Joen Hemmingzson	1 5/6	6	-	3	-	18	6	2	4½			
Nylandh	1											
Joen Ingemundzson	1 1/3	5	3	3	-	15	3	5	4			
Lucas Ingemundzson	1	6	3	3	-	18	5	-	4½			
Joen Joensson	2	6	6	3	-	19	6	-	4			
Reestadh	2											
Jöns Erichzson	2	6	3	3	-	18	5	1	4½			
Oluff Håkonsson	2	6	5	3	-	19	5	6	5			
[Romo]	2											
[Peder] Andersson	1 2/3	8	-	3	-	24	7	-	5			
[Oloff] Andersson *)	3	6	-	2½	-	15	5		4½			
[Sum]ma lateris	32 2/3	118	8			5	32	97	8			

*) I tiondelängden 1658: "Karin enkia", dito 1679: "Olof Heljesson".

Anno 1664

Undersåker	Tunne säd	Korn			Summa	Tunnor	Kannor	Korn			Summa inkommit i kyrkherb.
		Ski	Band	Proff aff 1 ski, kannor				Ski	Band	Proff aff 1 ski, kannor	
By, hemman i by, och bonde											
Eggen 1 Pedher Andersson	2	7	-	3	-	21	7		4½	*) 1834 <u>1663</u> 171	
Hårland 2 Pedher Nilsson	2	8	-	3½	-	28	7	-	5		
Niels Bertilsson	3	6	-	3	-	18	5	8	5		
Stamgiärdh 5 1. Pedher Mårtzonn	2½	6	3	3	-	19	4	7	4		
2. Niels Joensson	3	7.	6	3		23	6	3	4½		
2. Joen Oluffzonn		7	2	3		21	6	1	4½		
Ödesg. 3. Bertill Nielsson	1⅓	3	6	3		20	3	3	4		
4. Swen Andersson	1⅓	9	-	3		27	6	10	4½		
5. Niels Nielsson	2½	11	6	3½		39	10	-	4½		
Edzåsen 4 Joen Olufzonn	1	11	6	2½	-	28	8	9	4½		
Bertill Nielsson	1	8	-	2	-	16	6	6	3		
Oluff Andersson	1⅓	8	6	2	-	17	6	6	4½		
Esten Joensson	2	17	6	2½	-	46	11	3	4½		
Ottsjö 2 Mickill Nielsson	3	15	-	2½	-	38	9	3	4		
Joen Oluffzonn	3	14	-	2½	-	35	11	6	4		
Transporterat	29	118	8				110	5			
		137	5								
Byar 13 Bönder 31 Hemman 27											
Summa summarum	61⅓	255	1		8						

*) Infogat med senare hand.

Tijondelengd aff Undersåkers pa

ANNO 1664.

By, hemman i by, och bonde.	Åhre.	Korn			Summa		Korn		Summa In- kommit i kyrkh.			
		Tunn sädhe	Skyl	Band	Proff aff 1 skyl, kannor	Tunnor	Kannor	Skyl	Band	Proff kannor	Tunnor	Kannor
Brattlandh 2												
1. Oluff Oluffzsonn	2 ² / ₃	5	-	2 ¹ / ₂			5		2 ¹ / ₂	-		
1. Christer Oluffzson	2 ² / ₃	12	6	2 ¹ / ₂			11	5	3 ¹ / ₂	-		12
2. Niels Erichzsonn	2 ² / ₃	11	6	3	-		9	1	3 ¹ / ₂			12
Såd 3												
Oluff Raffualsson	2 ¹ / ₂	8	9	2			5	11	3 ¹ / ₃			6
Karin enckia	2 ¹ / ₂	3	2	2	Jöns Åkeson		4	2	2 ¹ / ₃			6
Hendrich Oluffzson	2 ¹ / ₂	11	-	3	-		7	1	3 ¹ / ₂			12
Harbyste 2												
Tobias Nielsson	2	7	10	2 ¹ / ₂		-	8	2	4 ¹ / ₂			6
Pedher Oluffzsonn	4	10	1	3	-		6	-	3 ¹ / ₃			12
Swedie 1												
Pedher Pedhersson	1 ¹ / ₂	5	-	2		-	3	6	2 ² / ₃			6
Joen Pedhersson	1 ¹ / ₂	12	8	2 ¹ / ₂	-		2	8	2 ² / ₃			
Biörnengh 1												
Niels Larsson	2 ¹ / ₃	11	-	2 ¹ / ₂		-	7	5	4			12
Wijk 2												
1. Oluff Oluffzsonn	3	5	4	2 ¹ / ₂		-	4	3	3 ¹ / ₃			6
2. Påffuell Pedhersson	2	10	4	2 ¹ / ₂	-		7	6	3 ¹ / ₂			12
2. Joen Pedhersson	2	12	1	3			8	6	4			11
Totten 2												
Hemming Steensson	2	3	10	2	-		4	1	3			
Britha enckia	2	4	6	2	-		4	3	3			
Mörwijken 2												
Niels Cnutzsonn	3	14	7	2 ¹ / ₂		-	12	10	3			
Jöran Pedhersson	3	15	10	2 ¹ / ₂	-		13	-	3 ¹ / ₂			16

..... [oläsligt]

124 10

storat och des sochn Åhre 1663. och 1664

ANNO 1664.

Åhre.	Tunn sädhe	Korn			Summa		Korn			Summa innkommit i kyrck herberge.	
		Skyl	Bandh	Proff aff 1 skyl, kannor	Tunnor	Kannor	Skyl	Band	Proff kannor	Tunnor	Kannor
Lijen 3 Gerfwad Joensson	2	9	4	3	-	-	7	-	4	-	12
Erich Andersson	2	7	8	3	-	-	7	8	4	-	12
Carl Mickelsson	2	8	8	3	-	-	7	3	4	-	4
Lundh 1 Chirstin Olufzd. piga	1½	6	9	2½	-	-	6	1	3	-	4
Bräcke 1 Steen Joensson	2	11	-	3	-	-	10	3	3	-	16
Bärke 3 Oluff Oluffzsonn	3	15	-	3	-	-	13	-	4	-	24
Pedher Pedhersson	2	7	4	3	-	-	6	4	4	-	12
Matz Oluffzsonn	2	7	6	2½	-	-	6	3	3½	-	8
Inghandh 2 Keel Keelsson	1½	7	-	2½	-	-	5	-	3½	-	8
Staffan Joens relicta	1½	6	2	2½	-	-	5	3	3	-	6
Täghom 1 Niels Gummundzson	2½	15	-	2½	-	-	14	6	3	-	24
Hambre 1 Lars Nielsson	3	15	-	3	-	-	11	6	3½	-	24
Fosse 2 Moses Oluffzsonn [tillagt:] Per Andersson Lars Joensson	1 1	7 8	-	2 3	- -	- -	6 8	6 -	3 3½	-	16
Duffwe 3 Oluff Carlzsonn	2	12	6	2½	-	-	10	6	3½	-	16
Hendrich Andersson	2	10	-	2½	-	-	8	-	3½	-	8
Joen Pedhersson	2½	14	-	2½	-	-	13	-	3½	-	16
Summa lateris	32½	167	11				145	4			
Transport	-	155									
		322	11								

Tijonde lengdh aff Underså

Åhre	Tun landh	Korn			Summa		Anno		1664		
		Skyl	Band	Proff aff 1 skyl, kannor	Tunnor	Kannor	Skyl	Band	Proff aff 1 skyl, kannor	Tunnor	Kannor
Stadh 1											
Karin, enckia	½	4	-	2½	-	-	4	-	2½		4
Randbergh 1											
Erich Andersson	1 1/6	9	-	2	-	-	8	6	3		8
Tångböhle 1											
Pedher Jönsson	2	4	8	1	-	-	5	6	3	-	8
Handöhl 2											
1. Carl Oluffzson	2 ½	8	-	1	-	-	7	6	3	-	-
2. PedherAndersson	1 ¼	3	6	1	-	-	3	3	3	1	-
2. Jöns Joensson	1 ¼	3	6	1	-	-	3	2	3		-
Nohrhallen 3											
Jacob Erichzson	1	4	-	1	-	-	4	-	3	-	4
Hendrich Nielsson	1	1	8	1	-	-	2	-	3	-	4
Oluff Pedhersson	2	6	-	1½	-	-	6	-	3	½	-
Summa summarum	12 4/6	367	3				43	11			
Byar 22											
Bönder 44											
Hemman 40											
Stallkiernstugun Medstugun Skarstugun	Vthi desse torp, belägne uthi fiällwägen, boo well folck, men kunna der inthe åkerbruuk ijdka förmedelst köldh och annat owädher, som hindrar wäxten, etc.										

kers pastorat 1663 och 1664.

ANNO 1664.

		Korn			Summa		Korn			Summa		
		Tunne säd	Skyl	Band			Proff aff 1 skyl, kan:r	Tunnor	Kannor			Skyl
Kall sochn												
Kåhlåsen 2												
Joen Mårtenss relicta	2	15	-	1½	-	-	9	-	4			
Joen Grelsson	2	14	-	¾	-	-	9	4	4			
Engh 1												
Erich Poffue[l]sson	1 ½	8	-	1½	-	-	3	8	4			
Bälliom 1												
Halwar Andersson	1 ½	8	3	1½	-	-	5	-	4			
Böhle 1												
Oluff Jacobzsonn	1	12	-	2½	-	-	5	2	4½			
Sulwijk 1												
Oluff Åkessonn	2	12	6	2⅓	-	-	8	10	3			
Gunnar Marcussonn												
Joen Pålsson [Tillagt i marginalen]												
Konääs 3												
Oluff Joensson	2	11	-	2¼	-	-	8	2	4			
Henrich Gunnarsson	1 ½	9	6	2½	-	-	8	9	4			
Joen Oluffzsonn	2	9	-	2⅓	-	-	9	-	4			
Hwassnääs 2												
1. Enar Pedherssonn	2	9	2	3	-	-	8	6	4½			
2. Joen Oluffzsonn	2	9	6	2	-	-	6	7	4			
2. Joen Joenssonn												
Rödh 2												
Joen Bengtzson	1 ½	10	6	2½	-	-	8	3	5			
Simon Joensson	3	13	6	2	-	-	11	3	4			
Bärke 2												
Anders Helliesson	1 ⅔	10	4	2½	-	-	9	2	4			
Joen Anderssonn	1 ⅔	12	6	2½	-	-	7	7	4½			
Gröttom 1												
Anders Håkonssonn	1 ½	8	8	2½	-	-	7	-	5			
Summa lateris	28 ⅝	173	5				175	3				

	Tunne säd	Korn			Summa	Kannor	Korn			Summa	Kannor
		Skyl	Band	Proff aff 1 skyl, kannor			Skyl	Band	Proff aff 1 skyl, kannor		
By, hemman i by, och bonde											
Kall											
Backe 2											
Bengt Joensson	1½	5	1	2½	-	-	4	3	4½		
Pedher Hemmingzson	1½	14	3	3	-	-	10	10	4½		
Westgårdh 2											
Anders Joensson	2	10	6	4	-	-	8	6	5		
Hendrich Larss. relict	2	10	3	3	-	-	8	-	5		
Moo 2											
Åke Olufzson	3	12	7	2½	-	-	12	-	3		
Niels Olufzson	3	12	1	2⅓	-	-	8	5	4		
Nedergårdh 2											
Oluff Grelsson	3	8	1	3¼	-	-	10	-	4⅔		
Ödegårdhen											
Carl Mårtensson	3	1	3	3	-	-	3	7	3		
Hållundh 1											
Oluff Larsson	4	17	6	4	-	-	17	3	4½		
Sällswedh 2											
1. Anders Marcusson	1½	5	7	5	-	-	5	10	6		
1. Joen Marcusson	1½	6	8	4½	-	-	5	1	6		
2. Lars Pedhersson	1½	13	5	4¼	-	-	4	8	5		
2. Tyrris Pedhersson	1½						4	10	5		
Krook 2											
Pedher Gurtzson	2	12	-	3	-	-	11	6	5		
Oluff Oluffzson	2	11	-	4½	-	-	8	-	5		
Brattäggen 2											
Niels Jeppesson	2	6	-	3¼	-	-	6	6	5		
Marit, enckie	2	11	-	3	-	-	7	-	5		
	37	163	3				136	3			
item		173	5								
		336	8								
Byar 18											
Bönder 35											
Hemman 31											

Copia uthaff ankomne befallningh d. 30 martij a:o 1664.

236

Transumpt.

Aff dhe högwälborne nådige herrars Sweriges
rijkes skattmästares, med samptlighe rijksz och cammar-
rådhz giffne instruction till bookhållaren 3:die puncht.

Sidst skal bookhållaren igenom kyrckionnes
sexmän, fordra af alla kyrckeheerdar beskedh, huru
myckit deres tertial aff kyrckiotijonden, som bönderne
dem med halm tilfördt, importerat hafwer, att man der
emoot dhe 2/3 deelar till Cronan ingiffne kan jämbföra
och der af ehfara om Cronan och desse 2/3 dehtar så rich-
tigt som kyrckioheerdhen sin tertial bekommit haf:r.
Stockholm dhenn 2 julij 1663.

På dragandhe kalls och embetz wegnar

Gustavus Bondhe

Jöran Flemmingh

Gustavus Pedhersson

Jochim Schuttenhielm

Jacob Danielsson

Wyrdige och wellärdhe godhe herrar och
kyrckeheerdar vthi Sunne, Rödhen, Offlodahl,
och Vndersåker, wänligen saluteradhe.

Aff ofwansk:ne högt ährade Kongl. cammar collegij instruction
haffue Ers wyrd:ter att see, hwad wälbe:te collegij nå-
dige willia och befallningh är, att presterskapet skola
giffua skrifftelige bewijs ifrån sigh, hwad the aff
sin (aff bönderne inleffuereradhe) tijondhe till quantu-
met ehrhållit hafua. Nu såsom Ers wyrd:ter här
niutha halff tijondhe, altså är min wenlige begäran
Ers wyrd:ter wille effter wälbe:te collegij instruction
(så och i föllie aff welbe:de h:r cammereres breff de dato
d. 20 februarij, som sådant strängeligen påbiudher)
uppå sin halffua tijondh för 1663 giffua riktigt be-
wijs, hwad den importerat haf:r. Detta wille Ers
wyrd:ter mig med fordeligeste tilskicka, alldenstundh
sådant till ländz rächningarnas verificerande tarffue-
ligen fordras. Gudh Ers wyrd:ter troligen befallat.

Grytan d. 21 martij 1664

Daniel Bertilsson

Effter det högloffl. Kongl. cammar collegij instructi-
ons 3:die puncttz innehåld till h:r cammareraren
af d. 2 julij på nästförflutne åhr, att han igenom kyrkior-
nes sexmän skal fordra beskedh aff alla kyrckioheerdhar
i landhet, huru myckit deres tijondhe sädh kan stigha effter
skyltaalet. Och nu denn 30 huius, omsijdher till migh vn-
dertecknad påminneelse der om skedder, är genom h:r
befallningzmannens skrifwelse till dn. pastores här i
landet af dhenn 21 martij näst förledne.

Alt så, af skyldigh lydno till thet Kongl. collegij nådige
willie och befallningh, betygar jagh underskrifwin,
att uppå detta förledne åhr 1663, äre uthi tijondhe falne
uppå pastoris anpart af heela gället 1079 skylar
eller sneesar, som the her kallas, 12 band förståendhes
uthi sneesen. Ther aff effter tröskningen kunna så vnge-
fär stigha in emoot 60 tunnor sembre och bättre
alt öf:r alt. Ty att iagh till 70 eller 80 skylar bekommit
haf:r, som man ingen slagha kann bära uppå,
i det ingen maat uthi axen wore komne./ Sedhan
haf:r man måst förfara, att 20 och 24 skylar som no-
gast haffua giffuit een tunna sådhan sädh, att ther aff
brödh för legofolcket beredhas kann. Uthaff dhet
öffrighe, som bättre wara skulle och man een tunna
effter 12 eller 14 och 16 skylar bekommit haf:r, befinnes
icke /16 eller högst\ 20 tunnor dristigt målte korn, förmedelst kölden

som, Gudh betre, här i detta åhret stoor skadha giort haf:r.
Och ty werr gemeenligen huart åhr uthi många byar öf:r
sådhan skadha klaghes, som närmast vnder fiällen liggia. Till
yttermehra wissheet och sanningz krafft medh eghen hand
skrifwit och vnderskrifwit, såsom och wanlige sigill
beseqsattt. Actum Undersåkers prästegårdh dhenn
31 martij a:o 1664.

Petrus (L.s.) Berghemius

Undersak. pastor

Manu propria

[*Resten av sidan saknar text.*]

Kongligh Majjestätz
pardon.

Angåendhe the förrymbde och affweekne båtmänn.
Trycht i Stockholm aff Nicolao Wankijff Kongl. booktr.
Åhr 1670.

Wij Carl med Gudz Nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes
Konung och arffurste, stoor-förste till Finlandh, hertigh uthi
Skåne, Estlandh, Lijfflandh, Careelen, Brehmen, Verden, Stettijn,
Pomeren, Cassuben och Wenden, förste till Rügen, herre öff:r
Ingermanland och Wissmar, så och pfaltz greffue wid
Rhein i Beyeren, till Gülich, Clewe och Bergen, hertigh etc.

Giöre wetteligit, huruledhes wij äro kombne uthi
ehrfarenhhet, det een hoop aff våre botzmän, haffuer
på någhre åhr bortåth strukit sikh aff wägen ifrån deres
compagnier, och sikh således till sin tienst icke infunnit, huar-
igenom är hendt att sielffue båtmans thalet haf:r afftagit
och sikh förminskat. Och såsom wij nogsampt see, sampt
lättelighen kunna tänckia, att samme affweekne båthz-
män framgeent der uthinnan lära framhärda, icke så myc-
kit aff een aversion för deras fädernäsland, uthan
antingen aff reddhoga och skräck för theras förmäns och
officerares näffst, för theras begångne brott och förseende
eller och någhre andra orsaker. Altså haffue wij
aff gunst och nådhe, och den benägenheet wij draghe
till alle våre trogne undersåthare, welat thetta deras
feel och brott tillgiffua och pardonera. Effter som wij
och här medh, och i thetta vårt öpna breffz krafft aff gunst

och nådhe alla them tillgiffua och pardonera, som alt här till haff-
 wa wijkit uthur landet, och gådt ifrån dheras båtzmans
 tienst, allenast dhe med thet fordeligaste som skee kan, och vthan
 långt drögzmåhl, sigh begiffua in vthi riket tillbaka igen.
 Wij wele och här med våre trogne vndersåthare be:te
 affwekne båtzmäns slecht och förwanter haffua på-
 mint, att dhe be:te båtzmän, sijne skylmän och affkomne
 om denne vår gunst och nådhe, emoot them, uthi tijdh wetta
 och kungöra låtha, försäkrandes them, att dhe måge trygt
 och säkert komma tillbakas, och sigh dher på förlåtha, alt
 hwad wij dhem i så måtto tillsagt haffua, skal emoot
 dem obrotzligen hållas. Men der någhon emoot förhopp-
 ningh wore, som denne vår pardon och gunstige tilbud, förachtar
 och försitter, och sigh icke godwilligen inställer, och sedhan kan
 igenom hwariehanda hendelse och tillfålle komma i våra
 hender, och aff våre officianter och tienare, ertappas och
 fasttagas, den skal till det straff, uthan all nådh, wara
 fallen, som öffuer slijkt rymmande och mootwilligheet
 uthi siö-articlerne är stadgat och statuerat. Och skal sedhan
 ingen förbön, anthen den föreltrar, hustru, barn eller anfför-
 wanter för them görandes warder, gälla, och straffat kunna
 uphäffua eller lindra, uthan haffue sigh sielffua att beskylla
 att dhe icke vår till them skedda förmaningh haffue sig effter rättat
 och bequämat. Wij biudhe och befalla fördenskuuld här med vårt
 ammiralitetz collegium, sampt alle andre som detta angår, att
 dhe dem som godwilligen willia detta vårt bud och förmaningh
 höra, och effterkomma, inthe intrång och mehn i någon måtto här e-
 moot tillskyndha och tillfoga låtha. Till yttermehra wisso, är thetta
 med vårt Kongl. secret, och vår högtähr. elsk. k. fru moders, som
 dhe andre våre och vårt rikets respective förmyndares och reger-
 ningz vnderschrift bekräfftat. Datum Stockholm d. 12 ap. 1670.

Hedewig Eleonora
 (Locus sigilli)

Pehr Brahe, greffue
 till Wisingsborg
 S. R. drotzet

Carl Gustaff Wrangel
 S. R. marsk

Gustaff Otto Stenbock
 S. R. ammiral

Magnus Gabriel Delagardie
 S. R. cantzler

Johannes Gabriel Steenbock
 i R. skattmästarens ställe

Copia

Helssan med Gud alzmechtig.

Såsom deth gode wener och länsmän af Frössöen, Rödöön, Offerdahl, Alzen och Vndersåker, een ansehnlich hoop aff gamble knechter äro hijt kombne ifrån Lijfflandh och Ryssslandh dee der somblige med loff och somblighe vthan, äro hembkombna, huarföre befalles edher alffwarlighen desse be:te gamble knechter och soldater vpskriffua på een serdeles lista på sådant sätt att dem tillfrågas hwad capitein dhe aff landet uthfölgde, hwilket tillijka med knechtens namn annoteras skahl, hållandes dem som med pass försedde äro för sig sielffua och dhe andre som eij något beskedh haffua ifrån sijne officerrare för sikh selffua, sammaledhes skola dhe och göra besked på hwad ortt dhe haffua warit, och vnder huars compagnie, som och skall grannelighen annoteras. Låtandes sedan be:te denne lista med edra tinglagz signete bekräftas tillijka med edra namn. Dock må desse anmälte knechter, icke till sikh någhon räddhoga tagha, ty dem skal eij något ondt wederfaras. Vthan derföre haf:r Kongl. Majj:t förmedelst genom hans excell:tz högwell: h:r gouverneuren nådigt låtit befalla sådana anteckna låtha, på dedh Hans Kongl. Majj:tt kan förnimma huru många å denne landzorthen hemkomne äro, hwilka wärckelighen få till godho åthniutha hans Kongl. Majj:tt för detta uthgångne pardons placat. Desse specificationer skola ij uthan all försummelse, wid aldra snaraste mig öf:r sändha, hälst emädhan wälborne h:r öffuersten Plantingh skal sådana listor straxt widh sin ankomst emoottagha, som nu stunde lighen hijt förwäntes. I lijka måtto anbefalles edher alffwarlighen, alla öffuerlöparens namn, så män som quinnos personer ifrån Norrige granneligen annotera

som och grannelighen förhöra hwad missgerningar dhe haffwa bedriffuit, och dem på be:te sätt migh öffuersendha. Altså må ey heller desse tänckia sigh något ondt skal wederfaras uthan Kongl. Maij:tt will allenast bliffua vnder rättadt hwadh folck han vthi sitt land haffua må. Ställen detta edher till hörsam effterrättelse, och waren ey så försummeligha som ij med specificationerne på militie betientes räntors upbärande, och ey heller ware dhe med edhra sochne signeten bekräfftat effter befallningh. Om det war då edert eller allmogens försummandhe weet man ey, uthan sådant måtte mig kungöras. Men dhe specificationer som jagh af Rödhen och Frössöen bekom, är huarken namn eller signete vnderkommit, huilket ländhe på deres förswar om någhot efftertaal derå komber aff detta anammes rätte copier till att i tinglagz kistan förwaras sigh till rättelse, der något klander her effter ransakas. Gudj befallat aff Grythan dhenn 14 julij a:o 1670.

Daniel Bertilsson

Copia.

Såsom det will falla landz capitein öf:r Jempteland, manhafftig Samuel Nielsson Hielte, beswerligit förrätta sin tienst der sammestädes med wapnsyn och annat, effter eghen frij fordenskap här effter emoot Kongl. resolution synes wara tillståndigh; hwarföre och på det han samma tienst, som o-undwijkelighen effter Kongl. Maj:tz och des krigz collegij förordningh, hädaneffter som her till måste skeep, icke medh skadha och nachdeel må förrätta; dy will jag oppå Kongl. Maj:tt min allernådigeste Konungz och herres nådige behagh, sampt kall och embetes weggar, förmedelst detta hafwer medgifwit, att han capitenen aff hwart röke mantahl uthi Jemptelandh och Herriodahlerne, skal hafwa att bekomma bådhe i löhn, förtäring och resepen:gar ett och itt halfft öre sölf:r mynt, emoot det han emädhan skiussningen waradhe allenast vndfick een öre sölf:r m:t och dhet åhrligen så lenge han samma tienst wäl och flijtelighen förrättar. Alle detta angående wetta sikh hör sambl. effterrätta.

Datum Hålm d. 23 martij a:o 1669

Carl L. Sparre.

Manu propria

/ N.N.[?] Blix

Copia

Helssen med Gud alzmechtig.

Såsom h:r capitein ehreborne och manhaftig Samuel Nielsson Hielte är nu sinnadt förmedelst sin medgiffne instruction och fullmacht aff hans excell:tz högwelb. h:r gouverneuren att hålla wapnesyyn i denne landzorthen Jemptelandh, hwarföre befallles edher samptelige ländzmän, tollfmänn och sochneskriffuare uthi hwarie tinglagh det i räckie h:r capitein handen, uthi det han edher tillijandhes warder, rättandes edher alt effter hans medgiffne fullmacht som denn i bookstaffuen innehåller, laghandes så att han uthi inge måhl haf:r öf:r edher att beswära, vthan tillstålla honom hans rättmätige deputat Detta I hörsambligen effterkommen och waren her med Gudi befalladhe, aff Rödöön dhenn 1 martij a:o 1670

Daniel Bertillsson

M.p.

Förteckningh uppå skyltalet aff all spanmähl, som till migh fallin är, bådhe aff Prästebordhet och gäldzens skaffte tijondhe, doch tillförståendhes att det är mechta smått bundit, och 12 band i skylen

A:o 1663	Aff Prästebordhet aff gjället	616 sneesar <u>1079</u> sneesar 1695
	Uppå andre sijdan om bladhet finner man hwadh thet haf:r förslagit uthi spannen	
A:o 1664	Aff Prästebordhet och trädeskornet /Stuguåkeren \Wästeråkeren item uthaff halmåkrarna /Österhöghen \Stappals flaten	130 139 sneesar 12 band 63 rechnas på <u>184</u> sneesen. 516 <u>884</u> 1400
A:o 1665	Uthaff Prästebordhet öffuerallt uthaff gjället	430 sneesar 12 band på <u>870</u> sneesen 1300
A:o 1666	Uthaff Prästebordhet och Stappals flatan alt wäster i hagan nedan wägen dito offuan wäghenn Östre höghen, korn och rogh tilsammans dito winterrogh uthi Wästra höghen	256 \ 67 \ 102 / sneesar 7 /
	Uthaff alla 4 sochnarna i gjället. NB. 10 bandz sneesar	<u>1180</u> 1612
A:o 1667	Uthaff Präste- Österhöghen \ bordhet och Wästerhögen ideligh korn Stuguåkeren / Uthaff gjället NB. 10 bandz sneesar	610 1221
A:o 1668	Uthaff Präste- / Österhögen med heela den flatan och bordhet och Stappels åkeren der till. Facit. \ Grindeåkeren / sommarrogh hweete \ korn	
	Uthaff gjäldet 10 bandh sneesar	

Skyltalet	Uthaff Prästegårdz affuell tröskat som föllier A:o 1663 åhrs wext	T:r	fj.	k.
30	In <i>septembri</i> och <i>octobri</i> till brödkorn	3	3	6
41	dito till mältekorn	4	1	4
70	in <i>novembri</i> brödkorn	6	-	6
80	dito mältekorn	8	1	6
96	in <i>decembri</i> brödkorn	6	1	-
34	dito mältekorn	3	-	-
260	Under min frånwaru till Hernösandh, hwar iblandh och uthaff tijondhen något tröskat är	23	-	-
46	In <i>martio</i> mältekorn	3	2	-
657		58	-	2 2
Anno 1664	Uthaf Prästebordz afuell, tröskat som föllier uthur den östre ladhan			
20	d. 3 <i>septembris</i> tillijka mädh axen som wore affallne	3	1	-
10	d. 8 <i>septembris</i> tillijka medh dhe aff falne axen widh införsslenn	2	-	-
20	d. 20 <i>septembris</i> aff reen halm altsammans	3	1	-
30	d. 4 <i>octobris</i> aff reen halm altsammans	5	-	-
40	d. 13 <i>octobris</i> aff reen halm altsammans	6	3	-
30	d. 4 <i>novembris</i> NB. her inne wore 20 skyl. af trädeskornet	5	-	-
30	d. 17 <i>novembris</i> . NB. detta lades i storherberge til sädeskorn	3	-	-
30	d. 23 <i>novembris</i> som och lades i stora herberget till sädeskorn	4	-	-
37	d. 28 <i>novembris</i> som ladhes uthi samma låar til sädeskorn	5	-	-
247	Uthaff halmåkrarna 247. [<i>Tillagt i marginalen</i>]	37	1	-
Anno 1664	Uthaff Prästebordz affuell och trädeskornet, som lades alt i wästre ladhan			
30	denn 20 <i>decemb.</i> som lades i stoorhärberget	4	1	-
39	dhenn 23 <i>decemb.</i> som ladhes i stoor härberget	6	1	-
26	d. 13 <i>jan</i> 1665 som lades i stora herberget	3	2	-
40	d. 20 <i>aprilis</i> som stragz slogz i mältan	6	-	-
30	d. 27 <i>aprilis</i> som ladhes uthi store herberget	4	2	-
45	6 <i>majj</i> och lades i stoor herberget	7	-	-
40	d. 30 <i>junij</i> och lades i stoor herberget uthi maltlåren	5	3	-
150 [250]	Uthaff trädesåkrarna 269 [<i>Tillagt i marginalen</i>]	37	1	-
	denn 17 <i>octob.</i> erter effter 12 k:rs uthsädhe	-	3	-
	denn 5 <i>decembris</i> hweete effter någhra kannor uthsädhe	-	1	-
	d. 10 <i>jan</i> 1665 rogh 5½ snees	-	2	6

Skyltalet	Uthaff tijonden tröskadt som föllier 1663 åhrs wext	Tunnor	Fjårding	Kannor
64	In martio brödkorn	4	2	-
25	denn 5, 6 och 8 aprilis maatkorn	7	3	-
72	denn 19 aprilis, giort aff loghan maatkorn	5	2	-
60	denn 22 aprilis kastadt sädeskorn aff Mörssils	7	2	-
23	dhenn 3 majj kastadt sädeskorn aff Mörsils tijonden	2	3	-
27	dhenn 5 majj kastadt sädes- och mälteskorn aff Mörsilz tijonden	3	3	6
9	dhen 9 majj kastadt mältekorn aff Mörssilz tijonden [I marginalen:] 119 sk. aff Mörsil	1	3	-
40	denn 14 majj uthur wästergålfuet	3	-	-
30	denn 22 augusti uthur det samma gålfuet	2	-	-
40	Tröskadhe d. 8 novembris item 25 octob.	6	2	-
657		45	-	6

Skyltar		Uthaff tijonden tröskadt 1664	Tunnor	Fjårding	Kannor
23½		d. 11 nov. aff Hårstad och Swenstad tijonden	2	2	-
30		d. 3 decembris aff Stamgierdz tijondenn	3	3	-
30		d. 8 decembris aff Romo och Stamgierdz tijondhen uthi lille herb.	3	1	-
30		d. 14 decembris aff Nylandz och Romo tijondhen uthi l. herb.	3	2	-
36½	150	d. 17 decembris aff Edzåhs tijonden och Hårlandz och Eggen, uthi lil.h.	5	2	-
		1665			
21		d. 4 jan. aff Moo, Erichz i Lijn, och 2 sneesar i Wijk, ved boen	2	2	
34 ^{1/3}		d. 20 jan. aff Åhre tijondhen, som lades i lille herberge	4	1	
40		d. 24 jan. aff Kallz tijondhen, som ladhes i lille herberge	4	3	-
40		d. 28 jan. aff Kallz tijondhen, som ladhes uthi det lille herberge	4	2	-
44 ^{1/3}		d. 1 februarij af Åhre tijondhen, Mörwijken och Wijk, lille herb.	5	-	-
30		d. 8 feb. aff Hierpens och Sådz tijondhen uthi lilla herb.	4	1	-
34	244	d. 15 feb. Pär i Hallens, Såes och Harbystes, uthi lilla herb.	5	-	-
32		d. 22 feb. uthaff Mörssils tijonden uthi stoore herberget	5	2	
36		d. 28 feb. uthaff Mörssils tijonden uthi stoorherberget	5	-	-
27	95	d. 4 martij, uthaf Mörssils tijonden uthi stoorherberget	4	-	-
40		d. 10 martij, uthaff Kallz tijondhen uthi lille herberget	4	1	-
40		d. 15 martij, uthaff Kalz tijondhen uthi lille herberget	4	-	-
52		d. 22 martij, uthaff Kaldz tijonden, slogz straxt i mälta	5	-	-
63 ^{2/3}		d. 5 aprilis, af Kaldz tijonden och Åhre tilsammans, brödkorn	6	-	-
49 ^{1/6}	245	d. 12 aprilis aff Ottsjö tonden och något i Åhre, Kåhlåsen	5	2	
	734		88		

	På prästebordetz affwell aff spanmåhl jemwel och skafftetijondhen aff Undersåkers pastorat A:o 1663			
Skylar uthi huar kastningh finnes uthi denne columna	Effter tijondelängden äre falne skylar 1079. Effter rechningen af prästebordhet <u>616.</u> 1695.	Huru mycket efter huar kastningh		
		T:r	Fj.	K:r
30	In <i>septembri</i> och <i>octobri</i> åtskillige gånger brödkorn	3	-	6
41	dito till mältekorn	4	1	4
70	in <i>novembri</i> brödkorn	6	-	6
80	dito mältekorn	8	1	6
96	in <i>decembri</i> brödhkorn	6	1	-
34	dito mältekorn	3	-	-
260	under min frånwarelse til Hernösandh	23	-	-
46	in <i>martio</i> mältekorn	3	2	-
64	dito brödkorn	4	2	-
197	in <i>apri</i> li maatkorn	13	1	-
60	dito uthaff Mörssils tijonden sädeskorn	7	2	-
59	in <i>mai</i> jo sädheskorn aff Mörssilz tijonden	8	1	6
40	dito brödkorn	3	-	-
83	in <i>augusto</i> et ...[?] brödkorn	8	2	-
1160	Summa summarum uthaff skyltalet, som man haff:r kunnat tröska och bära slagha uppå, medh huad som der uthaff haffuer stigit uthi spannen, nembl:n	103	2	4
232	Äre inlöste uthaf åhörarna som fierran äre boendhes under fiällen och eliest swaga jorder hafwe, hwilcka kunna göra effter wärdet som äre inlöste före bådhe medh halm och korn effter 2 r.d:r tunnan	20	-	-
303	Skylar blifwa der uppå man inthe kundhe bära någon slagha, förmedelst bara gräset och effter rohnan der ingen maat uthi war.			

År 1852 war en så stark, ihållande köld, att Hjerpe ström, som aldrig i manna minne wanligtwis aldrig isbelägges icke en gång till någon del, då blef så tillfrusen, ända ifrån sjön Liten och wäster ut på 1/8 dels mil ifrån dess utlopp ner Kallsjön, att den med trygghet kunde befaras, hwar som helst på denna sträcka, med hästar och lass, hvilket här förtjenar att anmärkas, såsom en utomordentlighet.

J. Gerdlund

Com. Loc.

[*Resten av sidan saknar text.*]

Skylar	Spannmåhls inkomst aff prästebordz affwell	T:r	Fj	K:r
697	1663. doch der inne fölgt af tijondhen <i>meth</i> någhot	58	1	10
516	1664.	74	2	-
430	1665. Uptorckadh humbla d. 8 <i>septembris</i> ...[?] m:k Tröskadt deraf som föllier: hampa 27 sneser der af frö		1	6
Skylar uthi huar kast- ning	9 Rogh d. 21 <i>novembris</i>	1	-	-
4½	huete d.	-	1	6
5½	haffred d.	-	-	-
½	item axfallen dhenn 31 augusti	1	-	-
30½	denn 13 och 14:de october item 16, 17 och 18:de. Trädeskorner	5	2	
30	dhenn 27 octobris	5	-	
40	dhen 6 <i>novembris</i>	5	2	
30	dhen 13 <i>novembris</i>	4	1	
30	dhen 17 <i>novembris</i>	4	1	
30	dhen 27 <i>novembris</i>	4	1	
	1666 dhen 27 feb. tröskat ertren efter 12 kannors uthsädhe och bekommit deraff uthsädhe igen wäl målt	-	1	-
22	dhenn 8 maj argustan*) uthi wästre gålffuet	3	1	
24	dhenn 14 maj argustan uthi wästre gålffuet	2	-	
40	dhen 20 <i>octobris</i>	5	2	
30	dhen 25 <i>octobris</i>	3	3	
30	dhenn 3 <i>novembris</i>	4	2	
30	dhenn 8 <i>novembris</i>	4	1	
40	dhenn 17 maj 1667	5	2	
		60	2	

-----
*) ARGUSTA, nedersta lagret i korngolf, hvarvid kärvarne ställas med toppen uppåt för att sålunda skydda sjelfva kornet från att skadas af markens fuktighet. Jmtl. [Svenskt dialektlexikon]

Skylar	Band	Spanmåhls inkomst af pastoratet Undersåker	T:r	fj.	k:r
1079		1663	45	-	6
884		1664	88		
870		1665. Huar effter äre blefne reent korn effter deraf tröskat till huar kastning som föllier:			
12		denn 10 octob. Hårstadh tijondenn	1	1	
28		dhenn 9 decembris uthaff Moo och Mörssils tijonden	4	2	
30		dhenn 14 decembris uthaf Mörssils tijonden	6	-	
30		dhen 20 decemb. uthaff Undersåkers och Åhres	4	3	
30		dhen 4 januarij 1666 uthaf Åhre tijonden	4	1	
30		dhen 11 januarij uthaf Åhre tijonden	3	1	
30		dhen 18 januarij uthaff Åhre och Kallz tijonden tilsammans	4	-	
30		dhen 24 dito	4	-	
30		dhen 31 dito	4	-	
30		dhen 9 februarij	3	3	
30		dhen 20 februarij	3	3	
30		dhenn 26 februarij	4	-	
30		denn 5 martij	4	1	
42		dhenn 12 martij	5	2	
34		dhen 19 dito uthaff Kaldz tijondenn	4	2	
40		dhen 26 dito uthaff Kaldz tionden	5	1	
32		dhen 2 aprilis uthaff Kaldz tionden	4	2	
40		dhen 6 dito uthaf Kaldz tionden	5	1	
40		dhen 12 dito uthaff Åhre och Undersåker	5	-	
40		dhen 30 aprilis uthaff Mörssils tijondhen	6	-	
30		dhen 22 majj uthaff Mörssills tijondhen	4	2	
			92	1	

	Spanmåhls inkomst aff prästebordhet A:o 1666			
Uthi wästre ladhan Uthi öster ladhan	Korn, 412 skylar \ Sommar rogh, 12 skylar 432 Winterrogh, 9 skylar / Hampa, 21 skyl 21 Humbla plockadh och torckadh, 2 <i>pund</i> svensk wigt	1	3 2	4
Sneesar	Aff åhrsväxten tröskadt som fölier:	T:r	fj.	k:r
3	dhen 4 <i>septembris</i> med ax fallen	2		
30	dhen 10 <i>octobris</i>	3	3	
30	dhen 13 <i>octobris</i>	4		
15	dhen 13 <i>novembris</i>	1	3	
30	dhen 17 <i>novembris</i>	4		
30	dhen 20 <i>novembris</i>	4		
30	dhen 23 dito	4	1	
30	dhen 28 dito	4		
18	denn 19 januarij 1667	3		
46	dhen 28 dito	3	2	
40	d. 1 feb.	4	1	
40	d. 7 dito	5	2	
16	d. 9 dito	2	-	
36	d. 17 aprilis uthaf argustan uthi wästre gålfwet	5	-	
363		51		
Erter efter 18 k:rs	uthsädhe / 1. d. <i>octobris</i> 2. d. <i>novembris</i> \ 3. d. 22 feb. 1667	1 1 1		2

Her begynas ... [?]
rechnas uthi... [?]

Spanmåhls inkomst aff Undersåkers giældh 1666				
Skylar		T:r	Fj.	K:r
15	dhen 10 <i>novembris</i> aff Moo tijondhen i Undersåker lillherb.	1	3	-
30	dhen 4 <i>decembris</i> aff Undersåkers tijonden uthi lille herberge	4	2	-
30	dhen 7 <i>decembris</i> af Undersåkers tijonden uthi lille herb.	3	2	-
30	dhen 12 <i>decembris</i> aff Undersåkers tijondenn uthi lille herb.	4	1	-
26	dhen 14 <i>decembris</i> af Undersåkers tijondhen	4	-	-
30	d. 18 <i>decembris</i> aff Mörssils tijondhenn \	4	2	-
30	d. 21 <i>decembris</i> aff Mörssilz tijondhen uthi stoore	4	2	-
30	d. 8 januarij 1667 af Mörssillz tijonden herberghe	5	-	-
20	d. 11 januarij aff Mörssillz tijonden /	4	-	-
30	d. 15 januarij aff Undersåkers tijonden Hierpen	4	1	-
12	dhen 19 januarij aff Undersåkers tijondenn vebodhen	1	3	-
40	dhen 15 februarij uthaff Kaldz tijondenn vebodhen	4	2	-
40	dhen 21 februarij uthaff Kaldz tijondenn vebodhen	4	-	-
40	dhenn 27 februarij uthaff Kaldz tijondhenn uthi vebodhen	3	2	-
40	dhen 5 martij uthaff Kaldz och Åhre tijondhen tilsammans	5	-	-
40	dhen 11 martij uthaff Åhre tijondhe uthi vebodhen	4	2	-
40	dhen 15 martij uthaff Åhre och Stamgierdz tijonden uthi vedbodhen	5	-	-
66	d. 20 dito uthaff samma slaggh uthi lill herberge på gålffuet	8	-	-
28	d. 30 dito, uthi underbodhen	3	-	-
54	d. 6 aprilis uthaff Åhre tijondhen	6	-	-
40	d. 27 dito uthaff Kaldz tijonden	4	1	-
50	d. 7 majj uthaff Kaldz tijondenn Och der med sluttitt	5	2	-
761		95	1	-

	1667 åhrs inkomst aff prästbordz spanmählen som bestodh uthi korn, hvaraff är stigit i spannen som föllier.	T:r	Fj.	K:r
40	dhenn 5 <i>octobris</i> Item axfallenn facit	5	3	
55	dhen 11 <i>octobris</i> der inne altför mycken effter rånad	2	1	
20	dhen 14 <i>octobris</i>	1	2	
40	dhen 18 <i>octobris</i>	3	-	
40	dhen 23 <i>octobris</i>	3	2	
40	dhenn 26 <i>octobris</i>	4	-	
40	dhenn 30 <i>octobris</i>	4	-	
28	dhenn 6 <i>novembris</i> Huc usqz[?] 26½ t:r uthi det eena gålffuet	2	2	
40	dhen 13 <i>novemb.</i> uthaff det östra gålffuet	4	1	
40	dhen 18 <i>novemb.</i> uthaff östra gålffuet och gårdz kornet	4	-	
40	dhen 23 <i>decemb.</i> uthaff Mörssills tijonden i söder herberge lagt	4	2	
40	dhen 28 <i>januarij</i> 1668 aff Mörssillz tijonden	5	-	
40	d. martij aff gårdzkornet uthi tuärlåren	4	3	
40	d. 30 martij uthaff gårdzkorne lagt i söderherberget	4	2	
40	d. 10 aprilis uthaff gårdzkornet lagt i söderherberget	4	1	
44	d. 17 aprilis och der medh sluttit, lagt i söderherberget	4	2	
547	Gårdskornet	52	3	
80	Mörssilz tijondenn	9	2	
	Memorial uppå quantumet af huart slagz uthsädhe Anno 1668 uppå Undersåkers Prästbordh Korn 10 Winter- och sommarrogh 1 ¼ t:a Erther 20 k:r Hvete 15 k:r			
		T:r	Fj.	T:r
Skylar 608	1668 åhrs inkomst aff prästbordz spanmählen som bestodh uthi förr antecknadhe skyltaal			
30	dhenn <i>septembris</i> medh axfallen	5	-	1
30	dhenn 7 <i>octobris</i> Halmkornet af öster gålffuet	3	3	1
30	dhenn 13 <i>octobris</i> eller det som på halmåkrarna fådt	4	-	1
30	dhenn 19 <i>octobris</i>	4	-	1
30	dhenn 24 <i>octobris</i>	3	2	1
30	dhenn 29 <i>octobris</i>	3	2	1
30	dhenn 3 <i>novembris</i>	3	1	1
34	dhenn 10 <i>novembris</i> argustan	4	-	1
244	Detta är alt gistat, och ligger i stoore herberget	31	-	8

Skylar		T:r	Fj.	K:r
221	1667 åhrs inkomst aff gieldzens spanmåhl som stiger ...[?] korn, och är uthi huartera kastningen fallit som föllier:			
40	Uthaff Åhre och Stamgiärdz tijondhen <i>alteth</i> och <i>alteth</i>	4	-	-
40	dhenn 29 <i>novembris</i>	4	2	-
40	In decembri uthi min frånvaro till Landztinget	8	-	-
40	d. 8 januarij 1668	4	-	-
40	d. 11 dito	3	-	-
40	d. 16 dito	5	-	-
40	d. 23 dito	3	-	-
40	dhen 1 februarij	3	-	-
40	dhen 6 dito aff Kall sochn	4	-	-
40	dhen 11 dito uthaff Duffues tijonden frussitt	2	2	-
40	d. 15 dito Uthaf Duffues och Brattlandz tijondhen frussitt	3	-	-
40	d. 19 dito uthaff Åhre tijondhen frussitt	3	2	-
40	d. 27 feb. uthaff Mörssilz tijonden och Åcke gårdarna	3	2	-
40	d. 6 martij uthaff Kall tijondhen	3	1	-
40	d. 13 martij uthaff Kaldz tijonden	4	-	-
40	d. 20 martij uthaff Kaldz tijonden	3	1	-
40	d. 24 aprilis uthaff Åhre tijondhen wäster i bygden	2	2	-
		64	-	-
Skylar	Trädetz kornet	T:r	Fj.	K:r
30	d. 16 novemb.	2		1½
30	d. 20 novemb.	2		1
30	d. 25 novemb.	2		1
	Hwete och roghen war inthe til rächnandhes allenast dhe fåå korn axen som ther iblandh funnos. Menn ärtren giordhe L.D.[?] 1½ t:a			

Skylar	1668 åhrs inkomst aff Undersåkers prästebord, och denn spanmåhl der samma städes fallin är	T:r	k:r	Små korn T:r
30	In <i>septembri</i> med axfallen steegh till	5	-	1
150	In <i>octobri</i>	19	-	5
154	In <i>novembri</i>	13	12	5
40	In <i>novembri</i> 1669 fördes till korn bodhen	5	-	2
62	Item in <i>novembri</i>	6	-	1 $\frac{3}{4}$
70	dhenn 6 <i>decembris</i> $4\frac{1}{2}$, item d. 13 dito 5 t:r	8	-	1 $\frac{1}{2}$
36	dhenn 20 <i>decembris</i> som ladhes uthi kornbodhen	4	-	1 fj.
	Transporterat	31	-	
	Summa	91	12	
Skylar Rog 45 Korn 709	1669 åhrs inkomst af Undersåkers prästebordh och den spanmåhl som der sammestädes fallen är:			
754	deen 8 octob. tillijka med axfallen, mältades någorlunda	4		3 fj.
36	dhen 13 octob. af Halmans kornet, lades i kornbodhen att torckas	3	1	3 fj.
40	dhen 20 octob. aff samma slaget, fördes till store herberget	3	3	1 t:a
44	d. 22 octob. ogistadt, fördes till stoor herberget	4	1	1 t:a
34	d. 26 oktob. ogistadt, fördes till stoorherberget	3	1	1 t:a
36	d. 16 novembris fördes på badstugun alt sammans att malas	4	-	1 t:a
36	d. 22 dito trådes kornet aff Stoorhögen gistades straxt	4	2	1 t:a
36	d. 29 dito. trådes kornet fördes till lillherberge. gistades straxt	4	-	1 t:a
30	d. 8 decembris Halmans kornet, lades i stor herberge	2	1	3 fj.
36	d. 20 decemb. Halmans kornet gistades straxt	2	3	12 t:a
	dhen 8 martij ertran 2 t:r			
36	dhen 22 martij aff stuguåkers kornet som lades i stor herb.	5	1	12 fj.
30	dhen 13 martij a:o 1671	4	3	2 fj.
36	dhen 20 dito	5	1	2 fj.
34	dhen 31 martij a:o 1671	5	2	1 fj.
36	dhen 13 aprilis a:o 1671	5	3	1 fj.
70	dhen 27 och 28 aprilis 1671	8	1	7 fj.
		70	3	13 t:r 3 fj.

Skylar	1668 åhrs inkomst aff skafftetijonden medh anteckningh huadh som i spannen stigit är effter huar kastningh	T:r	fj.	k:r
30	dhen 5 decembris aff Åhre tijondhen och någhet aff Mörssill	2	-	1
30	dhen 14 decemb. aff Mörssillz tijondhen uthi stoor herberget	4	-	½
30	dhenn 18 decemb. aff Mörssills tijondhen uthi stoor herberget	5	24	½
50	dhenn 13 jan. 1669 aff Åhre tijondhen	3	-	1
32	dhenn 19 jan. af Bergoms tijondhen ifrå Kall	2	24	1
34	dhenn 23 jan. aff begge sochnernes Kall och Åhres	2	24	1
40	dhen 30 dito aff Kall sochn öster i bygdenn	3	-	1
30	dhenn 6 feb. aff Kall sochn och wäster i bygdenn	2	24	1
34	dhenn 11 feb. aff Åhre tijondhen	2	24	1
30	denn 17 dito aff Åhre tijondhen	2	12	1
30	dhen 23 dito aff Åhre tijondhen	2	24	1
50	dhenn 1 martij aff Åhre tijondhen	3	24	1
40	dhenn 6 martij aff Kall och Åhre i blandh	4	-	1
46	dhenn martij	3	-	1½
44	dhenn martij	3	-	2
46	dhen 30 martij	3	-	1
50	dhen 5 aprilis	3	-	1½
40	dhen 8 aprilis uthaff Undersåkers tijondhen uthi stoorherberget lagt	5	-	½
42	dhen 20 aprilis uthaff Undersåkers tijondhen uthi - '' -	4	2	-
48	dhen 24 aprilis uthaff Undersåkers tijondhen uthi - '' -	5	2	½
32	dhen 28 aprilis uthaff Mörssills tijondenn sädeskornet	4	1	½
30	dhenn 4 majj uthaff Mörssills tijonden till sädeskorn	4	-	-
62	dhenn 3 <i>novembris</i> uthaff Kaldz tiondhen och trädeskornet hemma	7	3	-
1235		82	-	-
	1669 åhrs inkomst aff skafftetijondhen 1235 skylar 5 bandh			
36	Dhen 14 decemb. Undersåker, Hårland, Eggen och Moo	3	-	3
26	dhen 3 januarij 1670	2	-	3
40	dhenn 20 jan. 1670 af Åhre tijonden	3	-	-
30	dhenn 21 jan. aff Mörssills tijondhen	2	2	1
40	dhenn 25 jan. aff Åhre sochne tijonden	3	-	3
40	dhen 3 feb. Undersåkers	4	1	2
30	dhenn 5 feb. Mörssills tijondhen	4	2	2
40	dhen 8 feb. uthi stoor ladhan	3	-	2
40	dhen 21 feb. aff Åhre tijonden	4	-	3
50	dhen 1 martij aff Åhre och Undersåker alth och alhtz	5	-	-
38	dhenn 5 martij af Åhre frussne tijondhe 4 t:r 1 fj:r.	-	-	-
50	dhen 15 mrtij aff Duffed och Forsse tijondhen 3½ t:a frusset	-	-	-
30	dhen 16 dito aff aff österladan och svagt korn	3	-	2
30	dhenn 29 dito aff österladhan togz alt tilhopa	3	-	-
40	dito aff dhenn wästre ladhan och Kall tijondhen	4	-	2
		44	1	6[?]

[166]9 års inkomst aff tijonden					Smått korn		
		T:r	Fj.	K:r	T:r	Fj.	K:r
Transporterat		44	1	-	-	-	-
42	dhenn 8 aprilis aff Ähre tijondenn	4	1	-	-	4	-
30	dhenn 9 aprilis aff Ottsjö tijondhen	1	2	-	-	4	-
30	dhenn 16 aprilis aff Kaldz tijondhen i öster ladhan	3	2	-	-	2	-
40	dhenn 26 aprilis aff Kaldz tijondhen i väster ladhan	4	2	-	-	2	-
26	dhenn 27 aprilis aff Mörssils kornet	4	-	-	-	2	-
28	dhen 7 maj aff Mörssils tijonehen	1	1	-	-	-	-
39	dhenn <i>novembris</i> aff Kaldz tijondhen	3	-	-	-	-	-
Anno 1670 denn 19 <i>septembris</i> bleff all säd infördt, som stegh till skyltahl aff: halmåkrarna 312, trädesåkreren 269 = 581. Item 9 skylar sommarrogh							
20?	dhen 21 <i>septembris</i> tillijka med axfallen, trädheskornet	3				-	-
40	dhen 1 <i>octobris</i> till een mältningh aff trädeskornet	4	2	-	1	-	-
40	dhen 8 <i>octob.</i> uthi denn stoore ladhan aff trädeskornet	4	-	-	1	1	-
34	dito uthi denn östre ladhan	4	-	-	-	3	-
40	dhen 13 <i>octob.</i> äffuen uthaf trädeskornet	4	2	-	-	3	-
32	dhen 15 <i>octob.</i> äffuen aff samma slaghet	2	3	-	-	2	-
40	dhen 8 <i>novemb.</i> uthaff trädeskornet	3	2	-	-	3	-
40	dhen 12 <i>novemb.</i> uthaff samma slagh	3	2	-	-	3	-
44½	dhen 16 dito uthaff det samma slaget	3	3	-	1	-	-
		30	1	-	6	3	
Föllier nu halmkornet							
60	dhenn 22 <i>novemb.</i> uthaff halmen	3	3	-	2	3	
40	dhenn 17 <i>decemb.</i> uthaff halmen	2	3	-		3	
30	dhenn 21 <i>decemb.</i> aff dhet samma, uthi v. bodhen	2	2	-		2	
46	dhenn 3 <i>januarij</i> 1671 aff förra slaget	3	1	-		2	
50	dhenn 15 <i>majj</i>	3	1	-	1	-	
50	dhen 19 <i>majj</i>	2	2	-	1	2	
42	dhen 23 <i>majj</i>	1	3	-	1	2	
		19	3	-	8	2	-

Sommar rogh 6 sneesar 16 k:r

Winter rogh 3 sneesar 12 k:r

	1670 åhrs gårdzaffuell aff Undersåkers prästegårdh, effter som hvar kastningh har giffuit, och uppå föregångne bladh antecknad är, gör uthi een summa: halmkornet 20 t:r trädeskornet 30 t:r > 50 t:r Her effter föllier anteckningh uppå tijonden, huad hon har stigit uthaff heela gjället, uppå detta här samma åhret, nembl. 1140 skyl. eller tijo bandh snesa. Och uthi huar kastning, som her under skal specificeras:	Reent korn			Småkornet		
		T:r	Fj.	K:r	T:r	Fj.	K:r
30	dhenn 5 decemb. af Åhre tijonden	2	-	-	-	-	-
50	dhenn 5 januarij 1671 aff Åhre tijondhen, alt tilhopa	3	3	-	-	-	-
34	dhen 23 januarij aff Kall sochnetijondenn, alt tilhopa	3	-	-	-	-	-
30	dhen 27 januarij aff Åhre tijondhen	1	2	-	1	-	-
36	dhen 1 feb. uthur stoor ladhan aff Kallz tionden	2	1	-	1	2	-
30	dhen 8 feb. uthur samma ladhan aff samma slaget Mörssill	3	-	-	-	3	-
40	dhen 11 feb. uthur gamla ladhan aff Åhre tijondhen	1	2	-	1	1	-
30	dhen 14 feb. uthur stoore ladhan aff Mörssils kornet	3	-	-	-	2	-
70	dhen 15 feb. uthur gamle ladhan aff Åhre tijonden	2	2	-	1	2	-
60	dhen 23 feb. uthur gamle ladhan aff samma slaget	3	-	-	1	2	-
30	dhen 28 feb. uthur stoore ladhan aff Mörssill tijonden	3	-	-	-	2	-
60	dhen 1 martij uthur gamble ladhan Undersåkers tijonden	3	3	-	-	3	-
60	dhen 8 martij uthur gamble ladhan aff samma slagh	2	1	-	1	2	-
50	dhen 17 dito uthur gamble ladhan aff Undersåk.	2	2	-	-	-	-
60	dhenn 23 dito uthur gamble ladhan aff Undersåkers tijonden	3	1	-	-	2	-
57	dhenn 5 aprilis uthur gamble ladhan aff Åhre tijondhen	3	-	-	-	2	-
32	dhenn 7 aprilis uthaff Mörssils tijonden Matz i Åke och Elias \item Myckelgårdh/	2	1	-	1	-	-
58	dhenn 18 aprilis uthaff Kall och Åhre merendeles	3	1	-	1	-	-
76	dhenn 11 majj uthaff Åhre och Kall	3	-	-	2	-	-
		52	-	-	17	-	-

Skylar	1671 åhrs inkomst aff gårdzaffuelen 660 sk.	Reent korn			Små korn		
		T:r	Fj.	K:r	T:r	Fj.	K:r
14	In <i>septembri</i> tillijka med ax dråssan	1	2	-	1	-	-
40	dhen 23 <i>octobris</i> aff trädes kornet wid stappelen	3	-	-	1	2	-
25	d. 26 <i>octobris</i> himmels kornet effter ½ t:a uthsädhe	1	2	-	-	1	-
40	d. 30 <i>octobris</i> aff trädes kornet	3	2	-	1	-	-
16	d. 4 <i>novembris</i> aff samma slaget	1	2	-	-	2	-
56	dhen 6 <i>novembris</i> aff	3	1	-	2	-	-
40	dhen 10 dito	2	2	-	1	2	-
66	dhen 16 dito	3	-	-	2	2	-
40	d. 22 <i>novembris</i>	3	-	-	1	2	-
36	d. 23 dito uthi gamble ladhan	3	-	-	1	-	-
9	d. 25 uthaff ny reestan östan badstugun	1	-	-	-	-	-
36	d. 27 <i>novembris</i> uthi denn stoore ladhan	1	2	-	1	-	-
40	d. 6 <i>decembris</i> uthi dhen stoore ladhan	3	2	-	1	2	-
46	d. 14 <i>decembris</i> uthi denn stoore ladhan	4	2	-	1	2	-
32	d. 20 <i>decembris</i> uthi denn samma stoore ladhan	-	-	-	-	-	-
40	d. 3 <i>januarij</i> 1672 aff trädes kornet	3	2	-	1	2	-
40	d. 13 <i>januarij</i> aff trädes kronet	3	2	-	1	2	-
40	d. 16 <i>januarij</i> aff trädhes kornet	4	-	-	1	-	-
26	d. 22 <i>januarij</i> aff samma slaget	2	-	-	-	3	-
684	Tillförståendes Hårstad och Suenstad 10:den medh. Facit	49	1	-	21	2	-
	1672 åhrs inkomst aff gårdzaffuelen träes korn 278 ...[?] Swenstad tijonden						
35	Dhen 16 <i>septembris</i> tillijka med axfallen	2	-	-	3	-	-
50	d. 24 <i>octobris</i> aff hallmanskornet	2	2	-	2	-	-
56	d. 6 <i>novembris</i> aff halmåkren	3	1	-	1	2	-
50	dito uthi gamble ladhan der ibland Hårsta tijonden	2	1	-	2	1	-
38	dhen 14:de dito item aff hallman	2	1	-	2	3	-

Skylar	1671 åhrs inkompt aff skafftetijonden	Reent korn			Små korn		
		T:r	Fj.	K:r	T:r	Fj.	K:r
40	dhenn 7 decembris aff Undersåkers tienden	1	2	-	2	2	-
18	dhen 16 decembris Simons tijondhe i Upland och Mörssil	1	3	-	-	2	-
40	dhen 18 dito aff Undersåkers tijondhen	2	-	-	2	-	-
44	dhen 8 januarij 1672 aff Undersåkers tijondhe	2	-	-	1	2	-
46	dhen 16 januarij aff Undersåkers tijondhen	2	-	-	1	2	-
46	dhen 23 januarij aff Åhre tijondhen	2	3	-	1	1	-
42	dhen 27 januarij aff Mörssils tijondhen	3	1	-	1	2	-
44	dhen 31 januarij aff Åhre tijondhen, ifrå Hanbre etc.	3	2	-	1	2	-
40	dehn 1 feb. aff Mörssils tiondhenn	3	2	-	1	2	-
60	dhenn 7 feb. aff Åhre och Kall tillsammans	3	-	-	1	3	-
50	dhenn 13 feb. aff Kall tijondhen uthi öster ladhan	3	2	-	1	-	-
36	dhenn 25 dito aff Mörssils tijondhen	4	-	-	1	1	-
50	dhenn 17 dito aff Kall tijondhen	2	2	-	1	2	-
50	dhen 23 dito aff Åhre tijondhen	3	-	-	1	2	-
60	dhen 27 dito aff Kall tijondhen	3	2	-	1	2	-
44	dhenn 28 dito aff Åhre tijondhen	2	2	-	1	3	-
54	dhenn 7 martij aff Kall forhne tijondhen	4	-	-	1	2	-
10	rogh dito aff heela gjället	-	3	-	-	-	-
32	dhen 20 martij aff Kall tijondhenn	1	3	-	1	-	-
56	d. 28 martij aff Åhre tijondhen	3	3	-	1	2	-
54	d. 15 aprilis aff Åhre tijondhen och Kall tillsammans	4	-	-	1	-	-
926							
		58	2		29		

1672 åhrs inkomst aff gårdzaffuelen och halmingzkornet
 sampt det som bredhe vid smått sådt är in summa 271.
 Dito, Hårstad tijondhen 12.

A. 1672. Prästegårdz affwell / [bortskuren text]. \ aff \ Halmåkrren stapp. flata. 260 / 549.

	Trädeskorntet tröskas och kastas	Rent			Lättkorn		
		T:r	Fj.	K:r	T:r	Fj.	K:r
35	d. 16 septembris medh axfallen	2	-	-	3	-	-
10½ snees	vinterrogh dhen 13 <i>novembris</i> frussen	1	-	-	-	-	-
48 snesar	d. 28 <i>novembris</i> stuguåkern	6	-	-	1	2	-
42 snesar	d. 9 decemb. af stuguåkeren	6	1	-	1	2	-
65 sneesar	d. 18 decemb. aff grindåkerend.	6	2	-	1	2	-
63 snesar	d. 3 januarij 1673 aff grindåkeren	4	1	-	1	[?]	-
50 snesar	d. 14 aprilis aff stuguåkrene	8	-	-	1	2	-
		34			7		
A:o 1672	Aff Undersåker sochn						
54 snesar	d. 9 januarij 1673	2	-	-	3	-	-
52 snesar	d. 28 jan	2	-	-	3	2	-
50 snesar	d. 19 februarij	4	-	-	2	2	-
46 sneesar	d. 3 <i>septembris</i> 1673	2	3	-	2	-	-
37½ sneesar	d. 10 <i>septembris</i> 1673	2	1	-	2	-	-
		13			13		
A:o 1672	Aff Åhre sochn						
60 snesar	d. 8 martij	-	-	-	5	-	
54 snesar	d. 20 martij	-	-	-	4	-	
66 snesar	d. 7 aprilis	2	-	-	3	2	
70 snesar	d. 22 aprilis	2	-	-	3	-	
60 snesar	dhen 9 majj	-	3	-	3	-	
		4	3	-	18	2	
A:o 1673	Hallmåkrarna / Stuguåkeren 148 \						
	\ Grin åkeren 85 / 233 \						
	Hamplandhe 16, östan badstun 10,		263				
	uthi kåhlhagan 4. Facit 30. /	4		-	-	-	
52	d. 5 <i>novembris</i>	4	-	-	1	2	
65	d. 1 <i>decembris</i>	6	2	-	2	-	
60	d. 22 januarij 1674	6	-	-	1	-	
96	d. 6 februarij 1674		1	-	1	2	
			2				
273		21	1		6		

A:o 1672	Halmingz korn tröskatt och kastatt effter				Lättkorn		
50	dh. 24 octobris	2	2	-	2	-	-
106 sneesar	dhenn 5 och 6 novembris	5	3	-	4	-	-
38 sneesar	dhenn 14 novemb.	2	1	-	2	3	-
40 snesar	dhenn 20 novemb.	3	-	-	1	2	-
36 sneesar	dhenn 10 decembris	3	-	-	1	-	-
17 sneesar	dhenn 4 sept. 1673	2	2	-	-	3	-
		20			12		
1672	Aff Mörssill sochn						
40 skyl	d. 12 jan. 1673	5	-	-	1	-	-
82 skyl	d. 23 jan.	5	1	-	1	-	-
24 skyl	d. 19 martij	3	-	-	-	-	-
		13	1		2		
1672	Aff Kall sochn						
40 snesar	d. 5 februarij	2	1	-	3	-	-
42 snesar	d. 18 februarij	2	-	-	4	-	-
74 snesar	d. 16 maj	2	-	-	3	-	-
32 snesar	d. 16 septembris 1673	-	-	-	-	-	-
A:o 1673	Trädesåkeren söder i högarna 306 Item rogh 10 Summa summarum 579						
56	dhen 7 novembris	4	2	-	2	2	-
60	d. 20 novembris	4	-	-	2	-	-
50	d. 28 novembris	5	2	-	1	2	-
50	d. 5 decembris	5	1	-	2	-	-
60	d. 18 decembris	4	3	-	1	2	-
52	d. 8 januarij 1674	5	1	-	2	-	-
328		29	1		11	2	

Undersåkers sochn 1673.		Stoor-kornet			Små-kornet		
80	dhen 9 januarij 1674. Doch der ibland något aff Åhre	4	1	-	1	2	-
55	d. 23 martij	3	1	-	1	-	-
14½	dhenn 7 aprilis	-	-	-	1	-	-
		7	2	-	3	2	
68	dhen 11 decemb. a:o 1664[!] i Reestadh	1	1		2		
skylar	Kall sochns skafftetijondh 1673.						
70	d. 21 januarij 1674	4	1	-	1		-
106	dhen 29 januarij	4	-	-	1	2	-
104	och 4 bandh dhenn 9 majj 1674	3	-	-	4	2	-
		11	1	-	7	-	-
	Trädes åkerens frucht i Undersåkers prästegårdh a:o 1674 som inbergadhes d. 5 octobris först och tröskades effter handen till d. 16:de då som man lätt kasta förste gången ut seq.[?]						
41	d. 16 octobris	-	-	-	3	-	
54	d. 3 novembris	2	2	-	2	-	
60	d. 9 novembris	2	1	-	2	-	
60	d. 12 dito	2	-	-	2	-	
39	d. 18 novembris och 15 skylar meth 5 b. Suenstadh	1	-	-	3	-	
40	d. 24 novembris och 20 skaft hallmans kornet	1	-	-	2	2	
16	d. 14 decem. Item aff Undersåkerz och Åhres tijonden						65
55	d. 9[?] januarij a:o 1675	1	2	-	?	3	
	Undersåkers sochn						
65	dhenn 14 decemb. item 16 sk. aff gåhrdz afflen	1		-	2	2	
10	d. 5 jan. 1675 länsmans tijonden	-	2	-	-	1	
25	d. 11 jan	-	-	-	-	-	
70	d. 3 majj, och 40 ifrån Kall	-	-	-	3	2	
	Kall sochn tijondhe						
64	d. 27 jan 1675	2	1	-	3		
48	d. 11 jan.						
40	d. 3 majj						

		Stoor-kornet			Små-kornet		
Åhre sochn 1673							
100	d. 13 februarij	4	-	-	1	2	-
90	d. 23 februarij	3	-	-	1	2	-
60	dhen 11 martij och 28 aff Undersåker	3	1	-	2	-	-
66	dhen 7 aprilis	2	-	-	2	-	-
43	dhen 27 dito	1	2	-	1	-	-
		13	2	-	8	-	-
Mörsill sochn 1673							
70	dhenn 13 martij	4	2	-	2	-	-
54	dhenn 1 aprilis	3	-	-	1	2	-
24	och 7 band d. 13 aprilis	1	2	-	1	-	-
		9	-	-	4	2	-
Wäggeranden uthaff Item lättkorn Undersåker 7½ 3½ Åhre 13½ 8 Kall 11¼ 7 Mörsill 9 4½ 41¼ 23							
Halmåkerens frucht a:o 1674, som skars ifrån dhenn 20 aug. till d. 29 och bergades dhenn 18 och 19 septembris, sedhan tröskades som föllier							
50	dhen 2 decembris, derer af äre fallne	3	3		2	1	
50	dhen 16 decembris der aff falne äre	4	-	-	2	-	-
54	dhen 30 decemb.	3	-	-	2	2	-
40	dhen 23 aprilis a:o 1675	4	2	-	1	2	-
34	dhen 30 aprilis 1675	4	-	-	1	-	-
30	dh. 3 maj af Kallz kyrckebord	2	2	-	-	2	-
Mörssilz sochn							
50	d. 8 februarij 1675	2	3	-	1	1	-
66	d. 22 feb.	2	2	-	2	2	-
Åhre sochn							
17	25, 17, 48. d. 11 jan 1675	1	-	-	2	-	-
100	dhenn 19 januarij	-	-	-	3	-	-
200	dhenn 15 aprilis aff Undersåk. tillsammans	-	-	-	6	-	-

Gårdzaffwelen aff spanmåhl a:o 1675. Der aff tröskatt som föllier:		Framkastadt			Småkorn		
310 skylar	Halmingzkornet aff flatan	T:r	Fj.	K:r	T:r	Fj.	K:r
24	In <i>octobris</i> principio kastade Joen och fick	1	-	-	-	2	-
60	d. 21 <i>octobris</i>	2	1	-	2	-	-
50	dito	2	2	-	2	1	-
60	d. 2 novemb. i wäster ladan	2	-	-	2	2	-
50	d. 5 dito i öster ladhan	2	-	-	1	2	-
40	d. 12 <i>novembris</i> i wäster ladan	1	-	-	1	2	-
86	d. 18 <i>novembris</i> i wäster ladan	2	2	-	2	2	-
		13	1	-	12	3	-
220 skylar	Trädes åkrarna						
30	d. 15 <i>novembris</i> aff wästeråkers kronet	1	2	-	1	-	-
35	d. 21 <i>novembris</i> aff wästeråk. kornet	1	3	-	1	2	-
40	d. 29 dito aff stuguåkers kornet	4	2	-	1	1	-
54	d. 17 aprilis 1676 aff samma slagh	4	-	-	2	2	-
42	d. 6 majj aff samma slagh	4	1	-	1	-	-
14 sneesar 16 sneesar	Ifrå Nylandh leffuereratt korn effter d. 20 <i>decembris</i> a:o 1675, huar effter bleffue d. 12 febr. a:o 1676, huar effter blefue	-	2	4	-	1	-
		-	2	4	-	1	-
	1676 Stuguåkeren som war halman gaff 101 Stoorhögen som war trädhe gaff 290 axfallen och några skylar af stoorhöghen hampelandet 6 wästergrinn åkeren..... 45 442	1	2	-	-	1	-
		1	-	-	-	-	6
48 snesar	á 10 band aff stoorhögen d. 20 och 21 <i>octobris</i>	9	2	-	1	2	-
40 snesar	á 10 band aff samma slagh dhen 28 <i>octobris</i>	6	-	-	1	2	-
32 snesar	á 10 band aff stoorhögen dhen 3 <i>novembris</i>	4	2	-	1	-	-
30 snesar	á 10 bandh aff stoorhögen dhen 10 <i>novembris</i>	4	-	-	1	-	-
40 snesar	á 10 band aff samma slagh dhen 13 <i>novembris</i>	4	-	-	1	2	-
66 snesar	á 10 bandh aff förb:de slagh d. 20 <i>novembris</i>	10	-	-	2	1	-
32 snesar	á 10 bandh aff grinn åkern d. 24 <i>novembris</i> lill herb.	4	-	-	1	-	-
20 snesar	á 10 bandh aff samma slaget d. 28 <i>novembris</i> lill herb.	2	1	-	-	2	-
38 snesar	á 10 bandh aff stoorhögh d. 4 <i>decembris</i> lill herb.	5	2	-	1	-	-
346		52	1	-	11	2	6
12 snesar	Ifrån Niels Persson i Hårland dhen 7 feb.	1	2	-	-	2	-
8 snesar	Ifrån Jöns i Reestadh	1	-	-	-	1	-
6 sneesar	Ifrån Pär i Krook	-	2	-	-	1	-

		Skaftetijonden aff pastoratet a:o 1675 Der af tröskatt som föllier:			Småkorn		
		Frankastadt			Småkorn		
		T:	Fj	K:	T:	Fj.	K:r
Undersåker och Kall							
14	Ifrån Hårlandz gårdarna	1	-	-	-	2	-
80	dhen 23 feb	2	1	-	2	1	-
70	dhenn 2 martij aff Kaldz bäste tijonden	3	2	-	2	-	-
44	dhenn 8 dito aff Kaldz kyrcheslättn	1	2	-	1	1	-
	dito Hårstad och Suenstad tionden	1	-	-	1	-	-
Ähre sochn							
124	d. 12 jan. 1676 Undersåkers iblandh	2	-	-	3	-	-
120	d. 17 jan. 1676 - ” -	2	2	-	2	2	-
70	d. 31 jan. 1676	2	-	-	2	2	-
97	d. 10 febru. 1676	2	3	-	2	2	-
Mörssill sochn							
50	dhen 16 martij	3	3	-	2	2	-
40	dhen 21 martij myckith swagh	2	-	-	2	-	-
56	dhen 6 aprilis aff bettere slagett	4	2	-	3	-	-
Anno 1676 fallit aff lottols frö							
2 snesar	i Reestadh dhen 28 octobris	2	-	-	-	1	
36 snesar	- ” - 16 decembris	2	2	-	-	1	
8 snesar	- ” - 12 feb. 1677	1	-	-	-	1	
11 snesar	d. 18 feb. 1677 Niels Bertilsson i Håhrland	1	2	-	-	1	
Undersåker sochn deraf tröskatt							
21½ snes.	d. 18 och 19 septembris ifrå Suenstad och Hårstadh	4	-	4	-	2	-
42	snees à 10 b. d. 1 decembris	3	3	-	1	2	-
Ifrå Kall							
84	dhen 4 jan 1676	9	2	-	1	2	-
38	dhen 10 janu.	4	2	-	1	-	-
41	dhen 17 jan.	3	2	-	2	1	-
43½	dhen 6 februarij. Hiärpen och flere	3	1	-	3	-	-
46	dhen 26 martij athskilligt	2	-	-	3	2	-
Aff lottefrö hoos efftersk:ne, nembl.							
1. Nils Bertilsson i Håhrland 3 t:r der effter äre bleffne ...[?] snesar och korn tillförståendes aff halffua deelen.							
2. Niels Pärsson ibidem, 1 t:a. Der effter bleffue 24 sneesar och korn tillförståendes aff halffua deelen		1	2	-	-	2	-
3. Jöns Erichsson i Reestad, 2½ t:a Der effter bleffue på min deel		5	2	-	-	3	-

Jemptelandz militie stat inrättat a:o 1670.

1 compagnie ryttare.

	Sölf:r mynt
1. Een ryttmästare	320 d:r
2. Een leutenant	180 d:r
3. Een cornett	180 d:r
4. Trenne corporaler à 80	240 d:r
5. Furijrh	70 d:r
6. Münsterschrifware	60 d:r
7. Trumpetare	100 d:r
8. Een prophoss	35 d:r
9. Een hoffsmeth	35 d:r
10. 100 gemeene rytt. à 30 d:r	3000 d:r
Summa: 4.220 d:r sölf:r mynt	

1 regemente till foth.

1. 8 Capiteiner à 200 d:r	1600 d:r	
2. 8 Leutenanter à 110 d:r	880 d:r	
3. 8 Fendriker à 110 d:r	880 d:r	
4. 8 Fältwäbler à 50 d:r	400 d:r	
5. 8 Scherzeanter à 50 d:r	400 d:r	
6. 8 Munsterschiffare à 30 d:r	240 d:r	
7. 8 Föhrarer à 30 d:r	240 d:r	
8. 8 Förrijarer à 30 d:r	240 d:r	
9. 8 Rustmästare à 30 d:r	240 d:r	
10. 48 corporaler à 22 d:r	1056 d:r	
11. 24 Trumbslagare à 22 d:r	528 d:r	
12. 1000 gemeene soldater à <u>15 d:r</u>	<u>1500 d:r</u>	[Skall vara: 15000!]

Summa 21 704.

Regementz staben

Een öffuerste	1500 d:r
Een offuersteleutenant	750 d:r
Een major	400 d:r
Een regementz quartermästare	200 d:r
Een regementz präst	100 d:r
Tuå gemeene präster à 50	100 d:r
Een regementz schriffuare	100 d:r
Een regementz bardber	80 d:r
Trenne gesäller à 50 d:r	150 d:r
Een regementz prophoss	50 d:r
Tre gemeene prophoss à 20	<u>60 d:r</u>
Summa	3490 d:r sölf:r mynt

Summa summarum öffuer heele militie staten, \till löhn/ bådhe aff rytterij och footfolcket belöper sikh till 29.414 d:r.

Men landzens ränta effter alla affkortningar stiger allenast till 28.778

Fattas altså 636

S:ma d:r 29.414 sölf:r m.

Specification uppå officerare af alla otta
compnier A:o 1673.

1.

Öfwerste och capitein welb. Anders Plantingh
Capitein leutenant Abraham Påffuenhielm
Fendrick Pether Ribbing
Fältwäbell Lars Hindersson *i Halsta [med annan hand]*
Schergiant Swen Harallsson
Munsterskriffuare Johan Lankusk
Förare Erich Johansson Planting
Förrijdare Frantz Hindrich Preutz
Rustmästare Anders Gabrielsson
Corporaler sex. Trumslagare och pipare tre.

2.

Öfuerstleut:tt welb. Lars Axell Mörner
Leutenamppt Magnus Brämmer
Fendrich Lorentz Stultenhielm
Fältwäbell Claudius Enegreen
Chargiant Erich Joensson Buure
Munsterschrif:r Johan Lankusch
Förare Isaak Andersson Lvndh
Förrijdare Anders Curi
Rustmästare Oluff Bengtzson
Corporaler sex.
Trumslagare och pipare tre.

3.

Major och capitein welb. Pether Sabbell
 Leutenampt Carl Gustaff Scharilier
 Fendrich Jonas Bacchæus
 Fältwäbel Joen Clemmetzsonn
 Chargiant Påffuell Tysk
 Munsterschriffuare Pähr Böriessonn
 Förare Joen Skalck
 Förrijdhare Hendrich Bly
 Rustmästare Nicclas Dittmar
 Corporaler sex
 Trumslagare och pijpare tre
 Gemeene - - - -

4.

Capitein Lars Danielsson
 Leutenampt Johan Larsson Randt
 Fendrich Jochim Dade
 Fältwäbell Erich Erichzsonn
 Chargiant Johan Christopherssonn
 Munstershrif:r Daniel Larsson
 Förare Niels Johansson
 Förrijdhare Tage Månsson
 Rustmästare Oluff Oluffzson Storm
 Corporaler sex
 Trumslagare och pipare tre
 Gemeene - - - -

5.

Capitein Lorentz Vestringh
 Leutenampt Gustaff Planting
 Fendrich Michael Plantingh
 Fältwäbell Oluff Nielssonn Rosswildh
 Chargiant Niels Oluffson Hårdh
 Munsterschrif:r Johan Johanssonn
 Förare Petter Pettersson Mager
 Förrijdare Johan Boy
 Rustmästare Ingewald Anderssonn
 Corporaler sex
 Trumslagare och pijpare tre
 Gemeene - - - -

6.

Capitein welb. Carl Rutenkrantz
 Leutenampt Niels Nielssonn Grijpman
 Fendrich Christopher Mårtenssonn
 Fältwäbell Wilhelm Jacobzsonn
 Chargiant Wallentijn Oloffzsonn
 Munsterschrif:r Pähr Böriessonn
 Förare Otto Oluffzsonn
 Förrijdare Joen Oluffzsonn
 Rustmästare Carl Nielsson
 Corporaler sex
 Trumslagare och pijpare tre
 Gemeene - - - -

7.

Capitein Gosvin Anrep
 Leutenampt Jochim Ellertt Otto
 Fendrich Petter Wätterström
 Fältwäbell Boe Larssonn Ållengreen
 Chargiant Michell Larssonn
 Munsterschrif:r Petter Alander
 Förare Isaak Hwijtkopp
 Förrijdhare Petter Kruuskopp
 Rustmästare Petter Drakenstierna
 Corporaler sex
 Trumslagare och pijpare tre
 Gemeene - - - -

8.

Capitein Mårten Reuter
 Leutenampt Gerhard Lillienkrantz
 Fendrich Claas Prytz
 Fältwäbell Erich Andersson Lille
 Chargiant Åke Oluffzsonn
 Munsterschrif:r Daniel Larsson Sidenius
 Förare Anders Andersson Lille
 Förrijdare . . . . .
 Rustmästare . . . . .
 Corporaler sex.
 Trumslagare och pijpare tre
 Gemeene - - - -

[Sidorna 275 – 276 saknar text.]

Kongl. Maj:ts

Förordningh om Myntet, på hvad slagh alle contracter fattas och slutas skole, sedhan huru thet ene emot dhet andra gälla måste, med hwad meera der aff herrörer. 1664 den 4 majj.

- I. Ingen, ehoo den och är, skal understå och fördrista sigh, här effter, att sluta eller fatta någon handell och contract, det wari sigh med wexlar, eller annan köpenskap, af hwad namn det och wara må, på annat mynt än ducater, rijkzdaler och silf:r-mynt, eller någhon ducat, riksdaler, och annan silf:rmynt högre uthgiffua, eller emoot tagha, änn den här blifwer förklarad. Gör någon här emoot, och warder ther til nu eller framdeles öfwerwunnen, så skal den samma, icke allenast haffua den summan, hwar öffuer accorderat är, förbrutit, uthan och fyra gånger så myckit, till oss och cronan förwerkat, hwar aff oppenbahraren eller anklagaren, fast wore thet eenthere parthen aff contrahenterne skal niutha halffparten.

- II. På thet allment wetterligit wara må, huru thet eena myntet emoot thet andra skal gälla, så och huru högt det giffuas och tagas måste; så skal een rätt och wichtigh ducat lösas och anammas för etthundrade öre sölffuermynt eller tuhundradhe femtijo öre kopparmynt. Een rijkz d: den effter rijkzens scrot och korn, så och wår mynteordningh rätt och wichtigh är, för femtijotwå öre silffwermynt, eller etthundradhe trettijo öre kopp:m. Men een korsdaler, och des wederlijke uthi werdet, för

femti öre silfwermynt, eller etthundra tiugu fem öre kopparmynt. Een svensk silffuerdaler trettio öre silfwermynt, eller ottio öre kopparmynt, een halff silffuerdaler, för sexton öre silffuermynt, eller och fyra öre kopparmynt. Och een mark silffuermynt, för otta öre silffuermynt, eller tiugu öre kopparmynt.

Hwad eliest för detta giorde contracter, slut och köpenska-
per anbelangar, som på kopparmynt kunne accorderade och
fattadhe wara, så betales the, anten med kopparmynt, du-
cater, rijkzd:r eller silf:rmynt, effter här specificerade wärde,
men haffuer någhon försträcht guldh, specie r.d:r, eller annat
silffuermynt, och tagit obligation uppå kopparmynt,
så skal han icke deste mindre, effter han haffuer sådant
emot för detta uthgångne Kongl. befallningar och man-
dater giort, och niuter sitt interesse, för berörde penningars
uthlegningh, wara obligerat, att tagha sådant slagz mynt igen
uthi betalningh, som han befinnes uthgiffuit hafwa. I
synnerheet, skal her med banken wara tillåtit att göra thet
samma, när någhon, genom sådane speciers insättiande, haf:r
sökt och fått avance uthi kopparmynt. Då berörde banco
skal bestå een sådan interesse à sex pro cento, så lenge han
haffuer penningarna nuttit, och sedan må betala med specie
guldh, rijkzdaler, eller annat slaggh, som insatt är, och detta
alt med wilkor, att offuantalde insatte penningar icke
äre i medlertidh wordne affskreffne, och in på andre trans-
porterade, då saken måste der widh bewändha, äffuen som
när contracterne eller obligationerne eliest, det wari sikh

III.

uthi banchen, eller annorstädes, och aff hwem thet hälst wara må uthom desse företalde hendelser äre fattadhe på någon wiss mynte sort, då fullgöres med thet mynteslagh, som accordet eller obligation lyder uppå, hwar effter dhe och för rätta, och widh domstolerne gillas och erkännas skole.

IV. Woro och någhon, som uthaff een eller annan händelse, hadhe fremmande eller obekant mynt, eller eliest guld och silfwer hand emellan, och icke kunde dhet i köpenskap, eller andre tilfällen utgiffua, och quitt warda, så kan densamma, dhet, på vårt mynt, låtha inlefwera, hwadan han då haf:r gådt och gängse mynt igen att undfå och bekomma, efftersom hans leffuereringh haffuer warit godh funnen, och pröffuat i scrot och korn.

V. NB.

VI. Der hoos skal ingen, hwarken våre tull-inspectorer, befallningz män, eller andre våre betiänte, som med opbördor haffua till att göra, anthen i städerne eller på landet, haffua tilståndh och twinga allmogen till att uthgöra ducater, rijkzd:r eller annat specie silffuermynt, uthi dheras uthlagor, uthan benöija sikh medh thet mynt, som be:te allmoge kan åstad komma, allenast thet är gängse och oförfalskat, anammades thet, effter thet wärdhe, som nu är wordit specificerat. Hwilket våre trogne mäns och undersåthares af ridderskapetz och adelens fougdar och tienare, iemwel skole ställa sikh till rättelse. Blifwer någhon beträdder eller öfwer-tygader, haffua bruttit här emoot, och någhon förfångat, så skal han straffas, med the böther, som i denne stadgas förste puncht äre förordnadhe.

VII. Men hwad store siötullen anlangar, så wele wij oss, öfwer det mynt, som der upbäras skal, annorstädes förklara.

Wij biudhe och befalle för
den skuldh, etc.

Kongl. placat och uthgångne mandat aff d. 6 aprilis 1664.
 Angående hwars mans frijheet, att låtha mynta åth sigh
 uppå cronones myntehuus i Stockholm

Wij Carl med Gudz nådhe Sweriges, Göthes och Wendes Konung etc.
 Giöre wetterligit, att efterdy wij förspörie, huru såsom iempte andre
 beswär och olägenheeter, hwilke någre samfälte åhrs krijgh, och andre
 tilstötandhe händelser hafwe förorsakat, och denne, år, der wid påfölgt
 det guldh, och silfwer mynt, uthi sådan myckenheet och summa är
 kommin uthur rikket, och worden consumerat, at där på omsijder ingen ringa
 brist och affsaaknad t röres och förnimmes, ehuru der emoot ett och an-
 natt medell, efter handen, är försökt wordet, hwarföre och allden-
 stundh, sådant, om icke någhon rätt bort där på författas, och giff-
 wes widh handen, i lengden kan tilfoga fäderneslandet och våre trogne
 undersåthare, een merckeligh skadha, uthi åthskillige måttor. Så hafwa wij
 warit förorsakadhe, med vårt elskelige rijksrådzes rådhe, tagha denne saken
 uthi itt moget betänckandhe, och bredhewidh andre tiänlige medell, der
 emoot, funnit godt, genom itt offentligit placat, een och annan som me-
 dell och uthwägar der till hafwa kan, förmå och styrckia, att guld
 och silfwer, thet wari sigh nytt och oarbetat, eller gammalt, arbetat
 och brukat, låtha anskaffa, förmynta och till redha penningar upslå,
 gifwandes dem, som detta anbudhet behagar och anstår, dhe welkor
 och fördeelar, att sådant, med god nytta och winst, skee kan; Alt
 derfor stadge och förordne wij här med, och i detta öpne breffz
 krafft, at ehwem som will guld eller silf:r ifrån fremmande
 och uthrijkes orther inbeställa, den wari sigh indlänsk eller frem-
 mande, skal thet uthan någhon tull och gravation, må införa och
 leffuerera på vårt myntehuus, så och där tilstädjas, deth låtha
 till guldh och sölf:rmynt förslåes, iemwål icke wara förplich-
 tadh, therföre till oss och cronan någhon slägeskatt affgiffua, u-
 than allenast, att myntaren, mot een skäligh arbetzlöhn och
 affbrennings kostnad, warder förnögder, öffuer hwilke begge
 medh mehre, som dertill kan tiäna, een wiss och moderat
 förordningh och taxa skall formeras, och uthi myntehuset

finnas widh handen, dem til rättelse och information, som i sådane fall, den kunne behöffua. Är och någon som här inne i landet kan haffua guld eller silffuer det wari arbetat eller oarbetat, och will thet låtha förmynta, så skal och den *samma* niutha *samma* condition på myntet, och ingen slägeskatt gifwa. Effter som myntemästarne och skole wara skyldige, hwar och een, som guld och silfwer låter förmynta straxt och uthan uphåld, geensago eller inwendningh, tilstella sijna penningar, så snart arbetet är förrettat och fulbordat. Wij biudhe och befalle för denskuld alle them, som detta kan angå, och för vår skuld wele och skole göra och låtha, att the rätte sigh här effter, och görligen hwar och een här widh handhaffue, som detta placat rätteligen brukar och tagher i acht. Till yttermehra wisso, hafwa wij detta, medh vårt Konglige secret; så och vår högtähradhe elskelighe käre fru Moders, sampt dhe andre våre och vårt rikkes respective förmyndares och regeringz underskrifft, bekräfta låtit. Datum Stockholm dhen 6 april 1664.

Hedewig Eleonora

(L. S.)

Pähr Brahe, Greffue till
Wisingzburg. S. R. drotzet

Gustaff Baner i Rijkz-
marschens ställe

Carl Gustaff Wrangell
S. R. ammiral

Magnus Gabriel de la Gardie,
S. R. cantzler

Gustavus Bondhe, Sweriges
Rijkkes skattmästare.

Förteckningh uppå the tijo skillingars leffuereringh, som bewilliadhe woro aff hwart mantaal uppå prostetinget d. 2 julij 1663, uthi Undersåker, till een hästes upköpandhe huarmed han sigh uthi 8 åhrs tijdh skal benöija, innan hästen igen förnyes.

Uthaff Undersåker sochn			
Pär i Hallen d. 24 aug. för 8 mantal och 9 skil. för mantalet	-	3	2
Niels Pärsson i Hårlandh	1	2	16
Aff Mörssill för 12 mantahl	1	1	-
Aff Åhre sochn är leffuerert genom			
Oluff Joensonn i Fosse	1	-	4
Pedher Jönsson i Tångböhle	-	3	18
Niels Cnutzson i Mörwijken	-	3	18
Joen Pedherssonn i Swedie	1	-	4
Uthaf Kall sochn			
Gunnar i Konääs	1	-	4
Anders Joensonn	1	-	4
Tyrris i Sällswedh	-	3	18
Summa summarum	10	2	16

Mantalen uthi Underså-	Undersåker	27
kers pastorat, och serdeles	Åhre	40
uthi hwar sochn äre såsom	Kall	31
her iempte specificeras	Mörssil	<u>12</u>
		110.

A:o 1663 dhenn 20 *octobris* uthloffuadhes uppå een allmän sochne-
stemma 6 shil. aff mantalet till booförningz hielp för mig, och bleff
effterkommit såsom föllier:

1. Aff Mörssill sochn genom Joen Ottesson i Uplandh för elloffua mantahl H:r Matz gossarna restera.	-	2	18
2. Aff Undersåkers sochn haf:r Swen i Moo lefuerert för fyra mantahl nembl. för Esten i Edzåhsen \	-	1	-
Joen i Oloffsson ibidem \			
Joen i Ottsjö /			
Joen i Moo /			
3. Aff Ähre sochn. Gerffuad i Lien	-	-	6
4. Aff Kall sochn.	-	-	-

Copia

Hälssan med Gudh allsmektig.

Såssom h:r capiten ehreborne och manhafftig
Samuel Nielsson Hielte är nu sinnat för-
medelst sin medgifne instruition och fullmact
af ~~hans excell:s högwählborne h:r baronen~~
~~och gouverneuren att hålla wapensyn i denna~~

[Texten skriven av annan hand och helt överkorsad.]

A:o 1665 dhen 9 novemb. loffuades itt dagz arbethe aff huar man till skiffthesagans uprettandhe emillan Prästegården och Hårstad, med the förordh, att wederböranderna skulle hålla arbetz folkets kost.

Om sijdher äre dhe betänchte uppå een wiss penningh för samma dagz arbethe, nembl. 8 shil. på man.
Och är der uppå til mig lefuererat som föllier.

1. Aff Kall sochn dhen 11 aug. 1666 Oluff Jacobzson i Böhle för 9 rökar Simon Joensson i Rödh för 9 rökar Jöns Nielsson i Moo för 9 rökar Till förståndhes att tolffmännen hafwa quitterat sin skyldighet uthi theras omaak uppå prostetinget att comparera till skillnad om haga märcken.	-	3	-
2. Aff Åhre sochn d. <i>septembris</i> Lars Pedhersson i Stad för 12 rökar Matz i Berghe för 9 rökar Oluff i Wijk för 6 rökar	1	-	-
3. Aff Undersåkers sochn 1666 d. [<i>lucka</i>] denn 22 decemb. Niels Bertilsson uthi Hårlandh för 14 rökar denn 19 maj 1667. Bengt i Moo för 8 rökar	1	-	16
4. Aff Mörssill sochn, dhen 2 julij 1667 genom Bengt i Eggen	-	2	16
		3	8

7 - 16

[*Saknar text.*]

Dieknepenningarnas upbördh aff Undersåkers pastorat.

1663			r.d:r	ortt	sk.
	1.	Uthaff Undersåkers sochn igenom rotmästarena Joen i Edzåhsen för 17 rökar Carl i Swenstadh för 9 rökar	- -	2 1	20 12
	2.	Uthaff Åhre sochn igenom rootmäst. Elias i Berge för 10 rökar Hemmingh i Totten för 9 rökar Joen Pedherssonn i Swedie 12 rök. Oluff Carlsson i Handöhl 11 rök.	- - - -	1 1 2 1	16 12 - 20
	3.	Uthaf Kall sochn igenom rootm. Simon i Rödh för 10 rök. Christen i Böhle 10 rök. Tyrris i Sällswedh 10 rök.	- - -	1 1 1	16 16 16
	4.	Uthaff Mörssill Joen Ottesson i Höijen 12 rök.	- -	- 2	- -
		110 rök.	4	2	8
1664	1.	Uthaff Undersåkers sochn igenom rootmästarna Oluf i Edzåsen 18 rök. Swänn i Moo 9 rök.	- -	3 1	- 12
	2.	Uthaff Mörssill sochn för 12 rök.	-	2	-
	3.	Uthaff Kall sochn igenom rootmästarna Anders i Gröttom 10 rök. Oluff i Negårdh 10 rök. Halffuar i Bällie 10 rök.	- - -	1 1 1	16 16 16
	4.	Uthaff Åhre sochn igenom rootmäst. Joon i Duffue 12 rök. Pär i Bärie 10 rök. Erich i Lien 9 rök Christen i Brattland 12 rök.	- - - -	2 1 1 2	- 16 12 -
		112 rök.	4	2	16

Dieknepen:grs uthgiff och leffuererningh för hwartt åhr

1664. In februario är leffuererat till mag. Olaum Lidman 6 d:r sölf:rmynt eller 15 d:r kopp:m. uppå be:te åhrs, nembl. 1663 åhrs dieknepenningar, som ännå inthe wore alle framkomne. Altså gaffz dhet öffrige till tuenne små dieknepoikar som hijt wore recommenderadhe om hielp att bekomma, sedhan som alt inhemptat bleff

---

4: 2: 8.

A:o **1665** denn 27 februarij anammadhe till sigh att framföra och richtigt clarera medh wederbörandhen, \ rect.[?] p:t. gym. m. Zach. Plantino / iun[?] h. k. s:r m:r Johan Wibonius, offuan be:te 1664 åhrs diekne peningar uthi lätt[?] mynt nembl. 7 d:r sölf:r mynt som göra uthi rigz dalers rächningh efft:r 6 m:r styckett

---

4: 2: 16.

Diekne penningarnas aff Undersåkers pastorat

Upbördh

1665	1.	Aff Undersåkers sochn genom rootmästarna Niels i Hårland 17 rök. Bengt i Moo 9 rök.	1	-	8
	2.	Aff Åhre sochn genom rotmäst. Matz i Bärie 10 rök. Oluff i Wijk 9 rök. Lars i Stadh 12 rök. Oluff Raffuels. i Såd 12 rök.		1 1 2 2	16 12 - -
	3.	Aff Kall sochn igenom rotm. Christen i Böhle 10 rök. Simon i Rödh 10 rök. Jöns i Moo 12 rök.		1 1 2	16 16 -
	4.	Aff Mörssill Erich i Eggen 12 rök.		2	-
		113	4	2	20
1666		Rästen aff förre åhret	-	-	4
	1.	Aff Undersåker igenom rootmäst. 1. Niels Nielsson Stamgierdh för 17 rökar 2. Lucas i Nylandh för 9 rökar	1	-	8
	2.	Aff Åhre sochn genom rotmäst. 1. Hendrich i Duffue för 12 rökar 2. Joen Steffansson i Inghland 10 rökar 3. Jacob i Lundh 11 rökar 4. Jöns Åkersson i Såd 10 rökar		2 1 1 1	- 16 20 16
	3.	Aff Kall igenom rootm. 1. Halffuar i Bälliom 10 rökar 2. Oluff Larsson i Rödh 10 rökar 3. Oluff Åkesson i Moo 12 rökar		1 1 2	16 16 -
	4.	Aff Mörssill igenom Bengt i Eggen 12 rökar		2	-
		113 rökar	4	3	

och her under specificerade år

Uthleffuererningh

<p>A:o 1666 dhenn 11 januarij då jagh war sielff stadder hoos rever. dn. præpositum i Owijken, leffuererte jag för offuan be:te 1665 åhrs dieknepenningar siw [<i>sju</i>] daler sölfuermynt, som göra uthi rigz d:r när man rächnar 6 m:k på r.d:r</p> <p style="text-align: right;">Blif:r alltså till räst</p>	4	2	16
	-	-	4
	4	2	20
<p>A:o 1667 denn 15 januarij lefwererat till s:rs m:r Johans Vibonij tienare uthi Rödhen stadder, och då sammastädes öffuerwarandes kyrckioheerdhen herr Hans Damiano, som det samma med sin skriffuelse stadfestat haf:r. Sölf:r mynt 7 d:r</p> <p style="text-align: center;">Item till een recommenderad diekne ifrå clarics.[?] rectore gymnasij, p t. m. Christ. Bozæo, af dhenn 15 julij föruthan det som honom eliest tildeeltes af proprio och ecclesiæ bono till ...dh:r[?]. Nembl.</p>	4	2	16
	-	-	8
Summa	4	3	-

Dieknepenningarnas aff Undersåkers pastorat uppå här under an-

Upbördh

1667	Uthaff Undersåkers					
	sochen igenom	1. Joen Andersson i Hierpen	9 rökar	-	1	12
	rootmästare	2. Suen Andersson i Stamgierd	17 rökar	-	2	20
		1. Erich i Rambergh	12 rökar	-	2	-
	2. Åhre sochn igenom	2. Keel i Inghandh	10 rökar	-	1	16
	rootmästarna	3. Carl i Lien	10 rökar	-	1	16
		4. Hendrich i Sådth	10 rökar	-	1	16
		1. Carl i Nedergård	11 rökar	-	1	20
	3. Kall sochn igenom	2. Joen i Bergom	10 rökar	-	1	16
	rootmästare	3. Christen i Böhle	10 rökar	-	1	16
4. Mörssill sochn igenom	Lars Gunnarsson	12 rökar	-	2	-	
			rd:r	ort	skil.	
1668	Undersåkers sochn	1. Joen Oloffzonn i Stamgiärdh för	12 rökar	-	2	20
	genom					
	rootmästaren	2. Pär Gunnarsson i Hierpen för	9 rök.	-	1	12
	Åhre sochn ige-	1. Pädhers sohn i Harbyste för	rökar 10	-	1	16
	nom rootmästar.	2. -				
	NB. skal effterfrågas huar	3. -				
	8 skill. skola fåes igen som	4. -				
	restera på lefuereringen till huusen					
	Kall sochn	1. För Christen i Böhle utlägger jagh	10 rökar	-	1	16
	igenom	2 Jon i Bergom lefuerert genom länsman	10 rök.	-	1	16
rootmästarna	3. Hans Israelsson i Brattäggen	10 rökar	-	1	16	
Mörssill sochn	Jacob Nielsson i Sillsjö		-	2	-	
1669	Undersåkers sochn	1. Pär Mårtensson i Stamgerd	17 rökar	-	2	20
	genom sina	2. Erich Rafwalsson i Hierpen	9 rökar	-	1	12
	rootmäst.					
	Åhre	1 Wästerstroten Oluff Mickelsson Norhallen	12 rök	-	2	-
	sochn	2. Hambra rooten Lars i Hambre	10 rökar	-	1	16
	genom sijna	3. Millan rooten Jöran Mörwijken	10 rökar	-	1	16
	rootmästare	4. Östers rootan Tobias i Harbyste	12 rökar	-	2	-
		rester 3 röökar.				
	Kall sochn	1. Joen Marcusson i Sälswed	9 rökar	-	1	12
	genom sijna	2. Joen i Backe	10 rökar	-	1	16
rootmästare	3. Joen Joensson i Huassnääs	10 rökar	-	1	16	
	Mörssill sochn genom rootmäst. Pedher Erichzson i Uplandh			2	-	
			4	2	12	

tecknadhe år

Uthgiff och leffuererningh.

<p>1668 denn 21 januarij till m:r Christiern Bozæum samma tijdh gymn. rectorem, uthi hans egit huus i Her-nösandh 21 d:r kopparmynt som gör thet samma som 7 d:r sölffuermynt. Och uthwijser alt detta sielffue quittanzet af samma dato. Nembl</p>			
Summa summarum	4	2	16
<p>1669 dhen 5 januarij skickadhes med r:ti dn. præpositi dreng i Owijken til att lefuereras hoos min swåger m:r Christiern Bozæum, som them sedhan tilställer clarissi rectori gymn. och tager der på quittans nembl. 21 d:r kopp:m. Facit</p> <p>Copia uthaff quittanset.</p>	4	2	16
<p>1670 denn 20 februarij leffuereradhe jag samma penningar till rev. dn. præpositum, och bekom der uppå quittans vtaff hans vicario d:no Joh. Drake, sequenti modo.</p> <p>Copia.</p> <p>Haf:r jag vnderstecknad anammatt aff r:to pastore i Vndersåker dn. Petro Berghemio diekne-penningarna pro a:o 1669 uthi sölfrmynt 7 d:r. Hwilka her med quitteras, aff Rödhen d. 22 feb. 1670</p> <p style="text-align: right;">7 d:r s.m. Facit</p>	4	2	16

Dieknepeningars leffuererningh pro annis:

1670	1	Aff Unders- Pähr Erichzson i Hällen 9 rökar, 1½ ortt åkers sochn Oluff Andersson i Romo 17 rökar, 2 ortt 20 sk.		1	12
				2	20
	2	Aff Mörssill sochn Pähr Erichzson i Uplandh 12 rökar, 2 ortt		2	-
	3	Åhre sochn	1. Wästerst rooten. Niels i Nohrhallen, 12 röck, 2 ortt	2	-
			2. Inlandz rooten. Oloff i Fosse 10 rökar	1	16
			3. Mörwijkzrooten. Niels Cnutzson ibidem 10 rökar	1	16
			4. Östers rootan. Pädher i Swedie 12 rökar	2	-
	4	Kall sochn	1. Wästerst rooten Oluff Joensson i Konääs 10 rökar	1	16
			2. Millan rooten Joen Joensson i Backe 10 rökar	1	16
			3. Öster rooten Tyrris i Sällswedh 10 rökar	1	16
				4	2
1671		Aff Unders- Carl Erichzson i Swenstadh för 9 röökar åkers sochn Niels Bertilsson i Hårland för 17 rökar		1	12
				2	20
		Aff Mörssill sochn Joen i Höghen för 12 rökar		2	-
		Aff Kall sochn	1. Gunnar i Koonääs för 10 rökar	1	16
			2. Anders i Wästgårdh för 10 rökar	1	16
			3. Lars i Håhlundh för 10 rökar	1	16
			NB rester tuenne		
		Aff Åhre sochn	1. Wästerst rooten Jacob i Norhallen för 12 rökar	2	-
			2. Inlandz rootan Pär A. i Fosse för 10 rökar	1	16
			3. Mörwijkzrootan Oluff i Totten för 10 rökar	1	16
			4. Österst rootan Nils i Biörnengh för 12 rökar	2	-
				4	2
1672		Unders 1. Östre rootan Abram i Mo för 9 rökar \ åkers s:n 2. Wästre rootan Pär i Eggen för 17 rökar /		1	-
					8
		Mörsill sochn Simon i Uplandh för 12 rökar		2	-
		Åhre sochn	1. Wästerst rootan Daniel Handöhl för 11 rökar	2	-
			2. Inlandz rootan Keel i Inland för 10 rökar	1	16
			3. Mörwijkzrootan Joen i Totten för 10 rökar	1	16
			4. Österst roothan Påhl i Wijk för 12 rökar	2	-
		Kall sochn	1. Wäster rootan Bengt i Kåhlåsen för 10 rökar \ 2. Millan rootan Oloff Wästgård för 10 rökar 3. Österroothan Grels Negårdh för 11 rökar /	1	1
				4	
				4	2

Anno 1671	denn 27 feb. anammadhe uthaff min egen handh mag. Olaus Boseus uthi Hernösandh, h. t. rector gymnasij dieknepengena uthaff Vndersåkers pastorat \ <i>pro a:o 1670</i> / nembl. si[u] d:r sölf:r mynt och bleffue då straxt aff honom quitteradhe.
1671	<p>denn 2 decemb. nedhersatte jagh dieknepen:gr för innewarandhe åhr, aff Undersåkers pastorat, hoos min swåger m:r Christiernum Bozæum 21 d:r kopp:m. som skola tillställas rectori pro tempore gymnasij mag. Zachariæ Plantino när tijdhen sådhant tillsäger och fordrar.</p> <p style="text-align: center;">Tiugu en d:r kopp:m:t facit uthi enchelt sölf:r m:t</p> <p style="text-align: right;">4 r.d:r 2 ortt 16 skill.</p>
1673	<p>dhenn [<i>lucka</i>] leffuererte iagh till rev. dn. mag. Jacobum Eurenium uthi egna hendher in præsentia dn. Nicolai Nohrmans 4 d:r in specie som göra uthi kopp.m. 21 d:r. Och äre the samma 21 d:r dieknepen:gar-na uthaf Undersåkers pastorat pro a:o 1672, hwilka och finnes aff honom sielffuan quitteradhe, ibland the andre quittantzer.</p> <p>Copia. Haf:r wyrdig och wellärde dn. pastor i Vndersåker lefwerratt dieknepen:grna aff sitt pastorat för åhr 1672, kopparmynt 21 d:r, huilka her med wederbörligen quitteras. Hernösand d. 2 feb. 1673</p> <p style="text-align: right;">J. A. Eurenus.</p>

Dieknepeningarnas leffuereringh pro anno 1673

		r.d:r	ortt	sk.	
1673	Unders åkers sochn	Wester rooten Jacob i Reestadh för 16 rö. \ Östre roothen Lucas i Nylandh för 9 r. /	1	-	4
	Mörssills sochn	Joen i Högen ei fallor[?] för rökar 12		2	
	Åhre sochn	Wästerst Oluff Mickelsson i Nohrhållen för 12		2	
	haf:r fyra rothar	Englandz Matz i Berghe för 10 Mörwijkz Oluff i Wijk för 10 Österst Oluff junior i Brattlandh för 12		1 1 2	16 16 -
	Kall sochn	Wäster rothan	\		
	haf:r tre rothar	Emillan rothan Öster rothann	1 /	-	22
			4	2	10

A:o 1674, dhenn 11 maj anländhe till Undersåker, efterskreffne cuerel ifrån Ven. Consistorio Hernøesandensis

Rev:do et clariss:o dn. præp. s. p.

På sidst holdne consistorij dag, som war denn 3 huius gafz tilfålle wid denna åhrs tijden, att om dieknepeningarnas uptagandhe och öf:rstyrande discourera och såsom consistorium med nu warande gymn. rectore clariss:o dn. Michaële Ström finner äffuen detta åhret, som the förre een stoor orichtighet så i sielffua samblandet som och lefwererande och restantier. Alt förty nödgoms wij å nyio bemålte querel iempte glorwyrdigste i åminnelse Konung Gustavi Adolphi aff trycket uthgågne placat de anno 1624 dhenn 7 aprilis til gemöthe föra, hwilkes contenta in originali lyda sålunda:

Så willia wij thet få bewilliat, att hwar som å landet boofaster är, han ware sig heelgordz bondhe, halfwe, tridingz eller fierdingz torpare, han ware sig hoffman, ryttare eller knecht, ingen undantagandes

	r.d:r	ortt	sk.
A:o 1673 dhenn 28 decembris leffuererte iagh detta åhrs diekne penningarna till Ven. dn. Gestrinium att öf:rföras till Hernösandh, och tillstelas pro 1. rectori gymn. clariss. Michaëli Ström emoot wederbörligit quittantz nembl. – 7 d:r sölf:rmynt, eller 21 d:r kopp.m.	4	2	16
Copia Vnderstecknad af haf:r upburit dieknepeng:r för a:o 1673 af Vndersåkers församlingh tiugu een d:r kopp.m:t hwilke 21 d:r kopp.m. her met quitteras. Datum Hernösandh denn 16 januarij 1674. Michaël Ström G. p t. r.			

gandes, skall åhrligen hielpa till nästliggiande scholas fattige dieknar 6 öre penningar etc etc. Och thette willia wij åhrligen till nyåhrs dag hwar och een tilstella wåhre kyrcke heerdar och sexmän, hwilke tå straxt skole haffua them til näste schola, ther emillan the fattige bonde barn att uthdeelas. Och ther någon håller samma peng:r med sig inne, skole kyrchionnes sexmän haffwa macht them dagen effter att uthpanta, och löse så panten igen för 12 öre, 3 dagar der effter, eller sexmännen sällie panten saaklöst, som the bäst kunna; och leffuerera eganden så mycket igen, som öf:r 12 öre sig belöper.

Häraff skönies först sättet, huru och aff hwem sådana pen:gr böra samkas, hwilke I eij heller sielffue effter Kongl. bookstaffuen böre eximeras och vndantagas. Sedan aff hwilkom och när the owägerligen måge uthgöras, alldeles effter Kongl. Maij:tz christmilda förordningh. Förthenskuldh wij och paternè och wenligen rådom och bidiom att T. R. som sielf:e ther till med omhugsann upmanter är sijna contractister sampt sexmänera strängeligen tilhåller, att her uthi inthet vndersleff skeer, med hemmans förmedlingar, röketals undanstickande och förminskande, skönt dhe tree, fyra eller flere ett hemman åbodde, aff hwadh

sort

sort the the[!] hälst wara kunde, som Kongl. bokstaaff[en]
och placat synes willia och biudha, på thet att hwarken wij
eller clericiet å landet måge finnas the som emoot quarn-
tuls lengden feelat haffua, hwilken ingen förmedlingh
tohla kan, och wij der öf:r finge itt swårt tilltaal. Thetta
wij thenne gången haffua welat paternè och wänlighenn
significerat. Och i öffrigit Gudi befallat. Hernös. d. 4 april 1674

Nomine consistorij

Michaël Ström

Gymn. Hern. rect.

Förslag på dieknepeningar aff Heriådahlerne och
Jempteland, sampt upbörd och inneståndhe
räst

	Pastoraterne vthi Heriådahlerne	Röke- talet	Summa effter röketalet		Vpbörd och inkomst pro 1673		Innestående och räst pro 1673	
			kopparm.	d:r	öre	d:r	öre	d:r
	Sweg består aff	248	46	16	34	-	12	16
	Heedhe består aff	102	19	4	-	-	19	4
	350.							
	Jemptelandh							
1.	Räffsundh	118	22	4	18	-	4	4
2.	Brondflod	236	44	8	36	18	7	22
3.	Sundhe	211	39	18	36	-	3	18
4.	Rödhen	175	32	26	27	26	5	-
5.	Owijken	214	40	-	-	-	40	-
6.	Offerdahl	182	34	4	-	-	34	4
7.	Vndersåker	121	22	22	21	-	1	22
8.	Hammerdahl	136	25	16	19	10	6	6
9.	Lijdt	146	27	12	-	-	27	12
10.	Ragundh	89	16	22	15	30	-	2[4]
11.	Bergh	138	25	28	-	-	25	28
	Heriodahlen 350 \ Jempteland 1766 /	2116	396	20	208	20	188	

Afftagit aff bohaget.

		kiör	oxe	oxe- eller qvig kalfar
1663	Slachtadt till huusbehoff: Een koo och een 4:de åhrs oxe.	1	1	
1664	Slachtadt till huus behoff: d. 18 augusti fåhr 4 st d. 27 dito fåhr 2 st dito bockar 5 st dito een gammal koo d. 20 <i>septembris</i> een 6 åhrs oxe d. 14 <i>octobris</i> een tridie åhrs oxe, som köptes af Christen i Brattl[andh] dito twenne gamla koor, som båda ifrå Kall komme d. decemb. een lijthen oxe som köptes af Christen i Brattl. d. 27 decemb. giffuit Karin till huus behoff een koo	1 2 1	 1 1 1	
1665	d. feb. är igenom någon olycko een koo omkommin In <i>octobri</i> slachtat trenne stoore oxar, 1 lijthen och een koo	1 1	- 3	- 1
1666	Transport d. junij 1666 Lagt på sielffue 3 quigekalf och 2 oxekalf	26	7	10 5

Memorial uppå creaturens förkoffringh, och huadh som effter han[d]

	Hästar			
1663	Een swart häst köpt aff Anders Kopparslagare för	10		
	Ett bruunt stoo aff Oluff Schomakare i Brondflodh	4	2	
	Ett swardt stoo aff Anders Pedhersson Kempe för	5	-	
	Ett rödt stoo bestält ifrån Norrige för	6	-	
	Een rödh häst aff Oloff i Brattlandh för	7	-	
		32	2	
1664	D. maj. Itt rödt stodh föhl undan dhet rödha stodhet			
	Dito. Itt rödt hästeföhl uundan dhet bruna stodhet			
	I junio itt swart hästeföhl undan dhet swarta stodet			
	D. augusti köpt een sootogh häst aff Pär i Krook för	9	-	-
1665	D. 20 martij köpt een dragoxe för	7	-	-
	D. 8 octobris, tagit till mig uppå köp effter w:tt			
	Erich Pedhers Bymans godtfindnde till att öf:r skichan heel			
	olytter een blacker häst något i åldher för	9	-	-
1666	D. 13 decemb. bydt med Erich Winter och giffuit millan	2	-	-
1668	Dhen 3 november bydt med Oloff Jonsson i Edzåhsen och gifuit emillan	3	-	-
1669	Dhen 26 januarij köpte jagh af Pär Klockare i Kall een bruun bagghäst, glosögd på theth wenstre öga för	11	-	-
1673	Dhen 11 octob. togh iagh uppå köp een sotogh häst uthaf welb. h:r majoren, som war sahl. Joen Clemmetzons effterbleffne egendom till hans arff- wingar, och skall giffua för honom	10	-	-
1674	In januario nödgades jag beholla een lijthen swarter aff stoor swenskens effterleff:rska för	6	-	-
1675	In januario köpt tuelle stoon i Norge för	9	-	-
Dito	In junio fått itt hästeföhl under thet eena baggstoet in <i>septembri</i> köpt aff min b:r[?] i Hernösandh een rödh för	8	-	-
1676	In martio bytt med Carl i Suenstad och gaff emillan In julijs bekommit itt gammalt stoo aff Joen i Suedie som och hadhe itt snögt hästeföhl	3	-	-

är afftaghet.

1664	16 junij sålt till welb. h:r capitein \ Pedher Hästskoo / det rødha stodhet och fòhlet medh för D. septembris såldt Pär i Medstugun dett swarta stodh för	7 5	- -	- -
1665	D. 10 martij bydt bort dhet bruna stodhet i wärde för	5	-	-
1666	Dhenn 7 februarij bortskenkt den sidst köpte hästen till h:r <i>gouverneurs</i> sohn Dhen 13 decemb. giffuit uth gammel røden som kostadhe	9	-	-
1668	Dhenn 3 novembris giffuit uthi itt bythe med Olof Jonsson i Edzåhsen een vnger suart häst uthi 5 åhret för	9	-	-
1669	Dhenn 3 februarij såldhe jagh på Kyndersmässe marknadhenn een lijthen rødh gammal häst för	6	2	-
1674	In januarij togh stoorswenskens hustru igen hästen	10		
1674	In junio, slogh biørnen nedher denn bruuna bagghästen som jag köpte aff Pär klockare In julio såldhe iag till Hendrich i Romo een walach Dito till Joen Thoffuessonn i Reestadh een swarter lijthen för	4 8	--	--
1676	Dhen 26 aprilis, såldt til Carl i Swenstad itt stoo för In junio slogh biørnen för mig een blacker häst som jagh bytte med Carl i Swenstadt. Item itt fòhl vndhan det \bruuna/ unga baggstodhet.	5	-	-

	Getter och bockar	Bockar		Getter
		G.	Rijsb.	
1663	In maijo Skencht aff prästgumman een geet <i>med</i> killan suarta Pär i Krook skencht een rijsbijt hwijt \ Pär i Hallen skencht een rijsbijt swartt \ Måns i Byom skencht een rijsbijt hwijt / Köpt aff Jöns min tienare een bockkilligh /	-	-	2
		-	4	2
1664	Uthaff egne och lego-getterna är affuell blifwen Geetkillingar 3, bockkillingar 4 huijta Lijkstodh effter en gammal gumma i Vplandh een gam. suart Kiöpt aff Pär i Krook rijsbijtar 2 st een huijt och 1 suart Grels i Kåhlåsen skencht 1 rijsbijt hwijt Oluff Åkesson i Engh skencht 1 rijsbijt hwit Kiöpt aff Joen Ingemundzson een bockkilligh swartt Noch een till aff samma slaget	-	4	3
		1	-	-
		-	2	-
		-	-	-
		-	2	-
		-	1	-
		-	1	-
1665	In maijo köpt af Christen i Brattlandh In <i>septembri</i> aff Joen i Högen och Pär i Krook Dito är skencht af h. Brijtha i Suenstad een killigh Dito, skenckt aff Joen i Ottsjö	-	6	-
		-	2	-
		-	-	1
		-	1	-

1666

de som iag vilja ... .. [?]
[Med annan, senare hand]

1664	Reparation uppå församlingens huus i Undersåkers Prästegård Åhre sochn haffua uthaf nyio förbettrat sin stugu wäster på gårdhen, och der uppå anlagt dagzwerken som fölier:			
1.	Uppå hwart mantaal 3 stockar, eller och een syll			
2.	Timbermän 6 st. uthi 16 daghar, hwilka hafwa måst sielfwe uthur skoghen hempta mossa, item barck och troo mästeparten.			
3.	Timbermennerna till hiälp uppå 2 dagar, 3 personer, att löpa barck	-	6	-
4.	Dhen 21 septembris anlände Moses i Fosse, och Mårten i Tångböhle, att föra steen till muuren, och reeste här ifrån thenn 24:de efter predikann.			
5.	d. 27 septembris om morgonen kom muurmästaren, och honom till hielp tuenne unge karlar ifrå Åhre, nembl. Päders sohn i Harbyste, och Hendrichz broder i Sådth, item Karin enchia i Sådth och Pedher Anderssonn i Sochnestugun.			
6.	d. 3 octob. komme muurmästaren till hiälp Niels dreng i Mörwijken och Erichz uthi Lien.			
7.	d. 10 ocotb. komme muurmästaren till hielp Karin i Totten och 2 andra gossar.			
8.	d. 18 octob. begynte att fulbordha gålfwett Pär i Harbyste, Keel uthi Inghland och Hendrich i Sådth, hwilka ther med continueradhe såsom och til flidde köket och farstugan med balck och lemben öffuer, intill d. 29.			
9.	Muurmästaren kalckslogh ugnen d. 25, 26 och 29.			
	NB. Hwad som jag haf:r bekostadt uppå be:te stugu derföre mig bör aff wederbörandarna betalningh.			
	1. Steen så mycket och något drygare, änn det Moses i Fosse och hans stallbrodher fördhe een heel wicka.			
	2. Hållit muurmästaren kost uthi 4 wickors tijdh á 2 ort	2	-	-
	3. Betalt muurmästaren för sitt arbethe . NB Socknen gjorde dhet sielf.			
	4. Uthlagt för 2 t:r kalck, till Joen i Moo á 1 ort	-	2	-
	5. Aff min eghen kalck tillåtit 2 t:r	-	2	-
	6. Dhen 24, 25, 26 etc. inntill d. 8 decembris hållit twenne snickare, som hafwa tillstäncht uthi Åhre stugun itt lijthet cantor, item i farstugun och i köket, för arbethe och kosten 3 R.d:r Item der till köpt sågbrädher 3 tolffter á ... [?] 8 sk. 1 R.d:r Noch gångjern och spijk der till alla tre cantors dörarna.			

1665	Dhenn 14 januarij, till glaasmästaren \Erich i Sijdhe frå Owijken/ för sitt omaak och dienst med glasfenstrens flickandhe i bagarstugun Item d. 6 aprilis åther några ruthor förferdigat Dito betalt itt heelt glaasfenster till Åhre kyrckestugu Noch tuenne andra till huusbehoff för	-	2	12
		-	-	8
		-	1	12
		-	1	20

[Resten av sidan saknar text.]

Förteckning uppå all bekostnadh, som är användt uppå
Åhrebyggiarnas tildelte stugu i Prästegården. 1664.

r.d.r ort sk.

1.	Timber 3 stockar af hwart mantahl gör tilhoopa 120, hvar stock berecknadt för 12 skill. som dhe sig emillan har måst köpa	15	-	-
2.	Kloff 12 st á 12 shil.	2	2	-
3.	Barck 40 st á 2 shil.	-	3	-
4.	Näffuer 40 wågar á 6 shil	2	2	-
5.	Arbetz karlar uppå sielffue bygningen	21	-	-
6.	2 karlar een wicka som fördhe steen á 3½ ort	1	3	-
7.	2 karlar een wicka murmäst. til hielp 1 ort 18 shil	-	3	12
8.	Dito Karin i Sådth med sin häst	-	3	-
9.	Noch murmäst. til hielp 4 personer och een häst, den andra wichan.	2	2	-
10.	Noch muurmäst. til hielp 3 personer och een häst, den tredie wichan	1	3	-
11.	Muurmästare lön	2	-	-
~~12.~~	~~Kalek, -4 t:r á 1 ortt~~	~~4~~		
13.	Arbetz karlar till innan bygningen uthi 3 wickor 3 personer	4	2	-
14.	Spiäll, 3 st. och någre andre järn. Item steen til hwalffuet uthi bagsterugnen, alt tilhopa för	4	1	-
	Summa	60	1	-
	Item haf.r Berghemius kostadt der på, som honom betalas skal			
1.	Kalcken hoos Joen i Moo betalt 4 t:r á 1 ort	1	-	-
2.	Steen tillagt rundeligen så mychit som dhe 2 karlar med sijne hästar fördhe om wickan doch begärer icke mera än	1	1	-
3.	Kost för muurmästaren uthi 4 wichors tijd á 2 ortt	2	-	-
	Här på är betalt som föllier:			
1.	3 wickors arbethe genom Påhl i Nohrhallen á 2 ort \	2	--	-
2.	1 wichas arbethe genom Pär Pedherson i Suedie /			

Undersåkers, Kalds och Mörsils sochner alle
Ähre skyldige

1665	1	För spiäll och spijs jern uthi den östre stugun	1	-	-
	2.	För 3 tolffter brädher åth cantorerne och sänghen	1	-	-
	3.	För snickarens och hans medhielpares arbethe meth bielkarnas telliande, inhuggande etc.	-	2	-
	4.	För dörejern och haakar der till	-	2	-
	5.	För kost åth snickaren uthi 14 dagar	1	-	-
	6.	Een järn stolpa	-	1	-
	7.	Fönster aff nyio 2 stycken item fönsterkarmen rächnat	1	-	-
	8.	Itt spiäll till kiökespijsen 5 orter	1	1	-

[Med annan hand, forts. från sid. 310:]

For licktor 47. Gulsot 49. Stenpassion 51

För bröstwärck 86. Fallande siukan 93.

Magwärck, sår at förbinda, bölder

at mogna 112. Eneträds olja at göra 113

Plåster göra 115. Maskar fördrifwa 116

Hielp mot fran[s]os siukan 117. Dödkjöt rensa 119

Pappers olja at göra, för röde ögon 120

tillsammans, vppå sijne stugurs i Prästegården repara[ti]on.

Haffua sädhan betalt:

		r.d.r	ort	sk.
1666	In <i>octobri</i> uppå en sochnestemma tillsagt mig betalningh som skulle uphämtas			
1668.	Dhenn 26 aprilis <i>dominica Rogate</i> efter predikan leffuereradhe Esten Joensson, Pär i Hårlandh, Pär i Romo och Jöns i Reestadh tillsammans kopparmynt 31½ d:r Facit uthi sölf:rmynt	7	-	-

[Bladet avrivet, nederdelen saknas.]

[E]ffterrättelse för Undersåkers, Kaldz och Mörssill sochnar, huilka

[Med annan hand:]

År 1798

Giordes följande catalog	pag.
Et bleck giöra, som man kan föra till landh och watten	" 4
At giöra rödt och grönt bleck	" 5
D:o grönt wax at försegla med	" 6
Om tiden at slå åder	" 11
Om mal i kläder, hwitlök och Ringblomma	" 12
Om Gråbo och Johannis gräs	" 13
När det smakar af tunnan	" 17
Salfwa för den som sig hafwa brändt	" 34
För tand wärck	" 42
Kong Hances råd å[r] 1487	" 45

[Bladet avrivet, nederdelen saknas, förteckningen fortsätter på sid. 308.]

som haffua arbetat vppå deras huus i Prästegårdhen. Vide pag. 70

[Fol. 70 saknas.]

[Med annan hand:]

Annotera födelse dagen, skicka ett
kläde ifrån den siuka, och 3 ~~huta~~
3 örs stycken,

[Resten av sidan saknar text.]

Copia uthaff een resolution som högährwyrdige
h:r biskopen i Hernösandh uthi sin visitatione
dioecesana gifwit haf:r i Ragundh.

Anno 1653 dhen 24 julij hölt iag här uthi Ragundhz pa-
storat visitation med några aff consistorio Hernoe-
sandensi, tillijka med några aff pastoribus och dn. præ-
posito här i landet, då bleff sluttit och wijdare
uthloffuat, bådhe af pastore loci, såsom och ecclesijs, att
emädhan dhe icke haffua effterkommit det som af them
samptligen in visitatione för 5 åhr tillförende utloff-
wat bleff, med reparation bådhe med kyrckio- och preste-
gårdz bygningh; Altså haffwa the tillijka med pastore
ännu thet uthloffuat, sigh willia med thet första sijna
hus i prestegården, såsom och wid kyrckian, som
är med boogårdh och klockestapelen, uthan wijdhare
upskoff och försummelse förferdigha. Men hwar sådant
intra breve icke blif:r effterkommith och i werket stelt,
hafwe pastor tillståndh att stella denn församblin-
gen ifrån kyrckia och gudztiensten, till thes att alt
förferdigatt blif:r. Actum tempore et loco ut supra.

Petrus Steuchius

cum præposito
et
convisitoribus.

[Översättning av texten på sid. 24:]

Om Gud och lyckan främjar mina försök,
vem ska då kunna hejda min resa som inlets så gynnsamt?
Försvinn, frätande avund! Vänd tillbaka, du missunsamme!
Lyckan ska hjälpa mig, Gud själv ska hjälpa mig.

Bön.

Barmhärtige och evige Gud – du som styr allt i minsta detalj genom din vilja, och som i förväg ser och bestämmer allt det som ska hända idag, i morgon, i övermorgon och därefter i din allsmäktighet – dig bönfaller jag att sända ut dina heliga änglar för att de ska förena sig med mig, och såsom väktare avvärja allt ont och skydda mig från Satans framfart! Och när jag, liksom alla dödliga, ska vandra dödens väg må du då leda mig på min färd. Räkna mig redan nu till den himmelska skaran, föd mig med ambrosia och nektar! Och när du kommer för att döma och uppväcka levande och döda, visa mig då din nåd genom vår herre Jesus Kristus, amen!

Döden.

Vi är alla på väg dit, vi skyndar alla mot ett och samma mål.

Den svarta döden kallar på allt som lyder dess lagar.

[Översättning, och noter på sid. 24, av Claes Geijrot.]

[Översättning av texten på sid. 137:]

Om nyttan av bad

1. Det värmer och återfuktar kroppen.
2. Det främjar sömnen.
3. Det undanröjer gaser i magen.
4. Det ger stadga åt en orolig mage.
5. Det underlättar matsmältningen.
6. Det förjagar trötthet.
7. Det lindrar smärta i bröst och rygg.
8. Det mjukar upp lederna.
9. Det lindrar känslor av tyngd i huvudet, vilka kommer av från gallan stammande vätskor.

Ett bad en gång i veckan är nyttigt, i synnerhet för dem som sysslar med lärda konst, då det undanröjer gaser, lös mage och frätande exkrementer, vilket brukar utgöra otrevligheter för lärda män.

En gång varje vecka bör huvudet tvättas med kraftig såpa. Ty detta bidrar till att rena och vårda, torka och stärka huvudet. Men genast efter tvättningen bör huvudet torkas med en ljummen linnehandduk.

Till detta bör läggas tvättning av fötterna, vilket inte bara sköljer smutsen av fötterna, utan även vederkvicker huvudet. Ty så intimt är sambandet mellan huvudet och fötterna att när det ena drabbas av sjukdom och besvär så drabbas också det andra. Fötterna måste således tvättas och renas för huvudets skull emedan en ömsesidig frändskap existerar mellan huvud och fötter.

Detta tema, om nyttan av att bada, är klassiskt i ordets rätta bemärkelse. Som bekant intog baden en central plats i den romerska kulturen. Plinius d ä (23-79 e kr) och andra beskrev nyttan av att bada (se Garrett, G. Fagan, "Bathing for health with Celsus and Pliny the Elder" i *Classical Quarterly*, vol 56:1, pp. 190-207). Under tidigmodern tid intresserade man sig likaså för badandets läkande kraft och temat togs upp i åtskilliga medicinska verk. Precis som i denna text görs ofta hänvisningar till humoralpatologin och badandet antogs utjämna obalans mellan olika vätskor. Emellertid intog bad knappast en central plats i den tidigmoderna kulturen, även om det förekom att de som hade möjlighet begav sig till badorter som Aachen för att kureras olika krämpor. Något förenklat måste sägas att den tidigmoderna tidens människor var mindre benägna att bada för att tvätta sig rena än antikens romare. Den franske forskaren Emmanuel Le Roy Ladurie har i sin levnadsbeskrivning av humanisten Tomas Platter (1499-1582) exempelvis gjort troligt att denne knappast tvättade sig alls under de första 20 åren av sitt liv (Le Roy Ladurie, *Familjen Platters sekel 1499-1628*, Stockholm, 1997, s. 15-52). Det är alltså en både rolig och intressant text vi här har framför oss.

[Översatt från latin av fil. dr Ola Winberg och granskad av professor Hans Helander.]

Undersåkers kyrkoarkiv, volym N I:1

Volymens nuvarande inbindning gjordes i Riksarkivets bokbinderi i Stockholm, år 1923. Den genomgående paginering som nu finns (upptill, sid. 3–309) gjordes troligen under slutet av 1700- eller början av 1800-talet, kanske i samband med en tidigare inbindning (och ev. av den som, år 1798, skrev den korta ”innehållsförteckning” som finns på sid. 307 och 305).

Man konstaterar snart att volymen består av flera delar, med olika papper och vattenmärken (se uppställning på följande sida). De första bladen (3–18) är något mindre än de övriga, de är skurna (för hand) upp- och nertill, kanske för att passa i ett tidigare häfte. Sidorna 246–281 består av ett något större papper som skurits hårt för att passa de övriga. Den ”danska” delens första avsnitt (sid. 19–83) inköptes av *Søffren Nielsen* år 1616, och kom senare i kyrkoherde Petrus Berghemius (i Undersåker 1663-1677) händer, vilken troligen är den som samlat ihop de äldsta delarna i denna volym.

Huvuddelen av texterna skrevs troligen under 1600-talet, men sex sidor (184–189) är från 1700-t. (senaste noteringen rör 1766), och en notering rör året 1852 (s. 250). Tyvärr har flera av de ursprungliga delarna (och enstaka blad) hamnat i oordning.

Två (eller tre) äldre pagineringar finns, den första i ryggmarginalen (1–8) på nuv. sid. 25–33. En annan i yttermarginalerna på sid. 150–157, där en foliering, 1–4, har ändrats till en paginering 1–8. Den tredje, på sid. 158–309, är ev. en fortsättning på den andra. Denna börjar med fol. 83 (dock på nuv. sid. 182) och fortsätter (åtm.) till 130 (på sid. 239). Foliosifforna 123–130 har ändrats till 20–27 (med samma hand?), varefter folieringen fortsätter 28–74 (på sista sidan 309). Också fol. 37–43 och 48–56 har haft en tidigare foliering, men trol. av annan hand.

Bland annat av dessa folieringar ses att åtskilliga blad saknades redan när den ”nuvarande” pagineringen gjordes, några blad har också försvunnit därefter.

Berghemius handstil: 3-6, 18, 111b, 112-137, 143-168, 180, 181 (nertill), 182-183, 192-249, 251-283, 285-306, 309. Han omnämns flera ggr i räkenskaperna, t.ex. på sid. 304.

Georg Hansson

Undersåker N I:1						
Nuv.pag.	Tid. pag.	Anm.				
1 - 2	saknas		104-105	[½Vm: Två torn]	206-207	107
3 - 4			106-107	[½Vm: Två torn]	208-209	108 denna äldre pag.
5 - 6			108-109		210-211	109 är gjord med
7 - 8	[½Vm: "MC" ?]		<u>110-111* dansk text hit</u>		212-213	110 1600-talshand
9 - 10	[½Vm: figur]		<u>(111a-111b halvt blad insatt)</u>		214-215	111
11-12			112-113		216-217	112 flera
13-14			114-115		218-219	120 Vm: Narr
15-16			116-117		220-221	121 2 olika?
17-18	<i>s. 18 har latinsk text</i>		118-119	flera	222-223	122
19-20	dansk text härifrån		120-121	Vm: Sköld med	224-225	~~123~~ 20
21-23	<i>felpaginerat</i>		122-123	kors + slinga	226-227	~~124~~ 21 (sid. 227/228 var
24-25	- 1		124-125		228-229	tidigare ihopsatta)
26-27	2 - 3		126-127		230-231	~~125~~ 22
28-29	4 - 5		128-129		232-233	~~126~~ 23
30-31	6 - 7		130-131		234-235	~~127~~ 24
32-33	8		132-133	<i>s.132 har latinsk text</i>	236-237	~~129~~ 26
34-35			134-135		238-239	~~130~~ 27
36-37			136-137		240-241	28
38-39			138-139		242-243	29
40-41			140-141		244-245	35
42-43			142-143		246-247	37* större ppr
44-45			144-145	Vm: Narr	248-249	38*
46-47			146-147		250-251	39* <i>notering 1852</i>
48-49		flera	148-149	[½ litet Vm]	252-253	40*
50-51	<i>s. 51 har svensk text</i>	Vm: Sköld	150-151	1-2 [½ litet Vm]	254-255	41*
52-53			152-153	3-4	256-257	42* flera
54-55			154-155	5-6 Vm: Narr	258-259	43* Vm: Narr
56-57			156-157	7-8	260-261	44 2 olika?
58-59			158-159	84	262-263	45
60-61			160-161	85 [½ litet Vm]	264-265	46
62-63			162-163	86 [½ litet Vm]	266-267	47 *)dessa fol.n:r
64-65			164-165	88	268-269	48* är också
66-67	saknas		166-167	89	270-271	49* ändrade
68-69			168-169	90	272-273	50*
70-71			170-171	91	274-275	51*
72-73			172-173	92 Vm: Narr	276-277	52*
74-75			174-175	93	278-279	53*
76-77			176-177	94	280-281	54*
78-79			178 -178a	95	282-283	55* ljusare ppr
80-81			178b-179	96	284-285	56*
82-83			180-181	97	286-287	57
84-85			182-183	83	288-289	58
86-87			184-185	<i>text från mitten</i>	290-291	59
88-89			186-187	<i>av 1700-talet</i>	292-293	60
90-91			188-189	Vm: stor krona	294-295	61
92-93			190-191	med bokstäver	296-297	62 flera
94-95		flera	192-193	[½Vm: Narr]	298-299	66 Vm: Narr
96-97*	<i>*sid. 97-99 och 111</i>	Vm: kyrka med	194-195	98	300-301	67
98-99*	<i>har text på tyska</i>	tornspira?	196-197	100	302-303	71
100-101			198-199	101	304-305	72
102-103			200-201	102	306-307	73
			202-203	104 [Vm:	308-309	74
			204-205	105 oval]		

